

શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભાની ત્રંચમાળા

પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ

ભાગ ૧, સિ

સંપાદક :

રા. શા/ છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ, મહેતાજી

પ્રકાશક :

શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

વિ. સં. ૧૯૮૭

ઇ. સ. ૧૯૩૦

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોમ્પ્યુટર વિભાગ]

અક્રમાંક ૧૫૬૨૩

તારીખ

પુસ્તકનું નામ પ્રાચીન ડાહ્યા ક્ષિત્તી-૧

વિષય ૧-૧૦

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભાની વ્રંથમાળા

પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ

ભાગ ૧ લો

સંપાદક :

રા. સ. હજનલાલ વિદ્યારામ સવળ, મહેતાજી

પ્રકાશક :

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

વિ. સં. ૧૯૮૭

પ. સં. ૧૯૩૦

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૬૨૩

મુદ્રણસ્થાન : આદિત્યમુદ્રણાલાય : રાયખડ રોડ, અમદાવાદ

મુદ્રક : ગળનન વિશ્વનાથ પાઠક

પ્રકાશસ્થાન : રા. રા. હરસિદ્ધલાઈ વળુભાઈ દીવેટીયા,
એમ. એ. એલએલ. ખી. એડવોકેટ, હાઇકોર્ટ, મુંબઈ
માનદમંત્રી, શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ
મહારાજ મેન્સન્સ, સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ ન. ૪

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાની માસિકીનાં પુસ્તકો

૧-૨ રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા ૨ જો; સ્વ. સર અલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક કાર્પસે રચેલી, અને દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ ભાષાન્તર કરેલી. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

૩ માર્કસ એરેલીઅસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો— ભાષાન્તરકાર, ઈડરનરેશ સ્વ. શ્રી. મહારાજ સર કેશરીસિંહજી; રા. રા. નગીનદાસ પુ. સંઘવીના ઉપોદ્ધાત અને સમાન સંસ્કૃત સુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનાં વચનો સાથે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૪-૫ શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ, ભાગ ૧ લો, તથા ભાગ ૨ જો; તૈયાર કરનાર રા. રા. અમાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૬ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨ (સાથે ભેગા)— તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૭ રસકલ્લોલ : બાળાઓએ ગાવાનાં ઓજવનનાં ગીતો : સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ, મહેતાજી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૮ પ્રબોધખત્રીશી (કવિશ્રી માંડલકૃત) અને રાવજીમદોદરી-સંવાદ (કવિ શ્રીધરકૃત) સંપાદક અને સંશોધક સ્વ. રા. મણિલાલ બકેરલાલ વ્યાસ; ટીકા અને ઉપોદ્ધાત લખનાર, રા. રા. શંકર-પ્રસાદ છગનલાલ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦

૯ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ—ભાગ ૧ લો—પ્રાચીન કવિઓનાં આખ્યાનો અને પદો : સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ, મહેતાજી; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦. મળવાનું ઠેકાણું:—

મેસર્સ એન. એમ. ત્રપાઠી એન્ડ કું.

બુક્સેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨

બે બાલ

આ પુસ્તકના આરંભમાં ભક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાનાં ભક્ત-રસથી ઉભરાતાં પદ મૂક્યાં છે. હજી સુધી ધણે ધણે શોધ કર્યાં છતાં પણ મહેતાજીના વખતની વપરાતી ભાષાનું એક પણ પદ હાથ આવ્યું નથી. મહેતાના સમકાલીન જૈન કવિઓનાં કાવ્યોની ભાષા જોતાં મહેતાનાં આજ સુધીમાં છપાઈ ગયેલાં પદમાંથી એક પણ પદ તે વખતની ભાષાનું હોય એમ જણાતું નથી. તેની સાથે કેટલાંક બીજા કવિઓએ રચેલાં પદ તેમના નામ ઉપર ચઢેલાં તરત જણાઈ આવે છે. મહેતાનાં પોતાનાં રચેલાં પદની રચના સાથે આવાં પદ મેળવતાં તદ્દાવત માલમ પડ્યા વિના રહેતો નથી.

તેની પછી “શશિકલા” નામનું કાવ્ય આપ્યું છે. કાવ્યની ભાષા જૂની છે, પણ તે જ્ઞાનાચાર્ય કવિએ રચેલી બિલ્હણ ને શશિકલા પંચાશિકા જેટલી જૂની નથી.

આ કાવ્યમાં કર્તાએ પોતાનું નામ આપ્યું નથી. તેમ રચ્યા સાલ અને ક્યા મામમાં રહીને બનાવ્યું વગેરે કંઈ પણ હકીમત આપેલી નથી. ફક્ત લખ્યા સાલ આ પ્રમાણે છે.

“વિ. સં. ૧૭૭૩ માર્ગશીર્ષ માસે અસિત પક્ષે ૫ ભૂગુ વાસરે
બિખિતોયં ગ્રંથઃ”

કવિએ પ્રથમ બિલ્હણ પંચાશિકા રચ્યા પછી આ કાવ્ય રચેલું હોવું જોઈએ, પણ તે જડ્યું નથી. જડ્યું હોત તો આખું કાવ્ય વાંચતાં ધણે આનંદ યાત. કાવ્ય વિરહવેદનાનાં ઉભરાથી ભરેલું છે.

આરંભનો બિલ્હણ પંચાશિકાના કાવ્યનો સાર પાછળ

જુદો આપ્યો છે. તે વાંચી ગયા પછી આ કાવ્યની ખરી ખૂબી જાણવામાં આવશે.

કવિ વલ્લયાકૃત 'સીતાવેલ' નું નાનું કાવ્ય તે પછી આપેલું છે. આ કવિનું 'રણજંગ' નામનું આવકું જ કાવ્ય આ લેખકે રા. મંજુલાલ રણછોડલાલ મજમુદારને આપેલું, તે તેમણે પોતાના પ્રિમાનંદકૃત 'રણયજ્ઞ'ના કાવ્યમાં છપાવ્યું છે. તે વિના યૂ. કા. ભા. ૪ થામાં 'સીતાનો સંદેશો' નામનું એક કાવ્ય પ્રસિદ્ધ પણ થયું છે.

ડભોઈના કવિ રતનેશ્વર મેઘલકૃત 'આત્મવિચારચંદ્રોદય' નું અધુરું કાવ્ય આ પછી આપ્યું છે. યૂ. કા. દો. ભાગ ૩ જમાં પાને ૫૫૫ મે આ કાવ્ય છપાઈ ગયું છે, તેમ છતાં પાઠાંતર મેળવવા ઉપયોગી ગાણી ફરી અહિં છપાવ્યું છે. બંને કાવ્યો મેળવી જોતાં પાઠાંતર સદજ જણાઈ આવે તેમ છે.

વડોદરાના વૈશ્ય કવિ વીકાસુત નાકરકૃત મહાભારતનાં સભા અને ગદાપર્વ આપ્યાં છે. તે કૃત એક જ હાથ પ્રત ઉપરથી લીધાં છે. મળેલી પ્રત શુદ્ધ ને ભરોંસા રાખવા લાયક હતી. તેની લખ્યા સાલ સં. ૧૭૪૦ ની છે.

ગદાપર્વમાં કવિએ વીર રસ સાથે કર્ણ રસની સારી જમાવટ કરી છે. દુર્યોધનનો અવસાનકાળ નજીક આવેલો જોઈ યુધિષ્ઠિર કહે છે કે:—

“ પડીયો દેખી દુર્યોધન, રાય યુધિષ્ઠિર કરે રૂદન,

મારા વહતા રડવડતા વીર! હવે તાં કોણ પાશે નીર ?

આપણા ફાંકડા કવિ દયારામભાઈનાં હિંદી પદ તે પછી આપ્યાં છે. કદાન કુંવારા ને જાતે સાઠોદરા નામર; એટલે પછી તેમની કવિતાના રસ માટે શું પૂછવું? આણેદ, કરનાલી ને ડભોઈ

જેવાં રમણીય સ્થાનોમાં આજે પણ કુદરતી દેખાવ ધણો રમ્ય લાગે છે. લોકોનો સ્વભાવ મળતાવડો, નિખાલસ, ખાવે પીવે ને પહેરે ઓઠવે અત્યારે પણ શેડીન છે. સ્ત્રીઓની ભાષા શુદ્ધ, મૃદુ ને માર્મિક છે. જ્યાં આવા કવિતાને અનુકૂળ પડતા સંજોગો એકઠા થયા હોય ત્યાં પછી કવિની કવિતાના રસ માટે કાંઈ કહેવાનું હોય જ નહિ. આજે પણ નવરાત્રિના ગરબામાં ત્યાંની કેડીલકંઠી સ્ત્રીઓના કંઠથી ગવાતી દયારામભાઈની ગરબીઓ, સાંભળનારાનાં મનને ધણો જ આનંદ આપે છે. દયારામભાઈ નૈસર્ગિક કવિ હતા એમાં જે મત છે જ નહિ. ભાષા પ્રૌઢ સાથે માધુર્ભવાળી, શબ્દોની તાણાતોડ નહિ પણ આપોઆપ નીકળી આવેલી શૈલીવાળી, એ બધું એવું તો મોહક છે કે, ખેશક તે આપણા સાહિત્યમાં પહેલા નંચરના કવિ થઈ ગયા એમાં સંશય નહિ.

આ લેખક તે ભાગમાં લગભગ વીશ ખાવીશ વરસ સુધી રહેલો હોવાથી તેમના જીવનવૃત્તાંત માટે તેને થોડીક માહિતી મળેલી તે આ નીચે આપી છે. જો કે આ વાત, તેમના જીવનચરિત્રો લખનારામાંથી કેટલાકે આપી છે ખરી, તો પણ તેને વધારે પ્રમાણભૂત ગણાવા માટે અહિં ફરી આપી છે.

છોટા ઉદેપુરના રાજના કક્ષા આગળ જ્યાં હાલ ભોધ લોકોનું મકાન છે ત્યાં આગળ દયારામભાઈના વખતમાં બ્રહ્મપુરી નામનું એક ઘર હતું. આ બ્રહ્મપુરીમાં હંમેશાં પચીસ ત્રીસ બ્રાહ્મણો રાજ સંધ્યા પૂજા ને રાજ તરફથી મળેલી પાઠપૂજા કરતા હતા. આ બધું ખર્ચ રાજ્ય તરફથી ચાલતું હતું. ઘણી વખત સાંજના વાણુમાં દૂધની રસોઇ થતી હોવાથી રાજ પોતે ત્યાં જમવા આવતા ને કેટલીક વાર બ્રાહ્મણોને પોતાને હાથે પીરસવાનો લાભ લેતા.

આ લેખકના સ્વ. પિતા વિદ્યારામ મયારામ આ બ્રહ્મપુરીમાં ટેટલીક મુદત સુધી રહ્યા હતા. તેમની સાથે નાંદોદના નાળીયેરી બજારમાં હાલ રહેતા રા. ઉમિયાશંકરભાઈ જોષીના સ્વ. પિતા વિશ્વનાથભાઈ પણ રહેતા હતા.

આ વિશ્વનાથભાઈએ આ લેખકને કહેલું કે “છોટા ઉદેપુરથી નાંદોદ આવતાં હું ધણી વાર ડબોઇમાં દયારામભાઈને મળવા ગયેલો ને બે ત્રણ દહાડા તેમના સમાગમમાં રહેલો પણ ખરો. અમે બે ત્રણ જણા તેમની પાસે બેસતા. કવિ કવિતા બનાવતા, ને અમે લખી લેતા. લખેલી કવિતા પોતે લઇને વાંચતા ને જેનું લખાણ શુદ્ધ ને સારા અક્ષરનું હોય તેની ઉપર પ્રસન્ન થઇ તે કાગળ પાસે રાખતા, ને બાકીના કાગળો ફાડી નંખાવતા.”

આ વિના ડબોઇના એક એંશી વરસના વૃદ્ધ નાંદોરા બ્રાહ્મણે કવિને જાતે જોયેલા. તેમણે કહેલું કે “તે વખતે મારી ઉંમર આશ્વરે નવ દશ વરસની હતી. મને યાદ છે કે કવિ આનંદી સ્વભાવના ને રૂપાળા હતા. પણ તેમનો મિબજ જતાં વાર લાગતી નહિ. અમે તેમની પાસે જતા ત્યારે અમને કાંઈને કાંઈ ખાવાનું આપતા.” આ ડોશાના છોકરાના છોકરા હાલ હયાત છે.

આ કવિનાં લીધેલાં હિંદી પદ શોધવા માટે લેખકે અગીયાર હાથપ્રતો, ને દયારામકૃત કાવ્ય ને દયારામમણિમાળા પાસે રાખ્યાં હતાં. તેથી જે પદ ન છપાયાં હોય તે જ લેવામાં આવ્યાં છે તેમ છતાં શરતચુકથી વખતે કોઈ પદ, છપાઇ ગયેલું પણ ફરી અહિં ફરી છપાવું હશે.

તે પછી જૂદા જૂદા કવિઓની છૂટક કવિતામાંથી ચુંટી કાઢીને થોડીક કવિતા આપી છે. તેમાં ગંગાધર (ગંગાશંકર) નામના

કવિને થઈ ગયે બહુ વરસ થયાં નથી. તેમના દીકરા હાલ અમદાવાદમાં હયાત છે તે પૈસે ટકે સુખી છે: છૂટકે કવિતા સિવાય તેમનું રચેલું 'બળીયા કાકાનું આખ્યાલ' હજુ છપાયું નથી.

તે પછી રાધાબાઇકૃત એક પદ આપી તેની સાથે મીરાંબાઈનાં પદ આપ્યાં છે.

સિદ્ધરાજ જયાસંહુ ને જશભા ઓડણના રાસડા જે આપ્યા છે તે મુંબઈની બીજી વારની સાહિત્યપરિષદના અહેવાલના ચોથા ભાગમાં પણ છપાશે. છેલ્લે શશિકલા કાવ્યની રાજકૃતિ આપી આ પુસ્તક પુરું કર્યું છે.

આભાર

આ પુસ્તકનો ધણો ખરો ભાગ રાજ્યરત્ન સાક્ષર શેઠ શ્રી. પુરૂષોત્તમ વિશ્રામ માવજી જે. પી. ના બંગલામાં રહીને લખ્યો હતો. આ પ્રમાણે કેટલાક મહિના સુધી પોતાને બંગલે રાખી તેમણે લીધેલી તસ્દી માટે લેખક તેમનો આભાર માને છે.

આ લેખકનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ તેમને આ પેલો હોવાથી તેમ તેની સાથે સ્વ. મણિલાલ બંકરલાલ બ્યાસનો સંગ્રહ પણ ભેગો હોવાથી લેખકને આ ભાગ તૈયાર કરવા માટે ધણી જ સહાયતા મળી હતી.

જે શ્રી ગુજરાતી કાર્યસ સભાએ આ પુસ્તક છપાવી પ્રકટ કરવાનું કામ પોતાને માથે ના રાખ્યું હોત તો કદાચ આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ ન થતાં એમનું એમ પડી રહી કોઈ કાલે ઉધઈના ભોગ થઈ પડ્યું હોત. તેથી તે સભાના હાલના કાર્યવાહકોને મોટો ઉપર માનું છું.

પુસ્તક તૈયાર કરતી વખતે તેનાં કેટલાંક કાવ્યો વાંચી જોવા

માટે ભાઈ નગીનદાસ ત્રિભુવનદાસ માસ્તર, બી. એ. એલ એલ,
બી. સોલ્વિસીટર જે તરદી લીધી છે તેને માટે કૈષિક આભાર માને છે.

વળી આપણા વૃદ્ધ પ્રખ્યાત સાક્ષર દીવાન બહાદુર કેશવલાલભાઈ
ધ્રુવે પણ આ કામમાં કેટલીક કીમતી સલાહ આપેલી હોવાથી તેમનો
હું આ સ્થળે ઉપકાર માનું છું.

આ જ પ્રમાણે ગુજરાત વિદ્યાપીઠના ગુજરાતી ભાષાના અધ્યાપક
ઉંઝાવાસી રા. હરિનારાયણ અચાર્ય બી. એ. નો પણ ઉપકાર માનવા
જેવું છે. કેટલીક વખતે તેમણે મદદ અને સારી સલાહ આપી હતી
વળી પુસ્તકનાં ટ્રુક જેવા માટે રા. રા. અંબાલાલ યુદ્ધાપીરામ જાની
બી. એ. એ પણ તરદી લીધેલા હોવાથી તેમનો ઉપકાર માની આ પ્રસ્તાવના
સમાપ્ત કરું છું.

સંશોધનકર્તા

મુંબઈ—લુહારચાલ.

વિદ્વલ શામના બિર્ડોગ.

તા. ૨૨-૩-૨૮

છપાયું

તા. ૧૮-૧૧-૩૦

કાવ્યાદિની અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠ

૧ નરસિંહ મહેતાનાં પદ

૧-૮

૧ સાચું ખોલોને શામળા ! તમે ક્યાં રે ગયાંતા ?	૧
૨ મોરલી ને વાગીજી રે, આછ ! મારે મંદિરીએ સંભળાય	૧
૩ મને રે ગમ્યો ગોપીનો વહાલો, અવર ખીજું મારે કામ કશું	૨
૪ હહ લીધી હરિની સાથ, રીસાયાં રાધા જે	૨
૫ તારૂં મુખ જોઈ મોહિની લાગી, મનહર ! મન ગમતા	૩
૬ વેણુ વાતો મારો વહાલો, વૃંદાવન વેણુ વાતો	૩
૭ ઉગમતે પરભાતે આવી, પાલવડો શું ઝાલો રે ?	૪
૮ ચાલો રે ચાલો હરિને જોવા, આવતણો ગોવાલાંની સાથ	૪
૯ છખીલા ! નંદના રે તારા મુખનો મટકો મોડ	૫
૧૦ જશોદાના જીવન ઉભા જમનાને તીર	૫
૧૧ વેણુ ન વાઘશ રે વિહલા ! વારૂં તુજને વેણુ મા વાઘશ રે	૬
૧૨ વહુ ! તુને વારૂં રે જઈશ માં જળ ભરવા	૬
૧૩ ગોપી ! તું લાડસધેલી રે, વેળાસર ચાલને વેલી રે	૭
૧૪ નહીં આલું રે હો નંદલાલ ! મહીડાં મારાં રે	૭
૧૫ તમને ખોલાવે વ્રજની નાર રે ઉભા રહેજો રે	૮
૧૬ ઝાંઝરનો ઝમકારો વાજે, વાજે માઝમ રેણી રે	૮

૨ કવિના નામ વિનાતું

૯-૨૦

શશિકલા કાવ્ય

૩ વજ્રયા

૨૧-૨૭

સીતાવેલ

४ रत्नेधर भेधल	२८-३३
आत्मविचारग्रन्थोद्देश्य	
५ कवि नाकर	
सदा पर्व	३४-६६
गदा पर्व	७०-१५७
६ इयाराभलाष्ट	
पद छिन्दी	
१ श्री गिरिधर प्रानप्रिया राधा,	१५८
२ नंद भेहेरका निडर कनेया	१५८
३ अंसी प्यारेके नांकीसे नेन	१६०
४ क्या तकसीर भोरी क्या तकसीर	१६१
५ में प्यारे पीना दुःभरी	१६१
६ तन तन थै तागिड मिडा थानी तत,	१६२
७ सथ सीरदार सो कृष्ण हमार प्यारा	१६२
८ केन गति भोरी धारी गिरिधारील	१६३
९ हरिश्चरन जयके तु हरिनाम गाय से	१६३
१० लग्या जकू सोध जन	१६४
११ जग सथ जहू कहे में न भान ही	१६५
१२ कथीं भेदी जय अंसी होरी	१६५
१३ में तोरे पैयां लागुं यंदा	१६७
१४ सरस जूला ज र, रंग ही हो रे	१६७
१५ श्री लाल रंगीलो रस भरयो	१६८
१६ श्री कृष्णु छेल नेक नीकी अंसरी जलय जय	१६६
१७ अजय रसीसे जके नेन	१६६
१८ जगनमां लगी वे हजन लजन ही अजन	१७०

૧૯ મનકી મનમાં રહી સુન ઉધો ! ખારા રે	૧૭૦
૨૦ દેખી લટુક લયે ગિરિધારી	૧૭૧
૨૧ મોહે નંદલાલ રે જલમ તોરી નનુને મારે	૧૭૨
૨૨ ખીગરી કોન સુધારે, રામજી બિન ખીગરી કોન સુધારે (પદ સંખ્યા ૨૧મી બૂલથી ખેવડાયલી છે, તે ચાલુ છે)	૧૭૨
૨૨ હો શ્રી નાથજી ! કોઇ નહીં દિલદાર હમારા વે	૧૭૨
૨૩ સખી ! હું તો જાણતી જે સુખ રનેહમાં	૧૭૩
૨૪ મત કરના રે મન ! દિલગીરી, જન જે આયા સો મુસાફરી	૧૭૩
૨૫ એરે એરે ગોવિંદા રામા (મરાઠી પ્રબંધ)	૧૭૪
૨૬ પ્રગટીલા પ્રેમ હરિચરણા "	૧૭૫
૨૭ મેં તો કયા મુખ લે ધર જઈ સખી રી	૧૭૬
૨૮ સૈયાં રે મેં તો કેસર ઘોણું	૧૭૬
૨૯ મેં વારી તોરી આંખન મેં શામરો ખટકે	૧૭૭
૩૦ મેં તો લાજ ભરી ન ખોલું	૧૭૭
૩૧ હોરી કે દિનન માફું કાન પરી રે	૧૭૭
૩૨ મોહન અધર ધરી મોરલીયા,	૧૭૮
૩૩ હોરી કે ખેલવાને મોહી રે	૧૭૮
૩૪ હૈયા હું મયે કોન સલુની નાર,	૧૭૮
૩૫ કાન હોરી ખેલ રહ્યો રી	૧૭૯
૩૬ ફૂવા માગન આયો રી	૧૭૯
૩૭ ખસંતી રંગમેં ખોરી રે	૧૭૯
૩૮ જઈ જઈ રે શાવલિયા તોયે વારિયાં રે	૧૮૦
૩૯ સૈયાંને કીની રંગકી જેલાજેલ	૧૮૦
૪૦ લગો નેણારો નેહ, લગો નેણારો નેહ	૧૮૧

૭ પ્રેમાનંદ લલિત

ફૂઆડ સ્ત્રીનો ફૂજોતો (પદબંધ)

૧૮૨-૮૪

८ प्रलारांकर

रामायणनां छूटके पद	१८५-८८
१ हूत आव्भे ओक होउते। राव रावण पासै	१८५
२ रावण हूतने दाअवे मति किकर मंदा	१८६
३ मंदाहरी स्वाभोने कहे, सुखी सर्व वयन	१८६
४ रावण कहे सुख सुंदरी ! धेवी धेवूं थं बोले ?	१८७

९ प्रभुराम

रामविवाहना श्लोका	१८८-९३
-------------------	--------

१० नानाश्ल

महिना	१९४-९७
-------	--------

११ त्रिकमहास

पद (गुजराती-हिन्दी)	
१ अलभेलेणु मारे मंदिर आव्वा रे सुख साहेवी !	१९८
२ जेवा केरु कविजन काव्य अनुभव पांघे रे	१९९
३ वृंदावनमें धूम मयाध, स्वाम जेलत होरी	१९९
४ असंत रत आव्वी रे, मत मेरा आव्वी रे	२००

१२ कपीरु

माहर (पद)	२०१
-------------	-----

१३ लवणुराम

पद (हिन्दी)	
१ प्यारा रे कहीओ भावा ! निर्वाणु पद प्यारा	२०२
२ अमारी रहे तो आव् पुरुषसें लामि	२०२

१४ द्वारकावास

पद	
१ घटमां महुवी छे ओक भोमी ओहा आप अलेम	२०३

૧૫ રામકૃષ્ણ

૫૬

- ૧ અરજ સૂણો મારા રામજી ! તારૂં પ્રત ના છૂટે ૨૦૪
૨ ઠહાલાજી ! આવોને આંગણીએ મારે ૨૦૫

૧૬ પ્રીતમદાસ

રામરાજીયા

૧૭ અખો ભક્ત

૫૬

- ૧ સંતો રે લેજો વસ્તુ વિચારી ૨૦૭
૨ ધન્ય રે ઠહાલા ! તારો ધુંધટો, કોઈ પાર ના પામ્યા ૨૦૭
૩ મર્મ મોટો પરિશ્રમનો, તે તો રસનામાં ન આવે ૨૦૮

૧૮ ગંગાધર

સૂર્યનારાયણની આરતી

૨૦૯

૧૯ ભીખાભાઈ

- ઘોખે પડિયું રે, મનકું તો ઘોખે પડિયું રે ૨૧૦

૨૦ આશારામ

- બાળપણું રમતાં ગયું રે, નારી જોખન માંચ રે; ૨૧૧

૨૧ રંકું

- આવી મળી માનિની મંગળ માઠિ, દેવકીએ કુંવર જન્યુ ૨૧૨

૨૨ માંડણુ

- શેઠ કીધો અમે શામળો, જોણે મહા ધન આલ્યુ ૨૧૩

૨૩ નથુરામ

- ૧ ઝોધવ કહે પ્રજસુંદરી ! સાંભળો એક વાત ૨૧૫

- ૨ ગોપી કહે: ઝોધવ ! સાંભળો, એક અરજ અમારી ૨૧૫

૨૪ કીલ્કજીનો સુત મૂળજી

- આજ અતુપમ ઠહાડો આવ્યો, વિવાહનો વિચાર જોને ૨૧૭

- ૨૫ સુરદાસ
ભણો તો બે અક્ષર ભણો, રસો ને રે મમ્મો ૨૧૮
- ૨૬ પીપાભક્ત
ઉદ્ધારણ ચૂંદડી ૨૧૯
- ૨૭ ગંગારામ
એટલો સંદેશો મારા સદ્ગુરને કહેજો ૨૨૦
- ૨૮ લાલદાસ
૫૬
૧ તટ સરોવર એક પંખી રહે છે, પરમહંસ નામ કહાવે ૨૨૧
૨ તે રે સ્વરૂપને જે રે દેખાડે, સોષ સદ્ગુર સાચા ૨૨૧
૩ કાશી રે ક્ષેત્રમાં અવિચળ દીપક, તે મધ્યે વાસ હમારા ૨૨૨
- ૨૯ પ્રસ્તાવિક કવિતા
- ૩૦ જોરીઓ
જોષીડા જોષ જુઓની ! કહે મન ચઢી કીને બનાધ ? ૨૨૫
- ૩૧ કાલમહામહ
પ્રીતમ ! તમને શં કહું ? મારી પ્રીત અંધારી
- ૩૨ હરિકૃષ્ણ
૫૬
૧ જો આત્મતત્ત્વ વિચાર કરો તો તો, સહજ આવે પાર ૨૨૭
૨ પરિબ્રહ્મશં તાલી લાગી, બીજનું શં કામ ? ૨૨૭
- ૩૩ હેમદાસ
જે કહે તેને કહેવા દધને હરિભજનમાં રહીએ ૨૨૮
- ૩૪ ગોપાળદાસ
સંતો ! રે બ્રહ્મ પાસે બાસો ૨૨૯

૩૫ મુકુંદ		
કોઈ આવો તો મૃતસંજીવની વિલા સે'જે બચાવું		૨૩૦
૩૬ રાધાખ્યાઈ		
શ્રી વૃંદાવન વાંસલડી વાગે, સાંજે લહેર ત્યાં સાહેલી		૨૩૧
૩૭ મીરાંખ્યાઈ		
૫૬ (ગુજરાતી-હિન્દી)		
૧ કામરી ચોર લખ રે, મૈયા ! મેરી કામરી ચોર લઈ		૨૩૨
૨ ઘેલી કરી ગિરધરલાલ !		૨૩૨
૩ કીસ મુખ દેખન જાઉં રે, શ્યામ તો ખેરાગી બયો		૨૩૩
૪ જળ ભરવા કેમ જાઉં રે, કાનુડો મારગ રોકે		૨૩૩
૫ મુને તારી લેહ લાગી રે, હો મીઠા બોલા		૨૩૪
૬ બોહોત ગુમાન ભરી રે મોરલી ! તુખા		૨૩૪
૭ હોતા જજો મહારાજ ! મારે મોહોલે હોતા જજો		૨૩૪
૮ અખ ના ભરૂં રે કાનડ ! ગાગર અખ ના ભરૂં રે		૨૩૫
૯ લાગત ખુંદ કટારી, પીયા ખિન લાગત ખુંદ કટારી		૨૩૫
૧૦ રંમ જોઈ જોવાલણી આવે, મદમાતી જોવાલણી આવે		૨૩૬

૩૮ લોકગીત

સિદ્ધરાજ ને જશમાના ઐતિહાસિક રાસડા

૧	"	૨૩૭-૪૧
૨	જશમા ઝોડખુને રાસડો	૨૪૨-૪૬
૩	"	૨૪૭-૪૮
૪	"	૨૪૬-૫૮
૫	સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને જશમાનો સંવાદ	૨૫૬-૬૩

શશિકલા કાવ્યની પૂર્તિ

૨૬૬-૬૮

અપ્પેની ટિપણી

શશિકલાનો સાર

૨૫૬-૬૩

પ્રાચીન કવ્યવિનોદ

નરસિંહ મહેતાનાં પદ

પદ ૧ લું

સાચું ખોલોને શામળા ! તમે ક્યાં રે ગયાંતા ?
મારા સમ તમે ક્યાં રે ગયાંતા ?
આંખડલી અણીઆલડી, કાળજી કાણે સાર્યા ? સાચું
વાંસલંડી વિસારીને, વેલણ આ કેનું લાવ્યા ?
પીતાંબર વિસારીને, પટોળા આ ક્યાંથી લાવ્યા ? સાચું
મોજડીએ વિસારીને, ફૂમતીઆળા આ કેની લાવ્યા ?
નરસૈયાએ સ્વામી મળ્યો, તેની સાથે ગયાંતા. સાચું

પદ ૨ જી

મોરલી ને વાગીજી રે, બાઈ ! મારે મંદિરીએ સંભળાય;
કા'નુડા ! માઝમ રાતે મોરલી મેં સૂણી રે. મોરલી
આહીરડી એક બાઈ રે, બાઈ ! એક પાણીલાંને જમ;
ખેડહું તો મેલ્યું રે, બાઈ ! મેં તો સરોવરની પાળ.
હિઠાણી ભરાવીજી રે, બાઈ ! મેં તો આંખલીયાની ડાળ. મોરલી
સહીમર એક બીજી રે, બાઈ ! મુને ઘડુલો વલમ,

पालखींये तो भेल्यो रे, पाछ! भें तो रेतो न्हानो पाण. भोरली
 नरसैयाये स्वामी रे, पाछ भने त्यां भल्यो रे. भोरली

पद ३ वुं

भने रे गभ्यो गोपीनो न्हालो, अवर पीणनुं भारे काम कश्युं ?
 आप तण्णा सभ पाछने कहुं छुं, नंदलाल वस्या त्यां गाम वरथुं. भने रे
 सुंदर वर शामणियो रे सजनी ! तेने जेछ भार्ं मनकुं ह्युं,
 ज्येने मूझी पीणने भज्जेशे, तेनुं कर्म ते दैवे ह्युं. भने रे
 छेल छभीलो ने छोगाणो, गोडीआणो गुणुलंडार,
 जले भल्यो भेंता नरसिंहनो स्वामी, छितारे भूतणनो बार. भने रे

पद ४ थुं

हठ लीघी हरिनी साथ, रीसायां राधा जे;
 मुभे लीघां मुनिवत, भोस्थानी पाधा जे.
 कोणु भोले तमारी साथ, तमे अहु रंगी जे;
 जज्यो जज्यो गुहा भोला नाथ ! धणाना संगी जे.
 शामणीया ! शाने काण, आवो वणज्या जे,
 मारी आण ना करशो नाथ ! रडोने अणगा जे.
 तारे भेद प्रपंच, कोछये ना जणयो जे;
 तमारी होय न्हालेरी नार, तेने धेर भाणो जे.
 अहो नथी करयो लाग, भोटी शीद थाज्यो जे;
 न्हाला ! अधोर वननी मांछ, भेंली गथा अभने जे;
 तमे कीघो विश्वासघात, धटे नही तभने जे.

મેં તો નોતું જાણ્યું નાથ ! નીવડશે આવા જે;
 તે મેં જોયું વૈકુંઠ નાથ ! મળ્યા છો આવા જે.
 તમને મનાવવાને કાજ, આવ્યા મોરારી જે;
 નાંહાં તે નોરા કરે બહુ ભાત, બોલ્યાં નહીં નારી જે.
 તમને મનાવવાને કાજ, આવ્યાં સાહેલી જે;
 જે નરસૈયાના નાથ ! રામાએ હઠ મેહેલી જે.

પદ ૫ મું

તાઈં મુખ જોઈ મોહિની લાગી, મનહર ! મન ગમતા,
 હાં રે સુતી સેજલડીએથી જાગી, મનહર ! મન ગમતા.
 હાં રે પ્રભુ ! શ્વાને બહાને બોલાવું ? મનહર ! મન ગમતા;
 બહાલા ! વેણુ વાગે ત્યાં આવું, મનહર ! મન ગમતા.
 હાં રે મારો ધરનો પ્રાહુણો ઘેર આવે, મનહર ! મન ગમતા;
 નહાની નણુદી હેરણ્યાં હેરે, મનહર ! મન ગમતા.
 મને મળ્યો નરસિંહનો સ્વામી, મનહર ! મન ગમતા;
 સહુ ગોપીઓ આનંદ પામી, મનહર ! મન ગમતા.

પદ ૬ ઠું

વેણુ વાતો મારો બહાલો, વૃંદાવન વેણુ વાતો;
 મોર મુકટ ને કાને કુંડળ, ગાય રસીયો મોરલી વાતો.
 વૃંદાવન વેણુ વાતો.
 ઝાંઝર ઝમકે ને ધુધરી ધમકે, થેઈ થેઈ કાનુડો નાચ્યો.
 વૃંદાવન વેણુ વાતો.

જમનાને (નીર) તીર ગાવડી ચારતો, ગોપીઓને મહેલ્યાં દેતો.

વૃંદાવન વેણુ વાતો.

અધર તણો રસીયો અલખેલો, પીને સુધા રસ પાતો.

વૃંદાવન વેણુ વાતો.

વૃંદાવનની ડુંગલીમાં, ગોપીઓમાં એ ગાતો.

વૃંદાવન વેણુ વાતો.

નરસૈયાયા સ્વામી સંગ રમતાં, રંગે લીંડે છે રાતો.

વૃંદાવન વેણુ વાતો.

પદ ૭ મું ભૈરવ

ઉગમતે પરભાતે આવી, પાલવડો શું જાલો રે ?

અમો જૈ જશોદાને કે'શું, કાનુડો છે કાળો રે.

રૂદીયામાં મને જહાલો લાગે, ત્રજનો વાસી વાહાલો રે. ઉગમતે

જાદવ ! પ્રીત તમારી જાણી, ચતુર્ભુજ અળગા ચાલો રે;

જાણું છું પર ઘેરે જૈને, મંદિરીઆમાં મહાલો રે. ઉગમતે

રાવ જઈ જશોદાને કરશું, વિકલજીને વારો રે;

રીસે ભરીયાં ખોલે રાધકા, હળવા હળવા હાલો રે. ઉગમતે

નરસૈનો સ્વામી વનમાં મર્લાયો, બહુ લાગે છે પ્યારો રે;

કર જોડી નરસિંહ વિનવે, પ્રભુ ચરણે મુજને તારો રે. ઉગમતે

પદ ૮ મું

ચાલો રે ચાલો હરિને જોવા, આવતણો ગોવાલાંની સાથ;

મોરપીઠ શિર મુકટ બિરાજે, મોહન મોરલી હરિને હાથ. ચાલો રે

ગોપી નીસર્યા નરહરિને જોવા, શામા સોલ સણુગાર સજી,
 ટોજોટોળાં ઉલલાં રહીને, નિરખતાં નયણાં ભરી ભરી. આવો
 મંડળ મધ્યે મલપતો આવે, સુંદર શામવીરો ગોપાલ;
 નરસૈયાચ્યા સ્વામીની સંગ રમતાં, સેવક જન કેરો પ્રતિપાળ. આવો

પદ ૯ મું

છખીલા ! નંદના રે તારા મુખનો મટકો મોડ,
 છખીલા ! નંદના રે તારા મુખનો મટકો મોડ.
 વાંકું આંધે મોળાયું ને, લટકતા મૂકે તોરા,
 શેરડીએ મલપતો આવે, મુખ મોરલી ધન ઘેર. છખીલા !
 પિતાંબરની પલવટ વારી, પાવડીએ કાંગરા;
 દમકે પગે ધુધરા, તારા નેણમાં નાચે મોર. છખીલા !
 ઇંદાવનની કુંજ માંહી, લીડતા મોડામોડ;
 નરસૈયાચ્યા સ્વામી ! મારાં ભવનાં બંધન છોડ. છખીલા !

પદ^૧ ૧૦ મું

જશોદાના જીવણુ ઉભા જમનાને તીરે,
 મોરલી વગાડે મોહન મધુરી રે. ટેક૦
 પિતાંબરની પલવટ વાળી, ઉર લેહેકે માળા,
 કાંતો ખીચ કુંડળ જળકે, દીસે રૂપાળા. જશોદાના

૧ આ પદનો ઘોટોક ભાગ પ્રા. કા. સુધા ભાગ ૩ વ્દને પૃષ્ઠ ૧૪ મેં
 આપેલા પદમાં આવી ગયો છે, પણ તે સહેજ હોવાથી તેમ તે પદ અધુરું
 ઘાગવાથી આ પદ ફરી અહિં છપાવ્યું છે.

પ્રભાતે ઉઠી રે ગોપી, ગૌને હેરાવે;
 ઝો કાનુડા! ઝો કાનુડા! કહીને બોલાવે. જશોદાનાં
 આજ તો અમારી ઘેને, દૂધ થોડેરાં ઢીધાં;
 રખે રે શામળાએ વહાલે, દોહીને પીધાં. જશોદાના
 સાંભળ રેં સલૂણી શ્યામા! વાતલડી મારી;
 તુજ સરખી સલક્ષણી છે, ગાવલડી તારી. જશોદાના
 એવાં એવાં વચન સાંભળી, ગોપી આનંદ પામી;
 ભક્તવત્સલ ભૂધરજી મળિયા, મેંતા નરસિંહના સ્વામી. જશોદાના

પદ ૧૧ મું જંગલની છાયા

વેણુ ન વાઘશ રે વિહલા! વાઙ્ તુજને વેણુ મા વાઘશ રે. ટેક.
 શ્યામ સુંદર નટવર નાગર, વાહાલા છો મુજને. હું તો વિહલા
 મધુરી શી મોરલી શ્રવણે સુણીને, ધરમાં થું છું ઘે'લી
 કામ ધામ મુને સૂઝે નહીં, ક્યેમ કરી આવું વે'લી. હું તો
 ધન્ય ઘડી ધન્ય દા'ડો આજનો, મારે મંદિર પધારે,
 નરસૈયાયા સ્વામી સંગ રમતાં, સફળ થયો જન્મારો. હું તો

પદ ૧૨ મું

વહુ! તૂને વારૂં રે જઈશ માં જળ ભરવા,
 નંદકુંવર નાનડીયા સાથે, રખે તાં ગોઠ કરવા. વહુ!
 એ છે કાળો, તૂં છે ગોરી, વહુઅર એને ન મળાયે,
 મનસા વાચ્યા કહું છું તુજને, માણુસમાંથી ટળાયે. વહુ!
 એ કાનુડો કામણુગારો, કાંઈક કામણુ કરશે,
 ઘેલી થઈશ ને પુંઠળ ધાઈશ, ચિત્તકું તારૂં હરશે. વહુ!

વહુઅર કહે સાસુની આગળ, હું સીદને તાં જાઉં ?
નરસૈયાયા સ્વામી સરખી, હું નિર્લજ્જ નહીં થાઉં. વહુ!

પદ ૧૩ મું

ગોપી ! તું લાડસઘેલી રે, વેળાસર ચાલને વેલી રે,
બહાલો મારો તેડે છે વનમાં રે, હજુ શું છે તારા મનમાં રે ? ગોપી !
ખાવડીએ તું ખાંધને ખાણુ રે, ટીલડીએ ચોદને કાણુ રે,
આંખડીએ કરી લે અંજન રે, મુખડલે કરી લે મંજન રે. ગોપી !
સાલુડો તું પેહેર સુરંગી રે, દીસે બહુ સર્વ રંગી રે,
નરસૈયાનો સ્વામી શામળાયો રે, તેને સહુ જોવા મળાયો રે. ગોપી !

પદ ૧૪ મું

નહીં આહું રે હો નંદ લાલ ! મહીડાં મારાં રે,
વળગો નહીં વિકૃલરાય ! અમે નહીં તારાં રે. ટેક.
અમે કુંસ રાજના લોક, વાસો અહીં રહીએ રે,
જશોદાના ખાલા કાંન ! આળ ના કરીએ રે.
અલ્યા ! ગોરસનો ગરાસ, કે દાંડે હતો રે ?
અલ્યા ! પાશેરાની પેદાશ, હવે થયો છતો રે.
અલ્યા ! નવ લખ નંદજીને ઘેર કે દાંડે હતી રે,
ખાંધવાને ખારણા માંદા બકરી ન હતી રે.
ત્યાં જિત્યા શ્રી જગના આધાર ગોપિકા હારી રે,
મળ્યો નરસૈયાનો નાથ, ખાલ બ્રહ્મચારી રે.

પદ ૧૫ મું

તમને યોલાવે પ્રજ્ઞની નાર રે ઉભા રહેજો રે,
 મારા બાળપણના નાથ ! અવગુણ સહેજો રે.
 વાદળમાં જેમ વીજ, એણી પેરે ચમકે રે,
 એમ મળ્યા વિના મહારાજ, જીવ મારો તલખે રે.
 મને મળીયો છે મારગ માંહ, નરસિંહનો સ્વામી રે,
 મારો હરિએ અલ્યો હાથ, એ વર પામી રે.

પદ ૧૬ મું રાગ મલાર ગાડી

અંઝરનો ઝમકારો વાજે, વાજે માઝમ રેણી રે,
 ત્રિકમને તાલી દે તરૂણી, ચપળ દષ્ટ મૃગનેણી રે. અંઝરનો
 વિઠ્ઠલને વશ કરવા કારણુ, નાહાના ભાવ જણાવતી રે,
 નયણે કટાક્ષ કરી અંગ મોડતી, મુખે મરકલકું કરતી રે. અંઝરનો
 જે જે હો પ્રભુ પાર્વતીપતિ, તમે દેવ ચક્ષુ મુને આપી રે,
 ભણે નરસૈયો નૃપત ના પામું, જેતાં તે ગોવિંદગોપી રે. અંઝરનો

शशिकला काव्य.*

(कविना नाम विनातुं)

पूर्वछाये

प्रोतिवचन वनिता तणां विद्वलुविरही जेह
विरहिलीनी हरि वेदना, सांलजिणु सह तेह. १

चूपध

तेह विप्रनि जे विधि थरि, विगत वात वनिता कन्हि गध.
तव शशिकलाध कीधूं जेह, विप्रविरहि विस्तारूं जेह. २
भूपति लट अंधाव्यु सही, दासी देभी दुःखि दही;
(वार्जु अहारि जेवा म्यलां, जध संललावी शशिकला) ३

शशिकलाध अरवलि सुखी वात, जे विद्वलु अंधाव्यु तात.
तव तेनि नथलि जल जख्यां, उदधि नखी पिरि आंसु भिर्यां. ४
सप्पीध तां समजावी करी, राती राप्पी तव सुंदरी.
सप्पी प्रति तहि जेला जाल: "अलुयितव्यि आव्यु मुऊ काल. ५

"काल तलि वश काया पठी, कथनि किम देभीशि आंभडी ?
पूरव जनमनूं हूतूं पाप, ते मुऊ आवी लागूं आप ? ६
जेह विप्र सूं आधूं भंन, जेह विषु हूं नवि जाती अन्न,

* आ काव्य पाठण पूरि आचेली होवाथी कठिन राफोना अर्थ नीचे आया नथी.

- તે જુ હવિ દિ વીસારૂં આજ, તુ નીશિ^૧ મુઝ લાગિ લાજ ૭
- લાજ ધરી મિ પ્રથમ સંભોગિ કર ગ્રહી તાણી તેણિ યોગિ,
હમડિ હું ચાંપી તતકાલ, પૂરણ પ્રેમિ ચુંખ્યુ ગાલ. ૮
- અધર સરીસા દીધા દંત, ન્યાહાલી જ્યેં એકિ ચિત,
પ્રેમ તણું તવ વાખૂં પૂર, વિપ્ર વીસારિ ન ઊગિ સૂર. ૯
- સૂર ઊગિ ઊડી એક વારિ, પુહુદુ પંડિત શયન મુઝારી,
ગલિ જઈ મિ ધાત્યુ હાથ, ચુંખન કરી જગાવ્યુ નાથ. ૧૦
- આલસ મોડી ઊઠ્યુ અંભ, રાતાં લોચન, આવી જાંભ,
દુઃખ વીસારૂં કરૂં હું કેમ? તેહ સૂં માહારિ અતિ ઘણુ પ્રેમ. ૧૧
- પ્રેમિ પટોલી છોડી ગંદિ, લાજંતી હું વલગી કંદિ.
વિનય કરી મૂકાવી ખાથ, મિ તવ દીવિ નાંખ્યુ હાથ. ૧૨
- તવ વિપ્ર મનિ આણી રીસ, મનાવ્યુ ચરણિ લાગી શીસ.
પિરિ પિરિના પછિ કીધા સંગ, રાતિ તણા તે કહીઈ રંગ! ૧૩
- રંગિ રમી ઊઠયા એક વારિ, પુહુતુ પંડિત સલા મુઝારિ,
મિ નાહાવાની સજઈ કરી, કંકોડી મસ્તકિ લેઈ ભરી. ૧૪
- અખ્યુક્ષણિની લીધૂં અંભ; પાછુ વડી તાં આવ્યુ અંભ,
ખલ ભરિ હું વલગાડી કંદિ, તે પ્રેમની કિમ છૂટિ ગંદિ? ૧૫

૧ ખીજ પ્રતમાંથી:

જે વિપ્ર સરીસૂં ખાખૂં મન, જે વિણ હું નવિ ખાતી અન્ન
તેહથી અલગ કીધ મહારાજ, હવિ કેહી પિરિ વીસારૂં આજ
વિપ્રવદન કેહી પિરી અલિ, જે દીકિ વિરહાનલ ટલિ.
ભમર તણી પિરિ ભમતી નારી, ચપલ નયન ખંજન આકારિ.
મનગમતા તે જોલિ જોલ, ભૂતલિ નવિ તર આવિ તોલિ
જુ હવિ દિ વીસારૂં આજ, તુ નીશિ મુઝ લાગી લાજ. ૭

ગંડી ચંપક ચોસર હાર, વિપ્રિ ધાતુ કંઠ મુઝારિ.
પાન તણી મિ ખીડી દીધ, દંતિ ગ્રહી મુખિ અલગી કીધ. ૧૬
તંબોલિ ત્રટકિ તતકાલ કંઠ થકી મિ નાંખી માલ.
રીસ ચઢી પાસિ નવિ ગઘ, તે વેલા સંભાનું સહી. ૧૭

સહિચર સૂં રમતી એક વારિ, આવ્યુ પંડિત ધવલ મુઝારિ.
પુઠલિથી મુઝ સાહાયા હાય, સાહામા થઈ તિણી ભીડી બાય. ૧૮
સહિચર દેખી લાજી ખરી; રહી ઉકરારી ઘુંઘટ ધરી,
પ્રાણિ ખોલી ખીસાડી સોય, તે પંડિત દેખાડુ કોય. ૧૯

કોય કાલિ મુઝનિ ચઢી રીસ, સેજે સૂતી બાંધી શીસ.
સભા થકી તે આવ્યુ ધીર, પાસિ ખીસી તાણ્યું ચીર. ૨૦
તવ મિ છેલકુ આધુ લીધ, મનાવવા બહુ આદર કીધ.
દીન થઈ તે વાણી વદિ, વિપ્ર વિરોખી રાખું હદિ. ૨૧

હદિ સરીસૂં ભીડી એક વારિ ચાંપતાં મુઝ હર્ષ અપારિ,
રહી એક વલગી નિ ધડી, મૂકંતાં હું અવની પડી. ૨૨
કુચ સાહી નિ જીભી કીધ, પિરિ પિરિનાં પછિ ભોજન સિદ્ધ.
ખીડી દિધ મુખવાસ અનેક, અવની માંહાં એ વાડવ એક. ૨૩

એક વારિ દિવસિ સંયોગિ મનગમતા તે કીજિ ભોગ.
અન્નણુતાં હું અધરિ ડસી, રીસ ચઢાવી અલગી ખસી. ૨૪
એશિઆલુ થઈ ખીડુ બંભ, ખોલાવવા મુઝ માબ્યું અંભ.
તે મિ મનિ નવિ આણી વાત. વિપ્ર વિના કિમ જઈ રાતિ ? ૨૫

રાતિ સમિ રાંધું એક વારિ, કીધાં સુંદર શાક ણિ ચ્યારિ,
સ્નાન કરી આવ્યુ આસન, સુવર્ણ થાલિ પ્રીત્યું અન. ૨૬

हुं पाप्मि नवि जमिडि जेह, जे सुं पूरणु पूर्वतु नेह,
 द्विज विष्णु जमतां लागि लाग, केही पिरि वींसारुं आण ? २७
 आण मोही कहीधं थं धळुं ? दुर्लभ थयूं मुष्ण पंडित तळुं.
 भीडी मृदु जेलतु वालि, दोयन विकसितपंकज जालि. २८

विष्णु तंभोलि अधर ओपंत, रतनश्रेणी शोभित दंत,
 ते मुष्ण विष्णु ज्ज्वानूं काम, हवडां हं तु. आणीश हाभ. २९
 हाभि हाभि दीवा जेक वारि, तेज तळु दीसि अंजार.
 अनेक कूल शय्या पाथरी, कृष्णुगारि कयोली लरी. ३०

भीडु भाडारी जूधं वाट, मुळ पाप्मि नवि अडिधं भाट
 काम तळु अवतार ज जेह, विप्र विना किम धरीधं देह ? ३१
 देहि धरी दर्पणु, जेक वारि करवां मांड्या मुळ शणुगार.
 गूंथी शीस भनि वरतु रंगि, सकल शणुगार सज्जव्या अंगि. ३२

काजल नयलि आंजु करी सिद्धरी मुळ सौथु लरी
 प्रेम सहित पिहिराव्युं थार, विप्र विना पीण नवि नीर. ३३
 निरप्पी आहणु ठिलु थारि, हुं नुहुती ते धवल मुजारि,
 क्षणु भीतर, क्षणु पाछु वलि, विरहताप तिळि आंसु गलि. ३४

वारि वारि भेहेलि निश्वास, नेह अण्णडी पडियु पाशि.
 दोह्यां आंसु देभी करि, विप्र वदन रही छूं भनि धरी. ३५
 धरिडि हाथ बलि जेक वारि, भीठां जिहु जणु शयन मुजारि;
 पान तणु ते भीडी करी अनेक सज्जं मांडि जरी. ३६

भाडारा मुष्ण मांडां भूडी नाथि. तांजुल वेहेलां काढी हाथि
 मि आथुं ते पोति ब्रह्मं, विप्रनं वाहाल न जधं कळुं. ३७

कलुं न कीधूं मि अेक वारि, तेडी पासि न गध लगारि.
न न्णशीर्ष, शी हूती वात ? थम जेकराटां सूतां राति. ३८
प्रात सभि उतारी रीस पूछी वात पय लागी शिसि.
अेक भोल वाडवि नवि कलु, ते मुअ भोह डियाबर रलु. ३९

रलु विप्र जेडी नि पाण्लि, दीन थर्ष पछि भोत्यु वाण्लि.
अेक वारि विपरीत संयोग मनगमतु ते कीजि भोग. ४०
सुणी वात सभ्पी लाण्णु भरी, हंसी छेहडु मुअ आगलि धरी.
पछि विप्र तण्णुं मनन्धूं मन, ते विलु हुं नवि पाजि अन्न. ४१

अनेरि द्विसि अेक वारि रमवा भीडां आंगलु आरि.
कनकपाट सोगडडी सोल मांडी दाण्ण्या पासा लोल. ४२
रमतां हुं हारी, ततकाण, भीण्णु अंतर भोली आण्णु;
विप्रि मति ते आण्णुं नहो, अे किम करी वीसारुं सही ? ४३

सही ! मि सूतां भीडी आथ गला मांदि धाली नि हाथ,
अधर तण्णुं हूं करती पान, उंक देतां मागंतु मान. ४४
अपल नयन करी जेतु तेह, पूरलु प्रगटयु विप्र सूं नेह;
अेणी पिरि अे नीगभा रातु, ते विलु देहनु करतु धातु. ४५

धातु विप्र केटि हाथ; गालि गाल अडाडिडि नाथि;
लेर्ष हर्षणु मुअ जेर्ष करी, पान तण्णी भीडी करि धरी. ४६
प्रेम सहित मूडी मुअ मांदि, अधली वाडव दांति सादि.
अेणी पिरि नितु रमतु नाथ, देवि छंडाण्यु तेह साथ. ४७

साथि जमवा भीडा थालि, दूर सहित ते प्रीसी दाल;
सुंहर धृत मांदि कंत करी दृक्षिमा जभाडि अंति. ४८

વિપ્ર તણિ મનિ એહવી વસી, ગિગરતૂં તિ અરોગતુ હસિ.

એમ જમી ગિઠયાં એક વારિ, સહી ! એ ગયુ જમાડણુહાર. ૪૯

હાર ગૂથ્યુ વિપ્રિ એક વારિ, ફૂલ તણુ નવિ લાલિ પાર;

સહી ! શી કહું તેહની પેર્ય ! અનેકિ પ્રકર, ન દીસિ સેર્ય. ૫૦

માહારિ કંઠિ આરોપણુ કીધ, પ્રેમ સહિત આલિંગન દીધ.

સખી ! દીસિ એ પેલી માલ, હાર જગાવિ સુતાં સાલ ! ૫૧

સાલિ સખી ! એ હઠડા માંહિ, વિપ્ર વિના નવિ જીવ્યું જાઈ;

મુઝ વિણુ એહ ન રહિતુ ધડી, બિહની એહ અવસ્થા પડી ! ૫૨

સહિઅર એ સાચું સહી જાણિ, વધ્ધલ દુઃખ ન સુણીઈ કાન;

(બહુ પ્રકારિ જોયું ખરું) વાડવ વિણુ હું નીશિ મરું. ૫૩

મરુડી મૂઠિ મુખિ વિશાલ. અલતા બિદુ સરીખા ગાલ.

તે ઉપરિ તલ સોહિઈ સાર, જાણિ ખટપદ કમલ મુઝારિ. ૫૪

નાસા તે શુકચંચ સમાન, નિર્મલ મોતી ઝલકિ કાનિ.

દષ્ટિ આગલિથી ગયુ પર, અંતકાલિ હું હઠડિ ધરું. ૫૫

ધરું દુઃખ સખી ! કહું હું આજ, વાત કરું તમ મૂકી લાજ.

વાડવિ આલિંગન તણી પિરિ કહું ' કંચુકી અલગી કરિ. ' ૫૬

વિરહતાપ જ માહારિ અંગિ, શીતલ થાઈ એ કુચનિ સંગિ. '

બીડી બાથ નિ અમૃત પાછ, તે વિણુ ક્ષણુ વરિસ સૂ થાછ. ૫૭

થાછ સખી ! દુઃખ મેરુ સમાન, અલિ નહીં, અખલા અલિધાન.

અંગિ ધધાણી અતિશિ સહી, વિરહ તણી કાતી જે સહિ. ૫૮

વિજોગનાં જે વાજિ બાણુ, દેહતણાં કાપિ સંધાણુ.

એ દૂખિયુ શું રાખું દેહ ? મુઈ રહિ માહારુ અતિ નેહ. ૫૯

- નેહ સહી ! જે વાડવ તણુ, દિન દિન વાઘંતુ અતિ ઘણુ;
 ઘસૂં ચંદન, માંહિ કેસર રંગ, તેહની કંચુકી કીધી અંગિ. ૬૦
- સિંદૂરિ રેખા અતિ કીધ; પ્રેમ સહિત આલિંગન દીધ;
 કુચ ખૂતા નિ મરડયૂં મુખ, વિણુ સખી ! ન ભાજિ દુઃખ. ૬૧
- દુઃખ સખી ! એક માહારિ મંનિ, પ્રાહાર પડસિ વાડવનિ તંન;
 ફૂલ તણી કલિકા એક વારિ સૂતાં ખૂતી શયન મુઝારિ. ૬૨
- એહલુ કોમલ જેહલુ પંડ, તે દુઃખદ કિમ સહિસિ દંડ ?
 છિ કો પ્રાણુ તણુ મુઝ થંભ, અંતકાલિ ઊગારિ બંભ ? ૬૩
- બંભ જાતિ ગ્યુ તાં સખી ! રંગ ચંદન કહિણુ અડાડિ અંગિ ?
 સોધિ કહિણુ ભરિ સિંદૂર ? મુખિ તંબોલ થયૂં અતિ દૂરિ. ૬૪
- ટલિજી કુંકુમ કેસૂં કાજ, પાગ કહિણુ હવિ રંગિ આજ ?
 સખી ! એ દુઃખ ન માઈ હદિ, 'આવ્યુ વાડવ' કો એમ વદિ ? ૬૫
- વધિજી દુઃખ તાં માહારિ અંગિ, કાજલ નયણાં ટલિહિ સંગ.
 કૃષ્ણાગર મસ્તકિ નવિ મ્યલિ, વાડવ બાંહ ન વિલગિ ગલિ. ૬૬
- અધરપાનનિ પડયુ વિન્નેગ, વિરહ તણુ તિણિ વાધ્યુ રોગ.
 સખી ! શી પિરિ વીસારૂં દુઃખ ? વાડવ જાતિ ગ્યુ સવિ સુખ. ૬૭
- સુખ સાથિ ગ્યૂં સઘલુ સાજ. વેણી તણુ હવિ કીહૂં કાજ ?
 કાન તણાં કુંડલ ઊતરિ ? નાથ વિના કો ચૂડી ધરિ ? ૬૮
- દર્પણિ મુખ જોઈ શું વલી ? હૂં દીઠિ લોક જાશિ ટલી !
 અગ તણી સવિ પડશિ કલા ! રંડાપણુ રામા અવકલા. ૬૯
- કલા પડી હવિ માહારિ દેહ; ચિત્ત તણુ નવિ ટલિ તાં નેહ;
 હૃદયકમલ માંહિ વિદ્યુણુવાસ, રખિ સખિ ! દહિ એહનિ હુતાશ. ૭૦

विरहताप ते अंगि अपारि, सीयूं नयन तएणी जलधारि.
अंग तएणु अे ताप तु जगध; जएणी अंज लु मूकि राय. ७१

राय रांकनि सरीभी प्रीति; वाडवनी पएणु अधकी रीति;
नित्य जेडी मुअ माडारूं जेय, जएणु रीस यही रअि होय. ७२
मुअनि पूछी पीतु वारि, राअयुं हतु हृदय मुअरि;
अंज आंधिउे गाढि अंध, राध मारवा काढयुं कंध! ७३

कंध जेहां धड उपरि रहंत, तिहां लगी नवि ढलि माडाईं यित;
मनसा वाया काया करी वर्यु विप्र मि प्रीति ज धरी. ७४
करी क्रीडा ते सूं दिनराति, “अवर पुरुष ते आंधव तात.”
सभीध दीधु मुअ उपदेश, किम करी नाशि यौवनवेश? ७५

वशिअर उंक सोडिलु जएणु, यढि गरल नि जगध प्राणु;
दुःअ विज्जेग तएणुं धएणु होअ, वनिता विना न जएणु कोअ. ७६
आम लु यातूं हूं जएणुती, प्रेम विप्र सूं नवि माणुती.
वाडवगुणुि हूं गिडिबी करी, द्रयूं प्रेम तएणु सागरि. ७७

सागर तरवा आंधयूं तुंअ, अधवयि तुटिजि; पाडी अुंअ.
कउणु सांभलि तेलि डारि, लीअ उगागी वारि वारि? ७८
अंअु किम तिहां करुणुा आणुि? सही! अे विरल तएणी विधि जएणु
अव भरीशि, नि पामीशि पार, जएणु तु सभी ! कुडु विचार. ७९

वियारी जेयूं मि अडु दुःअ धरूं लघडि हवि डीलूं ?
वाडवनि करशि उपघात, राय तएणु मनि अघडी वात. ८०
देश मअि ते वात ज गध, लोक मांढि अपप्रीरति यध;
सही? “हसरथ हूँ जेह, विडूनणु संगि प्रणलूं देह. ८१

देह रूपिणि कीचूं वाहाणु, वाडव भीटि नीजामु न्नाणि,
 माया शूढ नि नेहनु थंल, सुअसागर, नहि आरूं अंल. ८२
 अढी नाव उीलि मन राय, पडयु थंल नि ढीअर न्नाध.
 इण्णि वहाणु, नवि दीसि ठाहार, अलि विहूलणु पामूं पार. ८३

पारधि डेरी डीधी पिरि, नयणु आणु सांध्यां ते धीरि.
 मन कुरंग वेधी तिणि ठार, धात्यु पंगर प्रीति मुजार. ८४
 नेहअंध ते आंध्या अंगि, दमि विरह, नवि भूकि संग.
 तिहाथी छूटा तळु डिपाय कदि तु सधी ! हूं लागूं पाय. ८५

पाय लागूं हूं सधी ! निर्धार, णु विहूलणु भेलवि अेक वारि.
 अेटलु जस तूं डीध नि सधी ! रानी रीस मन आणु रणि. ८६
 यित्रवेहानी णू नि पिरि, स्वपनि मिद्यु ते आणु धिरि,
 ते माटे कहूं छूं कर जेड, रंजापणुनी मोटी भोडि. ८७

भोडि अेह थध मोटी अंगि, प्राणु गया नवि विहूलणु संगि.
 सधी ! वली मुअ लागी लाण, विपत्त पडि नवि आवी डणि. ८८
 ते कारणि मन अलतूं धळुं, दुःअ लेवाध नवि के तळुं.
 देह पालाटि णु भूकि राय, नीशि तु आपूं माहारी डाय. ८९

हायर मन अण्णानां न्नाणि, नाथ न्नाति नवि न्नाध प्राणु.
 सती अेक पदभावती जेह, अंथ मुडि सुथी छांडु देह. ९०
 ते विधि णु सहिअर मुअ थात, दुःअ तणी नवि न्नाणी वात.
 भीडी लवूं गिहिलानी पिरि, वाडव कडीध आवि धरि ? ९१

धर मांदि सही ! न्नाध नि णुध, कदायि वाडव भीडुं डुध,
 सतु हशि हिहोवाआटि, अलणु रही णुतु हशि वाट. ९२

ફૂલ તણાં કિ ગૂંથિ હાર, કિ રચિ શયન, કિ ભિલુ ખારિ,
 દેખિ, તુ તૂં જૂતી આવિ; નવિ દેખિ, તુ કાતી લાવિ. ૯૩
 લાવિ સખી! વાડવનિ તેહ, પરદુઃખલંબન હૂઈ જેહ.
 સ્ત્રી, ખાલક, બ્રાહ્મણ નિ ગાઈ, વધતા સહ તાં વાહારિ ધાઈ. ૯૪
 વિદ્વંશ વિપ્ર અખલા હૂં જાણિ, ખિહુ જણુના કે રાખુ પ્રાણ.
 મુઝનિ હૂતી મોટી આસ, રહૂં અહિવાતન એક જ માસ. ૯૫
 માસ તણા જે ઘાઠા ત્રીસ, રમતાં જાણ્યૂં ન રચણિ ન દીસ.
 તે સુખ ગ્યું શમણાની પિરિ, અંગિ અંગીડી મૂકી ધરી. ૯૬
 કંથ વિના દુઃખ દમતૂં ધણું, બલ્યૂં જીવ્યૂં તે અખલા તણું!
 વિરહવહિ દાઝિ મુઝ અંગ, ટલ્યુ સખી! તે વિભૂણુ સંગ. ૯૭
 સંગતિ છાંડી ગ્યુ જે કંથ, જાણુ તુ દેખાડુ પંથ.
 મ્યલી કરી ટાલુ સંદેહ, અવગુણુ કિચિત આણ્યુ નેહિ? ૯૮
 મનની એહના જાણીશિ વાત, સખી! કે એક જાઉ સંધાતિ.
 બોલિ વિદ્વંશુ જાતિ પ્રાણુ તે મુઝ આવી કરજુ જાણુ. ૯૯
 જાણુ હુઈ તે બોલુ આજ, હવિ તે મિ શં કરવૂં કાજ?
 એકિ નવિ સૂઝિ મુઝ પિરિ, ઓશિઆલી શી ખીસૂં ધરિ! ૧૦૦
 વિરહ કેટિ કાઠી નિ રહુ; તેહનુ તાપ ન જાઈ સહુ.
 વિવિધ પ્રકાર તણું છિ કષ્ટ. કહિતાં વિદ્વંશુ પડિઉ દષ્ટિ. ૧૦૧
 દષ્ટે દષ્ટ મ્યલી જે વારિ, બોલી બોલિ રાજકુમારિ.
 સાથ સરવ મૂકી આવાસિ, વિદ્વંશુ કેરિ જાઈશિ પાસિ? ૧૦૨

૧ ખીજ પ્રતિમા આ પ્રમાણે પાઠ છે:

“ દુષ્ટે દષ્ટ પડી જેણિ વારિ, બોલિ વિદ્વંશુ કરી વિચાર:
 શશિકલા! સાંભલજિ વાણુ, અંતકાલિ હવિ જાતિ પ્રાણુ. ૧૦૨

સખિ ! પૂઠિયા નાવુ બલું, હવિ આપણુનિ મ્મલવું ટલું.
વાડવ તણુ કરવુ સંઘાત, આવી પાસિ કહિતાં વાંત. ૧૦૩
વાત પૂઠિ છિ: માહારા તાત વિઠ્ઠાણુનિ કિમ કરિ ઉપઘાત ?
રાય તણી જુ હુઈ રીસ, પ્રથમિ ખડ્ગ મૂકુ મુઝ શિસિ. ૧૦૪
એ પિહિલાં હું કાઠીશિ પ્રાણુ; સેવક ! સાચું મન સૂં જાણુ.
મુઝ મારુ કિ પૂઠિ રાય ! સુણી વચન સહુ વિસ્મિત થાય. ૧૦૫

પૂર્વછાહુ

થાય સેવક એકઠા કરવાનિ પરપંચ.

પુત્રીનિ કીસિ મારીઈ ? શું કરવુ હવિ સંચ ? ૧૦૬

ચૂપઘ

સંચરિઆ સેવક તતકાલ, વાત જણાવી જઈ ભૂપાલ,
સુણત ખેવ ઝલ લાગી શીસ, મંત્રીશ્વરિ ઊતારી રીસ. ૧૦૭
વાત જણાવી સકલ સ્વરૂપ, પંડિતનિ મૂકાવિઉ ભૂપ.
પુત્રી સહિત આવ્યુ આવાસ, જમ વિઠ્ઠાણુ કીધુ વાસ. ૧૦૮

સીતાકારણિ રાવણુ શીસ દરા કાપિયાં અયાધ્યાઈશ.
તૂં માટિ એક મસ્તક જઈ; નવ કેરુ ઉગારુ થાઈ. ૧૦૩
“ થાઈ જુ વિઠ્ઠાણુનિ ઉપઘાત, કરીશિ તે સંભવાવુ તાવ
રચી શણુગાર ગૂથી નિ શીસ, અંતકાલિ સમરીશિ જગદીશ. ૧૦૪
વાડવ મસ્તક લેઈ ઉછંગિ, દેહુ પ્રજ્વલીશિ એહનિ સંગિ.
સતી થઈ નિ તારીશિ નાય. સહિયર ! જમહરિ હૂઈ સાથ. ૧૦૫
સાથ સરવ મૂકી આવાસિ વિઠ્ઠાણુ કેરિ જઈશિ પાસિ.
જે પૂઠિ આવુ, તે બલું, હવિ આપણુનિ મ્મલવું ટલું. ૧૦૬
સખી સહિઅર જે છઈ વલી, વાત કરંતી ટોલિ મ્મલી
વાડવનુ કીધુ સંઘાત આવિ પાસિ તે કહિતાં વાંત. ૧૦૭

વાસર થયુ, નાસિજી અંધકાર, તરશાનિ જમ શીતલવારિ;
 ચાતકનિ જમ જલનૂ ખિદુ, કર્મલનીનિ જમ દર્શન ઇંદુ, ૧૦૯
 ચકુઆનિ દિનકર દર્શન, વાડવ ત્યમ વનિતાનિ મંનિ
 નાદ કુરંગનિ જેહવી પ્રીતિ, ત્યમ અખલા વિદ્વૃણુનિ ચિત્તિ. ૧૧૦
 ચિત્તગમતા પિહિરિ શણુગાર, ઝિલતાં નેહ ન લાભીછ પાર,
 શુકલ પક્ષ જમ તારા ભૂપ, તિમ વનિતાનૂં વાધિજી રૂપ. ૧૧૧
 ભોગ ભલા કીજિ દિનરાતિ દુઃખ તણી વીસારી વાત.
 સુખ જે સમ્મલું છિ સંસારિ, ખિદુ તે ભોગવિ વિવિધ પ્રકાર ૧૧૨
 કારણ પ્રેમ તણું છે જેહ, કિહિતાં પાર ન પામીઈ તેહ.
 અહનિશ મકરધ્વજનિ સંગિ કરિ નવલા મન ગમતા રંગ. ૧૧૩
 એણી પિરિ રમતાં લીલવિનાસ વનિતા વિદ્વૃણુ પુહુતી આસ.
 સુખ રૂપિ જે સોલિ સાગર, ઝીલિ તિહાં ખિદુઈ નાગર. ૧૧૪
 નાગર નામ ચતુરનૂં હોય, વિરહ પાશિ નાવ પડશુ કોય,
 જેહ વિન્નેગી હુમ્મ નરનારિ, ભાવિ ભણતાં પામિ પાર. ૧૧૫
 વિરહ તણું છિ રસ વિખ્યાત; વિપ્રલંભની અનેરી વાત.
 વિરહિણી જે વલ્લભ મનિ ધરિ, તે શશિકતાવાણિ ઉચ્ચારિ.^૧ ૧૧૬

પૂર્વ છાંદ્યુ

ચરિત્ર ચારુ નારી તણાં જિયથાં આણી ચિત્ત,
 કૌતુકકથા સોલામણી ભણતાં વાધિ પ્રીતિ. ૧૧૭
 સંવત ૧૭૩૩ વરપ માર્ગશીર્ષ માસે અસિત પક્ષે ૫ ભગુ વાસરે
 લિખિતોયં ગ્રંથ.

૧ પૂર્વ છાંદ્યા પહેલાં નીચેનાં બે ચરણુ વધારે છે:--

જે એ વિદ્યા અનુભવિ સાર, તેહનિ કંદર્પ વાધિ અપાર.

સીતાવેલ^૧

(કવિ વજ્રયાજ્ઞ)

કડવું ૧ લું

ધૈર્ય થકી ઉત્પન્ન હવો, સુધસુધનાથ નરેશ,
ઉમિયાઉદરથી ઉપન્યો, (તે) પ્રણમવો દેવ ગણેશ.
જનકતનયા સુંદરી, વર વાંછે રઘુનાથ,
ત્રંબક ટોડર બાંધીયાં, (તે) જગતે જાણી વાત.

ઢાળ

હાં રે રાયે ત્રંબક ટોડર બાંધ્યાં, શૂરા ધર અતિ પૂર વાધ્યાં;
રાજા જનકે મહા જંગ રચીયો, એનો મહિમા મહી પર મચીયો.
હાં રે પાતાલના પન્નગ તે ડોડ્યા, નવ ખંડના મહીપત મેળ્યા,
ઈંદ્રાદિક ધરા જગાવ્યા, ત્યાંકને સુરીનર મુનિવર આવ્યા.
ભુજ બળ ભાથા બહુ ભાર્યા ઋષિ સાથે શ્રી રામ પધાર્યા,
અંગ નૂર ધણું, લઘુ વેશ, જાણે ચૌદ ભુવનનો નરેશ.
ભગવાન સભામાં આવ્યા, જાણે હંસ માન સરોવર આવ્યા,
હત્રપતિ સભામાં દીદા, રઘુવંશી રાઘવ એદા.

સાખી

અસુર મન અહંકાર ઘણો, સુરપતિ મન ન સુહાય,
નરપતિ સૌ નમતા હુઆ, જ્યારે આવ્યા રાઘવ રાય.

૧ કવિ પ્રેમાનંદે પણ આ નામનું એક કાવ્ય રચ્યું જણાય છે, જેનાં ત્રણ પાનાં ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટીના સંગ્રહમાં છે. (બુદ્ધિપ્રકાશ સન ૧૯૨૪ માં જુના કાવ્યોની યાદીનો નંબર ૩૬૧ અ.)

કડવું ૨ બું

ત્રંબક ટોડર ત્રોડીયાં, ભડ મળીયા ભૂપાળ,
વર જોવાને જનકી, સતી સીતા કરે શયુગાર,

ઢાળ-રાગ સામેરી.

શયુગાર સતી શ્રવણે માણે, એને વર તે વિધાતા ન જાણે,
રાખડી રતનાવલી સોહે, એને તેજે ત્રિભોવન મોહે.

નારી ભમ્બર ગોફણ રાજે, જાણે સેજ રચી શેષ નાગે,
નારી નિલવટ નિર્મળ રેખા, જાણે પૂનમ ચંદ્ર આલેખ્યા.

કાને લલિત કુંડળ લળીયાં, ગળે માળ મુક્તાફળ ઢળીયાં,
મણિ માણેક મોતી જડીયાં, જાણે અણુ અણુ દેવ સાંકળીયા.

(પછી) રાજકુંવરી કનકશી દેયાં, ચોરંગ રચી ચિત્ર લેયાં,
કર માંહે કુંલસ્થળ માણે, પેટ નાળ પટા પરમાણે.

અખળાએ આભૂખણ લોખી, કટિ સિંહણ લંકાલંકી,
ખંજન મીન મધૂપ મૃગનયની, નાસા કિર છે, ચંપકવર્ણી.

મુખ આડો તે પાલવ સાહ્યો, જાણે ચંદ્ર ચાંદરણે છાયો,
ગજગતિ ચાલે રાઘવ ગરુણી, એની પાલાની તે કુંકુમવરણી.

પગની તલીએ અંખોજાં રાતાં, કર-પાણુ પ્રકટ હુઆ પરભાતા,
ધણું મૂલ ધુધટ ધમધોરા, જાણે ભમર કારંડ કોકિલા.

મુખ પંકજ, રાગ કોકિલા, ગ્રીવા રચી જાણે ધનમેરા,
નારી નેપૂરની ઝેણા વાજે, જાણે ગગન મહા ભડ ગાજે.

સાખી

સીતા રૂપ આલેખીયું, વનિતા કરે વખાણુ,
સીતાવેલ સુરભ રચી, જિય સરોવર સારંગપાણુ.

કડવું ૩ બું

સાખી

નેપૂર ધુધરી ધમધમે, ગુણી જન મંગળ ગાય,
વર જોવાને જનકી, સતી આવ્યાં મંડપ માંય.
કેસર કરંતુરી કુંકુમ, અગર ચંદન અખીર,
કંકણ ચૂડી મુદ્રિકા, સતીએ પે'ર્યા ચોળા ચાર

રામ સામેરી.

(હાં રે) માનુની મંડપ માંહે રે આવ્યાં, મોટા મુનિવર મોતીડે વધાવ્યા;
નારી નેપૂર ચરણે ચંપાય, છત્રપતિ મોહા સભા માંલ.
સુંદરી મન સુરપત ના'વ્યા, કૂદી કોદંડ ઉપર આવ્યા;
કોદંડ તણા ગુણુ ગાજે, જાણે ઇંદ્રલુજા દંદ ભાજે.
ત્યારે ઇંદ્ર કહે કેમ કીજે, સીતા સરન્ધ્યા પાપે કેમ લીજે;
શેષનાગે સહસ્ત્રકણા જોડી, જાણ્યું ત્રંબક નાંખું ત્રોડી.
આંટો દષ્ટને આવી સલસલીયો, કાંચળા મેલી પાછો પળાયો;
રામાએ રાવણને દીદો, ઉછરંગે લંકાપતિ ઉઠ્યો.
બળાયો બહુ બાથ જ ધાલે, તોયે ત્રંબક તમુએ ના હાલે;
રાતો થાય ને રોષે ભરાય, તોયે ત્રંબક ખેડું ન થાય.
મહા બળાયે પરાક્રમ કીધું, એક વેત ઉચેઈ લીધું;
લુજા દંડ વિષે સાજો, જાણે ચંદ્ર ચાંદરણે ડાલો.

हां रे गत लागी हा रावणु राणा, लठ मे'दो हाथ यंपाणा;
 धड ध्रूजे, धडा शिर कंघे, तोये धण्णीयल शी धर न जंघे.
 कर काढी ना शके कांयो, मंडपनो महीमो गुमायो;
 नर रघो ते नीयुं जेध, क्षत्रिमां क्षत्रिवट जेध.
 नर निस्तेज थधने नीसरीयो, क्षत्रिय साथ सहु अणलणीयो;
 मोरो गयो मंडपमां हारी, जण्युं कन्या रेहशे कुंवारी.

साप्ती.

सीता जघे हे सप्ती ! वर वांचित आव्यो वरेंद्र,
 नरपत सहु नाशी गया, नव अंड तणा नरेंद्र.
 राम जनक सांसे पडया, (ते) जेध जन्म्या त्रिपुराय,
 पणु लीधुं (ते) पाधुं पडयुं, मन धण्णी विभासणु थाय.
 शशीधर तव जेळीया, तुं शोय म करीश मन;
 दुःप्पीयु पोतानुं प्रीछशे, जेने शुं कहे छे त्रिलुवन.
 धण्णीयल पासे धणु गध, अण्णा विभासे वात,
 कंध केहंड यडाववुं, जेहा थाव अजेहा नाथ.
 पूर्व जन्मनी प्रीतडी, तमे शें न सांभणे कंध ?
 मंडपनो महिमा वधारवा, जेहा थाज्यो ने अणवंत.

कडवुं ४ धुं

राग साजेरी

जेहा थाज्यो ने अणवंत अणीया रे, तमने यौह लुवन जेवा मणीयां रे;
 हारी पूर्वनी प्रीत संभारो रे, मंडपनो महिमा वधारो रे.

સુંદરી ખોલી વેણ સંભળાવે રે, ઋષિ પાસે રાધવ આવે રે;
 ગુરુ પાયે તે પ્રણામ કીધારે, વિશ્વામિત્રે મહા વર દીધા રે.
 લઘુ વેશ કે'તાં હું લાભું રે, ગુરુ કે'તાં ત્રંપક હું લાભું રે;
 જગ જોદ્ધ અખાડે પેઠો રે, જાણે શાર્દૂલ-સિંહ વધૂટયો રે.
 રામ દેખી ધનુષ્ય ધ્રુજે રે, જાણે આલ મેઘ ગરજે રે;
 અંગ સેવક ઠાકાર જાણે રે, એને વેદીયા બ્રાહ્મણ વખાણે રે.
 જોગીએ નિરાકાર જાણ્યો રે, વેદીએ વેદ માંહી વખાણ્યા રે;
 પંડિતે પુરણ પેખ્યો રે, વૈષ્ણવે વ્યાપક દેખ્યો રે.
 પંડિતને પરાણે ભાવ્યો રે, દૈતે જાણ્યું આ કાળ જ આવ્યો રે;
 જણે જોવો કરીને ગાયો રે, તેને તેવો કરી મન ભાવ્યો રે.
 જનકીજીએ જોયું નિરખી રે, ઘણું લાજ સતી મન હરખી રે;
 મુખ આડો પાલવ સાલ્યો રે, જાણે ચંદ્ર ચાંદરણે છાલ્યો રે.
 રામ દીઠે દિનકર લાજે રે, જાણે વિજળી આલ ઝખૂકે રે;
 રઘુનાથે રોષ જણાવ્યો રે, જાણે ઐરાવત હસ્તી આવ્યો રે.
 તૂટતાં બંધન કોદંડ વાજે રે, જાણે સાયરની હેલી ગાજે રે;
 તટકે બંધ કોદંડ ત્રૂટે રે, જાણે ગિરિવર શૃંગ વધૂટે રે.
 ભાથા લઈ ભુજબળ ભાવ્યો રે, રઘુનાથે ચાપ ચઢાવ્યો;
 સહુ દેખતાં શત ખંડ કીધા રે, રામે જિત્યા તણા જરા લીધા રે.

સાખી.

ત્રિકમે ત્રંપક લાજીયું, ગદ્ય વિદેશે વાત;
 જનકીએ વર વાંછીયો, વર વરીયો વૈકુંઠનાથ.

રાજા જનકે વિચારીયું, મહીપત દીજે માન;
 રાજા દશરથ તેડાવીએ, સહિ કુટુંબી જન.
 વિચારી પત્ર લખી, ચલાવ્યા ઋષિરાય;
 અધક્ષણુમાં એ આવીયા, નગર અજ્ઞેદા માંલ.
 ઋષિ અજ્ઞેદે આવીયા, ઋષિ આવ્યા સંભળાય;
 મહા મોટા મુકટ ધરી કરી, બેઠા દશરથ રાય.
 આવી દ્વાર ઉભા રહ્યા, દીઠો પોળ પ્રકાશ;
 પ્રોઢા કોઠા કાંગરા, રતનજડિત આવાસ.
 આશીર્વાદ ઈ ઉભા રહ્યા, પત્રી આપી હાથ;
 પત્રી આપી પ્રેમશું, જન ચક્ષાવી સાથ.
 હાથેવાળો સીતા તણો, સહો સારંગપાણુ;
 રાજા જનકે રામને, દીધું કન્યાદાન.

કડવું ૫ મું

વરકન્યાદાન દેવાય, તે જગ સધળામાં જણાય;
 વૈકુંઠ લગીં વાત વખાણી, શ્રીપતજીને મન સમાણી.
 મોટા મુનિવર મહરત સાંધે, વિશ્વકર્મા તે ચારી બાંધે;
 બ્રહ્મા મુખર્થી વેદ લણાય, ત્યાં નારદ તુંબરૂં ગાય.
 રામજીને દીઠે સર્વ સુખ સોહલું, મહામંગળ વરત્યું પહેલું;
 બીજે ત્રીજે મંગળ સ્નેહા, ચોથે સીતાની ચંપકવર્ણી દેહા.
 સીતા રામજીના ગુણ સંભારે, મહામંગળ વરત્યાં છે ચારે;
 સીતા રામજી પરપ્યાં પ્રીતે, કંસાર આરોગ્યાં રાજરીતે.

દુઃખીઆરાનાં દુઃખ જ બાગ્યાં, માય બાપને ચરણે લાગ્યા;
 ગાયત્રી સાવિત્રી વધાવે, રામજીને યોખીને પધરાવે.

સીતાવેલ તે વજીયે વખાણી, વેલ ચઢાવી સારંગપાણી;
 જે કેા શીખે ગાય કર જોડી; તેને કૃપા કરે શ્રીભોરારી.

ઈતિ સીતાવેલ સંપૂર્ણ. ૧

૧ શ્રી કાર્ત્ત્વિસ ગુજરાતી સલાના સંગ્રહમાં એક “ સીયરા મંડપ ” નામની કવિતાવાળો એક ગુટકો છે. તેની લખ્યા સાલ ૧૭૧૪ છે, તે પણ આજ પ્રસંગનું કાવ્ય હોય એમ લાગે છે. ને તે પણ પાંચ કડવામાં કાવ્ય પુરૂં થાય છે. વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીની પ્રતની લખ્યા સાલ ૧૭૪૨ છે. આ કાવ્યનો મુખ્ય આધાર નડિયાદની ડાહી લક્ષ્મીના સંગ્રહની પ્રત ઉપર રાખ્યો છે. ‘ સીયરા મંડપ ’ કાવ્યની છેલ્લી બે લીટીઓ આ પ્રમાણે છે:

“ સીયરા મંડપ જોણે ગાયો રે, રામ રુદે તેને સમાયો રે;
 રામ સીતા સરખી જોડી રે, એમ કહે વજીયો કર જોડી રે. ”

આત્મવિચારચંદ્રોદય

પ્રબોધ પંચાશિકા

(રત્નેશ્વર એધશકૃત)

ભુજંગ પ્રયાત વૃત્ત

તમો કૃષ્ણ કૃષ્ણ ત્રી કૃષ્ણેતિ ભાષો,
કુસંસારના ભારને દૂર નાંખો;
સદ્દેવ માંહે સમો ભાવ રાષો,
અસત્ય તજીને સદા સત્ય ભાષો. ૧

થયો મોહમાં મગ્ન સંસાર આષો,
વિનાશી રતિના રસો શીદ ચાષો ?
તમો માનજો મત્ર સંસાર ખોટો,
સદા શે' ન સેવો યદુનાથ મોટો ? ૨

યથા તોયમાં^૧ સઘ ઉઠે તરંગ,
થશે તેહનો દેખતાં માંહ ભંગ;
યથા જીવને જીવવું જો વિભાસી,
પછે ટાળ સંસારની ફેક ફાંસી. ૩

યથા પદ્મના^૨ પત્ર ઊપેર પાણી,
હજો મેલતાં માંહ છે એમ પ્રાણી;
યથા પૂર્ણ પાણી ભર્યો કુંભ^૩ કાચો,
તથા સઘ ભાગે નથી પિડ^૪ સાચો. ૪

યતિ શુદ્ધ શ્રીપાત, વિરાગિ, યોગી,
કવિ શૂર દાતા ગુણી ને વિભોગી:
અરે સર્વનો નેટ^૧ છે નાશ જાણો,
નથી મૃત્યુને મંન કો રંક રાણો.^૨ ૫

અરે ચાલવું કાલ તું શીદ સૂતો ?
અલ્યા ! માંડ માયા વિષે કાં વગૂતો ?
સદા મસ્તકે નર્ણુ^૩ નીશાણુ વાગે,
અલ્યા ! તોય નિદ્રા થકો શેં ન જાગે ? ૬

યથા દેડકો અર્ધ સાણો ભુજંગે,^૩
પછે મક્ષિકાને^૪ ગ્રહે તેજ રંગે;
તથા કાળની દાઢમાં સર્વ લોક,
રહ્યા દુઃખ દે અન્યને વ્યર્થ શોક. ૭

તમે સાર પામી મનુષ્યાવતાર,
તરો દુષ્ટ સંસાર કાં લાવો વાર ?
હવાં જાનકીનાથને શેં ન સેવો ?
જડયું રત્ન તે કાં ખુઓ લાથ મેવો ? ૮

ક્યમે કાગ ને કીરપ તે હોય તુલ્ય ?
ક્યમે કાચ ને રત્નનું એક મૂલ્ય ?
તમે ગર્ધવોને^૬ યવો કાં ચરાવો ?
કપૂરી વિષે કોદરા શીદ વાવો ? ૯

૧ નક્કી. ૨ પાઠાંતર—“ તમે માથે સીદ ભાર જાણીને તાણો. ” ૩ સાપ
૪ માંખ. ૫ ચોપટ. ૬ ગથેડો.

તમે કાં કરો મ્હેઁછને ભાળ^૧ ચર્યા ?
કરો વિપ્રને વેદની શીદ ચર્યા ?
ગળ ઉપરે કાં ભરો કાષ્ટ ભાર ?
ખરો^૨ ઉપરે શીદ થાઓ સવાર ? ૧૦

તમે ભોગવ્યું આજ તે કાલ ક્યાંથી ?
જુઓ સર્વ નાશી જશે હાથમાંથી.
મળ્યો નાવ^૩ ને જે નદીનો તરંગ,
ફરીને નહીં હોય તેનો જ સંગ. ૧૧

અરે સંપદા સર્વથા નાશ પામે,
કહો દ્રવ્ય સાચો તમે કોણુ કામે ?
દશ કંધને રાજ્ય હુતું અનંતે,
નહીં ભોગવ્યું તે થયો સદ્ય અંતે, ૧૨

યથા મર્કટે^૪ કંદમાં પુષ્પ માળા;
વળી ક્યાં ગળે અંધને સોભા આળા;
યથા છે તૃણે અગ્ર તુષાર^૫ ઝિંદુ,
તથા દ્રવ્ય વાધે ઘટે જેમ ઇંદુ. ૧૩

શાહ્નલવિક્કિડિત વૃત્ત

મિથ્યા કામ ને મોહ મત્સર ધરો, નિદા કરો લોકની;
માનો ફેક કુટુંબ શોક સવળો, મૂકી મળો કૃષ્ણને.
નિત્યે ચિત્ત વિચાર માર મનને, સંભાર શ્રી કૃષ્ણને;
તૃષ્ણા ટાળ નિહાળ નેટ ઘટમાં, શ્રી વિષ્ણુને સર્વદા ૧૪

ભુજંગ પ્રયાત વૃત્ત

કરી જ્ઞાન પંચાશિકા સાર ભાતે,
જ્યહાં વૃત્ત ધ્યાંધ્યું ભુજંગ પ્રયાતે;
જને જેહ મધ્યે મળે વિષ્ણુવેલો,
કલ્હો તેહ રત્નેશ્વરે સ્વર્ગ પ્હેલો. ૧૫

ઇતિ શ્રી પ્રબોધપંચાશિકાયાં પ્રથમ સર્ગ :

સર્ગ ૨ જે

દુતવિલંબિત વૃત્ત

વિષય ભોગવતાં સુખ જેટલું, દુર્ગે થશે તમને દુઃખ તેટલું,
પ્રથ કંડુ ધશે સુખ તાં હશે, પણ પછી પરિતાપ ધણો ત્યાં થશે. ૧
હજી લગી શઠ કાં સમજ્યો નહીં ? સકળ કાળ ગયો તુજનો વહી;
અનુભવ્યું કહ સુખ શું આં રહી ? સુણ મહા દુઃખ માંહ પચ્યો સહી. ૨
પ્રથમ માસ તુંને દશ જે ગયા, મુજ થકી કયમ જાએ તુંને કલ્યા;
ઉદર દુઃખ તુંને યદિ^૧ સાંભરે, તવ^૨ તદા મન જન્મ થવા ધરે. ૩
ઉદર મધ્ય અધો વદને રહ્યો, નરક મૂત્રને શ્વાસ મુખે થયો,
મૃદુલ અંગ કૃમી કરડે ધાણું, ઉદર સૂક્ષ્મ છે જનની તણું. ૪
જવ લગી જનની વિટ વાસના, ઉદર ભાર ધણો કટુ ત્રાસ ના,
સખળ તાપ સહ્યો અગનિ તણો, ગૃલ જળ વડે જકડયો ધણો. ૫
નવ ખસી શકતો ક્ષણ દામથી, ધણું થયું દુઃખીયો દુઃખ ધામથી
તવ કહ્યું હવ છોડવ શામજી ! નહીં હું મેલું હવે તુજ નામજી. ૬

પ્રભુજી ! મેં અપરાધ કર્યા ઘણા, ચરણ ચિત્ત સ્મર્યા નહિ તું તણા,
 પ્રથમ એમ જ જો હરિ જાણુતો, ધન સહુ તમ ચરણે અર્પતો, ૭
 સકળ ભોગ કરી જમતો સુખે, પણ ન હોમ કરતો પરને મુખે,
 સ્વજન તાં કોઈ દુર્ભણ આવતો, અનુગ પાસ હું મારિ કહાવતો. ૮
 જહિ તહિ રથ અશ્વ ચઢી જતો, ધરણિમાં પદ પર્યં ન દાઝતો.
 ક્ષણ ક્ષણે મુખ દરપણ આરસી, મંદ ભર્યો અકતો અહુ પારસી. ૯
 ગૃહ વિષે પરિતાપ ઘણો થતો, હરિ તદા હું સરોવર ઝીલતો.
 ઉદર તાપ ઘણા ક્યમ ભોગવું ? હરિ ભજ્યા નહીં તે કળ ભોગવું. ૧૦
 હરિ ! અહો હવે કષ્ટથી કાઠ રે, પતિતને પ્રભુ પાર પમાડ રે.
 હરિ ક્ષમા કરજો મુજ વાંકને, પ્રભુજી આજી ગ્રહો હવે રાંકને. ૧૧
 ટળવળ્યો અહુ ભાત ત્યહાં યદા, જનમ કાળ થયો તનુનો તદા
 જનમ કાળ કહું દુઃખ શું કથી ? મુજને તે સહુ સાંભરતું નથી. ૧૨

ભુજંગ પ્રયાત વૃત્ત

યથા તાર તાણે બળે સ્વર્ણકાર,^૧
 તથા ગર્ભમાંથી બળે કાડયો આર;
 પછે વીસર્યો વેદના ગર્ભમાંની,
 હરિભક્તિ ભૂલ્યો થયો દેહ માની. ૧૩

દ્રુતવિલાંબિત વૃત્ત

લઘુ વયે કરોં બાળક તું થયો,
 અવશ ઈંદ્રિ મહા દુઃખમાં રહ્યા;
 ચરણ પંગુ તથા મુખ મૂંક ત્યાં,
 નરક મૂત્ર પચ્યાં દિન તે જતાં. ૧૪

તદુપરાંત તું યાવનમાં રમ્યો;
 જીવત ને જન્મનિ વચ્ચે દમ્યો,
 અધમ કામ કર્યાં તનુ પોષવા,
 ગૃહ-અધિન રહ્યો મન શોષવા. ૧૫

વિષયના સુખને ધણું ધ્રુવ્યો,
 ધન નિમિત્ત વિદેશ ધણું જતો.
 પર અધિન થઈ ધન લાવતો,
 નિજ કુટુંબને તે ખવરાવતો. ૧૬

મદ ભર્યો પરનારી નિહાળતો,
 નિજ શરીર સ્વરૂપ સમારતો,
 નવ લગ્યા હરિ યૌવનને મદે,
 બળ પરાક્રમ ગર્વ ધર્યો હદે. ૧૭

ત્રિશત ખંડિત હાડ વડે ધડયું,
 અમિત છિદ્રિત ચર્મ વડે ધડયું;
 રુધિર માંસ મલાદિ કેરું ભર્યું,
 તનુ તણું અભિમાન ધણું ધર્યું.^૧ ૧૮

૧ સ્વ. રાજ્યવત્ન સાક્ષર શેઠ શ્રી પુરુષોત્તમ વિશ્રામ મહાવજ્ર જે. પી. એમના સંગ્રહમાંથી આ કાવ્યની હસ્તલિખિત પ્રત મળી, તેની સાથે બુ. ૬૫ નો ભાગ ત્રીજાના પૃ. ૫૫૫ મે છપાયેલા આ કાવ્યનું પાઠાંતર મેળવી એવાં કંઈક ફેરફાર જણાયા, તેથી અહિં તે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

આ વૈરાગ્યપૂર્ણ કાવ્યના બીજા તરંગોમાં અતિ ઉગ્ર વૈરાગ્ય હોવાથી સંસાર જ અણવાવામાં નવ યુવકોને ખલેલ પડે તેકું ધારી, એ તરંગોનો પાણીમાં બોળી નાશ કર્યો કહેવાય છે.

सभा पर्व

कवि नाकरकृत

कठुं १ राग केदारिः

उमिया-शिवनंदन गुण वर्णुं, प्रथमं हुंदल देव,
नेह तल्लो परिवार पनोतो, सुर, नर मुनि करे सेव.

सिद्ध युद्ध श्री, लक्ष लाल तन, मनकामना वधु नेने,
मणवदन, मोदिक अति वदल, करूं प्रथाम हुं तेने.

सुंढाणेो सन्मुख तुं स्वामी ! नेने थयो प्रसन्न,
मनवाञ्छित इण आर्युं तेने, पूर्या मनोरथ मज.

अेक हंत उण्णवण मुअ अणके, ढणके कुंडण कर्णु,
ते नर लवणण पार जितर्या ने, आव्या मल्लुपतिशरणु.

विधनहरणु, अवरल मत दाता, गुणनिधान जशवंत,
लाव मनोरथ करे परिपूरणु, यूरणु दुरमति अंत.

कमणलू^१तनया गुणु स्तवीअे, हंसवाहिनी भात,
वीणु पुस्तक पाणुधारणु, वाणु वेदविभ्यात.

आद्य कुमारी स्मरणु मात्रं, मूज मंद रुदे निवास,
आल्य आभ्यंतर^२ कणीमल^३ कापी, आपो युद्धप्रकाश.

रूप कणा गुणु लक्षणु पूरणु, षोडश^४ तन शृंगार,
पाये नेपूर अंकारव किंकिणी, कटी मेअजा रणुकार.

१ कमणथी उत्पन्न थयेली अक्षानी पुत्री सररवति.

२ अलि + अंतर=अंदर, भांल. ३ कवि+मल=कवियुगमां थयेलां पाप.
सोअ.

સ્તુતિ કરતા કવિ પંડિત કીધા, કાંઈ ન જાણના મર્મ,
 ત્યેમ મુજને કરૂણા કરી માતા! આપ અખિલ ભતિ ધર્મ.
 શ્રી ગુરૂચરણે પ્રણામ કરી, ધરૂં^૧ રામચંદ્રનું ધ્યાન,
 નામ માત્ર લવચંધન કાપે, આપે નિર્મળ જ્ઞાન.
 ભૂમિ તણા જે જંગમ દેવતા, તેને પૂજી લાગૂં પાય,
 જેનાં વાયક રૂપિયાં તીર્થોદકે,^૨ કવિજન નિર્મળ થાય.
 વૈષ્ણવ જન વહાલા અતિ મૂજને, અહોનિશ^૩ હરિગુણ ગાય,
 જેની સંગતે અભુધ^૪ શઠ, મહા પાપી પાવન થાય.
 કવિજન કેરી ચરણે રેણુ, તે વંદી મસ્તક ધરીએ,
 દીન દાસ દામણો જાણીને, મુજને અનુગ્રહ કરીએ.
 આગે માનુભાવ^૫ કવિ જન મોટા, મેરૂ મહા સિંધુ સરખા,
 જેની નિર્મળ વાણી સૂણતાં, અદ્ભૂત ભતિ મન ધરતા.
 વામન કલ્પતરૂ ફળ વાંછે, અપંગ ગિરિ આરૂઠ,
 નિર્ધન ચિતામણિને ઇચ્છે, કીડી મુખ કોલેણું પ્રાંઠ.
 હંસગત વાંછે પૂજનિકા, કેસરી સિંહ શૃંગાલ,
 દિનકર^૬ જમલો તમે જેમ આગીયો, દીસે આજ પંપાળ.
 ક્યાં અવર દેવ સહુ, ખીજા ? ક્યાં સેનાપતિ રઘુનાથ ?
 લવસાગર મધ્ય નામના વરે, તારણ દેવ વિખ્યાત.
 તેમ હું મૂર્ખ પુરૂષ ભુલ્લવિહોણો,^૭ પ્રૌઢ રચૂં પરપંચ,
 હરિગુણ સાગર અગાધ રસ ભરી સમસ્યા માત્ર એક ચંચ.

૧ રામચંદ્ર-સીતાપતિ; વખતે કવિના ગુરૂનું નામ પણ હોય.
 ૨ તીર્થ+ઉદક=પાણી=તીર્થનું પવિત્ર પાણી. ૩ રાતદહાડો, ૪ ભુલ્લિ
 વગરના, ૫ મોટા, ૬ સૂર્ય, ૭ વિનાનો.

માનુભાવ કે ખોડ મ દેશો, દીનવચન મુખ દાખે,
બાલક થકો જે માતપિતાને, જે ખોલે તે સાંખે.
ગણપતિ, સરસ્વતિ, ગુરૂ ઇષ્ટ વિપ્ર રે, વૈષ્ણવ ને કવિજન,
તેહ તણી કૃપા મુજ ઉપર હરિગુણ કેહેવા મન.
શ્રી કૃષ્ણજીએ પાંડવ પ્રતિપાળ્યા, નિજ સેવક મન જાણી,
પાંચ તણી જ્યાં કથા હોય ત્યાં, છઠ્ઠા સારંગપાણી.
પાંડુ તણો સુત અર્જુન રાજ, અર્જુનનો અભિમન,
તેહ તણો સુત પરિક્ષિત રાજ, જનમેજય રાજન.
હસ્તીનાપુર ગંગાતટ પાવન, વૈશંપાયન આવ્યા,
જનમેજય રાયે પ્રણામ કરી, ઋષિ ભક્તિ ભલુ મનાવ્યા.

કડવું ૨ જી-રાગ કેદારો

અર્ધપાઘ પૂજા કરી, ઋષિ પ્રત્યે વાણી જાયરી,
મન ધરી રાય જનમેય પ્રશ્ન કરે રે.

ઠાળ

રાય જનમેજય પ્રશ્ન કરિ છિ, સૂણો વૈશંપાયન મુન્ય,
અમ કુળ તો કૃતારથ કીધું, માહારું પોતે પુન્ય.
અદાર પર્વ શ્રી મદાભારતનાં, કૃષ્ણ દ્વૈપાયને કીધાં,
પ્રાચીને ઉપકંઠે ખેસી, વ્યાસે જે શીખવિયાં.
વેદ મધ્યેથી પ્રકટ પાંચમો, ઇતિહાસ કિહિવાય,
જેમાં પાંચ રત્ન ને ચાર પદારથ, સાંભળતાં અધૈ જન્ય.

યજ્ઞ તણી ખીસે હત્યા બેદી, બ્રાહ્મણની તન મારે,
 તે માટે ભયભીત થયો છૂં, તમ વિણ કાણ ઉગારે.
 વેદવ્યાસે વાર્યો હતો, કળિયુગ જગ ન કીજે,
 તણુ અંભ^૧ વરાગ્યા મેં, પાપી, દોષકર્મને દીજે.
 દીન જાણીને દયા કરો ઋષિજી ! તહો ભલે પધાર્યો,
 સવા લાખ ભારત સંભળાવી, ખૂડતાં પાર ઉતાર્યો.
 ભારતનું એક પદ સાંભળે, રેવાનું^૨ દર્શન,
 કૃષ્ણ તણા તે સ્મરણ માત્રે, પાપી થાય પાવન.
 પ્રથમ આદિ પર્વ અતિ સુંદર, વંશાઓલી^૩ વિસ્તાર,
 સૂર્યવંશી ને સોમવંશી,^૪ રાય તણા નહીં પાર.
 જિતા કુળ મહા ભડ જેણે, ભારત નામ ધરાવ્યું,
 સોમવંશ તે ધન્ય અહારુ, જે કૃત ભૂધર મન ભાવ્યું.
 અગ્નિ તણે મુખ બળતો રાખ્યો, મય દાનવ જેનું નામ,
 યજ્ઞપુરૂષના મુખથી નાદો, કૃષ્ણ મારતા દામ.
 તેણે સ્મરણ કર્યું અર્જુનનું, હરિ ચક્ર થકા ઉગાર્યો,
 યજ્ઞપુરૂષનું અજીર્ણુ ભાગ્યું, ઇદ્ર પ્રસ્થ પધાર્યો.
 મય દાનવે બહુ રચના કીધી, સભા તણી વિશાળ,
 ઇદ્રાસન બ્રહ્માસન સરખું, ઇદ્ર તણું કૈલાસ.
 મહા મનોહર સભા સાંભળી, ઋષિ નારદ જેવા આવ્યા,
 તે દેખી મન થયું પરસન્ન, પાંડવ ભલા ભાવ્યા.

૧ બ્રાહ્મણ. ૨ નમદા: " ગંગા સ્નાને ને રેવા પાને. " ૩ વંશાવલી.

૪ સૂર્યવંશી.

પાંચે વીરે પ્રદક્ષિણા કીધી, ચર્ણોદક^૨ શિર ધરિયાં,
નાદરજી ! તહો ભલે પધાર્યાં, અર્ધપાદ રાય કરિયાં.

સ્વામી ! સધળે ગમ તહારી, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ,
આવી સભા કહીં નયણે નિરખી, કહોજી મુજ કૃપાલ.

વચન સૂણી નારદ એમ બોલ્યા, સૂણો યુધિષ્ઠિર રાય !
સકળ સમા મેં નયણે નિરખો, સાંભળ કહું મહિમાય.

વૈકુંઠ ને બ્રહ્માસન સરખું, રૂદ્ર તણું કૈલાસ.
ધન્વન્તરવ-ધર્મસભા જોઈ, ત્યાં તમ કુળનો નિવાસ.

શેષ નાગની સભા જોઈ ત્યાં, મણિમય રચના કહેવાણી,
(પણ) આ સભા સમ તુલ્ય ન આવે, મારી દષ્ટ^૨ ભરાણી.

વળતા ધર્મ વદે મુખ વાણી, અમ પિતૃ જ યમપૂર માંજ,
તો જીવતવ્ય^૩ તે ધિક્ક અહ્મારે, સ્વામી ! ત્યાંથી કેમ મૂકાય ?

કહે નારદ પિતાને પૂછો, તમ સુતને શું કહીએ,
(એક) રાજસૂય જો યજ કરો તો, હરિ શરણાંગત જમએ.

રાજસૂયની રચના જોયા, સુર નર મુનિ જન આવે,
દારકાથી કૃણુ પધારે તો, અપાર રૂડું ભાવે.

એમ કહી ઋષિ નારદ વળિયા, પામ્યા અંતરધ્યાન,
વશંપાયન એણી પેરે બોલ્યા, સૂણુ જનમેજય રાજન !

રમરણુ માત્રે પાંડવ કને આવ્યા, રાજસૂય યજ કરાવ્યા,
ભીમ, અર્જુન નકુલ ને સહદેવ, દશે દિશ જિતી આવ્યા.

કાર્ય તો પરિપૂર્ણ કીધું, શ્રી કૃણુ તણે પ્રતાપ,
તે પાંડવ કહો કિમ્ દુઃખ પામ્યા ? કોણ ઉપન્યૂં પાપ ?

કડવું ૩ બું-રાગ કેહારો

રાય જનમેજ્ય પ્રશ્ન કરે, પ્રેમ વચન ઋષિ મન ધરે,
ઉચરે મોટો મહીપત વાણી રે.

ઠાળ

મહીપત મોટો વાણી ઉચરે, સ્વામી ! પાંડવકિમ દુઃખ પામ્યા?
બાર વરસ વન કષ્ટ ભોગવ્યું, તે દુઃખ કેહી પેર વામ્યા ?
નિશ્ચયર્થો^૧ વર્ષ એક રહ્યા, કિમ પાંચ ભડ મહા પ્રોઠ ?
જેનાં પરાક્રમ સુર નર જાણે, થઈ રહીએ દિગ્મૂઢ.
જેને પાસું પરિષ્પન્ન કેરું, મોટો મિત્ર મુકુંદ,
તને કષ્ટ કથાં રે સ્વામી ? પૂરણ પ્રેમાનંદ.
એ સંદેહ મારા મન કેરો, તમ ટાલી^૨ કાણુ ભાંજે,
તે કથા મહુને કહો વિસ્તારી, સૂણી સેવક મન ગાંજે.
રાય તણાં વિનય વાયક સૂણીને, હપ્પ્યો ઋષિ તેણી વાર.
ધન્ય ધન્ય રે પરીક્ષિતના કુંવર, સકળ તુંજ અવતાર.
વૈશંપાયન કહે સૂણો રાજ ! કથા તણો વિસ્તાર.
પાંડવ ઉપર પ્રભુ દુહુવાણો,^૩ તે સભા પર્વ મોઝાર.
રાજસૂયની રચના જેવા, સુરનર મુનિ જન આવ્યા.
દારકાર્થી કૃષ્ણ પધારયા, અપાર રૂડું ભાવ્યા.
અનેક દેશ તણા જે મહીપતિ, અનેક ધન તે લાવ્યા.
ધૃતરાષ્ટરને હસ્તિનાપુરથી, પાંડવ તેડી આવ્યા.

૧ ગુપ્ત, છાના. ૨ વિનાના અર્થમાં. ૩ દુભાયા, રીસાયા.

સાથે બીજાં ને કર્ણ, દુર્યોધન, શકુની, દુઃશાસન,
 દ્રોણ, કૃપા ઋષિ અશ્વત્થામા, અવર બહુ રાજન.
 ગાંધારી શત^૧ પુત્ર સંગાતે, સ્ત્રીજન સહુ વધુ^૨ નાર,
 ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં જઈ જીતરિયાં, કૌરવનો પરિવાર,
 લાવે ભક્તિ કરી ભાઈઓની, ભોજન ભલાં કરાવ્યાં.
 મણિ માણિક કોઠાર, કર્ણપે, દુર્યોધન દાથ ખર્ચાવ્યાં.
 દ્વારકાંથી કૃષ્ણ પધારયા, છપ્પન કોડ કુળ સાથે.
 સેવક કાજ કર્યું પરિપૂરણ, સ્વામી વૈકુંઠનાથે.
 કાર્ય તો પરિપૂર્ણ કરીને, પોઢયા વૈકુંઠરાય,
 અર્જુન હરિના પાગ તલાંસે, સદેવ નાંખે વાજ.
 બીમ ભલી પેર ભક્તિ કરે ને, નકુલ નિરખે વદન,
 રાય યુધિષ્ઠિર સન્મુખ બેઠા, સ્તુતિ કરે અનુદિન.
 કુંતા, યશોદા, માત દેવકી, પંચાલી પટરાણી,
 યદુ પરિવાર સહિત શ્રી લક્ષ્મી, સાથે સારંગપાણી.^૩
 તેણે સમે અર્જુન કહી ઉઠયા, એક સંદેહ શ્રી ગોવિંદ !
 રામ અવતાર તણું જે કારણ, પૂછું પરમાનંદ !
 રાવણવધ કારણ રઘુનાથે, સાયર પાજ બંધાવી;
 ધનુર્વિદ્યા શં ત્યારે નહોતી ? કે વિશ્વામિત્રે સધાવી.
 મૂળ સરખો કે સેવક નહોતો, રામચંદ્રની સાથ,
 બાણ તણી જે પાજ બંધાવત, દલત દુષ્ટ દલ હાથ.

૧ સો. ૨ વહુ. ૩ સારંગપાણીનંદ (જેના હાથમાં સારંગ નામનું ધનુષ)

वणां अेक प्रश्न कहुं तमने, अम सरभो के! दास,
 पांये आप समर्पणु करीने, संतोभ्या अविनाश.
 अति अलिमान करयूं अर्णुने, दुहुव्या दीनदयाण,
 वयन विचित्र कक्षां श्री कृष्णुने, क्रोध थयो महाकाण.
 ना रे लाभ रामचंद्रने कांक्षाथो, तुज सरभो लड जन,
 जण मध्ये पाषाणु^१ ज तारया, जेने विचारी मन.
 धनुर्विद्या जे नो'ती त्यहीं तो, राक्षस अनेक किम् भार्या ?
 अेका पाले यौं सदस्य लड, वैधी नक' निवार्या.
 त्तारे तुज सरभो लड कांक्षाथो, अवनियक मोजार,
 ते तुजने दृष्टांत देभाडेश, सेवक जन साधार.
 अेम कहीने निद्रा झीधी, अंतरशुं अविज्ञेक,
 ते कारणु जनमेजय राग, पांडव पाभ्या शोक.
 पणु कृष्णुअे उगारी लीधा, निज सेवक मन जणुणी,
 ते कथा तुझे कहुं विस्तारी सूलो भूपत साय पाणी.
 राजसूय यज्ञ पूरणु झीधो, कौरव दण वोलाव्यां,
 दारावती श्री कृष्णु पधारया, विनय करी यलाव्यां.

कडवुं ४ थुं—राग केदारो

वणावी पांडव वज्या, भात कुंताने आवी भज्या,
 आपणो यज्ञ परिपूर्णु हवे रे,

ઠાળ

પરિપૂર્ણ કીધો પરિબ્રહ્મે, પાંકુ પિતા ઉદ્ધરિયા,
સકળ સહુકો સુખ પામ્યા, દર્ષ ધરી પરવરિયા.

ધૃતરાષ્ટ્રને વળાવી પાછો, વળ્યો દુર્યોધન,
સભા સર્વ જોવાની ઇચ્છા, (પણ) નવિ કહે મુખ વચન.

અર્જુને અતિ રૂઠું માન્યું, ભલે પધારયા ભ્રાત,
કૃતારથ તો અણો કીધા, દુષ્યેઈ સધજો સાથ.

એકે પંગત બેસારી પીરસ્થું, કુંતાએ તેણી વાર,
આરોગીને જોયા આવ્યા, સભામંડપ મોઝાર.

અનેક વિચિત્ર દેખી બહુ પેરનાં દુઃશાસન ભડ સાથ,
પાંચ માણુ પીરોગ્ન જાડયા, ઝગકે રતન બહુ ભાત.

સ્ફટિક મણિ તે સૂર્યકાન્ત રે, ચંદ્રકાન્તની રચના,
હયશાળા માતા મદઝરતા, ખુરાસાની અશ્વ^૧ કચ્છના.

મકરાણી^૨ માતા બહુ હૂકે, ખુકે વૃષભ અનેક,
એવાં કૌતક અનેક જોતા, કયમે ન પામે છેક.

અનેક વન ફળ સખળાં દેખી, કૂપ સરોવર વાપી,^૩
તે આગળ મંદિરની રચના, ઇન્દ્રપૂરી ભૂ^૪ યાપી.

તે મધ્યે ચાલ્યો દુર્યોધન, જોયા લીલા વિલાસ,
પદ્મરાગની બધે પાટડી, ઊર્ધ્વ ભોમ આકાશ.

કનક તણી પટશાળા પહોળી, મણિમય ભોમ પૂરાણી,
ગોખ જાળિયાં જડીત્ર ઝવેરે, મોતી ચોક પૂરાણી.

૧ થોડા. ૨ મકરાણના, બહુચીસ્તાનનો એક ભાગ છે. ૩ વાવ. " જોએ
વ્યંગન કૂપ વાપી સ્વરને છોટી વધે જાણતા " (કૈશવકૃતિ) ૪ પૃથ્વી.

સ્થળ સ્થાનક તાં જળ દીસે, માંહી, સ્થાનક જળ વિશાળ,
 તે દેખી રાજ મોહ પામ્યો, જોયાં મંદિર રસાળ.
 પવનપ્રહારે કમળ મધ્ય ઝળકે, જોલે હંસ ચકાર,
 ચંડોલ પંખી સારસ કોકીલ, બહુ ચાતક ને મોર.
 ભ્રમ થયો ભૂપત તે દેખી, ચાલ્યો તેહ મોઝાર,
 મન જળ જાણી વસ્ત્ર ગ્રહાં, કરે નીર, નહીં તે ઠાર.
 જળ મહાનિધિ સ્થળ તાં દીઠું, રાયે જાણ્યું કર્તવ્ય એહ,
 નિર્લે થકો ભડ પડ્યો પાણીમાં, ભોંજ્યો સધજો દેહ.
 ખારશાખ પ્રતિબિંબ પ્રકાશે, ભીંત લણી રાય ભૂલ્યો,
 આક્રમ પડે શિર ઠમકાણું, તમ્મર ખાધને ડૂલ્યો.
 તે દેખી પાંડવ અતિ હસિયા, ધસિયા ભીમ ભડ બ્રાત,
 દુર્યોધન દુઃશાસન જેહુ, અંધવ સાલા હાથ.
 રાજસભા મધ્યે લેઈ આવ્યા, વસ્ત્ર ખીજાં પહેરાવ્યાં,
 દુર્યોધનને વાગ્યું સાંભળી, કુંતા દ્રૌપદી આવ્યાં.
 અર્જુન કહે છે સૂણો દુર્યોધન ! કહાવો ચતુરસુગ્મણ,
 મન જળ જાણી વસ્ત્ર ગ્રહાં ને શિર ઠમકાણું પાંહાણું.^૧
 ભરી સભા માંહાં ભડ હસિયા, અંધ તણો અંધ જાણો,
 સભા હસતાં હસી દ્રૌપદી, ભૂપત કોપ ભરાણો.
 માથે ભમર ચઢાવી જેઠા, હાથ ધસે શીસ હાલે,
 શું કરું જો સર્વ સાથ જ એનો, માઈ કાંઈ નવ્ય ચાલે.

હવડાં હસ્તીનાપુર જઈ હાંકું, કટક માંડે શર,
 ધન્દ્રપ્રસ્થ માંહિ હરણુ જ વાસું, કંઈ પાંડવને ચૂર.
 એમ જાણીને વાળ્યા રાજ, હસ્તીનાપુર, લાણી જા્ય,
 શકુની મામે સન્મુખ મળિયો, એઠા મંત્ર રચાય.
 હાથે હણ્યું હૈયું પોતાનું મુખે મૂકે નિઃશ્વાસ,
 વેરીની રિધ નયણે નિરખી, રવિ રાહુ ઇદુ^૧ પ્રકાશ.
 ઇન્દ્રપ્રસ્થની રચના જોતાં, હછડે દુઃખ અપાર,
 વળી પાંડવ પાંચાલી હસિયાં, કહીને અંધકુમાર.
 મેં જાણ્યું હું પ્રાણુ જ કાઢું, કે પાંડવને માંડે ઠામ,
 પણ પોહોયો પાંચે કરી સખજો, એક તણું નહીં કામ.

કડવું ૫ મું—રાગ કેદારો

દુર્યોધન ભડ એમ કહે, તે મારા તનને હહે.
 કેમ સહે પ્રહાર સિંહ શિયાલ તણા એ.

ઢાળ

શિયાલ તણા પ્રહાર કિમ ખમૂં ? જો સિંહ કહાવું નામ,
 કૌરવ કટક દળ અતિ સપરાણું, ભાંજૂં પાંડવ ઠામ.
 કહે શકુની પેહલાં શં ન કીધૂં ? પસરતાં વધે વેલ,
 મૂળ થકી નિકંદન એને, એમ કહી નિસાસો મેલ.
 હવે પાંડવ પ્રત્યે નહીં ચાલે, એમનો સખજો સાથ,
 ભડતાં વીર ક્યમે નવિ ભાજે, સાથે વૈકુંઠનાથ.

તો શં કરવું કહો મામાજી ! હું મંદમતિ અનંશુ,
જે માફ કાંઈ કામ ન થાય તો, નિશ્ચે કાઢું પ્રાણ.

દીન વચન કહ્યાં દુર્યોધન, સુણી શકુની બડ ખીન્ચો,
છુત રમાડી પાંડવ, વન કાઢું, સૂણી તત ખેવ બડ રીન્ચો.

પાસા પાણી^૧ કહ્યું કરે માફ, અસત્ય બોલી હું બંધૂં
જે પાસા પડે પાંડવના, તો તારા કરી વખાણું.

કારણ કહું રાય એક તુજને, જે આપણ તાં ન જવાય,
ધૃતરાષ્ટ્ર પિતાને કહીને, તેડાવો, એક યુધિષ્ઠિર રાય.

પાંચે પાંડવ આંહાં આવે તો, જે કીજે તે છાજે,
દરાવી વનવાસ મોકલીએ, જેમ દાઝ આપણી ભાજે.

એવો મંત્ર રચી જણુ ત્રણે, કર્ણુ તણે ધ્રેર આવ્યા,
સઘળી વાત પેરે પેરે પ્રીછવી, વિનય કરી બોલાવ્યા.

ચાર એક થઈ ત્યાં ચાલ્યા, બંધાં બેઠો રાજન,
ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે બેસી, રાયો દુર્યોધન.

ડસકાં ભરતો પુત્ર સાંભળી, પૂછ્યા જણુ તાં ત્રણ,
શકુની દુશાસન કરે વારતા, કેહેવા લાગે કર્ણુ.

પાછલ રહી પાંડવ સ્થિત જેતાં, દસિયાં નર ને નારી,
કૌરવદલ દ્રુમ^૨ છેદનકારણ, પાંડવ લોહ^૩ કટારી.

પાણી પેહેલી પાજ બાધીએ, જેમ વાધે નહીં વેલ,^૪
ભિગતી જડ પ્રથમ છેદીએ, એમ કહી નિશાસો મેહેલ.

વળતો અંધ વદે મુખ વાણી, એ યુદ્ધે જિત્યા નવિ જામ,
કાંઈ કરી પાંડવ કરો પ્રાણે, જેમ દુર્યોધન મુખ થાય.

સૂણી વચન પુત્ર પિતાનાં, હર્ષ્યો મન રાજન,
શકુની ભેદ જાણે પાસાનો, માને માઈ મન,

પાંડવને તહો આંહાં તેડાવો, વિદુર મોકલો તાત,
સભા વચ્ચે મહા છુત હરાવૂં ચાલે વન વિખ્યાત.

દુષ્ટ ચતુષ્ટય^૧ મળી કરી વારતા, એટલે ભીષ્મ તાં આવ્યા,
સાથે દ્રોણ ને અશ્વત્થામા, કૃપાચાર્ય બોલાવ્યા.

ભરી સભા માંહિ ભૂંકી ઉઠ્યો, દુર્યોધન બૂપાલ,
વિદુર પ્રધાનને વેગે તેડાવો, વલ્લભ દીનદયાળ.

સકળ સભાને કઈ વીનતિ, જો સહુ કોને મન ભાવે,
કાકાને કહો ધન્વપ્રસ્થ જઈ, પાંડવને તેડી આવે.

ભીષ્મ દ્રોણ કૃપ એમ બોલ્યા, અશ્વત્થામા જેહ,
પાંડવને શેં કાજ તેડાવો, અમને કહોની તેહ.

કહે દુર્યોધન પિતામહ સૂણો, સ્થિતિ પાંડવની જોય,
વેરીનું દલ થયું સપરાણું, યુદ્ધ ન જિતે કોય.

હા ભાઈ ! તમો કહ્યું તે સુધું, મોટાશું પણ^૨ ન થાય,
એક ભીમ મહા બડ ખળિયો, કૌરવ દળને ખાય.

શા માટે ઉવેખો એને ? નચિત કરોને રાજ,
સુતા સાપ તણે મુખ કર ધાતીને, મરશો ફેકટ કાજ.

राय कहे में रयना कीधी, शकुनी रमरी घुत,
हरावी वनवास भोकलं, पांडु तण्णा ते पुत्र.
रथ आण्णीने विदुर यलाव्या, कहेता मया मुअ वात,
कौरव कुण निकंदन कीधू, इठया वैकुंठनाथ.

कडपुं इ दुं—राग केदारो

विदुर लकत तां संयरे, छद्रप्ररथ लण्णी परवरे,
राय करे रयना अहु सला तण्णी रे.

ढाण

सला तण्णी राये मांडी रयना, विश्वकर्मा तेडाव्या,
सामग्री सर्व भंडप डेरी, शकुनी दुःशासन लाव्या.
जेवी रयना मय दानवे कीधी, ते रयना किम थाय ?
धवलहल पासे जेम धडूं घोलीड^१(?)अण्णी पिरिसला रयाय.
मखिमय रथंभ रय्या अति प्रोडा, कर्तव्य बोम करावी,
हयशाणा गजशाणा पोहोणी, चित्रशाणा आसेपावी.
दुप सरावर वाडी वापी, वनइण पंभी जत,
आकाश प्रमाणे लुवन नीपायां^२ बोम नवली लात.
राजसलानी रयना रूडी, आसन लत्रां कराव्यां,
दुर्योधननी सला मध्ये ता, मोटा महीपति आव्या.

१ आ हीटीनेो अर्थ समनयो नथी. इहाय आवो अर्थ थाय: धवल-
हर-जणहणता चन्द्रप्रकाशनी पासे धडो घोणीने भुंकेयो होय अने ते जेम
जेमां ढकार्ठ जय तेम. २ नीपलव्यां, कराव्यां.

છુતશાળા કરી અતિ સુંદર, મણિમય પાટ ધડાવી,
 પાંચ તણા (?) પાસા ચીતરાવી, રમતા રંગ ચઢાવી.
 તે રચના જવ^૨ થઈ પરિપૂરણ, દુર્યોધન ભડ જોય,
 રાય તણે મન વલ્લભ દીસે, અમરતણાં મન મોભ.
 જે જુએ રાય તણી સભા, તે થાય રળીયાત,
 તેને રાય બહુ દાન જ આપે, જેમ થાય વિખ્યાત.
 વળી નિત્યે રાય સભા પુરી ખેસે, સકળ કરી શૃંગાર,
 એટલે વિદુર જઘને પોહોંત્યા, ધન્વન્તરથ મોઝાર.
 હૈયું ભીડી મળ્યા ભત્રીજન, મંદિર માંહી પધરાવ્યા,
 કુશળ વારતા કુંતા પૂછે, ભાવે ભોજન કરાવ્યાં.
 સેજે સૂતાં વાત નીકળી, કહ્યું સભા દુર્યોધને કીધી,
 છુતકીડા રમવા તેડ્યા છે, શીખ સભા માંહિ દીધી.
 ભીષ્મ દ્રોણ કૃપ સર્વે વાર્યા, કહ્યું કેાનું નવિ કીધું,
 “વિનાશકાળે વિપરીત શુદ્ધિ થઈ, અંધને દૂષણ દીધું.
 વાત સાંભળી રથ જોતરી, ખેઠા પાંચે વીર,
 કુંતા દ્રૌપદી સાથે તેડ્યાં, રમ્યાં યાદવ વીર.
 વેગે કરી હસ્તીનાપુર આવ્યા, વિદુર સંગાતે તેડી,
 રાય આંગણે જઈ ઉતરિયા, પવન પિહિલો રથ ખેડી.
 ધૃતરાષ્ટ્રને પગે લાગ્યા, દુર્યોધનને મળિયા,
 પંચ શત બ્રાત એકઠા, હસી વીર વક્ત્રકળીયા.

बीष्म पिताने पागे लाग्या, गुरने हंडवत कीधुं,
 कर्णु शकुनी दुःशासनने, प्रेमे आलिंगन दीधुं.
 गांधारी कुंताने मणियां, पांचाली पाय लागीं,
 अवर वधु जन देर्ष आलिंगन, हसी लाग ते लागीं.
 अनेक लक्ष्य लोखन भूपतने, नाना विधि पकवान
 छिपर वस्त्र अनुपम आपी, संतोष्या देर्ष मान.
 राते कुटुंब मणी सर्वे भेदुं, प्रेमवारता काधी,
 गांधारी कहे मुज सुत गिदिलो, बीमने जाणवणु दीधी.
 प्रातुरकाण सभा मांडि आव्या दुर्योधन भूपाण,
 शत ब्रात सुबट संघाते, आयुच सेन्या संभाण.
 पायक^१ पोताना भोक्तिया; योद्ध तणु धरगारे,
 आयुध टोप कवच तुरी^२ यद्विया, आव्या सभा भोजार.
 ढामढामथी यद्वया तुरंगी, मदजरता . मातंग,
 जनेरि पाप्पर गजघंटा धमके, नमे नरमन रंग.
 बीष्म द्रोणु ने कर्णु दुशासन, शकुनी सभणे! जेह,
 कृपाचार्य ने अश्वत्थामा, योद्ध जाहूलीक तेह.
 सभा मध्य लड रक्षा तरवरी, योद्ध जणु महा प्रौढ,
 गडे नीशाणु गिरिशं वाणे, विदुर थया दिग्भूढ.
 धृतराष्ट्र सभामां भेडा, पाछण राजारणु,
 तेलि सभे पांडव तां आव्या, (जणु) निशाअे प्रकटये! जाणु.^३

१ सिपाह. २ घोडा. ३ सूयर्.

સભ્ય અપસભ્ય^૧ તે ભાથા બીડયા, કવચ ટોપ શિર સજ્યા,
જેમ ગજવૃથ ઉપર ધસે કેસરી,^૨ તેમ શર સભામાં બજ્યા.
રમરણુ કરે શ્રી સારંગધરનું મધ્ય સભા વિચ્ય આવ્યા,
સમસ્ત મહીપતિ થયા તવ ખેઠા, મળી નર બહૂં મનાવ્યા.

કહણું ૭ મું—રાગ કેઠારી.

પાંચે વીર તાં પરવરે, દોહો દિશે દલને દબ્ટે ધરે,
યુદ્ધ કરે તો આપણુ ક્યમ ન જિતીએ એ ?

ઠાળ.

યુદ્ધ કરે તો ક્યમે ન જિતીએ ? એમ કહે ભીમ અર્જુન,
કૌરવ કાળ દળ અર્ણવ^૩ વિચ્ય પડિયા, રાખો જગજીવન.
રમરણુ કરે શ્રી સારંગધરનું, મધ્ય સભા વિચ્ય આવ્યા,
સમસ્ત મહીપતિ થયા તવ ખેઠા, નમી નર બહૂં મનાવ્યા.
અર્ધ આસન આપીને અચ્ચા, ભડ સહુ સામૂં જોય,
આ પાંચે કર ધરે આયુધ, તાં ઉભો ન રહે કાય.
પાંડવને સર્વ સભા દેખાડી, જોઈ થયા રળીયાત,
પ્રીત કરી દુર્યોધને કાઠાડી, ઘતક્રીડાની વાત.
હો, આપણુ રમીએ રે ભાઈ! રમ્યશાળા માંહ ખેઠા,
ત્યારે ભીમ અર્જુન નકુલ ને સહદેવ, ધર્મ ચિંતામાં પેઠા.

राय युधिष्ठिर कहे दुर्योधन, दूतकीडा विकर्म,^१
 परनारीसंग, पशूवध करे ते, महंत तखूं नहईं कर्म.
 वणता दुर्योधन जेम जेत्त्या, सत्य कहूं धर्मराय,
 दूत अपाडो धर्म क्षत्रीनो, आनंदे दिन जय.
 वणतूं वचन राज तव जेत्त्या, कोणे न राज्या वारी,
 अर्जुनना अभिमान ज भाटे, यर्ध जेठा जुगारी.
 दुष्ट वचन न गभ्यू गोविंदने, ते पांडव वात न जण्णी,
 पाट सोकटां सेवक लाव्यो, दूतकीडा मंडाण्णी.
 दुर्योधन दुःशासन शकुनी, कर्ण कुमति जेठ,
 पांडव प्रत्ये वायक उयरचा, सभा सांभणतां तेठ.
 कांछ जेक होउ^२ वहीने रभीजे, तो उलट अंग न भाय,
 जे कांछ तहो कहे ते आपू, जेम कहे युधिष्ठिर राय.
 वात सूर्णी सह विस्मय पाभ्यं शूं जेत्त्या धर्मराज,
 विपरीत शुद्ध यर्ध पांडवनी, इठया श्री महाराज.
 योद्ध धसी सर्व जेवा आव्या, कौरवनेा सह साथ,
 शकुनी सुलट आधी यर्ध जेठा, ब्रह्मा पासा हो^३ हाथ.
 प्रथम इजे तहो शूं आपशा ? कहे युधिष्ठिर राय,
 होरी पदांण सहित सर्व धोडा, आव्यं मुष्प कहेवाय.
 राय तणे कर पासा आव्या, दाव्या धर्म राजन,
 पडया हा^४ सह सन्मुख देजे, जेम जेत्त्या शकुन.

(એ) જિત્યો દુર્યોધન સહુએ જાણી, પાંડુ તથા સુત હાર્યા,
 દ્રુતક્રોડા તાં સત્ય કથાં રે, પિહિલું તોરી પધાર્યા.
 પાપી એમ મુખ ખોલે જૂઠું, ભરી સભા જન માંભ,
 ધર્મરાય ધુરંધર ભૂપત તો, ક્યેમ ના કેહેવાય.
 અસત્યવાદી કુળ કૌરવનું, ઉપન્યું તે સહુ જાણો,
 કુટુંબ નિકંદન કરે કૃષ્ણજી, પાપે કુંભ^૧ ભરાણો.
 હું સત્યવાદી સત્ય ન મૂકું, સત્યે ધરા^૨ ધરે નાગેન્દ્ર^૩
 સત્યે વાયુ વરસે મેઘ, સત્યે દિવાકર^૪ ચંદ્ર.
 જાં સત્ય ત્યાં સકળ ધર્મ રે, ધર્મ ત્યાં જય હોય,
 સત્ય તજીને સર્વ સ્થળે તો, નામ કેહેશો કોય.
 એમ કહીને ભાર્ગ વાર્યા, નહીં તો જૂઠું ક્યેમ ખોલાય,
 (જ્યારે) પાંચ મહા ભડ હાંકી ઉઠે, ત્યારે કોણ સામે થાય.
 વળી રમત રાયે રસ માંડી, સર્વ અંકુશશં હાથી,
 દા પડે હાર્યા કહી ઉઠયા, દુર્યોધનના સાથી.
 ત્રીજે ફળે રાય એમ જાણ્યું, ધન એઠી^૫ મજા લીજે,
 કુંડ્યા સહિત ભંડાર સર્વ હાર્યા, જૂઠાને શં કીજે.
 રાય યુધિષ્ઠર મન વીમાસે, એક સમત હજી રમાએ,
 આપી વસ્ત જિતી લીજે પાછી, કે બધું રાજ નિગમીએ.

કડવું ૮ મું—રાગ સામઘી

વૈશંપાયન ખોલ્યા વાણી જી, કૃષ્ણજી દુહુવણા—
પાંડવે ન જાણી જી.

ઢાળ

પાંડવે જાણ્યું નહીં જો, દુહુવાણા જગદીશ,
અર્જુનના અભિમાન માટે, ચઢી ચતુર્ભુજ રીસ.
નહીં તો પાંડવ કેરી યુવતી, કૌરવ ધરિ કિમ જાય ?
જેહને માથે ગાજતો, ચૌદ લોક કેરો રાય.
જનમેજય રાય સાંભળો રે, પાંડવ કેરો તન,
ફળે ચોથે છૂતને મુખ, ખોલીયો રાજન.
અશ્વ ગજ રથ ધન હાર્યું, હવે ઓહૂં^૧ રાજ,
ખાર વરસ વન ભોગવું, સેવક થઈ કરું કાજ.
એમ કહીને ગ્રહા પાસા, ઢાળિયા જૂપત,
શકુની કહે તલ્લે સર્વ હાર્યું, હવે કોણુ કરશે વીગત ?
રાયે નીચું જોઈ નિહાળ્યું, અને વિમાસ્યું તાં મન,
આ વાત તો તો એ જ નીપની, જો રૂઢયા જગજીવન.
જ્યારે અમને કષ્ટ પડતૂં ત્યારે, પ્રકટતા તતકાળ,
આ વાત તો તોએ જ નીપને, જો રૂઢયા શ્રી ગોપાળ.
હરજીએ અહને હાથથી મૂક્યા, ત્યારે ઉપની દુર્મત,
જીવતૂં રમીને રાજ્ય હાર્યું, શિર ઉપર નહીં શ્રીપત.

(અરે)વીમાસણુ એવડી શ્વીદ કરો છો? એમ બોલ્યો દુર્યોધન,
 રમત કરતાં રાયોજી રે, દુઃખ મ ધરશો મન.
 પ્રકુક્ષ ચિત્તે રમો રાજ, ઓઢો કાંઈ આ વાર,
 જિતશો તો આપીશં, અશ્વ ગજ રથ ભંડાર.
 ધર્મરાય વળતૂં બોલિયા, ભાઈ! નથી કાંઈ મુજ પાસ,
 જે ઓઢીને ધન લીજીએ, તે વસ્ત તો પ્રકાશ.
 ઓઢો પાંચાલી પ્રેમદા જે, તમ તણે ઘેર નાર,
 રવ્ય^૧ ચઢે રાયે કાંઈ ન જાણ્યું, મત ફેરવી મોરાર.
 જાણ્યું જે અખળા ઓઢીએ તો, સાર કરે ભગવાન,
 જેને વાહાલા કૃષ્ણજી તે, જિતાડે રાજ્યધાન.
 પ્રેમે પ્રેમદા ઓઢિયાં ને, ગ્રહ્યા પાસા દોય,
 જાણ્યું જે પડશે પાધરા, પણ પડયા અવળા સોય.

૧ આજ પ્રમાણે ઘણાં વરસ ઉપર આ ગામમાં એક રંગરેજ ત્રણ પઠાણો સાથે જુગાર રમતાં પોતાની સ્ત્રી હારી ગયા હતા. સ્ત્રી હારી ગયા પછી વિચાર થયો કે, સવારમાં પઠાણો તેને લેઈ જશે, ને વટલાવીને પોતાની પાસે રાખશે. તેથી તેમ ન થવા સાર રાતે તેણે પોતાની સ્ત્રીને સોમલ નાંખેલી ખીચડી ખવડાવીને મારી નાંખી હતી! સવારમાં પઠાણો આવ્યા ત્યારે તેનું આ નીચ કર્મ જોઈ બહુ તેને ધિક્કાર્યો, ને કહ્યું કે, અમે મુસલમાન દોકો છેક નિર્દય નથી, કે તારી સ્ત્રીને લેઈ જઈએ. આમ કહી તેમણે આ બાદને પોતાની બહેન ગણી સાસરવાસા માટે જે ઉત્તમ કપડાં લાવ્યા હતા તે આપીને ચાલ્યા ગયા; તે કપડાં તેના રાખને પહેરાવવામાં આવ્યાં હતાં.

૧ળી જુગારમાં પોતાની બહેન હારી ગયાનું એક લોકગીત છે. તેમાં એક બાધર નામનો કાઈ, એક મુસલમાન સાથે જુગાર રમીને હારી ગયા હતા.

હાર્યા તે કેરી હાડ વાગી, ગર્જિયો સંસાર,
 પાંડવે પૃથ્વી નીગમી રે, સહિત મુંદર નાર.
 દૂતશાળા થકી ઉઠિયા તાં, સુભટ દુર્યોધન,
 હસીને હાથે તાલી પાડી, શકુની દુઃશાસન.
 પિતા કેરે પાયે લાગ્યો, ગુરુને નામ્યું શીસ,
 બોલ અપણો થયો ઉપર, જિતાડયા જગદીશ.
 બીભમ દ્રોણ ને કૃપાચાર્ય, અશ્વત્થામા મુન,
 વિદુર વેગળા થષ રહ્યા, શં કીધું જગજીવન ?
 દાસ પોતે કેરડા^૧ કાંઈ, કીધું હશે અભિમાન,
 સદા પાંડવ કેડે^૨ હાંડતા, સમરથ શ્રી ભગવાન.
 વળતો દુર્યોધન બોલિયો એક અક્ષૌણ્ણી યાઓ સ્વાર,
 ઇંદ્રપ્રસ્થશં રિદ્ધ પાંડવની, લાવો મુજ રાજદાર.
 ત્યાં આણુ વર્તાવો અમ તણી, કહો પાંડવને વન જાય,
 હાર્યા, મુખ શં લેઈ બેઠા છો, સભા માહરી માંહ ?
 તહો કહ્યું હૂતું અંધ કેરો, પુત્ર દુર્યોધન,
 ભરી સભામાં હસી દ્રૌપદી, તે વીસરે કિમ્ દિન ?
 જા જા અપળા આણુ ઓહોરી,^૨ એહ તણી નિજ નાર,
 સેવકને રથેં નથી કેહેતા ? શં રાખશો ધર દાર ?
 ધર્મરાય વળતું બોલિયા, ભાષ ! જાને તેડી લાવ,
 કહેજે તારા કંથ હાર્યા, હરિભકિત ચૂકયા ભાવ.

૧ કેરા, 'ડા' છઠી વિભકિતનો બહુ નૂનો પ્રત્યય છે. ૨ પાછળ.

કડવું ૯ મું—રાગ રામઝી

સેવક ચાલ્યો માગી શીખજી, મન ન આણી શક્યો
કોની ખીલીકજી,

ઢાળ

મન ન આણીશ ખીલીક કોની ? જ તૂં પુરી મોઝાર,
પાણુ સાહીને પ્રેમદાને, લાવ્ય આણે ઠાર.

નિભેં થકો ભડ સંચર્યો, પોહોલ્યો પૂરી મોઝાર,
પરપુરુષ નયણે નિખિયો, મંદિર માહ પેઠી નાર.

દાસીઓએ તે રાખ્યો વારી, નારી છે સ્ત્રીધર્મ^૨,
તેને અલડવા અધિકાર નહીં, બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્ય.

કહે તત્તખેવ તે વળ્યો પાછો, ખોલતો ગ્યો મુખ વાત,
ગુજ સહિ પાંડવે રાજ્ય હાર્યું, આઠ્યું દુર્યોધન હાથ.

એમ કહીને વળ્યો પાછો, આવતો દીઠો રાય,
એણે દાંમણે શું નીપજે રે ? દુશાસન તૂ જાય.

કહી તત્તખેવ કાપે ચઢ્યો ને, ધર્યો કરડે દંત,
મારતો લાવૂ માનિનાને દેખતાં એના કંથ.

રીસે ભર્યો તે જર્ઘ પોહોલ્યો, પાંચાલીને ઘેર
આવતો દીઠો યમ સરીખો, હવે કાણુ કરશું ચેર ?

વદે દાસી રહો રાઓત, અખળા શું મ ધરશો પાણુ,
રજસ્વળા છે ધર્મ રાણી, મુખ ન ખોલે વાણુ.

ચરણપ્રહારે તાઠી દાસી, ગ્યો મંદિર માહિ,
નારી હોડે નાશતી ને, દુશુદ્ધ કડે ધાય.

૧ ઠટ ખેઠેલી. રજસ્વળા ધર્મવાળી.

અખળા પડી જેવી આખડી, તેવી ધસી સાલ્યા કેશ,
 કામિની અર્ત કરગરે, અંગના બાળે વેશ.
 ભાઈ ! આજ મારે નથી અવસર, લેખ જ્યે સભા મોઝાર
 સુલટ સહુ મુહુને દેખશે. શ્યે ન મારો આંણે ઠાર ?
 કહી ગયો સેવક સહી દાર્યા, તે ક્યેમ મૂળ કંથ ?
 તે જવતાં ઘેરે યોષિતાને, આમ ક્યેમ હોય કલ્પાંત.
 બીષ્મ પિતાને શં થયું. અને દ્રોણ તાં ગુરૂદેવ,
 તેણે તો વારી ન રાખ્યા, મારા નાથને અવશ્યમેવ.
 કેશ ગ્રહીને કામિની તે, તગ્ગવી આશ્રય,
 લોક જેવા મળ્યા ટોળે, જેનો ધણી રાય ધર્મ,
 વિલાપ કરતી વનિતા તે, સમરે સારંગપાણ,
 દોહિલી વેળાને તૂં સખાઇયો લકતવત્સલ જાણ.
 તૂં જ તાત ને તૂં જ બ્રાતા, માત તૂં મોશાળ,
 પીયર તું જ ને માત માધવ, કરો ને સંભાળ.
 એણી પેરે દ્રૌપદી તે, સમરે શ્રી ભગવાન,
 પાણ સાહીને નીસર્યો તે, દુષ્ટ દુઃશાસન.
 સ્તુતિ કરતી સભા મોંહ, આણી સભા મોઝાર,
 જુએ તો નાથ અનાથની પેરે, ખેઠા એકો ઠાર.
 રાય આંગણે સુલટ સધળા, જુએ સતીનું રૂપ,
 શીર ઉઘાડું દ્રૌપદીનું, બળ આયુષ્ય ઘટયું ભૂપ. ૧

૧ જ્ઞાને ઉઘાડે માથે જ્ઞેયાથી આયુષ્ય ઘટવાનો વહેમ આપણા
 મુન્દાતી લોકોમાં છે, તેથી માયું ઢાંક્યા વગર તેઓ રહેતી નથી. પણ હવે
 ધીમે ધીમે આ ચાલ ઓછા થતો જાય છે.

દુર્યોધન આગળ ઉભી રાખી, અખળા તો તાં દીન,
 બરી સલામાં હસી તું મૂળને, આજ થઈ અધીન.
 દુઃશાસન કહે ખેશ ખોળે, દુર્યોધનની દાસ,
 તું હારી છે સહુ દેખતાં, તેહને કાઠીશં વનવાસ.
 તિરસ્કાર કીધો કામિનીશં, ખોલ્યો મૂઠ અગ્નણ,
 વડી ભોળઈ તે માત કલાવે, એમ વદે વેદ પુરાણ.
 ખોળા તણો તું ખરખરો રે, મન મ આણીશ મૂઠ,
 ભડ ભીમની ગદા ખેસશે. રૂઠશે મરડારૂઠ.

વલણ

રૂઠશે મરડારૂઠ તે, આક્રણીએ તણો જાણશો,
 થોડા દહાડામાં કાળ ખૂટયો, અભિમાન તાં મ આણશો.

કડવું ૧૦ મું-રાગ સામઘ્રી

કાપે ચઢિયો કૌરવ કાળજી, આંખ ચઢાવી મુખ વિકરાળજી.

ઢાળ

વિકરાળ મુખ રાજ તણું ને, ઉદ્ધકયા અંગે રોમ,
 આસનથી ભડ ઉછળ્યો ને, હાક વાગી વ્યોમ.^૧
 સુભટ! સઘળા શં જૂઓ છો? વાત જય છે હાડ,
 પિતા દેખતાં નિર્લજ કરી, પ્રેમદાનાં પાંગરણ^૨ કાઢ.
 ગાંગેવ ને નિજ ગુરૂ વદે, એમ ન કીજે વીર!
 વળગ્યો દુઃશાસન વરૂની પેરે, ધસી સહૂં ચીર.

મેહેલ પટકુલ પ્રેમદા તું, પછી કરજો લાજ,
 પટરાણીની પેર મેહેલ ! ઋતુવંત છે તું આજ.
 કંઠ બંધ ઈલાં રાયે એમ કહ્યું, ત્યારે કંથ સામું જોય,
 ભડ બીમ થયો છે રાતડો, પણ ધર્મે વાર્યો સોય.
 આજ આપણી વેળા હોય તો, હારીએ કિમ વીર ?
 રાજસૂય તો તો થયો જો, પાસે હુતા યદુવીર.
 આપણ ઉપર તો તેજ રૂઠયો, ચઢી ચતુર્ભુજ રીસ,
 અખળા તે કેરી સાર કરશે, જયો શ્રી જગદીશ.
 એમ કહી નીચું નિહાળીયું રે, અભંગ પાંચે જોડ,
 વહારે ચહજો વિકૃલા ! અભિમાનનાં અળ મોડય.
 એટલે ચીર આકર્ષિયું, પાપીએ તેણી વાર,
 નિશ્વાસ મેહંલ્યો માનિની, નયણે નીર ત્રિધાર.^૧
 સભા સઘળી ત્રાસ પામી, ઉભા ચઢને જોય,
 પાંડવ કેરી પ્રેમદા હરિ, કૃણ્ય કહી કહી રાય.
 બાળ ગોપાળે એમ કહ્યું, કાંઈ એક ભૂંડું હોનાર,
 મહારાજ મહીપતિ દેખતાં, અલુઆરે^૨ છે નાર.
 હરિ સ્તુતિ શ્યામા કરી, દ્રુપદતનયા જેહ,
 વહારે મારી ચઢો વિકૃલા ! દુષ્ટ દમે છે દેહ.

કડવું ૧૧ મું-રાગ સામઘી

સ્વામીજી ! શ્યે નવિ સાંભળો ? જાણો સધળો ધર્મ,
 ધર્મ લોપ જ્યારે રહ્યો, હવે પ્રકટો પરિબ્રહ્મ.
 ત્રાહિ ત્રાહિ કરે તારુણી, પાંચાલી રે નાર,
 સ્વામી ! તહા વિના માહરે, કો નથી આણે સંસાર. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 સ્વામી ! મીન રૂપે વેદ વાળિયા, પાળિયા નિજ ખોલ,
 કૂર્મ^૧ થૈ પૃથ્વી ધરી રહ્યા, મેરૂ મહી^૨ અવિરોલ. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 દાઢ અગ્રે અવની ધરી, વરાહ તન વિકરાળ,
 નરસિંહ રૂપ તહો ધર્યું, રાખ્યું દૈત્યનું બાળ. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 નાથ બળી પાતાલે ચાંપિયો, રાખ્યું ઈંદ્રાસન,
 ભક્તકારણ તહો બૂધરા, ધર્યું વામન તન. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 નાથ ફરશુરામ ક્ષત્રી હણ્યા, પાળ્યું તાંહ વચન,
 બ્રહ્મ પ્રહારે દુષ્ટ કેરો, માર્યો સહસ્રાર્જુન. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 રઘુકુળતિલક દીપાવિયું, પાંડ્યા દૈત્ય અનેક,
 ભક્ત ધણા તહો તારિયા, જાણી જ્ઞાનાવિવેક. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 હવે એમ કારણ તહો અવતર્યા, પૂરયા ભક્તના કેડ,
 દુઃખ પડે વહારે ચઢો, સ્વામી રાય રણછાડ ! ત્રાહિ ત્રાહિ.
 સ્વામી ! પાંડવ તે પ્રતિપાળિયા, ઉછેર્યા તહો દીન,
 હૈયાં ચઢાવીને આછટો^૩ નાથ ! વિશ્વજીવન ! ત્રાહિ ત્રાહિ.
 ધણી વાર વાહારે ચઢયા, તે માટે છે આશ,
 લાખાગૃહ વિષ મોદિકે, સુખે થયો વનવાસ. ત્રાહિ ત્રાહિ.

વન માંહિ નવનિધ પામિયાં; તારા ચરણ પ્રતાપ,
 અર્જુને મન્છ જ વેધિયો, તમ સોંપી હૂં ખાપ! ત્રાહિ ત્રાહિ.
 નહિ તો પાંડવ કહિના કેહિ તણ્યા, તારૂં પાસૂં ધ્યાળ!
 હેડંબથી રક્ષા કરી, ત્યેમ કરેજી સંભાળ. ત્રાહિ ત્રાહિ.
 તહો રાજસૂય કરાવિયો, મહા મોટાં કીધ,
 ઉચાં ચઢાવીને નાંખીએ, લોક ભિલિયાં દીધ. ત્રાહિ.
 સ્વામિજી! શ્યે નવિ સાંભળો, આવડો શો તમને રોષ?
 મહિમા ચઢાવી ખોડાવિયા, ન દીજીએ દોષ. ત્રાહિ.
 અપત્યને ન ઉવેખીએ, મુખે દેતાં ગાળ,
 ત્યમ જાણી મારા નાથજી, વચન પ્રાંતપાળ. ત્રાહિ.
 નાથજી! શ્યે નથી આવતા? હજી શો છે વિલંબ?
 કનકપુરી જે દારકા, સોલ સહસ્રશૂં રંગ. ત્રાહિ.
 ગોપીશૂં લીલા કરો, ખેઠા પુત્ર પરિવાર,
 તે માટે અહો વીસરયાં, સ્વામી વિશ્વાધાર. ત્રાહિ.
 સ્વામી! કોરવ કેશ ગ્રહી રહ્યા, સહ્યા પાટુના પ્રહાર,
 વાટ જોઈ હરિ તમ તણી, જાણું ચઢશે વાહાર. ત્રાહિ.
 (હૂં) સભામાં આણી ઉભી કરી, દેખે છે મહુ ભૂપ,
 નખ મારા નિખ્યાં નથી, પર પુરૂષ સ્વરૂપ. ત્રાહિ.
 દુષ્ટ દુઃશાસન પટ ગ્રહી રહ્યો, ઉઘાડૂં અંગ ને શીશ,
 ભકતવત્સલ ખિરદ બૂધરા, વાહારે ચઢો જગદીશ! ત્રાહિ.
 ખિરદ તહારૂં સાંભળ્યું, સારૂંયાં સેવક કાજ,
 મુવ ભકત વન રાખિયો, આપ્યું અવિચળ રાજ. ત્રાહિ.

शरभु तडारे थापियो, निज दास प्रह्लाद,
 रतंज झोडी हरि प्रकटिया, गाढे डीघो साढ. त्राहि.
 अंभरीपनी रक्षा करी, भूक्यं सुदर्शन,
 दुर्वासाथी भिगारियो, प्रभु जगज्जन. त्राहि.
 राग्न अण्णा तखूं लाड पाणियूं, थर्ध रक्षा प्रतिहार,
 अन्नभेल तहो उद्धारियो, राप्पी मामडी नार. त्राहि.
 आढ थकी गज्ज भूकावियो, तेह पशु अज्ञान,
 त्येम जण्णी मारा नाथज ! भूकावो जगवान ! त्राहि.
 नाथ ! जोकुल अणतूं राप्पियूं, हव पीघो हो वार,
 गोवर्धन गिरि कर धरूचो, त्येम राप्पो भोरार ! त्राहि.
 बोळ इहेशे पासूं परिध्वल्लनूं, तमने मोटी लाज,
 दुष्टनूं पासूं भूकावीजे, समर्थ श्री महाराज ! त्राहि.
 (जेम) नाम जये नारी टलवले, वलवले अपार,
 अकततथु जय लांजवा, धाया विश्वाधार. त्राहि.
 कृष्णज पोढया द्वारका, कमणा ठोणे रे वाय,
 निद्रा माहेथी जगिया, प्रभु वैकुंठराय. त्राहि.
 नंद सुनंद तेडाविया, लाछ ! गरुडे तेड,
 दासी मारी दुष्ट वश पडी, रणे लागती जेड !^२ त्राहि.
 त्यारे लक्ष्मीज लाज्यां पूछवा, जेवी कोणु छे दास ?
 जे कारणु हांडीने भिडिया, भूकता निःश्वास. त्राहि.

અબળા સ્થે નવિ ઓળખો, પાંચાલી જે નાર ?
 પાંડવને ઘેર રહું ઘણું, ભક્તિ કરે અપાર. ત્રાહિ.
 તેણે પાંચે રાજ જ હારિયું, સાથે દ્રૌપદી જેહ,
 પાપી પટકુલ ગ્રહી રહ્યો, નવિ મૂકે તેહ. ત્રાહિ.
 હવે ખોડ લાગશે મૂળને, કહું તૂળને વાત,
 પ્રતિજ્ઞા હરિ ત્યાંહાં કરે, પ્રભુ વૈકુંઠનાથ. ત્રાહિ.
 દ્રૌપદીનું શીસ ઉઘાડતાં, દેખી હસિયા જેહ,
 તેની સ્ત્રીનું શીસ મંડાવીશ, કૌરવ દળશં તેહ. ત્રાહિ.
 સ્વામી એવા ભક્ત જે તમ તણ્યા, નારી પાંચે ભ્રાત,
 આધા જર્ઘ જેને પડખીએ, તેને લીજીએ સાથ. ત્રાહિ.
 જેને દુઃખ પડે હરિ દાઝીએ, લાગીએ તેની ભૂખ,
 કષ્ટ પડે જેનું ટાળીએ, તેને જાણીએ દુઃખ. ત્રાહિ.
 નારી છાંટે ગુણ ઉપજે, તન લાગે તાપ,
 સ્વજન સંતોષ જે જાણીએ, ઉપજે સંતાપ. ત્રાહિ.
 અર્જુન મહા અભિમાનીએ, નિઘાતા રઘુવીર,
 દુઃખ પામ્યા હજી પામશે, એહને શરીર. ત્રાહિ.
 એમ કહીને ગરૂડે ચઢ્યા, જાણ્યું થાય અસુર,^૧
 પાંડવની પટરાણીને, દુઃખ દે છે જૂર. ત્રાહિ.
 દ્રૌપદીના શીશ ઉપરે, આવ્યો અનાથનો બંધ,
 અભિમાન જે આવરચા,^૨ તે નવિ દેખે અંધ. ત્રાહિ.

कडपुं १२ भुं.

त्तारे दुर्योधन भोजियो, सख्य दुःशासन,
 वडी वारना पट अही रहो, इट ! लूंडा मंड.
 आधे विषधरने छछेडियो, ते नांभे मुख कुकुआड,
 पण्य शर कां था सांसतो, प्रेमदानां पांगरण्य काढ.
 कही तत्तमेव आकषियूं रे, सती केरूं थीर,
 भाधने भाणूं पेहेरावियूं, मनगमतं यदुवीर.
 (त्यारे) कौरव कहे रे कपट कीधूं, भाणूं पेहेरूं अंग,
 तेड ताणी काढियूं, त्रिजलूं नवसे रंग.
 योथूं यतुर्भुजे पूरियूं, ने पांथमूं परिभ्रल,
 छई छपीसे पूरियूं ने, सातमूं अति रभ्य.
 आठमूं अनंतछमे आपियूं, नव थयां न लागी वार,
 अेम श्वेत, पीत नीलां^१ रातडां, कृष्ण^२ कायरं सार.
 अेक अेकपें रंग रातडा, कहेतां ना आवे छेड,
 (अेम) अणगो रहो लीला करी, भूर न नण्णे तेड.
 न्नेम पटथी^३ हीर उकेलीअे, ने मेहेलीअे तां भेम,
 तेम वस्त्र केरो ढग वणियो, न्छने वाज्यो व्येम.^४
 थये दुःशासन सांसतो, दुःभवा आण्या हाथ,
 कारण्य के प्रीछे नहीं, लाम्ही ! आ मोट्टु उत्पात.
 नवसे नव्वाणूं परां गणयां, अहु लान विशाण,
 आश्रयं न्नेवां मण्या अेकहा, सर्वे ते भूपाण.

१ लीलां. २ काणां-वस्त्रनुं विशेषण. ३ वस्त्र. ४ आकाश.

બીજા દ્રોણ કૃપા એમ બોલ્યા, અશ્વત્થામા શર.
 ભાઈ! પૂઠ મેહેલો પાંડવ તણી, કાં થયા છે ભૂર ?
 જેને પાસું શ્રી કૃષ્ણજનૂં, તે ગાંજ્યા કોણે ન જાય,
 નવસેં નવ્વાણું પૂરિયાં તે, મોટા છે યદુરાય
 તે થકી સવેં નીપજે, મુહૂને ઉપજે છે એહ,
 જિત્યું કૃળ નવિ હારીએ, સારી શીખામણુ તેહ.
 એ પાંચે મળા હારી નથી, એકને કહે શ હોય ?
 એ સાધનીને દુહુવશો તો, એનું કર્તવ્ય જોય.
 જેને અંતરીક્ષથી પટકુળ પૂરિયાં, માથે શેઠ સમર્થ,
 નારીને પાંડવ પાસે મોકલો, નહીં તો થાશે અનર્થ.
 વિદુર કહે મેં પહિલું વારિયા, વિચારતાં પ્રપંચ,
 આગળ તાં જે નીપજે તે, તહો જોશો સંચ.
 કૌરવ કેરી કામિની રાતી, રડવડે વન મોઝાર,
 પાપી મહા પાપે પચે, એ સત્ય છે સંસાર.

અંધ મુખથી જે કહ્યું, એ હશે કુળ અંગાર,
 તારા હુદેનાં ચક્ષુ કયાં ગયાં ? તહને રૂઠયા વિશ્વાધાર.

કુંવર તાહરે કરચું કૂડું, કાઠી કૃષ્ણાનાં ચીર,
 નવસેં નવ્વાણું પૂરિયાં તમ રૂઠયા યાદવ વીર.

સતી અંગે કોપ ઉપજે, ત્યાર બાળી કરશે રાખ,
 વહુને વચને અમી સીચો, નહીં તો ટાળશે તમ સાખ.

૧ ભત્રીજા, એટલે પુત્ર અને પુત્રની વહુ તે દ્રૌપદી.

તવ ધૃતરાષ્ટ્રે તેડી પ્રૌપદી, હું અંધ ને અચ્છન્ન,
વિનયવચને પ્રીછવી, આપ્યાં અવિચળ દાન.

તવ ત્રણ વર મહા કામિની, તમ દાસ નહીં ભક્તર,
હું વન કંથ પાસે રહું વળી, આપો અસ્ત્ર હથિધાર.

એટલે દુર્યોધને જાણિયું જો, અંધ આપશે રાજ,
દુઃશાસને કર ઝાટકયા, ને કર્યું શકુની સહાય.

ચાર એક થઈ બોલિયા, રાખો સહ એ વાત,
તમને ગમે તે કીજીએ, સહ એક જ સાથ.

વસ્ત્ર અસ્ત્ર આપી મોકલી, જ્યાં બેઠા હુતા ધર્મ,
આગળ આવી રહી ઉભી, નારી પામી શર્મ.

અણો ન જાણ્યું આવડું સાંભળ કહું તુહને નાર,
સાર કરી એણે શામળે, વસ્ત્ર પૂર્યાં સભા મોઝાર.

એ આપણથી અળગો નથી રે, રતિ એક ભગાર,
પ્રભુજીએ પૂર્યાં ને વળી પૂરશે, સેવક જન સાધાર.

વલણુ.

સેવક જન સાધાર ને આધાર એનો જાણુજો,
ભૂખ ભાવટ કષ્ટ ભાંજશે, વિશ્વાસ એનો આણુજો.

કડવું ૧૩ મું-રાગ રામઝી

રાય જનમેજ્ય સૂણી વચનજી, અતિ આનંદે પૂજ્યા મુનજી,

હાજી

અતિ આનંદે મુન પૂજ્યા, કૃષ્ણ કહાવે દીનદયાળી,
નિજ ભક્ત જાણી ભગવાનજીએ, કરી પાંડવની સંભાળી.

(પણ) એક આશ્ચર્ય મુજને હિપજે છે, તમ (વિણ) કોને ન કે'વાય;
એક સંદેહ મારા મન તણો, કહો કેઈ પેરે જાય.

ભક્તને નવનિધ્ય આપે, પણ દત્ત કર્યું પ્રધાન,
મિત્ર સુદામો મહારાજજીનો, અતિ વક્ષભ શ્રી ભગવાન.

અનેક સેવા કરી તેહની, પોતે પખાળ્યા ચરણ,
ભક્ષ્ય ભોજ્ય સદજ સુખડી, આપી અશરણ શરણ.

જન્મ સાતનું દત્ત જેયું પણ, કંઈ ન લાઘ્યો મર્મ,
સન્મુખ પોતે પારથી, વિપ્રને કરાવ્યો શ્રમ.

પુનરપિ લાવ્યો તાંદુલા, આરોગ્યા દેવ અનંત,
પછે અષ્ટમા સિદ્ધ નવરિદ્ધ આપી, ત્રૂઠયા કમળાકંથ.

નવસે નવ્વાણું ચીર પૂર્યાં, દ્રૌપદીને જેહ,
તે કોણ જન્મનું દત્ત ફળિયું, એટલો સંદેહ.

મુનિ વાણી વદે વળતા, સાંભળીએ મહારાજ!
પાંડવે આપ સમર્પિયું તો દત્ત કીલાં કાજ.

(જેમ) સંદેહ ભાજે તારા મનનો કહું તુજને સાચ,
પંચાણને પ્રભુ વાહાલા રાજસેવા રીત.

એક વાર કૃષ્ણે તેડયા પાંડવ, દારકા મોઝાર,
પુત્ર કેરા વિઘ્ન ઉપર, કુટુંબ સહિત પરિવાર.

રૂપક વનમાં રમત કરતા, પધાર્યા કૃષ્ણ દેવ,
પટરાગ્રીશં પરવર્યા, બહુ નારી કરતી સેવ.

પંચાળી પ્રભુ પાસે ઊભાં, જોવા લલિત ત્રિભંગ
શેલડી વનફળ વિવિધ પેરનાં, શ્રીફળ અંખરના રંગ.

માલણિ આગળ લેખને મૂકયાં, શેલડી ગ્રહી ગોવિંદ,
છોલતાં છૂરિકા^૨ હાથ બેઠી, માનિની મતિ મંદ.

ચતુર્ભુજે માગી ચીંદરી, આંગળી અંધન કાજ,
ગોપીકા લેવા ધસી પણ, દ્રૌપદીને ઘણી દાઝ.

જાણ્યું અખળા ક્યારે આવશે, ફાડ્યું પોતાનું ચીર,
એક ચીંદડી હરિહાથ બાંધી, બીજી ગ્રહી મદુવીર.

તે તાંતણા ત્રિકમજીએ ગણ્યા નવસેં નવ્વાણું થાય,
તે પડી વેળા પૂરિયાં રે, દુષ્ટની સભા માંલ.

રાય જનમેજય ભરમ ભાગ્યે, અને થયા રળીયાત,
પછે પાંડવને શં થયું? આવડી વાધી ખ્યાત.

વૈશંપાયન એમ કહે, સુણા જનમે જય રાય,
પછે દુર્યોધન રાય કોપિયો કહો પાંડવને વન જાય.

જેમ દબ્ટે દેખું છું એમને ત્યેમ ચટે છે મૂજ રીસ,
કો કાઠો એમને આહાં થકી, એમ કહ્યું વાર દશ વીશ.

जे का अने राभशे ते रे, नगर मांढि अेक दिन,
 तेनुं सर्वस्त लेर्छ करीने, संग काढीश वन.
 गाम मांढि पडो वण्डावियो, जे का अने पाशे नीर,
 तेना नाकना कटका करी, ईरवेश सधजे शीर.
 अेम कहीने थयो जेठो, दुर्योधन घेर ग्गय,
 सभा सधणा थर्छ विसर्जन, सकण राणा राय.

वल्लभ

सकण राणा राय ते, दुःख धरता परवश.
 सभापर्व संक्षेप मात्रे, वैशंपायन उच्यर्या रे.

इतिश्री महाभारते सभापर्व कथा प्राकृते संक्षेप मात्र समाप्तः

કવિ નાકરકૃત

ગદા પર્વ

કડવું ૧ છું—રાગ કેદારી

ગિરિજનનંદન^૧ ગુણપતિ સ્વામી, પૂરો મનોરથ મનના કામી,
બહુનામી લંબોદર ગુણ ભાખીએ રે.

ઢાળ.

લંબોદર ! તારા ગુણ ભાખું, મોહિકનો તુહુને આહાર;
શુદ્ધ બુદ્ધ તાદરે બેઉ તારણી, લક્ષ લાભ કુમાર.
મસ્તક મુકટ અતિ સુંદર, કંઠ એકાવળ હાર,
કરે કરસી વાદન મુષકનું રે, ગણપતિ ગુણબંધાર.
સૂઢાળો સન્મુખ થા સ્વામી ! જ્ઞેદને થયો પ્રસન્ન,
મનવાંચ્છિત ફળ આપ્યું તેને, પૂર્યા મનોરથ મજ.

કડવું ૨ જીવું—રાગ કેદારી

બ્રહ્મતનયા^૨ પારથી, હું મૂર્ખને મત નથી,
કહું કશી તુને વેદના માહારી રે.

હું મૂર્ખ છું અલ્પમતિ તે માટે તૂં પારથી,
સારથી થાય તૂં માતા માહારી રે.

૧ ગણપતિ. ૨ સરસ્વતી, બ્રહ્માની પુત્રી.

હાળ

શ્રી ગુરને નમૂં વિવિધ પેરે, ભાખું શ્રી જગદીશ;
 જે કૃપા કરે કલ્યાણી તો, ગુણ કેહેવા માદવધીશ.
 જે કો પંડિત હોય પ્રોઠા, કહીએ મોટા પાત્ર;
 અસ્પ યુદ્ધિ હું કાંઈ ના જાણું, કથા કહીશ કિંચિત્ માત્ર.
 કવિજન કોય રોષ મ આણશો રે.

હાળ

કવિજન કોય રોષ મ આણશો, મારી યુદ્ધ છે બાળ,
 ચૂક પડે ત્યાં નથી ચાતુરી, અપત્ય^૧ લવે જેમ આળ.
 કહીશ કથા શ્રી મહાભારતની, ગદાપર્વ વિસ્તાર;
 બાર વરસ વન માંહી રહ્યા રે, પાંડુ તણા કુમાર.
 વરસ એક વિરાટ રહ્યા જી, અછતા^૨ થઈ ભડ વીર;
 ગૌગ્રહે^૩ કૌરવે કાંઈ ના આલ્યું, ત્યાં આબ્યા યાદવ વીર.
 વિષ્ટિએ વિકૃત મોકલિયા, સ્વામી જગજીવન;
 કૌરવે કાંઈ કહ્યું ન માન્યું, દુર્મતિ દુર્યોધન.
 કહે કૃષ્ણ સાંભળ દુર્યોધન, કહું છું તારે કાજ,
 તું કહો તો અત્નો વેહેંચી આપું, અર્ધ વસુધા રાજ્ય.
 મૂઠ મતિયે કાંઈ ભેદ ના જાણ્યો, તત્સભ્ય ઉઠ્યો ત્રાડી;
 ગાઠા આકરા થઈ તત્નો આવજો, સેન્યા કરજો જાડી.
 સોય તણા તાં અગ્ર^૪ જોટલી, નાપૂ^૫ વસુધા જોહ;
 એમ કરતાં સધળા લેશે તો, જાણ્યું જશે તેહ.

કડવું ૩ જી—રાગ કેદારી

વૈકુંઠનાથ તાં વેગે વલ્યા, પાંડવને આવી મળ્યા;
કહેને સ્વામી શં કરી આવિયા રે ?

ઠાળ

કહેને સ્વામી શ્યં કરી આવ્યા, કહેને શ્રી અવિનાશ !
કલ્હૂં તહારૂં નહીં કીધું હોયે, મુજને છે વિશ્વાસ.
એ તાં લૂંડો! અતિ અહંકારી, કાંઈ ના જાણે મર્મ;
તો હવે શં કરવું સ્વામી, એમ કહે છે રાવ ધર્મ.
હવે રાયજી ! થાઓ સાંતરા, દેખાડોને હાથ,
વણુ વઢે એ કાંઈ નહીં આપે, એનું પોહોત્યું પાપ.
કહોં સ્વામી કોણ સાથે વઢીએ, ઉપાડીને હાથ.
એ માંહી કાંઈ લોક નથી, કો પિત્રાઇએ, કો ભાત.
કો મોહાળાઈ, કાંઈ ફેઆઈ, કાંઈ ગોર પિતાને તોલે;
એ માંહી સહ સગૂં છે રે, એવાં વાયક બોલે.
હવે સ્વામી ! તહો જઈ એક, કહેને શ્રી જમદીશ;
કર ઉપાડી જે તૂં આપે, તે અહો ધરશં શીપ.
ચુકિત કરીને તહો પ્રીછવો, સ્વામી શ્રી મહારાજ !
એક ઈંદ્રપ્રસ્ત તાં આપ અહારૂં, ખાકી કર તૂં રાજ્ય.
ત્યારે મૂછ ઉપર કર ધાલ્યો, બીમસેન ભડવીર;
ખાર વરસ વન માંહે રડવડ્યા, કોણે ટીપું ના પાચું નીર. ૨

એમ કાં કાયર થયો તૂં રાજા! એમ ન મૂકીએ મામ;
 આગે અહારાં અસ્થી^૧ ભાગ્યાં, તે હજી નથી આવ્યાં ઠામ.
 તહો તો કાંઈ યુદ્ધ મ કરશો, માથે શ્રી મદારાજ,
 દુર્યોધન દાવાનળ પાડું, તો ઝોહોલાયે દાઝ.
 એમ એના બાંધ્યા બેઠા છીએ, જઈને માગીએ માન,
 એમ અહારી જુડી બાઓલી, જઈને વસીએ રાન.
 એમ અહો મારીના ધડિયા, એ થઈ બેઠા રાય;
 અર્ધ ત્રાસ એ ખાય અહારો, એ, તાં કાનો ન્યાય ?
 હવે ધણાંની રાંડ કરું ને, ભાંજૂં તાં ધરસૂત;
 સેન્યા સહિત ઉભો ગળું તો, પાંડુ તણો હું પુત.
 એવડું શં આધીનપણું રે, મૂજ મન કિચિત માત્ર,
 મારીને તાં ગદા વડે રે, હું સથળ કરું તાં માત્ર.
 કુરુક્ષેત્રમાં યુદ્ધ હોય છે, યોદ્ધ પડે છે જોહ,
 ધૃતરાષ્ટ્રને સંજય કહે છે, હસ્તીનાપુરમાં તેહ.
 વેદવ્યાસે વર આપ્યો છે, દીધું તાં વરદાન,
 દીવ્ય ચક્ષુ તેને આવ્યાં છે, સૂઝે તપ્સ્ય જ્ઞાન.^૨
 કુરુક્ષેત્ર માંહે યુદ્ધ હુએ છે, યોદ્ધ પડે છે જોહ,
 ધૃતરાષ્ટ્રને સંજય કહે છે, ગજપુર માંહા^૩ તેહ.
 કહે છે (રાજા) ધર્મે ધર્મ જ રાખ્યો, તેનો નહીં કાંઈવાંક,
 તારો કુંઅર તાં મહા કઠિણુ છે, તે તાં આડો આંક.

૧ પાણી. ૨ ભૂત, ભવિષ્ય, ને વર્તમાન. ૩ હસ્તીનાપુર, હાથીનું નગર.

विष्टियो तो आव्येत हुतो, यौह लोकनो नाथ,
 तेह तष्टुं तां कळूं न मान्यं, पछे वसिया हाथ.
 तेह जतां ना भरणी नांफ्यो, लूंडूं कीधूं काम,
 कळूं न कीधूं कुंअर तहारो, अहू योह मराव्या काम.
 कहे संजय सांलण रे राजा ! नहीं जेलूं असत्य,
 दश द्विसे पितामह पडिया, जेने माग्युं आवे मृत्य.
 आणभ सरीआ योह पडिया, पछे आधी मनमां हार,
 पांय द्विस तां युद्ध करीने, पडिया द्रोणाचार.
 कळूं ना कीधूं ते कारण तो, मोटा पाभ्या मर्त्यु,
 जे द्विस तां युद्ध करीने, पडियो क्षत्री कर्त्यु.
 मध्याह्ने लड शक्य पडयो ने, कीधूं युद्ध अपार,
 (दवे) जे गत तारो कुंअर रण पडियो, ते गत्य कळूं विस्तार.
 आण कथा तां उद्योग पर्वनी^१ संक्षेपे कही जेह,
 गदा पर्व तां कहुं विस्तारी, सांलणांये छ तेह.

कडवुं ४ थुं

संजय वाणी जायरे, राजा तां अत्रक्षे धरे,
 मोटा ते योह तां धरणी हल्या रे.

हाण

मोटा योह धरणी हल्या, पर्वत सरआ त्रौह,
 तारो कुंअर पछी थयो अकलो, ते थर्ह रथो द्विगमूह.

१ आ उपरथी नल्याय छे के कवि नाडरे उद्योग पर्व पद्य रच्युं छे.

તારા કુંચરને ચઢ્યો ઉકાંટો, ઉભા અંગના રોમ,
 જ્યાં જુએ ત્યાં કવચ સેના, ઘર પડ્યા રણ ભોમ.
 અંગે ખેરખા કર મધ્યે શોભે, મસ્તક મુકટ વિશાળ,
 કુંડળ સહિત કમળ^૧ ત્યાં પડિયાં, નિર્ખે વદન ભૂપાળ.
 પછે પિતામહ પોઢ્યા હુતા, માનુભાવ રાજન,
 ત્યાં દુર્યોધન ચાલી આવ્યો, કરતો અતિ રદન.
 હો પિતામહ ! હો ભીષ્મજી ! એમ કરે વિલાપ,
 તુજ પાપે અમો કેઈ પેરે રહીશું, અંગ પછાડે આમ.
 તું મારા મંદિરનું માંડણ, સેન્ય તણો તું સહાય,
 તુજ પાપે અમો કેઈ પેરે રહીશું, કહે દુર્યોધન રાય.
 ભીષ્મ કહે સાંભળ દુર્યોધન, કાંઈ મ ધરશો રોપ,
 સુખ પૂઠે દુઃખ વેહેલું આવે, કોને ન દીજો દોષ.
 તે ત્યાં અમારું કહ્યું ના માન્યું, તં તો રાજ અજાણુ,
 અમો તુહને આશ્રે માટે, આપી છૂટયા પ્રાણુ.
 તારી પ્રીતિ અહો ઉપજવી, બાંધી આપ્યું તન,
 તે તાં અહો નર વહીને, છૂટયા, સાંભળ દુર્યોધન !
 ફેકટ માટે કલહોર કરીને, વર્તાવ્યો સંહાર,
 કહે સંજય સાંભળ રે રાજા ! તારો કઠિણુ કુમાર.
 તારો કુંચર પછી થયો એકલો અને કરે રદન,
 પાંચે પાંડવ પર્વત સમાને, સાથે જગજીવન.

પાંચ વીર વૃકોદર ગાળે, ગાળે ગિરિ ગંભીર,
શર સઘળા કરે ગર્જના, ધનુર્વિદ્યાના ધીર.
તારો કુંઝર પછે થયો એકલો, અને કરે રુદન,
સંજય વાણી એણી પેરે ખોલે, સાંભળીએ રાજન !
તારા કુંઝરને મૂછાં આવી, નહીં સાન ને વાન,
પેરે પેરે ત્યાં પ્રસંશી એને, કર્યો તાં સાવધાન.
તારા કુંઝરને પાસે ઉભા, આચાર્ય બળવંત,
જેહને સહુ સન્મુખ છે રે, માનુભાવ માહંત.
તારા કુંઝરની પાસે ઉભા, અશ્વત્થામા યોદ્ધ,
અને વળી કૃતવર્મા ઉભા, દે છે ત્યાં પ્રતિબોધ.

કડવું ૫ મું—રાગ સામઘ્રી

ચેરે પેરે પ્રીછાવ્યો તેહ રાજનજી, મૂછાં વાળી કર્યો સાવધાનજી.

ઢાળ

સાવધાન કીધા રાઓજીને, અને સુલટ દે પ્રતિબોધ,
અવસર નથી આ આંસુપાતનો, એમ ના કીજે યોદ્ધ.
શત્રુ હસારત કાં કરો ? છો, બાપ દુર્યોધન !
ઉઠો બાપ ! એમ ન કીજીએ, આજ આવડું રુદન.
અરે કૃતવર્યા તહો સાંભજો, એમ દુર્યોધન કહે વાચુ,
હવે સહી નિરાશ થયો, જવ પડ્યો શક્ય સુગજી.

ଛବେ ପିତାମହ ସରଘୋ ପડ୍ୟୋ, ଯେ ଛୁତୋ ଯୁଦ୍ଧେ ମୁଖ,
 ଶତ୍ୟ ପଡ୍ୟୋ ଯ୍ୟାରେ ସାଂଭାଲ୍ୟୋ ତ୍ୟାରେ ପଡ୍ୟୁ ମୁଦ୍ଧନେ ଦୁଃଖ.
 ମୁଦ୍ଧେ ଆଶ ଛୁତୀ ଅତି ଘଣ୍ଟୀ ଶତ୍ୟ ଉପର ଭଞ୍ଜ ଭାର,
 ମେଁ ଜାଣ୍ୟୁଁ ପରାଜ୍ୟ ଥରେ ରେ, ପାଞ୍ଜୁ ତାଣ୍ଡା କୁମାର.
 ଅନ୍ତରଗତ ତାଁ ଅତି ଘଣ୍ଟୀ, ଭାରେ ମନ ଗୋଟି ଘଞ୍ଜ,
 ଛବେ ମାରୁଁ ନାହିଁ ସର୍ବୁଁ ରେ, ପାଞ୍ଜବ କରଣେ ରାଜ୍ୟ.
 ଅଶ୍ଵତ୍ୟାମା ଭାସରେ ତାଁ ରାୟ! ତୁଁ ଅବିଧାର,
 ଗର୍ଭ ପୃଥ୍ଵୀ ବାଞ୍ଚଣାଁ ଗ୍ଠେ, ଅଂଗ କୁଶଳା ଆ ବାର.
 କୁଶ୍ଵେତ୍ରମାଁ ପରାଜ୍ୟ ଥରେ ତୋ ତାଁ ମରଣୁ ଗୋକ୍ଷ,
 ଆବୀ ବରସେ ଅଧ୍ଵରା ନେ ପାମଣୋ ସ୍ଵର୍ଗ ଶୋକ.
 ଶର ସଘଣା ମଣୀ ଐକଠା, ରାୟନେ ଦେ ଛେ ଧୀର,
 ସାଢ଼ି ଗଢ଼ା ଭଞ୍ଜ ଆବିଧୋ ରେ, ବୃକୋଢ଼ର ତ୍ୟାଁ ବୀର.
 ଅରେ କ୍ୟାଁ ଗ୍ୟୋ ରେ? କ୍ୟାଁ ଗ୍ୟୋ? ଦୁର୍ଭୀତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
 ସାଂଘେ ସାଂଘେ କରୀ ଗୁଣୁଞ୍ଜୋ, ଗୋକ୍ଷୁଁ ଧମସଢ଼ନ.
 ମଧ୍ୟାଢ଼ ଉପର ବଢ଼ି ଗ୍ୟୋ ରେ, ହିସ ସଘଟିକା^୧ ଧାର,
 ଶାନ୍ତ ଥର୍ତ୍ତନେ କ୍ୟାଁ ଗ୍ୟୋ? ଐ, ଅଂଧ ତଣ୍ଡୋ କୁମାର.
 ତ୍ୟାରେ ଉଦ୍ରଞ୍ଜୀନେ ଉଠିଧ୍ୟୋ ରେ, ବୃକୋଢ଼ରନେ ତାପ,
 ଶାନ୍ତ ଥର୍ତ୍ତନେ ଗ୍ଠଣ ମଧ୍ୟେ, ପଞ୍ଚେ ନଂପାଠ୍ୟୁଁ ଛେ ଆପ.
 ଅଦୃଷ୍ଟ ଥର୍ତ୍ତନେ ତେ ରଞ୍ଜୋ ଗ୍ଠଣ ମଧ୍ୟ ଗିଞ୍ଜୋ ସାର,
 ଉଠର ଅର୍ଥେ ଆଢ଼ୋଢ଼ି^୨ ତେ ଆଠ୍ୟୋ ବନ ଗୋଜାର.

તેણે નયણે નિરખિયો, જળ મધ્ય પડતો રાય,
 પછે અણુઓથો રહ્યો તે, વિચારી મન માંભ.
 સંજય વાણી ઉચરે રે, સાંભળાએ રાગન!
 વીતક કહ્યું તારા કુંચરનું, તું કરે શ્રવણે પાન.

કડવું ૬ હું-રાજા મેરી

કૃપાચાર્ય ત્યાં આવિયા રે, અશ્વત્થામા મુન,
 તેણે નયણે નિખીયો રે, નાશ્વતો દુર્યોધન.
 ઉપકંઠે^૧ આવી રહ્યા રે, કૃતવર્યા ત્યાં યોદ્ધ,
 અહ્યો તહારી સાહે છૂં રે, વીર દે પ્રતિજ્ઞોધ.
 અશ્વત્થામા રાય ને રે, દે છે તાં પ્રતિજ્ઞોધ,
 તહ્યો જળ માંહિથી નીસરો રે, દુર્યોધન! મહા યોદ્ધ.
 મધ્યાહ્ન ઉપર વહી ગયો રે, દિવસ ધટિકા ચાર,
 દ્વાદશ ધટિકા પૂઠે રહ્યો રે, વહેલા થાઓ રાજકુમાર!
 પ્રભાતે હું પંચાલનો રે, પ્રલય કરું ત્યાં કામ,
 આજનો દિન તહ્યો નરવહો પછી, કાલ મારું કામ.
 ધૃષ્ટદ્યુમ્નનો રે, દેહ દમું રે, જેણે હણ્યો મારો તાન,
 આજનો દિન તહ્યો નરવહો, પછે ભડશું પ્રભાત.
 સંજય વાણી ઉચરે રે, અને ઉદ્ધકયો તે મન,
 માંધારી ગદ્ગદ કંઠ થયાં રે, દુઃખ પામિયો રાજન.

અરે સંજય બાપડા રે શું વીત્યું મુજ પુત્ર,
 હવે માઈ હોઈ સરયું રે, અને ભાગ્યું ત્યાં ધરસૂત્ર.
 કુંઅર તારે રૂડું ન કીધું રે, મન આણી રીસ,
 ભરી સભા માંહી ચીર કાઢ્યાં, ઉધાડું થયું શીસ.
 કુંઅર તારો નાસી ગયો રે, તે બીમના ભય માટ,
 હોંડે વૃકોદર જોળતો રે, મન આણી ઉચાટ.
 વૃકોદર વિવહલ થયો રે, અને કહીં દેખે સૂત્ર.
 (પણ) હોંડે દળ મધ્યે જોળતો રે, તે પાંડુ કેરો પુત્ર.
 આવીને ઉભો રહ્યો રે, અને વૃકોદર કહે વાત,
 સર્વ મેં સંભાલિયું રે, પણ કહીં ન આવ્યો હાથ.
 કર ચઢ્યો જો મૂકિયો રે, તો ફૂડું કીધું કામ,
 ફેકટ માટે યુદ્ધ કરી બહુ, યોદ્ધ મરાવ્યા ઠામ.
 પિતામહ પરાજય કર્યો રે, અને દ્રોણાચાર્ય સ્વામ,
 સત બંધવ એના સંહારિયા રે, વળી કર્ણ માર્યો ઠામ.
 પાપ ત્યાં પ્રોઠાં કર્યાં રે, અષ્ટટતાં આ વાર,
 ક્ષમ કર્યો ગુરુ બ્રાતનો રે; પણ કષ્ટ નાવ્યું ઠાર.
 એ તો મારા કુળનું મૂળિયું રે, વિષ વેલડી ને વીર,
 એને માર્યા વિના મુઠ્ઠે રે, નહીં સૂખ શરીર.
 ખીજા માર્યા તે ફેકટ ગયા રે, અવની ઉઠી આજ,
 એહને અહો કરડશું રે, મારશું મહારાજ.
 પિતૃ તો પાણી લે જો, શત્રુને દીજો દંડ,
 રેખાં ન મૂકું જીવતો જો, તુટી પડે બહાડ.

लवूं जे नाशी गयो तो, शा करूं वियाट,
 कासे नाशी कांहां जशे ? माथा वच्ये पाडीश वाट.
 धर लगणु राज्ये आभलो, उमेव्ये कां तेह,
 शत्रु केरी दाढ मांहांथी, छूटशे किम जेह.
 हवे नाशी शूं गयो रे, जोई क्षत्रीमां माम,
 आजनेो दिन काय आंधतो तो, सरत सधणां काम.

कडवुं ७ भुं—राग सामेरी

संजय कहे राय सांभलो रे, वृकोदर वचन,
 वणी हीउे दण मध्ये जोगतोरे, ते पांडू केरो तन.
 वणी साद पडावियो रे, सेवक वहतो वाणु,
 दुर्योधन कही आंहां सतो के, करे सुलट सुगणु.
 तेने गज रथ आपूं अति धणुा, शोबितां सिंहासन,
 पादप्री आपूं अत्य^१ धणुी, अत्य धणूं आपूं धन.
 अश्व आपूं अति धणुा, जाजा जणगति^२ जेह,
 पाप्पर सहित पक्षाणु मांडी, राय आचे तेह.
 अति महा मनोहर वस्त्र आपूं, कनक भूषणु विशाण,
 के केहे रे छतो आंहां, दुर्योधन भूपाब.
 भेट मांहां आपूं परमणूं, महा गाम मोटां मन,
 के कहे अहां हीसे छे धृतराष्टर केरो तन.
 जेम गाढे पडो वणडावियो, जोत्या मुभ वचन,
 जेवो के शही शोध लावे, कहां छतो दुर्योधन.

१ अतिजुं नूजुं रूप. २ पाणीपंध.

(ત્યારે) આહેડી એમ ઉચરે રે, માંહે માંહે વચન,
 આપણે નયણે નિરખિયો રે, નાસતો દુર્યોધન.
 સંભળાવીએ જઈ રાયને તો, કરે બહુ પસાય,
 તે ધન આપે અતિ ધણું, રણાઆત થઈને રાય.
 પછે આપણ મૂકીએ રે, મહા અધમ કર્મ,
 (પછે) નિત્ય પ્રત્યે આચરીએ રે, સહી ધર્માધર્મ.
 પછે આવી કહ્યું ભીમને, તાંહાં તેમણે તતકાળ,
 સ્વામીજી! અહો જાણું છું રે, દુર્યોધનની જાળ.
 નાશીને ત્યાંહાં રહ્યો છે પેલા સરોવરોમાં રાય!
 એવું કેહેતાં હર્ષ પામ્યો, કીધો બહુ પસાય.
 ભીમે તેને આપિયાં રે, વસ્ત્રાભૂષણ જેહ,
 ધન આપ્યું અતિ ધણું, રણાઆત કીધો તેહ.
 પછે તેહને તેડી લાવિયા, જ્યાં ખેડા ધર્મ જૂપાજ,
 સ્વામીજી! આ જાણે છે રે, સુયોધનની જાળ.
 એવું કેહેતાંમાં હરખિયા રે, પાંડુના કુમાર,
 વિમાસણ હવે છે કરી, જીવન જગદાધાર.

કડવું ૮ મું-રાગ ગાંડી

કહે સંજય સાંભળ રે રાય, તેને ભીમે કર્યો પસાય,
 સંતોષી વળાવ્યો તેણી વાર, કરે સમર્થ પાંડુ કુમાર.

તારા કુંઅરને સેન્યા અતિ ધણી, અક્ષોણી ત્યાં અઢાર મણી,
 તેમાં સત્તર પામી મરણુ, અક્ષોણી એક રહ્યા બડ જન.
 કૃપાચાર્ય કૃતબ્રહ્મા^૧ યોદ્ધ, બાકી સદ્ કીધું રણુ શુદ્ધ,
 રણી અશ્વત્થામા રે મુન, એક રણી તારો દુર્યોધન.
 ખટ^૨ અક્ષોણી અગિયાર તમ તણી, સાત અક્ષોણી પિતરાષ્ટ તણી,
 કહે સંજય સાંભળ રે સાર, એમ કરતાં અક્ષોણી અઢાર.
 તેમાં સત્તર પામી મરણુ, અક્ષોણી એક રહ્યા જડ જન,
 પાંચ પાંકુ તણુ કુમાર, મારીને વાળ્યો સંધાર.
 પડે શીષ જાણે મેહ વૃષ્ટ, જાણે બ્રહ્માએ ઊપાડી સૃષ્ટ,
 કહે સંજય સ્વામી ! શું કહું ? જીવ તણી સંખ્યા નવ લહું.
 કુંડળ સહિત કમળ ત્યાં પડ્યાં, ધક પાખેષ હીંડે રડવડ્યાં,
 નદીપ્રવાહ ત્યાં ચાલ્યું પૂર, જેમ વાદળે ઢાંક્યો સૂર.
 જે કેહેવાતું શ્રી કુરુક્ષેત્ર, તે મારીને કીધું રણુક્ષેત્ર,
 ધર સખળા કરે વિચાર, તારો કુંઅર રણી દ્રહ^૪ મોઝાર.
 (પછે) વેગે કરીને રથ જોતર્યાં, ધર સખળ ત્યાંયા સાંતર્યાં,
 ચઢી ચાલ્યા હણવા બૂપાળ, પાંચ વીર વદન વિકરાળ.
 કહે સંજય સાંભળ બૂપાળ ! (ત્યાં) રથ ખેડા શ્રી દીનદયાળ,
 બીમ તણી તાં છૂટી ચાલ, રક્ત નેત્ર પાવકની જ્વાળ.
 કરે ગર્જના મારે ક્રાળ, કાંઠાં ગ્યો દુર્યોધન બૂપાળ !
 જ્યમ તરવરની છેદું ઝાળ, મારીને ધાતુ ખરતાલ.

૧ કૃતવર્મા. ૨ છ ને ૧૧, ૧૭ થાય તે બરોબર નથી. છ ને પાંચ
 એક. ૩ વિના. ૪ દ્રહ-એટલે સરોવર.

વિભાસે કૃપાચાર્ય, કૃતધ્વજા વીર, અશ્વત્થામા દેતા ધીર,
 સાંભળ દુર્યોધન! તું વીર, એવે આવ્યો વૃકોદર ધીર.
 કેમ ઓળવાઈ રહ્યા છો રાય ? જાડો પેસે તું જળ માંભ,
 વૃક્ષ હેઠલ રહ્યા મહાવીર, ધનુર્વિદ્યા જે જાણે ધીર.
 આંહાંયા લેશું^૧ સધળો મર્મ, લેશું જે જણ્યા તથ્યાં પરાક્રમ,
 રાજા જાડો ચાલ્યો જળ મધ્ય, જેણે સ્થાનક હુતા મહાદ્રહ.^૨
 (પછે) બીમ આવ્યો ને ભેદ જ લલ્હો, કચ્છપતી^૩ પેરે નાશી ગયો,
 જાડો પેઠો તે જળ માંહે, જેમ ખોલ્યો નવ લાભે ત્યાંહે.

કડવું ૯ મું—રાગ મારણી

કહે સંજય સાંભળ રે રાજા! સ્થાનક સ્થિર કર મન રે,
 તેણે સમે ત્યાં પાંડવ પ્રકટયા, કુંતાકુખરતન રે.
 આયુધ અંગ ધનુષ ત્યાં ધરિયાં, સાથે જગજીવન રે,
 તેણે સમે મહા જળ સ્તંભીને, રાખ્યું દુર્યોધન રે.
 મદા ગ્રહી પડ્યો પાણીમાં, સ્થાનક સ્થિર કરી મન રે,
 મહા જળ સ્તંભ્યું દેખીને, એમ કહિયું જગજીવન રે.
 આ ગત તો અહ્ભુત જ દીસે, સુણીએ ધર્મરાજન! રે,
 હા ! સ્વામી ! એ કલ્યું ન જય, એમ કહેતા અર્જુન રે.
 હા, સ્વામી હું વિસ્મય પામ્યો, જળ જોઈ તતખેવ રે,
 તારી ગત તાં તૂંહ જ જાણે, દેવાધિનો તું દેવ રે.

તું કર્તા ને તું સંહર્તા, સ્વામી! સારંગપાણુ રે,
 કોણુ માત્ર અહો અહપ જીવડા ? જૂડા મૂઢ અજાણુ રે.
 જ્યાં જ્યાં યુદ્ધ કર્યો અતિ વસમાં, ત્યાં પામ્યા બહુ માન રે,
 તું અમારા શિરપર સમરથ, સ્વામી શ્રી ભગવાન રે.
 જીઓ યુધિષ્ઠિર ગત સંસારની, એમ કહે શ્રી અવિનાશ રે,
 દુર્યોધનને મન કલ્પના, હજી ભગવાની આશ રે.
 હજી રાજ્ય વિષે મન તત્પર એનું, ના જાણે એ ગાઠ રે,
 ભીમ તણી ગદાને મોઢે, જૂકો થાશે હાડ રે.
 પાપી, જિત્યા નથી જાણુતો, રૂઢયા છે મહારાજ રે,
 એનું પાપ તાં એને લાગ્યું, એમ કહે ધર્મરાય રે.
 શાંતનુ સરખા સુર નીપાતા, ગુરૂને દક્ષિણા આપી રે,
 પિતામહ સરખો પરાજય કીધો, જેણે સૈન્યને નાંખ્યું કાપી રે.
 મન મમતા હજી રાજ્ય તણી રે, કરે કલ્પના એહ રે,
 શંજીવ્યું ભાઈ! સ્વજન વિના રે, ધિક્ક પડો તારી દેહ રે
 મૃત્યુ ભલું જે મામે મરીએ, એમ કહે જગજીવન રે,
 હવે જીવી શ્યા કાંદા કાઢશો ? રાજા દુર્યોધન ! રે.
 દુર્ભજ દીન^૨ અને દામણા દોહિલે ભરવું પેટ રે,
 જેના દિન મહા દોહિલા જાયે, પર ઘેર કરતાં વેઠ રે.
 કાં બિક્કુક ને સૌભાગ્ય રામ, સહુને મમતા એહ રે,
 સુણો યુધિષ્ઠિર ! મુખ આપણે, મૃત્યુ ન વાંછે કોય રે.

अपंये जे पराजय कीजे तो, पागीजे ह जित रे,
पूर्व में जेम पराजय कीधा महा मोटा त्यां दैत्य रे.

रघुनाथे रावणुनी टाणी, सीता कारणु साप रे,
अपंये जे पराजय कीधा, हिरण्यकश्यप हिरण्णाक्ष रे.

शत अपराध गण्णीने भार्यो, हुतवक्र शीशुपाण रे,
कूड करीने नासी आप्यो कण यवननो कण रे.

जरासंधनी जरा विहारी त्यां दीघा अपंय रे,
केश अही कंसासुर भार्यो, त्यां कीधा ञ्हू संय रे.

मोटा दैत्य मामावी भार्या, कीधा अपंय प्रकार रे,
वसुधा सुभने अर्थे जितारवा, भूमि तण्णो तो बार रे.

तूं जण मांही नाशीने पेठा, काल क्षत्रीनो धर्म रे,
जज्जो युधिष्ठिर जधने प्रीछवो, वचन विवेक करी भर्म रे.

जण छपकंठे गया युधिष्ठिर, धर्मधुरंधर धीर रे,
शं दुर्योधन नाशी पेठा ? वेश लज्जव्यो वीर रे.

अरी क्षत्रीवट वढ्यो ना लार्ध ! माया भमता मेहेल रे,
के अहो तुजने पराजय करूं, के तूं मारी ठेल रे.

के महीतल भूपत अहो थारूं, के तूं करणे राज्य रे,
के अहो तुजने देह छंडावूं, के ज्ञसूं वनवास रे.

કડવું ૧૦ મું—રાગ વેરાહી

કહે સંજય સાંભળ રાજન! જળ થકી ખોલ્યો દુર્યોધન,
 તમે રાજ્ય કરો યુધિષ્ઠિર રાય! હું મારે જાઊં છું વન માંજ.
 તહો તહારે લીલા કરો, હું ભૂંડું મુખ લઈ જાઊં છું પરો,^૧
 હવે કોણુ વ્યવસ્થા મારે આજ, સુભટ પડયા મન મોટી દાઝ.
 એણે સંત્રામે સહાર્યા ઘણા, સો ભાઈ એક માના જણ્યા,
 તે પડતે ભાગ્યું ધરસૂત્ર, (હવે) મારા પિતાને એક જ પુત્ર.
 ભાઈઓનું દુઃખ લાગે તે હજી, તે માટે મૂકો આપજી,
 તે માટે મૂકો મારા વીર! હવે નહીં દમ્ભું તમ શરીર.
 રાય યુધિષ્ઠિર એમ જિયરે વેરી કર ચઢ્યો કાલાવાલા કરે,
 આજ તું એમ કહો છો ભૂપ, મૂકયા પૂડે નવું સ્વરૂપ.
 તેં અમ સાથે ઝોઠી નથી કરી, તે વેળા કેમ જાયે વિસરી,
 વિરાટથી આવિયા અહો, (ત્યાં) રાજ્ય ત્યાં કરતા'તા તહો.
 તારો લેહેતાર સધળો મર્મ સવ્ય વચન પાળતા ધર્મ,
 વિાષ્ટએ મોકલિયા કૃષ્ણ, પેરે પેરે કીધું ત્યાં પ્રશ્ન.
 ત્યારે તુંય ગુમાને ચઢ્યો, તે તાં ખોલ આપ્યો જિથલો,
 સોય તણા ત્યાં અગ્ર જોટલી, નાપું ભોમ પાંડવને તેટલી.
 (ત્યારેક) વિનય કરી તું ભાંજત રાઠ, તો હું જાણત તારો પાડ,
 ચંપાણો તું કહો છો આજ, જાઓ કરો તહો સધળું રાજ.

તારા સરખો નથી મારે ધડો, હું ક્ષત્રીની કૂખે પડ્યો,
 તારી આપી વસુધા લજી, શું ક્ષત્રીનું વીર્યજ ના હું.
 વીર્યવંત અહો પાંચે બ્રાત, સાથે તો વળી વૈકુંઠનાથ,
 તે સાથે તાં એવી પ્રીત, ન્યાં જોઈ એ તાં અહારી જિત.
 પિતામહ પ્રાણે કયો, જડ બુદ્ધિ તારો કે આશરો ?
 દુર્યોધન ! સૂણ્ય બોલ જ ખરો, નાહા માટે નહીં ઊગરો.
 તેં કીધું મહા અધર્મ કર્મ, તેં ખોયો ક્ષત્રીનો ધર્મ,
 જળ માંહેથી કહે દુર્યોધન, સાંભળીએ હો ધર્મરાજન !
 મૂજને મૂકે જે આ વાર, નહીં રહું નગર મોઝાર,
 તહાં ન્યાં આપશો સ્થાનક કરી, રહીશું મુનિવ્રત આચરી.
 દીન વચન દુર્યોધને કહ્યાં, તેણે ધર્મને આવી દ્યા,
 પાછા વળિયા રે તવ ભૂપ, આવે છે ત્યાં અકળ સ્વરૂપ.
 ભગવંતે વાણી ઊચરી, કહો ધર્મ શું આવ્યા કરી ?
 ધર્મરાય : બોલ્યા એમ વાણ, સાંભળીએ હો સારંગપાણ !
 આજ એવો શોભે રાજન, (જેમ) વૃક્ષ તણાં ખરી ગયાં પાન,
 (જે) જાણશે તો યથું છે ધણું શં કીજે જે લોહી આપણું ?
 દીન વચન કહ્યાં દુર્યોધન, તેણે કરી મારું વળિયું મન,
 અજ્ઞાતશત્રુ^૧ મારું નામ, મારે શત્રુ મિત્ર નહીં સ્વામ !
 મારે સહુકો છે સમ તોલ, કલહો^૨ કર્યો બાંધવને બોલ,
 એણી પેરે બોલ્યા જગજીવન, સાંભળીએ શ્રવણે અર્જુન !

૧ જેને માથે કોઈ પણ શત્રુ નથી. ૨ કલેશ કલહ.

એ તો કહીએ ઘેલો ધર્મ, એ તાં કાંઈ ના જાણે મર્મ,
 છેડેડી વિષધર^૧ મૂકીએ કે તેહનું પૂરું કીજીએ.
 છેડેડયો વેરીને બાલર એ કૌરવરાય તહારો કાળ,
 એણે તમ સાથે ઓછી નથી કરી, તે વેળા કેમ ગઈ વિસરી.
 લાખાગૃહે મોદક વિષ તણા, એણે પ્રપંચ કીધા ધણા,
 સભા મધ્ય આણી સુંદરી, દુઃશાસને ચીર કાઢયાં ગ્રહી.
 છૂતશાળા હારયું ગજ ધન, છૂત રમાડી કાઢયા વન,
 વન માંહી મોકલ્યા મુનિજન, દુર્વાસા કરવા ભોજન.
 મુનિજન દેતા મન શાપ, પોતે પુણ્ય ઉતારિયાં આપ,
 અરે રાજ ! તું ગિહિલો આજ, વેરીશું ના ધરવો વાદ,
 વેરનું જે ના લહે મન, (તે) કહું દષ્ટાંત સૂણો રાજન !

કડવું ૧૧ મું—રાગ વેરાડી

ઋષિમુખ પર્વત, ઉપર, રાધવજી ચાલ્યા તે રઘુરાય રે,
 શોધ લેવા સીતા કેરી, ચાલ્યા તાં નીજ બાય^૨ રે.
 મુખ કરમાણું શોકવંત રે, દીસે છે રઘુરાય રે,
 અરણ્ય તાં શ્વેત થયા રે, એણી પેરે મારગ જાય રે.
 ઋષિમુખ પર્વત ઉપરે; બાઈ ! ધન્ય ઋષિ સાર રે,
 તે પાસે છે પંપા સરોવર, નિર્ભળ તેહનું વાર^૩ રે.

ત્યાં વૃક્ષ અનુપમ દીસે, જંબુ ને જંબીરાં રે,
 કષ્ટપૃક્ષ ઉત્તમ ક્ષણ સ્ત્રી દાડમ પ્રાક્ષ પીળેરાં રે.
 ત્યાં સોપારી શોભે અતિ સારાં, પીપળ પ્રોઠાં પાન રે,
 મોટા મુનિવર માયા છાંડી, ધરે છે ત્યાં ધ્યાન રે.
 તે સરેવરનો મહિમા કેવો, મહા મોટો અપાર રે,
 શોકવંતના શોક નિવારે, મર્જન કરતાં વાર રે.
 વેગે આવી રઘુનાથે, કીધું છે ત્યાં સ્નાન રે,
 મર્જન અંગે કરે રે લક્ષમણ, ધરે શ્રી રામનું ધ્યાન રે.
 શોક ગયો રણાઆત થઈને, ખેઠા છે રઘુરાય રે,
 તેણે સમે વાલી રાજ્ય કરે છે, નગર કિર્ણિકા માંજ રે.
 તેહનું નામ યુગપ્રસિદ્ધ છે, વાલી મહા રાજન રે,
 તેને ઘેર જંબુવાન વાનર છે, તેને અતિ ધણું માન રે.
 નલ નીલ તેને ઘેર વાનર, લઘુ વય ખેહુ સમાન રે,
 ખીજ તણો કાંઈ પાર ના જાણું, તેનાં નામ તણાં અભિધાન રે.
 જેહ તણી જનેતા અંજની, તપ કરતી ધરતી ધ્યાન રે,
 પયશ્રવા પર્વતથો કટકી તેહનો સુત હનુમાન રે.
 તેહને ઘેર વાનર છે રે, વાયુ તણો સુત જેહ રે,
 આળ કરતાં જઈને વળગ્યો, સૂર્ય તણો રથ તેહ રે.
 તે માંહી છે ગતિ અદકેરી, અધ ધડીમાં ઉત્પન્ન રે,
 મોટું કાર્ય કરીને આવે, રીઝવે રાય મનનું રે.
 તેને ઘેર વૃદ્ધ વાનર છે, નામ સુષેણુ અતિ ખ્યાત રે,
 રાજકાજ પૂછીને કરે, તેને સુગ્રીવ છે લઘુ ખ્યાત રે.

તે સુગ્રીવ છે ધણું બળિયો, તેનો મોટો છે મહિમાય રે,
તેણે સમે એક દૈત્ય જ આવ્યો, નગર કિકિષ્ઠા માંલ રે.

વાત સૂણી વાલી વેગે પધાર્યો, યુદ્ધ કરવા તેની સાથ રે,
હાક મારીને દૈત્ય હાકલ્યો, આવ્યા બેહુ જણુ બાથ રે.

અન્યો અન્ય યુદ્ધ કરતાં, મારી ડેલ્યો દૈત્ય રે,
પૂઠે થકી ત્યાં કેડ જ કીધી, સુગ્રીવ બ્રાત સહિત રે.

તેણે સમે દૈત્ય નાશી પેઠો તાં યુદ્ધ મોઝાર રે,
પૂઠે થકી ત્યાં વાલી જ પેઠો, સુગ્રીવ રાખ્યા બહાર રે.

એમ કરતાં બે માસ થયા રે, યુદ્ધ કરતાં અપાર રે,
અન્યોઅન્ય સંગ્રામ કરતા, તેના પડછંદા વાગે બહાર રે.

તેણે સમે તે પર્વત ઉપર, ધ્યાન ધરે મુનિ જન રે,
દૈત્ય તણા શોણિતના છાંટા, આવી લાગ્યા તન રે.

ત્યારે ધ્યાન થકા જગ્યા ઋષિ વિમાસે ત્યાં મન રે,
કાંઠાં થકા શોણિતના છાંટા, આવી લાગ્યા તન રે.

આજ પાખી આ પર્વત ઉપર, નથી હવુ ઉત્પાત રે,
દૈત્ય તણા શોણિતના છાંટા, નિશ્ચય ત્યાં નિરધાર રે.

સહી વાલી ત્યાં દૈત્ય વિદાર્યો, પેલી યુદ્ધ મોઝાર રે,
(ત્યારે) કોપ કરી ઋષિ માતંગ બોલ્યા, સાંબળો અશરણુ શરણુ રે.

ઋષિમુખ પર્વત ઉપર આવે તો, થાય વાલીનું મરણુ રે.

કડવું ૧૨ મું

તે માટે ઋષિજીએ વાલી શાપ્યો, સુગ્રીવ રહ્યો બહાર,
 ષટ માસ ત્યાં પેઠે થયા, મારો ભાઈ માર્યો નિરધાર.
 સહી દૈત્યે ત્યાં વાલી વિદાર્યો, તેના છાંટા આવ્યા બહાર,
 પછે મોટી શિક્ષા મુખ આગળ દેઈ રૂંધ્યું ગુફાનું દાર.
 વેગે વિછેદે તે ત્યાંહાં આવ્યો, નગર કિષ્કિંધા માંલ્ય,
 તારાને અર્ધાગના કરી, રાજ્ય બેઠો ત્યાંલ્ય.
 મુહૂર્ત જોઈ સિંહાસન બેઠો, ચમર ઢાળવે શીસ,
 મોટા વાનર મુખ આગળ, રહ્યા નામી શીસ.
 તેહ તણું પ્રધાનવટું રે, કરે છે હનુમાન,
 દૈત્યે સહી ત્યાં વાલી માર્યો, સુગ્રીવ થયો રાગન.
 પછે વાલીએ દૈત્ય વિદાર્યો, પેલી ગુફા મોઝાર,
 તેને શોધ્યું લાભે નહો રે, ગુફા તણું ત્યાં દાર.
 એમ કરતાં દિવસ કેટલે, શોધી કાઢ્યું ખાર,
 પાટુ મારીને શલ્યા ઉઘાડી, નીકળી આવ્યા બહાર.
 વેગે વિછેદે તે તાં આવ્યો, નગર કિષ્કિંધા માંલ્ય,
 જુએ તો ત્યાંહાં ભાષ તણું, વર્ત્યું છે ત્યાં રાજ.
 ચાલી આવ્યો નગર સમીપે, પડ્યો હાહાકાર,
 સુગ્રીવ રાજ મૂકીને નાઠો, વાલીએ કીધી વાહાર.
 એ ભૂંડો મારી કેડ ન મૂકે, નિશ્ચે તાં નિરધાર,
 ન્યાં જળી ત્યાં પૂઠે આવે, કરતો પ્રોહા પ્રહાર.

જો હું આંહાંથો નાસી જાઉં, બ્રહ્મસદન મોઝાર,
ત્યાં પાપી મુજ પૂઠે આવી, મુજને ઠાર.

જો હું આંહાંથો નાશી જાઉં, ઈંદ્રસદન મુઝાર,
ત્યાં પાપી મુજ પૂઠે આવે, કરતો પ્રોઠા પ્રહાર.

જો હું આંહાંથો નાશી જાઉં, શેષનાગ જં વરણ,
ત્યાં પાપી મુજ પૂઠે આવી, પમાડે ત્યાં મરણ.

હું આંહાંથો નાશી જાઉં, સમૂદ્ર પેલે પાર,
એ માંહે ગત એવી છે જે, આવે તેણે ઠાર.

જેણે રાવણ રાખ્યો કક્ષાપટ,^૧ માંહી ખટ માસ,
યક્ષ કિન્નર મુનિ જનને, તેહ તણો ત્રાસ.

એમ ભાગતાં કહીં ન છૂટીએ, નિશ્ચય તાં નિર્ધાર,
એ વાલી ત્યાં દૈત્ય વિદાર્યો, પેલી ગુફ મોઝાર.

ઋષિમુખ પર્વત ઉપર, એઠા છે મુનિજન,
દૈત્ય તણા શોણિતના અંટા, આવી લાગ્યા તજ.

એ પાપી ત્યાં કહીં ન છૂટીએ, નિશ્ચય ત્યાં નિર્ધાર,
તે માટે મુનિ રાખ્યો મુને, ઋષિજી કરશે સાર.

વેગ વિછેદે તે ત્યાં જઘને પર્વત ઉપર પડિયો,
મૃત્યુ આપણું જાણી કરીને, વાલી વેગે વળિયો.

કડવું ૧૩ મું-રાગ સામેરી

વાલી વેગે આવિયો, કિલ્કિલા મોઝાર,
 ત્યારે સુગ્રીવ મારી કાઢિયો, ઋષિમુખ પર્વત મોઝાર.
 આવી કીધી સ્થાપના, માહારૂં મૂળગું રાજ,
 સુગ્રીવને અનુસર્યા માટે, તારા કીધી ત્યાજ.
 અગ્નિ ચિતા ધીકાવી, તેલના મધ્યે ધાર,
 તે માંહી પેસી નિસર્યા, પૂઠે કર્યો અંગીકાર.
 પછે પવનના પુત્રને પૂછિયું, માંઈ મૂળગું રાજ,
 સુગ્રીવને અનુસર્યા માટે, તેહ કીધા ત્યાજ.
 તે ત્યાં નાશી આવિયા, ઋષિમુખ પર્વત મોઝાર,
 બહારવટે બેહુ જણુ કાઢિયા ત્યાંલ નિરધાર.
 તેણે સમે ત્યાં આવિયા, રામ લક્ષ્મણ દીનદયાળ,
 પછે તેમને લાગ્યા પૂછવા, કંહી સીતા કેરી બાળ.
 શોધ ત્યાં સુધી કહી, રળીયાત કીધા રામ,
 તમને સીતા વાળી આપીએ, જો કરો અહારૂં કામ.
 કહો રે બાઇએ ! તહારે, એવડું શું છે કામ ?
 તે અહો કરી આપીએ, એમ બોલ્યા શ્રીરામ.
 બાંધવે કાઢ્યો બહારવટે, વિનતા સ્વામી હાસ,
 અપરાધ તેમાં મારો નથી, હનુમંત છે વાળી સાક્ષ.
 જ્ઞાતાંત માંડીને કહી જો, નીપની છે જો વાત,
 એમાં વાંક હોય જો મારો, તો કહીએ શ્રી રઘુનાથ !

હવડાં વાંક નથી કાંઈ તારો, એમ કહે લક્ષ્મણુ રામ,
 વાંક એનો કિમ કહીએ જે, પોતાને છે કામ.
 સ્વામી વાલીને જે વિહારો, તો થાય મુજને મુખ,
 હું બહારવટે કાઢિયો છું, દેઈ મુજને કુઃખ.
 સ્વામી ! એહને માર્યા તણો, કીજીએ પ્રપંચ,
 એને માર્યા તણો સ્વામી, સાંભળો ને સંચ.
 સાત તાડ ચક્રની પેરે, ઉગ્યા હોય જેહ,
 એકો બાણે જે કે વિધે, વાલીને મારે તેહ.
 પાતાળ માંહી પગ મૂકિયો, શેષ સળકિયો તતકાળ,
 બાણુ ત્યાંહારે ફેરવી, વીંધિયા દીનક્યાળ.
 સહી કારજ તો મારું થશે, સુગ્રીવ કહે હનુમાન,
 પછે મુદ્ધ કરવા તે ચાલ્યો, માથે શ્રી ભગવાન.
 વેગે વિછેદે આવિયો તે, નગર ફેરી પાસ,
 ગાઠે કીધી ગર્જના ત્યારે, નગર પામ્યું ત્રાસ.
 ત્યારે સતી તારા બોલિયાં, સાંભળો મારા નાથ !
 આજ દીસે ધણીઆતો સુગ્રીવ, તહારો ત્યાં બાત.
 પૃથ્વિના પડ ઉપરે, રાજ કરે રાવણુ સાર,
 તે ધણીઆતો કેહી વડે તું, કહે મુજને નાર.
 રાવણુ તો મેં રાખિયો કક્ષાપટ માંહે ખટ માસ,
 ન ધણીઆતો તેને કરું તો, જાણુ જે શીર નાથ.
 કણૂ તોહે માન્યું નહીં, કોધે કંપે કૂર,
 પંજ આછટ્યું ભેમ સાથે, આણીને મન ધર.

વાનર ખેહુ વળગી પડયા, તે કરે વસમા માર,
 પડે ઉછળે આકાશ સુધી, અને આવે ભોમ મોઝાર.
 બાથોબાથે આવિયા તે, જાણે જોઈમલ્લ,
 એક માના દીકરા ખેહૂ, માર માર કરતા ભલ.
 અને આંટી ધાલે ચરણની, પાડે ભોમ મોઝાર,
 પછે કેશ સાહીને પછાડે, કરે માંહો માંહી પ્રહાર.
 ઓસાર કો આપે નહો, સુગ્રીવને શીર સહાય,
 પછે ધનુષ્ય ચાપ ચઢાવયું, દશરથસુત રઘુરાય.
 બાણ ત્યાં આકર્ષિયું, સ્વામી સારંગપાણ,
 વદન ત્યાંહાં ભૂલી ગયા, કાંઈ અંગ નહો એંધાણ.
 સરખે સરખાં અંગ દીસે, સરખે સરખાં મુખ,
 ચરણ ત્યાં નવી^૧ જૂજૂઆ, સરખા તેહના રંગ.
 બાણ પાછું સંવરયું,^૨ સ્વામી વિશ્વાધાર,
 અજાણે ક્યેમ મૂકીએ, કોને થાતો પ્રહાર.
 પછે વાલી વઢતો વાધિયો, સુગ્રીવ ખાધી હાર,
 નાશીને તેહ આવિયો, ઋષિમુખ પર્વત મોઝાર.
 સ્વામી વારયું વાલીએ. મૂજ બ્રાત કેરું વેર,
 એ ઉપર સાર ઉગયો મંચક ધાત્યો ઘેર.
 સુગ્રીવ ! સાંભળ વીનતી, એમ વહે દીનદયાળ,
 મેં તાં તૂં નવિ ઓળખ્યો, નવિ ઓળખ્યો ત્યાં વાલ.
 અહો વદન ભૂલી ગયા, કાંઈ અંગત રહી એંધાણ,
 સરખે સરખાં તે મુજ દીસે, સરખા ચરણ જે પાણ.^૩

તે માટે ત્યાં મૂકીએ, એંધાણ અંગ મોઝાર,
અબજો શં જાણીએ, જે કોને થાતો પ્રહાર.

કંઠે આરોપણ કરી, ગજપુષ્પ ફેરી માળ,
કૃષ્ણ કહે તમો સાંભળો રે, સુગ્રીવ ત્યાં તતકાળ.

પછે એહેવો આરડયો, જે ઉદ્ધકયો ત્યાં વાલ,
પછે વેગે આવિયો, કોધશું કંપે ઠાય.

આણી વારનો જીવતો સુગ્રીવ ! તું કયમ જાય ?
ઉપરાણું તારું જે કરે, તેહનો ફેડું ઠામ.

ભયરડી ભૂકો કરું, તો વાલી મારું નામ,
બાથોબાથે આવી યાં, કેા કાઢયો ન જાય.

(પછે) ધનુષ્ય ચાપ ચઢાવિયું દશરથસુત રઘુરાય,
ધનુષ્યબાણ ચઢાવિયું, અંતરશું અવિલોક.

એકો બાણે મારિયો તે, વાલી પામ્યો મોક્ષ,
વેરીને વેર ન વિસરે, એમ કહે શ્રી મહારાજ.

સુગ્રીવને સુખ તો હવું, જે પાછું વાલ્યું રાજ,
એક માના દીકરા, એવડું પડિયું વેર.

તમારે છે પટંતરો, રૂડું જાણો તેમ ફેર,
અહારે ત્યાં શી પડી છે, જે કહીએ વારેવાર;
રૂડું જાણો તમ કરો, તહો મળા પાંચ કુમાર.

કડવું ૧૪ મું—રાગ વેરાડી

કહે સંજય સાંભળ રાજન! કહ્યું દષ્ટાંત તાં જગજીવન.
 વેરીને શિર મોટો ધાય, દુર્જનને મન દાઝ ન માય.
 ધર્મરાય વિમાસી મન મારવો પરઠ્યો દુર્યોધન.
 અરે સંજય! એમ કહે રાજન, એમ પરઠ્યો મારો દુર્યોધન.
 મર્મ બોલ ધણાઉ^૧ કહ્યા, સહુકોને મન નાવી દયા,
 મારા સો મધ્યે (રહ્યો) એક કુમાર, તેહને વિષે આ સંસ્કાર ?
 કોણ વીવસ્તા સુતને પડી, ગાઠે રાય રૂએ આરડી,
 અતિ દમિયો મારો દુર્યોધન, કહે સંજય! કિમ વાળું મન ?
 હજી આખો ઉઠે દુઃશાસન, જે હણિયો વૃકોદરે તન,
 જેનું રૂધીર પીધું કોગળે, કહે સંજય! મુહૂને કિમ્ કળ વળે ?
 તે મુજને દેખાડો ભીમ, જે મળે હૈડું થાયે હિમ ?
 (આ) ખારે વરસે આવ્યા ઘેર, આજ મળ્યાએ રૂડી પેર ?
 તેહ ભીમ દેખાડો કોય, નેત્ર ફટારી દો દિશ જ્નેય;
 કરડે અધર ને કરડે દંત, મુખ નિશ્વાસ કરે કલ્પાંત.
 શું કહું જે દૈવે નેત્ર હર્યા ? પૂર્વે પાપ મેં શાં શાં કર્યા ?
 દેવલ પર્વ મેં ભાંજ્યાં ગામ, વિષ્ણુભક્તનો ફેડ્યો ઠામ.
 ગૌ બ્રાહ્મણની નિંદા કરી, થાપણ મેં સધળાની હરી,
 ફડ કપટ મેં બોલ્યાં આળ, તો મારી હેદાણી ડાળ.
 મારે વાંઝીયું થયું ખાર, કો નહીં આવે મારે દાર,
 મુહૂને દેખી ટળશે મધ્યમ વર્ણ, મુજ દેખી સ્નાન ઉપજશે ત્રણ.

૧ ધણા, બહુ.

પછે પાસેથી ગાંધારી રડે, આંસૂડાં અવની મધ્ય પડે,
મુહને દુર્યોધન વ્હાલો હતો, આગળથી નવી આરોગતો.

મૂજ સાથે કરતો ભોજન, તે દેખાડો દુર્યોધન,
દુર્યોધન વિના શું થશે? તહીં સૂર્ય કેહી પેર ઉગશે?

કો સુત આવ્યાની લાવે વાત, સુવર્ણ જીભ કરી આપું માત,
રતનજડિત રથ આપું દ્રવ્ય, કાગળ પોગળ^૧ સમર્પું સર્વ.

વીનો બહુ બાંધીને તન, કહે આવ્યો દુર્યોધન,
દુર્યોધન વિના શા પુત્ર? સુત પાપે તાં શું ધર સૂત?

વ્હાલો આવ્યો હૈયા મોઝાર, તે કિમ્ એલાહે અંગાર?
અમ અડવડીયાંનો આધાર, કાલો દુર્યોધન કુમાર.

સંજય શું થાશે આ વાર? ઝંમર કઈ અત્તો નર ને નાર.
કહે સંજય સ્વામી! તૂં દાખ, હવે મન પ્રશંસી રાખ્ય.

હવે તારી તાં માગી પડી, પાંડવની તાં માઠી પડી,
ત્યારે રાય થયો સાવધાન, આઘો થઈને દીધા કાન.

શું સુખ પામ્યો દુર્યોધન? કિમ્ પડયાં પાંડવનાં તન?
હૈયા માંહી હરખ્યા અપાર, કહે સંજય મુહને બીજી વાર.

૧ કેરે કાગળ મતું કરી આપું એવા અર્થનું જણાય છે.

કડવું ૧૫ મું રાગ-અસાઉરી

સંજય વાણી જાયરે, રાજ ત્યાં શ્રવણે ધરે,
મને ગમે સૂતનું રૂડું ખોલતાં રે.

ઢાળ

રૂડું ખોલતાં રીઝયા ધણું ને, ગાંધારી તાં માત,
કહે સંજય મુહને નીપજ્યું તે, કહો વિસ્તારી કહો વાત.
કહે સંજય રાય ! સાંભળો, થઈને એકચિત્ત,
ત્યારે પૂઠે નીપજ્યું તે, કહું માંડી પ્રીત.
પછે ઉપકંઠે આવિયા રે, વળી યુધિષ્ઠિર તાં રાય,
નીકળની જળ માંહે થકી રે, દુર્યોધન લધુ ભાય.
અહો એવું પરદિયું રે, મળ્યા પાંચે ભ્રાત,
યુદ્ધ કર્યા વિના ન મૂકીએ, દેખાડ તારા હાથ.
જળ માંહીથી નીસરો, દુર્યોધન વચન,
અપત્ય યુદ્ધ અહો નહીં ભડું રે, સાંભળો રાજન !
તાહારે રાજ ગજ ધણા, અને સેન્યનો નહીં પાર,
સુભટની સંખ્યા નહીં રે, પાંડૂના કુમાર !
આયુધની સંખ્યા નહીં ને, બાણ ત્યાં અંખાર,^૧
અપત્ય યુદ્ધ અહો નહીં ભડું રે, પાંડૂના કુમાર !
રાયોજી ! રથ લીજીએ રે, મન ગમતા ભૂપાલ,
ભાયા ભીંડો ખેહ ગમાં રે, દુર્યોધન મહીપાલ !

બેસતું અંગે બહુતર પેહરો, જે ગમે તે મન માંભ,
 આજા હોય રાયની તો, કરૂં બહુ પસાય.

ધનુષ મુખ આગળ ધરૂં રે, જે ગમે તે મૂઠ,
 જે ગમે તે લીજીયે રે, રાય! પાછી મ કરશે પૂંઠ.

વળી દુર્યોધન એમ બોલિયો: રાય! વાર કીધી વિધ,
 હવે એકલો કે આપીએ રે, કરવાને ત્યાં યુદ્ધ.

વળી ઉપકંઠથી ધર્મ કહે: દુર્યોધન! સૂણુ વાત,
 અભિલાષ મુજને અતિ ઘણો, યુદ્ધ કરવા તુજ સાથ.

હું ને તું યુદ્ધ કીજીએ ત્યારે, ત્યાંહાં નહીં બીજને કાય,
 અપત્ય યુદ્ધ અહીં નહીં બડું, આ યોદ્ધ બેઠા જ્નેય.

સત્ય યુદ્ધ પછે પરકિયું રે, ખરો ક્ષત્રીવટ ન્યાય,
 હવે વાંક નહીં કાંઈ અમ તણો, એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાય.

નિકલ કે હવે મારશૂં રે, કહી ગાડે પડ્યો સાદ,
 બોલ લાગ્યો ચોપનો, નીસરી આવ્યો બહાર.

માતંગની પેરે મલપતો તે, લીલા માંહે નરેંદ્ર,
 ગદા કર મધ્યે શોભતી, જાણે વજ્રધારા ઈંદ્ર.

અધર કરડે, મૂછ મરડે, ભમર વાંકી ભૂપ,
 સૃષ્ટિને સંહારવાને, ધર્યું રુદ્ર સ્વરૂપ.

રીસાળો, અતિ રાતો, મુખ મૂછ મરડે વાળ,
 કેશ વધી તન ઉકરી તે, દુર્યોધન ભૂપાળ.

કડવું ૧૬ મું રાગ-આશાવરી

દુર્યોધન ભડ એમ કહે, મુજ સાથે યુદ્ધ કોણ કરે,
શ્રરહરે ધરણી પડ ધ્રુજ, રહ્યું રે.

ઢાળ

ધરણી પડ ધ્રુજ રહ્યું ને, શ્વાસ થ્યો નાગેંદ્ર,
ગાઢે કીધી ગર્જના ત્યારે, ઉદ્ધક્યો ભડ ઇંદ્ર.
સાત સાગર ખળભળ્યા, દિગ્પાળ દશ તાં જેહ,
મદગલિત મદભર્યા ચાલે, ત્રાસ પામે તેહ.

દ્રુમદ્રુમે ધરણી, ધીર કંપે, ચાંપે નહીં કો વાલ,
ભડકિયું દળ દોહો વાટે ગયું, ભડકિયા ભૂપાલ.

કરે ઘેર શબ્દ ખીલામણો, ગર્જના વીજે ગૂદ,
માતંગ માન મૂકાવિયાં, નાશતા જાણે ભૂંડ.

અડવડે, ઉઠી પડે ને, ધીર ન ચાલે મન,
સૂતો સાપ જગાડીઓ, પાં પડે દુર્યોધન.

સાંભળતાં રાય હર્ષશૂં, તે થયો દીવ્યભેર,
પાંડવનો પરાજય કરી, એક વાર આવે ઘેર.

અરે મંજય! બાપડા તું, કહેને મુજને આજ,
શરાડે^૧ કહેને એટલું, જે કોણ કરશે રાજ ?

તે માટે નવિ જાણવ્યું જે, પડી માહારી જિત,
શરાડે તાં જે જિતશે, જેની કૃણ્ય સાથે પ્રીત.

કુંચર કાળ કૃતાન્ત સરખો, દીસતો દળ માંહ,
 હાહાકાર વરતી રહ્યો પણ, કે સાહામું ન ગય.
 તારો કુંચર ખોલિયો, દુર્યોધન કહે વાંત,
 શીખ થઇને કાણ આવે, યુદ્ધ કરવા મુજ સાથ.
 ભીમ મરડી ઉઠિયો, તેણે હેડે ધાલો હામ,
 કૃષ્ણ કહે છે ખાપ ! તારું, હવડાં નથી કાંઈ કામ.
 કોઈ પાવક પરજળે, તન મધ્યે પ્રકટે તાપ,
 અહો આંહાં એકાંત ખેઠા, શીખ દેશું ખાપ !
 એ યુદ્ધ ત્યાં એાછું નથી રે, ધનુર્વિદ્યા ધીર,
 ભીમ વચને હિમ કીધો, ખેઠા વૃકોદર વરવીર.
 વળતા કૃષ્ણજી એમ ખોલિયા, માંહેમાંહે ખોલ,
 એ યુદ્ધ કરશે યુધિષ્ઠિર, રણ યોદ્ધ બહુ સમતોલ.
 સંજય કહે રાય ! સાંભળો, એમ વદે દીનદયાળ.
 યુદ્ધ કરવું પરિહયું, રાય યુધિષ્ઠિર ભૂપાળ.

કડવું ૧૭ મું રાગ-આસાવરી

રાય યુધિષ્ઠિર જીચરે, સુભટ સહુ શ્રવણે ધરે,
 મુજને નાવડે^૧ યુદ્ધ ગદા તણું રે.

ઠાળ

ગદાયુદ્ધ મુહને ના આવડે, એમ કહે યુધિષ્ઠિર વાણ,
 હું પાછી પાની નવિ કરું, સંગ્રામ કરતો ખાણ.

રાય ! તહો શ્યા કામના ? બેઠેલ તહારૂં તન,
 તો તહો શું નીપજે રે ? યુધિષ્ઠિર રાજન !
 ગદાયુદ્ધ જો નાવડે તો, શું કર્યું પરાક્રમ ?
 કોઈ સમે કહેવું પડે ત્યારે, શું કરો રાજન ?
 ક્યારે સમે કો યુદ્ધની રે, મુષ્ટિ^૧ કોહોણી લાત,
 ક્યારે બાથોબાથે આવીએ, એમ કહે વંકુંડનાથ.
 પણ તહો એવું આદર્યું રે, મળી પાંચે બ્રાત,
 સંકટ પડે આગળ કયો, ભીમસેન તાં સાથ.
 આગે તહોએ એમ કર્યું, લાખ તણાં તે ઘેર,
 પોતે અજગા થઈ રહ્યા ને, ભીમ કીધો ઘેર.^૨
 વળી પોતે એમ કર્યું રે, વિરાટપુર તાં મધ્ય,
 પોતે ત્યાં બેસી રહ્યાને, જીમૂત સાથે યુદ્ધ.
 સંજય કહે: રાય ! સાંભળો રે, કૃષ્ણજી કહે વચન,
 વળી કુંઅર તારો બોલિયો, ને ધીર દુર્યોધન.
 ઉર ભુજબળ અતિ વાધ્યું, વીર બોલે છેક્ષા બેલ,
 પાંડુપુત્ર આવે નહીં, મારી ગદાને સમતોલ.
 પાંડુપુત્રનું બળ જાણું છું, સાથે નોહું^૩ શ્રીહરિ આપ,
 હવે હું માનું નહીં, મારી ગદાને પ્રતાપ.
 અરે એવો કોણ છે મુજ, આગળ આવી કરે યુદ્ધ ?
 રક્ત લોચન ફેરવે રે, રાયોજી દલ મધ્ય.

ભીમ મરડી ઊઠિયા રે, તૂં કોણુ કુશુદ્ધિ ભૂર ?
 તારી ગદા સ્થે કામે આવે, ગદા મારી કૂર.
 સમૂળી મુજ સદા પર્વત, કરે તે શત ખંડ,
 ગદા ગરજિત માન હોય તો, આકળો કરૂં ઈંદ્ર.
 અવનિનૂં પડ થરહરે, થરહરે ત્યાં બ્રહ્માંડ,
 રવિ ચક્ર રાખૂં ચાલતો, ફેરવૂં તારા ચંદ્ર.
 સાત સાયર ખળલગે, મેરૂં મૂકાવૂં માન,
 નાથશિર સન્મુખ હોય તો, પાપીનો ફેડૂં ઠામ.
 અધર કરડે, મૂછ મરડે, દશન દેતા દંત,
 ક્રોધ માંહે લડ ઉઠિયો, જાણ્યુ હશે કલ્પાંત.
 (ત્યારે) આશીષવચન દેતા હવા, સ્વામી મુખ જગજીવન:
 જા આપ ! તૂં જય પામજો, જિતજો દુર્યોધન.
 કરે પૂજા લડ પ્રેમશૂં, અલિનવા દીસે રંગ,
 લિલા માંદી ચાલિયો, જાણે મદગલિત માતંગ.
 ત્યારે ભીમ પર્વત જણાયો, ગદા શિખર સમાન,
 આવતો દીઠો ક્રોધશૂં, ત્યારે રાયે દીધૂં માન.

કલ્પું ૧૮ મું રાગ-આશાવરી

ત્યારે દુર્યોધન લડ એમ કહે, મૂજ આગળ ઉભો કોણુ રહે,
 કોણુ સહે પ્રહાર અંગે માહારા રે.

ઢાળ

પ્રહાર અંગે માહારડા, ભીમડા કયેમ સહેશ,
 કાદું તેલ ને ખીચડો જે, આરોગ્યો મચ્છ દેશ.

છાની છાશ પીધી ઘણી, આક્રો ઉદર મોઝાર,
 રચ એવો લેવરાવૂ જે, ટળે ઉદર વિકાર.
 શૂં હણ્યા શત બ્રાત કેચક, તૂં રે'તો તેણે ઠામ,
 ભીમ તે ભૂંડી કરી જે, કરચૂં લૂણ હરામ.
 મદમલિત માતંગ વન વસે, કેસરી ભયે શ્રૂગાલ,^૧
 ગૌષ્ટંદર^૨ મધ્યે વૃષભ એક તે, કરી રહે કેલકાણ.
 અંબલ^૩ હોય જાં અતિ ઘણાં, તે મધ્ય એક જ વાધ,
 તારૂં ચાલે અતિ ઘણું, જાંહાં હોય એહેવો.
 તારૂં બલ મેં જાણિયું રે, પાંડૂ કેરા તન,
 જ્યમ શરદ કાળે આવિયા રે, ચઢી ખારે ધન.
 તેનું ત્યાં ચાલે નહીં રે, વિના આતુર માસ,
 ઉતાવળો થઈ ઉતરે તે, થઈને નિરાશ.
 દિનકર જ્યાં ત્યાં પ્રકટે રવિ, જ્યોત ગગન મોઝાર,
 સપ્ત દ્વીપ પૃથ્વી તણો, તે ટળે તાં અંધકાર.
 કેશરી વન મધ્ય ઉત્પન્ન, ગજજુથ નાહાં જાય,
 અહાં દુર્યોધન એકલો ત્યારે, ઘણા કરતે સહાય.
 હવે ત્યાં હૂં રૂં કરૂં છૂં, જેજે મારૂં કામ,
 છો છે તારૂં ચાલે ઘણું, આંહાં જુઓ તે નહિ ઠામ.
 વચન એવાં સાંભળીને, વદે વળતૂં ભીમ:
 તૂં જેવો ખોલ્યો આકળો, તુહને કરૂં ટાઢો હિમ.

તું દૂડકપટ્ટી અને લપટ્ટી, છળભેદીઓ અતિ દંભ,
 અધમવર્તા અતિ ધણો, પાપે ભરાણો કુંભ^૧.
 ગૃહ કર્યાં તેં લાખનાં, મોદક કીધા ભેદ,
 અવતાર તારો એમ ગયો રે, કરતાં તે છળભેદ.
 સભા માંહી સુંદરી આણી, રજસ્વલા હુતી નાર,
 પાંગરણુ^૨ કાઢ્યાં પાપીયા ! તેં, તે દહાડા સંભાર.
 સુત રમાડ્યા અતિ ધણું, અને કાઢ્યા વન મધ્ય,
 એમ વીહોણુ કરીને, સર્વે હરી લીધી રિહ.
 દુર્વાસા તેં મોકલ્યા રે, કરવાને ભોજન,
 તારી જાત ઉપર તું ગયો રે, અહો દુષ્ટ દુર્યોધન !
 વળી નારદ મોકલ્યા તેં, કરવાને વિવેક,
 ગુણ કહ્યું તારા કેટલા તેં, કાઢ્યો ત્યાં છેક.
 તે વેળા કેમ વિસરે રે, સાંભરે ઉઠે આગ,
 હૃદ માંહી ધીકી રહી રે, કયેમ જાજે તે દાઝ ?

કડવું ૧૯ મું રાગ-આશાવરી

વીર વૃકોદર બોલ્યા બોધ, બે દીસે પર્વત સમતોલ,
 નિઠોર^૩ ગુણ તારા, કહ્યું કેટલા રે ?

ઢાળ

ગુણ કહ્યું તારા કેટલા ? જાણે મારું મન,
 ગત કથા નવિ કીજાએ, એમ કહે દુર્યોધન.

भीम ! तें शूं मांडियूं, अण्णा तण्णी घेर आण,
वीत्यूं मुअ विस्तारतां, शरने आवे लाण.

शूं वीत्युं हण वीतशे रे ? पांडू केरा तन !
उपाडीने प्रहार पेहेलो, करचो दुर्योधन.

मारी गदा ने भीम पडियो, पडयो पृथ्वी प्रोढ,
वणी भरडी उठियो रे, तूं जणवे रे मूढ.

शीश पाछण इरवीने, गदा मूडी छे दुष्ट,
संज्य कहे: राय ! सांजणे, कुंवर तारे पाभियो तां कष्ट.

वणी कुंवर तारे कोपियो धीर दुर्योधन,
वणी मारी ठेकियो रे, पांडू केरा तन.

वणी भरडी उठियो रे, वृकोदर ते वीर,
गदा मारी इरवी, तेणे अणुअण्यूं शरीर.

ओसार के आपे नहीं रे, गांज्या के ना जय,
पुष्पवृष्टि सुर नर करे, (त्यां) देवकन्या^१ गीत गाय.

पासे त्यां दण हट उबां, आपापणु जड जन,
वीकारता वाघे धळूं ते, भीम दुर्योधन.

आपापण्णी सैन्या रही पुंठे, वदे अेम वयन,
कृतवर्मा तां जियरे रे, दूर अश्वत्थामा मुन.

कृपाचार्य अेम जियरे रे, दूर रत्ना वयन:
पराक्रम तारूं अति अति धळूं रे, वीर दुर्योधन !

પૂવેં યુદ્ધ ત્યાં કીધું હતું, વૃત્રાસુર ને ઇન્દ્ર,
 કેળવી કલ્પાંત વર્ત્યું. જ્ઞાનધર ને રૂદ્ર.
 તેપેં? આ અધિક કહીએ, સંગ્રામ દારુણુ હોય,
 મુખ થકી એમ જીયરે પણ, આઘો નાવે કોય.
 બીમની પૂઠે રહ્યા જે, પોતાના ભડ પાંચ,
 અહો ઉભા ત્યાં લગી, વીર તુહને નાવે આંચ.
 અંગ ત્યાં શીતલ થયાં, પણ કો ન મૂકે માય,
 તેણે સમે તે ભ્રમણુ કરતાં આઘ્યા હજાધર રાય.
 ત્યારે સહુ નમતા હવાને, કરે સહુ નમસ્કાર,
 દ્વારામતીના પૂજ્યા રે, કુશળ સમાચાર.
 આસન આપ્યું અતિ ભલું, પૂજ્યા હજાધર રાય,
 બળભદ્રજી ! તહો કૃપા કીધી, સંભારીને સ્વામ.
 રાય યુધિષ્ઠિર નમતા હવા રે, પાંડુ કેરા તન,
 અન્યાય અહારો હોય તે, કાઢીએ રાજન!
 યુધિષ્ઠિર અર્જુન નકુલ સહદેવ, કરે સકળ પ્રણામ,
 ભીમ ચરણે નવિ નમ્યો તે, કહેને શા માટ ?
 રાય ! કુંચર તારો કોપિયો તે, ભીમ ખાધી હાર,
 બળ્યું નીચું નિરખતાં, મૂજને કરશે પ્રહાર.
 ભેદ કહી પ્રીછવ્યા, રળીઆત કીધા રાય,
 એ કથા રહી એટલે વળી, પ્રશ્ન બીજૂં થાય.
 રાયજી મન હરખિયા ને, ટાળ્યો મન સંદેહ,
 આડ કથા તહો સાંભળો રે, શ્રોતા પૃષ્ઠક તેહ.

અરે સંજય ! કહે મૂજને જે, નીપજ્યું કુરુક્ષેત્ર મધ્ય જેહ,
 ધૃતરાષ્ટર રાજ સાંભળે રે, હસ્તીનાપુરમાં તેહ.
 ગત કથા તાં કહો વિસ્તારી વૈશંપાયન મુન,
 જનમેજય રાય સાંભળે રે જંગાતટ પાવન.
 વૈશંપાયન પૂછિયું રે, જનમેજય રાજન,
 એક સંદેહ ઉપન્યો તે, ભાંજ્યે મુનિજન.
 જમાત્ર ત્યાં બળભદ્રનો, લાગે દુર્યોધન,
 પાંડવને ત્યાં જઈ મળ્યા તે, વાત કહો મુનિજન.
 દુર્યોધન સ્વામી પુત્રિ તણો, શં વિમાસ્યું મન,
 દેખી દયા નવિ ઉપની, એકસો દુર્યોધન.
 સંદેહ મારો ભાંજ્યે, આ શંકા મોટી મન,
 વિનય—વચન સાંભળીને, વદે વળતું મુન.
 વૈશંપાયન જીયરે રાય ! દુઃખ તે વાર,
 બળભદ્ર ત્યાં જઈ મળ્યા તે, કથા કહો વિસ્તાર.

કડવું ૨૦ મું રાગ વેરાડી

વૈશંપાયન કહે સૂણ્ય રાય ! એક વાર હસ્તીનાપુર માંહ,
 રમ્ય સ્થાનક ખેડા બળદેવ, મન માંહી ઉતકંઠા એવ.
 પ્રાચીનો તાં મહિમા સૂણ્યો, અનુરાધાને^૧ થોગે ધણો,
 તેમાં મર્જન કરતાં વાર, તેના પુણ્ય તણો નહીં પાર.

સાંભળ જનમેજય રાજન ! તીર્થયાત્રા કીધી મન,
 તવ હળધરે કીધું સ્નાન, ખાહાણને આખ્યાં બહુ દાન.
 વૃદ્ધ શ્રાદ્ધ સારયું મન ધરી, ઉપરકર સંયોગે કરી,
 (પછે) મહા ઉલ્લસ આણીને મન, પ્રાચીનું કરવા દર્શન.
 એમ કરતાં માર્ગમાં જય, રહ્યા વિશ્રામ હસ્તિનાપુર માંહ,
 રાજને થયું ત્યાં જાણ, સંકર્ષણુ આવ્યા નિર્વાણુ.
 આસનથી ઉઠયો રાજન, વેહેવાઇને દીધું માન,
 વચનવિવેક ત્યાં કીધો સહી, હળધર ત્યાં આરોગ્યા નહિ.
 એ સ્થાનક ત્યાં પુત્રી તણું, તીર્થ જત્રા બંધન ધણું,
 એમ કુશળી કીધી વારતા, કાં રાજ દીસો આરતા ?
 વળતો રાજ બોલ્યો સૂણી અમશું કૃષ્ણ કરે છે ધણી,
 પૂર્વ તણા પૂરે છે દાય, ઉપર રહી મૂકાવે ધાય.
 પૂરણુ પક્ષ પાંડવની કરે, રુદન કરે રાય એમ બીચરે,
 એના ઉપર માટે આજ, હૈયા માંહે મારે છે લાજ.
 મારો કુંવર જો લાગે ખરો, ત્યારે એનો કોણ આશરો,
 કોપે કુંવર જવ દુર્યોધન, (ત્યારે) કોણ છે રે પાંડવના તન ?
 એહનું ઉપર^૧ કરે અનંત, તે માટે કેવાય બળવંત,
 નધણીયા છે તાં અહો, વળી એક અહારે તહો.
 તે મારું દુઃખ કેને કહું ધણા પ્રભવ પાંડવના સહું,
 મેં ધણુંએ વાર્યો દુર્યોધન, કહ્યું ન માન્યું કુંવર અસન.

છાંની શીખ દીધી અતિ ધણી, એકે તે રુદે નવિ ધરી,
એમ કરતાં જે જાઓ તહો, એક સંદેશો કહું છું અહો.

પાંડવને કહેજો એટલું, કરો રાજ કરતા જેટલું,
અર્ધ ગ્રાસ વહેંચીને લો, સુખે સમાધે ખેસી રહો.

કુટુંબ કહલો^૧ મૂકાની રાઠ, હવે વાત જાય છે હાડ,
કહીએ મારા મુઆ તે વહીને ગયા, પાંચ જણા તહો કુશળ રહ્યા.

મૂકા દુર્યોધન સેનાપતિ, નવાંજુનું દુઃખ મુજને નથી,
એ પાંચે જે સુખ પામશે, જે દુર્યોધન પરાજય થશે.

દુર્યોધન વિના શ્યા પુત્ર ? સુત પાખે તાં શ્યાં ધરસુત્ર ?
રોતા ન રહે એકે રતિ, અહારે માથે કેઈ નથી.

વારે વારે કહીએ શું ધણું અમરું કૃષ્ણ કરે છે ધણું,
મારે બાળક છે એટલો, શું માળી રૂચો લેશે ચોટલો ?

શું છે જે લેશે મૂજ પાસ, અદકા આવે છે અવિનાશ,
વારુ કૃષ્ણ કરે છે કાંચ, પુત્રીપતિનો ફેડે ડામ.

કડવું ૨૧ મું રાગ ગોડી

કહે હજીધર સૂણો રે રાય ! પેહેલો કરવો હવે ઉપાય,
થોડે ધણે કરતા નિસ્તાર, (ત્યારે) વાધત એવડો વિસ્તાર.

યુદ્ધ કરવું તે કીયા કાજ ? શી મનની આલાઇ દાઝ ?
સવળું કરતાં અવળું થયું, થોડું ધણાને તાણી ગયું.

એ તાં પહેલી ચૂક જ પડી, શં રાજ્ય વણસાડ્યું વઢી ?
કો અવસર આજખતો લાગ, શો ધણો ? શો થોડો ભાગ ?

ત્યારે તલ્લો તાં ડાહ્યા જ હતા, પરાક્રમ એનું નવિ જાણુતા,
 એમ અભિમાને આવરયા, એણે સુર દાનવ વશ કરયા.
 રાય યુધિષ્ઠિર કહીએ ધર્મ, યુદ્ધ કરતાં સખજો પરાક્રમ,
 આણી વાર એવી આદરી, (એણે) ધર્મે ધણુાની રાંડ જ કરી.
 શીલપણું આદરિયું સંત, મોજો દહીએ પાડયા દંત,
 એના માંહે બળાયો અર્જુન, (જે) જિતી આવ્યો ત્રણ ભુવન.
 યુદ્ધ કરી જિત્યા ત્રિપુરાર, અર્જુન અતલિ બળ જૂઝાર,
 એનામાંહી અણુવીંધ્યો ભીમ, વસ્યાં નગર ઉજાડે સીમ.
 ભીમ તણો એવો ભડવાય, અણી ભળ્યાં દળ પાછાં થાય,
 સહદેવ (ત્યાં) સ્થિર ચિત્ત ધરી, સચરાચર માયા વશ કરી.
 અંધન પડે રાખે બહુ મન, તે જિત્યા સહદેવ જન,
 નકુલ તણી વાત ધણી, જેણે યુદ્ધ દેખાડ્યું ભણી.
 જ્યોતિક માંહી લહે સહ વાત; જાણે પેહેલો દેખાડે હાથ,
 કહે સંજય કહેતા નથી, એ તો ચૂક પડી ધરથી.^૧
 અહો જન્મને કે'શું ત્યાંહાં, વિનય કરી મોકલ્યાં આંહાં.
 એમ કહી ચાલ્યા બળદેવ, પ્રાચીમાં પોહોંત્યા તતખેવ.
 તેના સ્નાનનો મહિમા કહ્યો, તે ત્યાં સ્નાન કરવા રહ્યો,
 ભ્રમણ કરતાં શ્રી બળદેવ, પ્રાચીમાં પો'ત્યા અવશ્યખેવ.
 સાંભળ જનમેજય ચિત્ત ધરી, તીર્થ ભોગ સંયોગે કરી
 પ્રાચી માંહી કીધું સ્નાન, અર્ધ જળ રહી દીધું દાન.

હય, ગળ, રથ આપ્યા ઘણા, અનેક રથ તાં સોના તણા,
 અનેક આવી ત્યાં કામધેન,^૧ મન માંહી આણીને પ્રેમ.
 સંતોખ્યા બ્રાહ્મણ અતિ ઘણું, ધન આપ્યું બહુ પોતા તણું,
 સંકર્ષણ કીધું બ્રહ્મભોજન, અનુરાધાનો જાણી યોગ.
 પિંડદાન કીધું તે શ્રાદ્ધ, મન માંહી આણી આર્ક્ષાદ,
 કુશ્લેષ્ટનો મહિમા બહુ, સુરનર મુનિવર જાણે સહુ.
 જાણે યજ્ઞ, કિન્નર ને દેવ, પ્રાચીનો મહિમા અવશ્યમેવ,
 તેના સ્નાનનો અતિ મહિમાય, મહા પાપીને પાવન થાય.
 તેમાં પ્રભાતે આવી મળે, તે મહિમા નવિ જાયે કળે,
 તેમાં મર્જન કરીને વળ્યો, (ત્યારે) ચંદ્ર તણો ધાતુક્ષય ટળ્યો.
 (કહે) રાગ તણો ઋષિજી ! સૂણો. તે સંદેહ મારે મન ઘણો,
 રથે ચંદ્રને ધાતુક્ષય અંગ ? (તે) કયા તણો મુઠ્ઠે કહો પ્રસંગ.
 (તે) રાગ તણી ઉતપત્ય તાં ભણી, કહોજી મુને આશંકા ઘણી,
 આશંકા ટાળો રે મુન ! (એમ) કહે છે જનમેજય રાજન.
 વચન સૂણી મુનિ કહે તત્કાળ, સંદેહ ભાંજૂ રે ભૂપાળ !
 મહાભારત ગંગાજળ કલ્પેલ, ઝીસે જન તે ઝાકમઝોળ.

કડવું ૨૨ મું-રાગ કેદારી

બ્રહ્માના સુત દક્ષ પ્રજાપતિના અંગ થકી ઉત્પન્ન,
 સૃષ્ટિ અર્થે (તે) પુત્ર ઉપજાવ્યા, દશ સહસ્ર પહેલા તબ.
 પ્રણામ કરીને આગળ ઊભા, સ્તવન કરે જોડી હાથ,
 શ્વે અર્થે અહો ઉપજાવ્યા ? કહો દક્ષ ! અહારા તાત.
 ઋષિ જોડ્યા રજાઆત થઇને, સાંભળો પુત્રો ! વાત,
 આરાધો જર્ઠ આઘ પુરૂષને, સૃષ્ટિ કરવા કાજ.
 લેઈ આજ્ઞા ને તાં ચાલ્યા, શિર ધરી સત્ય વચન,
 મહા મુનિ ત્યાં ધ્યાન ધરે રે, સ્થાનક સ્થિર કરી મન.
 તેણે સમે નારદ મુનિ આવ્યા, જ્ઞેષ બ્રહ્માનો તન,
 મુખે ગાન કરે ગાય ગુણ હરિના ! સદા આનંદી મન.
 ધ્યાન થકી સાવધાન કરી, એમ પૂછે નારદ મુન,
 કહો રે કુંઅરો ! કેને ઇચ્છો છો ? તપ કરો આણે વન.
 સ્વામી ! અહો નવી સૃષ્ટિને અર્થે, અરાધું અનંત,
 તપ કરતાં બહુ દિવસ ગયા રે, સ્થાનક સ્થિર કરી ચંત.
 અરે ભૂડાઓ ! તહો કાંઈ ના જાણો, શીઠ આરંભ્યું તપ ?
 તો હું તમને બેદ કહું જો, સૃષ્ટિ કરો તહો ખપ
 (જાઓ) તહો નિજ સ્થાનક જોઈ આવો, અવનિ ચક્ર મોઝાર,
 અંચાશ કોડ પૃથ્વી જોઈ આવો, પછે સૃષ્ટિનો વિચાર.
 શુભ કાર્ય જોઈએ શુભ અર્થે, શુભ કાર્ય, શુભ દિન,
 પછે આપણુ કહીશું હરિને, એમ કહે નારદ મુન.

હં તો કુડું નથી કેહેતો, તહો તો આપણું અંગ,
 શુભ સ્થાનક જોવાને ચાહ્યા, તપ કરાવ્યું લંગ.
 તે તો ઋષિને જાણુ થયું રે, કોપ્યા ઋષિ મુનિજન,
 સુત તણાં ત્યાં તપ મૂકાવ્યાં, નારદ આવી મુન.
 વળી પાંચ સહસ્ર પુત્ર ઉપજાવ્યા, સ્તવન કરે જોડી હાથ,
 શ્યે અર્થે અહો ઉપજાવ્યા ? ઋષિ ! અહારા તાત !
 ઋષિ જોહ્યા રળાઆત થઇને, સાંભળો પુત્રો ! વાત,
 આરાધો જઈ આઘ પુરૂષને, સૃષ્ટિ કરવા કાજ.
 બીજમંત્ર આપ્યો ઉપદેશે, સિદ્ધ હશે ત્યાં કામ.
 તાતવાક્ય પ્રણામ કરીને, ચાહ્યા તેણે ઠામ.
 લેઈ આજ્ઞા તે ત્યાં ચાલ્યા, શિર ધરી સત્ય વચન,
 મહા મુનિ ધ્યાન ધરે રે, સ્થાનક સ્થિર કરી મન.
 તેણે સમે નારદ મુનિ આવ્યા, વન માંહાં તત્કાળ,
 ગાન સૂણીને ધ્યાન ગયું રે, મુખ વાચ વેણા રસાળ.
 અરે કુંઅર ! તહો કેના છો ? સાચું કહો વચન,
 અંતર ગત આરાધો કેને ? એમ પૂછે નારદ મુન.
 દક્ષ પ્રજાપતિ તાત અહારો, અહો તેહના તન,
 સૃષ્ટિ કારણુ અહો આરાધું, સ્વામી જગજીવન.
 આગે તો બ્રાત તહારા દશ સહસ્ર આવ્યા જેહ,
 સૃષ્ટિ અર્થે શુભ સ્થાનક જોવા ચાલ્યા તેહ.
 તે માટે તહો તાં જાઓ રે, તે ગયા તેણે ઠામ,
 વીર હશે તો સામા મળશે, થશે તહારૂં કામ.

પછે તહો નવી સૃષ્ટિ નીપાવો, બ્રાત મળી સર્વ સંગ,
તે સર્વ મળીને જોવા ચાલ્યા, ચિત્ત તપ કરાવ્યું ભંગ.

વૈશંપાયન કહે સૂણ્ય ભૂપત! જનમેજય ભૂપાલ!
જે જોવા લાગ્યા તે આવ્યા પંદર સહસ્ર તત્કાળ.

દક્ષને તે જાણ્ય હવું રે, કોપ્યા ઋષિ અપાર,
નારદને હું ભરમ કરું રે, બાળીને નિરધાર.

તેણે સમે નારદ મુનિ આવ્યા, દક્ષ ખેઠા છે જોલ.
મારા સુતનું તપ મૂકાવ્યું, ભરમ કરું તુજ દેલ.

બીજું તુજને એહ કહું છું, કોપ કરીને અંગ,
મુદ્દર્ત માત્ર એકો સ્થળ હો તે, કાયા થાય ભંગ.

કહવું ૩૨ મું

તે શાપ તણો તાં અનુગ્રહ કરીને, ચાલ્યા નારદ મુન,
અધવચ્ય સૃષ્ટિ રહી તે મારી, વીમાસે મુજિ જન.

પછી ઋષિજીએ વિચાર કરીને, પુત્રી સાઠ ઉપગવી,
બીજમંત્ર આરાધન કરતાં, ઉભી રહી તે આવી.

સહી સુતાથી સૃષ્ટિ વાકશે, થાશે મારું કામ,
તેર પરણાવી કસ્યપને લેઈ, જાઓ પોતાને ઠામ.

પછે પાંચ પરણાવી ઋષિને, દક્ષ પરણાવી ધર્મ રાજન,
ઋષિ ત્યાં રળીઆત થઇને, દે છે કન્યાદાન.

ચાર પરણાવી પિતૃ લોકને, એક આપી મહા રુદ્ર,
 શશિ^૧ ને સત્તાવીશ પરણાવી, જમાત્ર કીધો ચંદ્ર.
 સાઠ સુતા વહેંચીને આપી, સૃષ્ટિ અર્થે અપાર,
 તે માંહી ચંદ્રની કન્યાને, તે તાં કહું વિસ્તાર.
 ચંદ્ર રાહિણીશૂં મમ્મ^૨ થયો ને, બીજાનું ના લે નામ,
 હસે, રમે ને મન માંહી આણી, ક્રીડા કરે તે કામ.
 ષોડશ^૩ દશ મળીને બેડી, અળગી શશિને ઘેર,
 તેશ સ્નેહ તે માટે આશંકા, મનમાં લાગી ઘેર.
 સ્વરૂપવંત હુતી સ્ત્રી સધળી, તાં શશિએ કીધી બ્રાંત,
 એ સધળી ઉપજવી સાથે, દશ પ્રજાપતિ તાત.
 કહે ઋષિ સાંભળ રે રાગ ! પુરૂષ તણી ગત એહ,
 રૂપવંત નહીં તે ચિત્ત આવી, મહા સુંદર તાં તેહ.
 રૂપવતી હુતી સ્ત્રી સધળી, સાંભળ સુધું તેહ,
 તેહ સહ સુકોમળ નારી, નવ યૌવન ત્યાં જેહ.
 નાથ તણે ત્યાં સર્વે સરખી, મુખ્ય કોમળ તાં જાણ,
 અંગ તણી શી કહું ઉપમા, સૃણ જનમેજય ! વાણ.
 ભૃકૃટી જાણે આપ ચઢાવી, નયણે સાંધ્યાં જાણ,
 નયણકટાક્ષ કરે રે કામિની, મુખ્ય બોલે મધુરી વાણ.
 શુક અંચ સમ શોભે નાશ્ચિકા, દંત દાડમ બીજ,
 અરુણ અધર જાણે ઓપતા, તે જે જાણે વીજ^૪.

ઉદર તણી શી કહું ઉપમા, કટી કેસરીનો લંક,
 ગંધા યુગ્મ કદલી સરખી, વેણી વાસુકી વંક.
 શીસે રાખડી અતિ અમૂલક, સેંથો ને શિશકૂલ,
 ફૂલી આડ ઓગનીઆં શોભે રતનજડિત અમૂલ.
 વજ્ર ધારા ઉપર ખીટલી, કંઠ નગોદર દાર,
 રતન પદકડી અતિ શોભતી, વળી મુક્તાકૃણ સાર.
 ખેહૂ ખાંહે ખાણુખંધ સોહીએ, વિવિધ તણા શ્રંગાર,
 કનક મેખલા કટી શોભતી, ચર્ષ રહ્યો જાતકાર.
 ખેહૂ ચરણે વૌછીયા વાળે, નેઊર^૨ નાદ કરંતી,
 સોલ શ્રંગાર કરીને રયામા, મુનિ જનનાં મન હરંતી.
 નારી કુંજર ચીર ચંપાયે, ચોળી ચરણા અંગ,
 નીલવટ ટીલી ચંદ્ર અલંકૃત, મન માંહે અતિ રંગ.
 દર્પણ પાણી^૧ મહીને પદમની મૂકે મુખ નિઃશ્વાસઃ
 આ દુઃખ ત્યાં તો કોણ આગળ કહીએ ? નાથે મૂક્યાં નિરાશ.
 અમ સરંખી નવ યૌવન નારી, નાથે કીધી ભાંત,
 નાથ રોહિણીશું લુખ્ધ થયેને, અમરું ન કરે ક્ષાંત.
 એ દુઃખ તો કોણ આગળ કહીએ, ચાલો પિતાને ઘેર,
 ન્યાં દક્ષ પ્રગ્મપતિ ખેદા હુતા, આવી કહી તે ઘેર.
 એક સુતા તે માંહે નથી રે, એમ કહે ઋષિરાજ,
 ખોડશ દશ મળીને આવી, શું છે, તત્તારે કાળ ?

ઘણા દહાડા ત્યાં ગુપ્ત જ રાખી, મન માંભલી વાત,
 સ્વામીનું દુઃખ કોણ આગળ કહીએ, ભેદ કરે છે નાથ.
 મનથી લાજ તજીને કહીએ, એ દુઃખ અહારાં તાત !
 નાથ રોહીણીશું લુપ્ત થયોને, ન કરે અમશું વાત.
 કોપ કરીને ખોટા ઋષિજી, જાઓ તહારે ધેર,
 પૂજ્ય તણો તો વાંક નથી રે, વાંક તહારો ધેર.
 એમ કરતાં જો ભેદ કરે તો, રૂડી કરજો સેવ,
 અપરાધ હશે તો મન નહીં આણે, ધેર જાઓ અવશ્યમેવ.
 પછે પોતાને મંદિર આવી, સૂણ જનમેજમ રાય !
 પછે સેવા અર્થે આવી, અનેક કરે ઉપાય.
 છત્ર ધરે ને છાલ્યા કરતી, ચમર કરે ઉભી ચાર,
 સહેજે શશિ જવ શયન કરે તવ ચરણ તડાંસે નાર.
 વૈશંપાયન કહે સૂણ રાજા ! જનમેજય રાજન,
 સેવા કરતાં અસ્થિ જ ભાગ્યાં, તોહે ન માને મન.
 સુંદરી સર્વ સંગ્રાતે મળીને, મનશું કરે વિચાર,
 પાપાણી સરખું રહે થયું પણ, સેવા ન લાગે લગાર.
 એક કહે લો આપણુ જઇને, કીજે ઝંપાપાત,
 એ જીવ્યાપે મરણુ ભલું જે, નાથે મૂક્યાં નિરાશ.
 એક કહે લો આપણુ જઇને, આત્મહત્યા કીજે,
 સ્વામી થકાં જે સુખ ના પામ્યાં, તો દોષ કર્મને દીજે.

એક કહે લો આપણ જમને, ઠાજે પિતાને જણ,
 પિતા આપણો ખપ નહીં કરે તો, નિશ્ચે કાઢશું પ્રાણ.
 સુંદરી સર્વે સંગાતે મળી, આવી પિતાને પાસ,
 દક્ષ પ્રજાપતિ ખેઠા હુતા, શી દો છો મુને આશ ?
 નહીં જાઉં અહો મંદિર એને, તહો કરશે ખેદ,
 અહો આપહત્યા કરી મરશું, એ તો વાણી વેદ.
 પેહેલી વાર જ્યારે રાવે આવી, ત્યારે મારી કાઢી,
 આણી વારની જો તું આવી, તો વાત જરાણી માઢી.
 વચન સૂણીને વજ જ લાગ્યું, ઋષિને ચઢિયો ખેદ,
 કાયા એની ક્ષીણ જ થાજે, એણે કીધો તમશું બેદ.
 એની દેહ તાં ક્ષીણ જ થાજે (જો) બેદ કરયો જો નારી,
 અંજલિ ઉદક જરી ઋષિજીએ મૂક્યું તેણી વારી^૧.

કડવું ૨૪ મું રાગ-કૈદારી

દિન દિન કળા પડે શશિવરની, કાયા થઈ ત્યાં ક્ષીણ જ,
 શ્વાસ ચઢે અંગ જળખાર આવે, ગતિ થઈ અતિ હીણ જ.
 ચિત્ત માંહાં ચિતા ઉપજવે, ક્ષીણ થયો અંગ રોગજ,
 અન્ન સ્વાદ ના આવે મનશું, સ્ત્રીસૂં નહીં સંભોગજ.
 કષ્ટ શરીરને થયું અતિ ધણું, આંહાંથી આંહાં ન જવાયજ,
 તવ રહ્યો અમૃત શ્રાવતો, ઔષધિ પ્રલે થાયજ.

યજ્ઞદાન ખટકર્મ રહ્યાં, ને રૂંધાણું પુણ્ય વેદજી,
 શક્તિ સ્થાનક મળીને આવ્યા, ઈદ્રાદિક અવશ્યમેવજી.
 જીએ તો મંચક^૧માં ધાલ્યો, શ્વાસ ચઢ્યો છે અંમજી.
 મુખ આગળ કર તો દીધો, આ તો મોટું વ્યંગજી
 કહો શશિ ! તમને શું દુઃખ છે ? અહાને કહોને આપજી,
 સ્વામી ! મુગને દક્ષ પ્રજાપતિએ દીધો છે તાં જ્ઞાપજી.
 કહો શશિ શા માટે શાખ્યા ? કારણ અમને કહીએજી,
 એમ કરતાં જે સહેલ હોય તો, વિચાર તેનો કરીએજી.
 અરે દેવો ! તત્તો ગિહીલા છો, એહ તણો શો વાંકજી ?
 વાંક મારા કર્મ તણો જે, તે તાં આડો આંકજી.
 કૃતકર્મ^૨ સહુએ ભોગવે, દક્ષ તણો શો રોપજી ?
 એ દુઃખ કોણ આગળ જઈ કહીએ, દીજે કર્મને દોષજી.
 લેઈ આગા સુર સહુ ચાલ્યા, સુર મળ્યા સર્વ સાથજી,
 દક્ષ તણે ત્યાં આશ્રમ આવ્યા, સહુ ત્યાં જોડી હાથજી.
 કહો દેવો ! તત્તો કહોં ચક્રી આવ્યા ? સાચું કોહોની નિત્યજી,
 ઈદ્ર આવ અમર સહુ જોલ્યા, વાર કરો છો ચિતજી.
 સ્વામી ! શશિ શા માટે શાખ્યો ? એનો શા અપરાધજી ?
 મંચક માંહી બળખા પડે ને. વારૂ વાધી વ્યાધ^૩જી.
 તેણે કરી ઋષિ બાર બંધાણાં, શ્રવતો રહ્યો અમૃતજી,
 ઔષધિ ત્યાં પ્રણે ચક્ર રે, અહારી ત્યાં વૃતજી^૪

ઋષિરાયજી વેદના ટાળો, (આ) સર્વ દેવ તમારા દાસજી,
 સકળ દેવની વૃત જ ભાગી, અહો થયા નિરાસજી.
 અરે દેવો ! મૂહને એહ મ કહૈશો, બીજો ચઢાવો પાડજી,
 અમ સરખું જે કાર્ય હોય તે, પાળું તમારાં લાડજી.
 એણે સ્ત્રીશં બેદ કર્યો, ને, એને દીધો દંડજી
 બાળીને હું ભસ્મ કરું પણ, પુત્રી થાયે રંડજી.

કડવું ૨૫ મું—રાગ રામઝી

દક્ષ ઋષિ બોલ્યા એણી પેરે વાતજી, સુર સુત બોલે જોડી હાથજી

ઢાળ

કર સંપુટ સુર સુત કરે, ઋષિજીને નામી શિશ્ન,
 સમતોલ સ્ત્રી શશિ રાખશે, તમ સુતા સત્તાવીશ.
 પુત્રીને તહો મોકલો રે, ચંદ્ર કરે ઘેર,
 હવે નહીં કરે પટંતરો, એને શીખ લાગી ઘેર.
 સ્વામી ! શાપથી નિવારીએ, એની કાયા પામે છે કષ્ટ,
 બંધન ટાળો સર્વ લોકનાં, રૂંધાણી છે સૃષ્ટ.
 અરે ઇંદ્ર ! તું ગિહિલો થયો, અને વિચારી મન જોય,
 આ જ પછી બ્રહ્મ-શાપ, ઉવેખ્યો^૧ છે કાય ?
 તે માટે એટલું કહું છું, સાંભળો સુરરાય !
 બ્રહ્મ-શાપ ભોગવ્યા વિના, ક્યમ પાછો ન જ થાય ?

ઇદ્ર કહે અહો આવ્યા માટે, એટલું માગું માન,
 એની કાયા ક્ષીણુ છે તે, દીપતો થાય વાન.
 પાયે લાગે, માન માગે, અને અંગુલિ મુખ માંજ,
 આજ અહને એટલું, આપીએ શ્રી ઋષિરાય !
 આજ અહો આવ્યા માટે, એટલું આપો માન,
 પંદર દાઢા કળા ચઢતી, પંદર પડતો વાન.
 અમાસથી તે બીજ સુધી તન મધ્ય પ્રકટે જ્યોત,
 પૂર્ણિમાએ કળા પૂરણુ ચંદ્રની ઉલ્લોત.
 એટલું તહો કહ્યું કરો જો, માગું મર્ધ આધીન,
 પૂર્ણિમાની પ્રતિપદાથી, કાયા થાયે ક્ષીણુ.
 અપાર સ્વામી એહ નહીં, એમ ઇદ્ર બોલ્યા વાત,
 મંચક માંહેથી કમમ નીકળે ? બેદ કહીએ નાથ !
 વળી ઋષિજી બોલ્યા, તહો સાંભળો સર્વ દેવ,
 એને તાં તહો લેઈ જાઓ પ્રાચી માંહે અવશ્યમેવ.
 તેનો પ્રભાવ છે નિર્મળો, તહો જાઓ તેણે ઠાર,
 સરસ્વતિ માંહે સ્નાન કરંતાં જ્ઞાંતતા પામશે સાર.
 પંદર દા'ઢા કળા ચઢે, પંદર પડતો વાન.
 ઇદ્રે આવી સર્વ કહ્યું, જો કહ્યું માગ્યું માન.
 શશી તહો શું કરો ? તહારે પરકાજ
 સગપણુ હોય જેને જેવું તેને તેવી દાઝ.
 જાંઢાંથી જોઈએ વહાર આવી, ત્યાંઢાંથી આવી ધાઝ,
 એણે ઝોણું તાં નથી કર્યું, વાત મર્ધ છે ઢાઝ.

छंद केहे छे अठमे, छिंज राभो वात;
 लप्युं ते तां नीपन्युं, अदृष्टनी शी लाव ?

येदने तांहां लेध यास्या, प्रभास मांही अवश्यमेव,
 सरस्वति मांही स्नान करंतां, दीव्य दीघो देह.

कनक, गज, रथ, अश्व आपी, यासियो तां येद,
 पछे शीप भागी यासिया, अमरावती मांहे छंद.

सरस्वति मांही स्नान करीने, जे के आपे दान,
 तेनी काया क्षीणता टाणी, दीपतो थाय वान.

हवे श्री सधणासूं तहो, जण्युशो कांछि ना भेद,
 अंगीकार सधणासूं करचो, अे तो वायक वेद.

अति धखो आहर करीने, उतार्यो छे आप,
 सृष्टिनां मंडालु माटे शुक्ल पक्ष नहो पाप.

कही कथा ने प्रीछव्या, रणीयात कीधा राय,
 त्पार पछे ते शूं थयूं ते, कहो मुहने ऋषिराय.

संदेह भारो लांज्योळ, कही कथा भूपाल,
 त्पार पूठे शूं थयूं ते, कहो मुनि कृपाल ?

સ્વપ્ન

કડવું રફ ઝું

ઋષિજી ખોંભ્યા થઈ રળીઆતજી,
રાય જનમેજ્ય ! સાંભળ વાતજી.

હાજી

રાય જનમેજ્ય સાંભળો રે, ચંદ્રને વીત્યું તેહ,
સરસ્વતિ માંહી સ્નાન કરતાં, નિર્મળ થયો ત્યાં દેહ.
મહા મુનિ તો ધ્યાન ધરે, યજ્ઞ—કિન્નર દેવ,
ઇન્દ્ર આદે સુર સઘળા, કંપના કરે હેવ.
મોટો મહિમા સરસ્વતિનો, સાંભળ્યો રાજન,
ત્રિકોક માંહી ત્રેષ જો, સરસ્વતિનું સ્નાન.
પાતક હરતી, નિષ્પાપ કરતી, સ્નાન કીધે સિદ્ધ હોય,
મોટો મહિમા સરસ્વતિનો, અગોપ^૧ વેહેતી સોય.
વળી સંદેહ ઉપન્ધો, રાયને ત્યાંહાં એહ,
અદૃષ્ટ શા માટે વહે છે, કારણ કહોની તેહ ?
ભૂપત સૂણો તહો ભાવ આણી, હૂં કહૂં નવનીત,
પૂર્વે એક જ ઉપન્ધો રે, વડવાનલ ત્યાં હૈત.
મહા દુષ્ટ દુર્મતિ અસુર સંગી, વીગત ન લહે વિવેક,
વિકરાળ વદન ખીલામણ્ણે, એવો દૈત્ય આગ્યો એક.
દોટ દે જહાં દૈત્યસું, ત્રિશલ ધરીને પાણુ,^૨
તે નગરના નરપતિ રજાને, પોતાની દે આણુ.

એક વિશે સાંભર્યો, મહા નરપતિ તેહ,
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ માંહે, દમ્યા સહુના દેહ.
 વસ કરીને વેગે આવ્યો, ન્યાં સરસ્વતિ સાક્ષાત્
 કહેવા લાગ્યો પરણૂ મૂળને, કહે વિદ્વંસ યદને વાત.
 એ દુષ્ટ દુર્મતિ આવિયો, વિમાશ્યું મન માંહે,
 એ પાપી પાછો તો વળે, જે કરું એક ઉપાય.
 શરીર ત્યાં યુગ્મ કર્યાં, પછે વિમાસીને મન,
 પછે ત્યાંહાં થકી ઉત્પત્યાં, તે ગયાં બ્રહ્મસદન.
 તાતજી ! મુજ રાખીએ, દૈત દમતો દુષ્ટ,
 પિતાજી ! મુજ પરણુવાને, આવિયો પદ્મિપટ.
 કહે રે પુત્રી ! કોણુ આવ્યો ? સાચું કહે નવનીત.
 સ્વામી મેં એવું સાંભળ્યું જે, વડવાનલ ત્યાં દૈત.
 તેણે રાન માંહે અહો રોબ્યાં, દીસંતો વિકરાળ,
 તે ભાગી નાઠી ફરું છું, રખે જાણે ભાળ.
 વદન વિકાસી વળ્યાં પાછાં, દોહિલે નાવે^૧ કાય,
 મૂઆ ટાળી સ્વર્ગ ભાઈઓ, ન પામે ત્યાં સોય.
 હિંગરીએ જે આપ—બળે, પીઆરી^૨ શી આશ ?
 ગિહિલાં જે તૃષ્ણા કરશે, સ્વજન ધંધવ તાત.
 આવી કહ્યું એમ દૈત્યને, સરણે તાહારું કાજ,
 એક કહ્યું જે કરો મારું, વરું પુત્રને આજ.

કહો તો નારી! નાચૂં ખરું, કહો તો ગાજી ગીત,
(કહો તો) નટૂઆની પેરે નૃત્ય કરૂં, પરણુ મુજને સ્થિત.

મારે નથી કાર્ય એવડું, સાંભળો ધર દૈત !
અદ્ય ગણુ કહું તે કરો, પછે ધરશું પ્રીત.

આ કુંભ માંહે પેસી નીકળો, તો માને મારૂં મન,
વૈશંપાયન બોલયા રે, સાંભળો રાજન !

કુંભ માંહે પેસી રહ્યો, ઘટદાર કીધો રોધ,
અવની થકી જાયો લેઈ, શીર ઉપર કીધો યોદ્ધ.

શિશ્ન થકી લેઈને મૂકિયો, જઈ રહ્યો ત્યાં તગ મૂળ,
પછે મધ્યથી ચેતિયો ને, પડી મોહોમાં ધૂળ.

(પછે) મૂકી મધ્ય પાછાં વળ્યાં, આવ્યાં આપણે સ્થાન,
તે દૈત્યના તાં ત્રાસે ભાગ્યાં, થયાં અંતર ધ્યાન.

ચેહેલો પ્રભાવ પૂરો હુનો રે, સરસ્વતિનું રૂપ,
હવે કિચિત દાખવું તે, સાંભળો ને ભૂપ.

કહી કથા ન પ્રીછવ્યા, રણીઆત કીધા રાય,
ત્યાર પૂઠે શું થયું તે ? કહો મુનિ કૃપાળ !

કહવું ૨૭ મું રાગ-રામઝી

સ્વામી કહેને કથા પ્રસંગજી, સ્યે હજીધરે તજ્યું પૂજ્યનું અંગજી.

ઠાળ

પૂજ્યનું અંગ પરહરયું તે, કથા કહેા વિસ્તાર,
વૈશંપાયન જોલિયા, રાય ! તું અવિધાર.

હિરણ્ય^૧ આપ્યું અતિ ઘણું, ધન આપ્યું કુંજરદાન,^૨
પછે હજીધર સંચરયા, કરી પુનરપિ^૩ તે સ્નાન.

પછે લાંઠાંથી આવિયા, તેણે સમે હજીધર રાય,
બીમ ને દુર્યોધન તે, સુભટ કરે સંગ્રામ.

અંતર્યામી વિશ્વવ્યાપક, વિચારે ચિત્ત માંજી,
પુત્રીને સુખ ઉપજાવવા, રખે પૂજ્ય પાસે જાય.

પછે દુર્યોધન નહીં મરે, જો બ્રાત ધરશે ક્રોધ,
વિનય કરીને પ્રીછવું, બળવંત એ છે યોદ્ધ.

વડ બ્રાત મર્યાદા રાખવા, સામા ચાલ્યા સ્વામ,
ચરણ વંદન કરીને, રહે બીડયા રામ.

આલિંગન દેતાં ઉપની, બળભદ્રને બ્રાતિ તાંહ,
કર્મયોગે અંધારાને હું શીદ આલ્યો આંહ ?

આંહાં થકી જો નિસરીએ તો, પામીએ મન શાંત,
આલિંગન દેતાં ઉપની, બળભદ્રને મન બ્રાંત.

(પછે) પાણ્ય ઝઢી પરિબ્રહ્મજીએ, જોસારયા બળદેવ,
પૂજ્યા ભડ પ્રેમશું તે, અનેક કીધી સેવ.

૧ સોનું. ૨ હાથી. ૩ બીજી વાર.

તે માટે તાંહાં જઈ મળ્યા, સાંભળો સુધું રાય.
 એ કથા રહી એટલે વળી, પ્રશ્ન ખીળુ થાય.
 રાયજી રીઝયા ઘણું ને, સંદેહ ટળ્યો મન માંહ,
 કાંઈ નથી ઋષિ! માહારે, જે કરું તમ પસાય.
 અશ્વ ગજ રથ ભંડાર કરીને, રત્ન હીરા કોડ,
 સમર્પણુ તમને કરું તે, નથી કહું કર જોડ.
 પછે રત્ન-થાળ ભરીને, શ્રીકૃષ્ણ મૂક્યું મધ્ય,
 પૂજ્યા ભડ પ્રેમશું તે, નાના વિધ સુગંધ.
 અલંકાર ભૂષણુ આપિયાં, નાના વિધ અનેક,
 શિર સહિત ચરણે લાગ્યા, કરી વિનય વિવેક.
 તમ યોગ્ય ગુરુજી ! નથી આપ્યું, વચન ખોલે દીન,
 જે આપ્યું તે અલ્પ દીશે, મંદ ભાગી હીન.
 ભલો ભલો કહે મહા ઋષિજી, શીસ મૂક્યો પાણુ,
 સદા શ્રી ગોવિંદજી તુલે, કરજો કલ્યાણુ.
 જેને પાસું પરિબ્રહ્મ કરું, તેનો કહું મહિમાય,
 પાંડવને પરિબ્રહ્મજી તે, સદા કરતા સહાય.
 કૌરવે કપટ ઘણાં કરયાં, પાંડવનાં હોદ્દાં મૂળ,
 શ્વરારો સમૂળું ગયું, જે પડી મ્હોંમાં ધૂળ.
 પાંડુને પેટ ઉપળ્યા જે, પુત્ર પાંચ વિશેષ,
 ખ્યાત યુગમાં વિસ્તારવાને, પુત્ર પાવન એક.
 અધર્મે હોય ત્રણ તું, કૌરવનું કાંઈ ના જાય,
 અધર્મ ન ગમે હરજીને, પાંડવ સમૂળું જાય.

અધર્મ ચાલ્યો યુગ ચ્યારમાં, તલ્લો સાંભળો વાત,
કરનારો તાં કરી ગયો, યુગ માંહી રહી વિખ્યાત.
રાયજી રીઝયા ધણું ને, ભાળવ્યા ભંડાર,
પછે જોતાં કાંઈ જડે નહીં, આપવાને સાર.
ચરણુ સેવા કરું ઋષિજી ! આપવાને દાન,
ઋષિ યોગ્ય એહ છે, જે ધણું માગે માન.
દિન દિન સેવા કરું ઋષિ ! ઉલટ અંગ ન માય,
એ કથા એટલેથી રહી, વળી પ્રશ્ન ખીણુ થાય.
કથા જે અધવચ રહી, વઢે ભીમ દુર્યોધન,
વળી સંજય પૂછ્યા રે, ધૃતરાષ્ટર રાજન.
ત્યાર પૂઠે શું થયું તે, કહે સંજય વાત,
છો છો મારો છોકરો, પાંડવ સધળો સાથ.

કડવું ૨૮ મું-રાગ વેરાડી

કહે સંજય સાંભળ રે રાય ! એવો કુંવર દીસે દળ માંભ,
તેનું પરાક્રમ કહ્યું ન જાય, સાંભળી સહુ આશ્ચર્ય થાય.
ચક્ર તણી પેરે સૈન્યા રહી, ભલા સુભટ તેણે વાણી કહી,
ત્રહી ગદા ભડ મારે હાક, સર્વ સૈન્યામાં પડિયો ઢાંક.
દુર્યોધન એમ જોસે વાણુ, વૃકોદરના ભેઉ પ્રાણુ,
ભીમસેન જે સ્થાનક રહ્યો, તાં દુર્યોધન ચાંપી ગયો.
મારી ગદા મન આણી ક્રોધ, ભીમ ઉપર ઢળ્યો તે યોદ્ધ,
સ્વેદ વળે, તન કાયર થયો, પૃથ્વી ઉપર પડીને રહ્યો.

થર થર અંગ હવું કાદવી, મૂળ વદવાને મત કાં હવી,
એક ઘડી તન લાગી લળી, ગ્રહી ગદા ભડ ઉઠયો વળી.

લોચન ભમર ચઢાવી રીસ, કોપે થર થર ધૂંગે શીષ,
મારી ગદા મન આણી ખીજ, જાણે કેડકડ પડતી વીજ.

દુર્યોધન પાછો ઓસર્યો, ભીમે કર દેખાડયો ખરો,
વળી ધસમસી આવ્યો શર, પ્રહાર કરી ક્યાં જઈશ ? ભૂર !

(પછે) મૃત્યુ તણો મૂકી ભય, મદ્દ તણી પેર વળગ્યા બેય,
દીચણીયાં, કોહોણી ને લાત, અળવે છૂટા નાંખે હાથ.

મહીષ તણી પેરે મારે શરી, વિન્દલ પામે જાયે નીસરી,
આંટી ઘાલે ચરણ કરી, કરડે અંગ ભરે આંચલી.

મદ્દગણિત વળગ્યા માતંગ, વાનરની પેરે કરડે દાંત,
છટકી વીર થયા જૂજૂઆ, ત્રાસે લોક જે જેવા રહ્યા.

નાસંતાં એમ બોલે મુખ, અણુસર્ન્ય પામીશું દુઃખ,
અંતરીક્ષ ઈંદ્ર આવીને જોય, પૂર્વે આવા વદયા ન કોય.

રઘુનાથે રાવણુ તાં દબ્યો, વૃત્રાસુર તાં યે એમ હણ્યો,
યુદ્ધ જલંધર ને મહાદેવ, તેપે અદકું આ અવશ્યમેવ.

ભલા સુભટ એમ વાણી કહે, પુષ્પવૃષ્ટિ તાં દેવતા કરે,
વૃકોદર વાધ્યો અતિ ધણું, કાઠ્યું બળ સહુ પોતા તણું.

મારી ગદા ને બેવડ થયો તવ દુર્યોધન ધરણી દબ્યો,
જવ પડિયો દીઠો જમાત્ર, કોપે થરથર ધૂંગે ગાત્ર.

નીલવટ ભ્રમર ચઢાવી રેખ, મહા કાળ ધરયો તવ વેખ,
 હળધરે હળ કીધું ઊફરું, પાંડુ તણા તન પ્રાજે કરું.
 ઈંદ્રપ્રસ્થ ઊગડું ગામ કોપ કરી કહે હળધર રામ,
 સંજય કહે સુણુ રાય ! ચિત્ત ધરી, એવી કોષે વાણી ઉચરી.
 અહો ઉભે એણે શં કરયું, હળધરે હળ કીધું ઊફરું,
 અહો સપરાણા વસ્યા વટે, કોપે હળધર અતિ હડહડે.
 સામા ચાલી ગયા શ્રી હરિ, બાંધવની પ્રશંસા કરી,
 સ્તુતિ કરવા લાગ્યા લઘુ બ્રાત, કર સંપુટ જોડીને હાથ.
 હળ હેઠું કીજે બળ ભાઈ ! એ મુજને આપો પસાય,
 સ્વામી ! તું કરણાનિધિ રામ, પાવન થઈએ તારે નામ.
 સ્વામી ! તું તો દીનદયાળ, વચન વિવેક કહે ગોપાળ.
 મહા ક્રોધ મૂકો પરહરી, એ તો એહના છે ગોતરી.
 આપણને એવડી શી પડી ? જેને મુખ લીજે તાં ભડી,
 અહો દુર્યોધન લાગે જામાત્ર, તાં સુભદ્રા પરણાવી પાર્થ.
 કૃષ્ણે એહેવી વાણી કહી, અદકે એણે કોઈ નહો.
 જે પાંડવ અવની પામશે, તો આપણને શં આપશે ?
 જે દુર્યોધન કરશે રાજ, તો આપણને કીયા કાજ ?
 મારે મન તો એ ઉચાટ, દીજે ભગિનીપુત્રો માટ.
 સ્વામી ! એમ સંજયું છે ક્યમે, પુત્રી વિધવા થઈ ક્યમ ગમે ?
 સ્વામી ! તહો એમ કહો છો રામ ! સઘળું કૃષ્ણ કરાવે કામ.
 સ્વામી ! તહો અધટતું કહ્યું, તે તો મારા મનમાં રહ્યું,
 અધટતું જે જોવા જાય, તેને તેવો દીજે ન્યાય.

કારણવચન શ્રી કૃષ્ણે કહ્યાં, તે હળધરના મનમાં રહ્યાં,
તેણે કરી મન પામ્યું શાંત, ગર્ભ અંધવના મનની ભ્રાંત.
સાંભળ સાચું એક ચિત્ત ધરી, એ તાં તારી છે દીકરી,
જે ઘટતું જેને તાં હોય, તે કરતાં નહીં વારે કોય.
પીતરીઓ પિતાને દામ, તો કેનું શું છે રે કામ ?
વળતાં વચન કહે કૃષ્ણ તે મર્મ, કૃષ્ણ કરાવે ધર્માધર્મ.
એવું કહીને હળધર વળ્યા, રાય ધૃતરાષ્ટ્રર ધરણી દળ્યા,
સંજય કહે રાજા ! અવિધાર, મૂર્છા પામ્યો તેણે દાર.

કડવું ૨૯ મું-રાગ રામઝી

ધરણી દળિયા તવ રુજનજી, મૂર્છા વાળી કરયા સાવધાનજી.

ઢાળ

સાવધાન કીધા રાયજી, અને નેત્ર વહે જળ પૂર,
દુર્યોધન જાતે થયું જ્યેમ, અસ્ત પામે સૂર્ય.
કુંવર કુળ-દીપક ગયો, મુઠ્ઠે વાહાલો હૂતો જેઠ,
કઠિણ રૂદે રૂટે નહીં મારું, વજ્ર ઘડિયું તેઠ.
કુંવર તાં બળવંત ગયો, શ્વેત પુત્ર મધ્યે એ જેઠ,
વૃદ્ધપણે વીગેવવાને, શીઠ આવ્યો પેટ ?
રૂદે મૂક્યું મોકળું, આરડે નર ને નાર,
દુર્યોધન ! તું કાં અવતરયો, મારી કૃષ્ણ મોઝાર.
હું રૂઢી રસોઈ રાંધી મૂકતી ને, આરોગતો આધાર,
મારે ખોળે ખેસતો તે, દુર્યોધન કુમાર.

મુઠ્ઠે આશ હૂતી અતિ ધણી, સાંભળો સંજય ! વાત,
 તે દા'દો મુઠ્ઠે કોણ કેશે આરહીને માત.
 આવાં મંદિર ને માળિયાં, નવા ગોખ ને અવાસ,
 ચિત્રામણ કીધાં હેમનાં, માંહી ચૂઆ ચંદન વાસ.
 ઘોડલે ધર દીપતાં, પડશાળ પોહોળા પાટ,
 સ્થાનક સુતનાં જૂજૂવાં, માંહે રત્નહિંદોળા ખાટ.
 પાર્શ્વયા પરવાળા તણા, માંહે હીરની દોર,
 ચાર પાઠએ ચ્યાર પૂતળા, તે ઉપર માંડણ મોર.
 તળાષ ત્રણ વામ ઉચી વિવિધ વિચિત્ર વિશેષ,
 ભલાં ગાલ મસૂરીયાં, ઉસીસે જડિત રેષ.
 તેણે પુત્ર મારો પોદતો, સાંભળો સુધી વાણ,
 આજ તે ધર તજીને, થયું છે મશાણ.
 શત પુત્ર હૂતા પેટ માંહે, જાણે કલકલીને શાલ,
 આજ ઉતારી નાંખિયા, જેમ રુદ્રની નિર્માલ.
 એણે તપ અહો અવતરયાં, દુર્બળ દીન અનાથ,
 આજ અહો થયાં વાંઝીયાં, પૃથ્વી પડિયા હાથ.
 રાજ્ય રિદ્ધ મહાનિદ્ધ હૂતી, રથ અશ્વ ગજ ઘોડાર,
 દેવ જ્યારે કોપિયો ત્યારે, ન રહ્યું એક લગાર,
 રાજ્ય ગયું તો જાઓ પરૂં, ધન ગયું તો જાઓ દૂર,
 ધન ધણએ આવશે, જેમ નદી કેરૂં પૂર.
 તે ગયાનું દુઃખ નથી, આવે ને વળી જાય,
 (પણ) કુંઅર જતે કાંઈ નહિ ઉગરચું રે, હોળી હેયા માંભ.

હવે સંજય મુઠ્ઠે લઈ જાઓ, જાંઠાં આમિદ્રહ અપાર,
 તે માંહે લેષ જાંપાવીએ રે, અભો નર ને નાર.
 આજ દુર્યોધન આરોગ્ય છે, કાલ કહેશે વાત,
 કેહેશે દુર્યોધન પૃથ્વી પડયો, ત્યારે શૂં થશે ઉત્પાત.
 પાસેથી સંજય રડે, એક દુઃખ ને વિજ્ઞાપ,
 દીવ્ય ચક્ષુ મુઠ્ઠે શાને આપ્યાં ? પુણ્યપેં ધણું પાપ.
 વળી રુદન કરતાં પૂછિયું રે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન,
 પછે સંજય શૂં થયું જવ, પડયો દુર્યોધન ?
 આધાર હતો એટલો તે, ગયો હજધર રામ,
 દોહલે કો આવ્યું નહીં, મારા પુત્ર કેરે કામ.
 અરે સંજય ! બાપડા, એવી કો કહે વાત,
 હવે આપું વધામણી જ્ઞે, જિત્યાની કહે ખ્યાત.

કડવું ૩૦ મું

સંજય પૂછા કરતાં રુદનજી, કોણ વ્યવસ્થા દુર્યોધનજી ?

હાળ

કોણ વ્યવસ્થા સુતને પડી, રાયોજી ધરે રાષ,
 નેત્ર દૈવે નીગમ્યાં તાં, દૈવને શા દોષ ?
 આજ મુજ જીવતાં પ્રથવી, ક્યમ કરે પાંડુકુમાર,
 જીતરડી અળગા કરૂં, નહીં આખનાં આધાર.
 એ અમ આગળે અળશિયાં, આજ વાહાડું શીશ,
 કોણ માત્ર એ કીડલાં ? જ્ઞે માથે શ્રી જમહીશ.

(અરે)સંજય ! પાંડુ જવ પૃથ્વી પડયો, ત્યારે કલ્હો મરતાં બોલ.
 અપત્ય મારા એકલા તું, પિતાને સમતોલ.
 સંજય અહો નવ જાણતા રે, પાંડુ કેરા તંન,
 વીગત્ય કાંઠ ન જોતાં, જ્યમ પુત્ર દુર્યોધન.
 પૂછો કુંતા પાસે છે જો, વાધતા બોલે બોલ,
 એણે કાંઠ નવિ જાણિયું રે, રૂદે થયો નિટોલ.^૧
 એણે અહ્મારા અવગુણુ ગ્રહ્યા, પણ ન ગ્રહ્યા ગુણુ એક,
 કોણુ મત્ય જ ઉપની જે, વાત પડી વિશેષ.
 ગુરુ બ્રાત સર્વ સંધારિયા, એવા કુળ અંગાર,
 એ ધર્મ અધર્મી કયમ થયો જે, વત્યાંવ્યો સંધાર.
 સંજય અહીં આવ્યા હશે રે, દેશ દેશના રાય,
 જોવાને જે આવિયા તે, અવટાણ્યા દલ માંહ.
 કોણુ કર્મે અગાધ્ય કીધું, ધર્મે મૂક્યું આપ,
 અઠાર અક્ષૌહીણી દળ આવટ્યું તે, છૂટશે કયેમ પાપ ?
 જો કુંઅર મારો કકીણુ હતો, પણ આવતો મુજ પાસ,
 પુત્રને હું પ્રીછવીને, અપાવતો અર્ધ રાજ.
 સંજય કહે આવ્યા હૂના, તેનો નહીં કાંઈ વાંક,
 વાંક તારા કુંઅરનો તે તો આડો આંક.
 સંજય એ શ્વ બોલિયો રે, જણાવત મુજ વાત,
 અર્ધ વેહેંચી અપાવત જો, હતા અવગુણુ સાત.

આગે ઘૂતશાળાએ સર્વ હારચૂં, વળી હારયા નાર,
 સેવક મુખ કહેવરાવ્યું જે, પરહરયા હથીઆર.
 ગાંગેવ ગુરૂએ ધણું વાર્યાં, પણ કહ્યું ન કીધું ભૂર,
 પંચાલીનાં પાંગરણ કાઢયાં, સભા મધ્યે થર.
 ત્યારે વિદુર મુજ કને આવિયા, કહી માંડી વાત,
 અંતરગત આલોચિયું, અમ કીધું શત ઉત્પાત.
 ત્યારે દ્રૌપદી તેડી કરી, અને ખેસારી ઉછંગ,
 વહુઅર મુજ કને આવિયાં, કુંઅર અબદ્ધ અસન.
 વર ત્રણ તેને મેં એ આવિયા, મન ગમતા જેહ,
 એ ધર્મની મત્ય કાંઠાં ગઈ જે, ઉપની મત્ય એહ.
 સંજય કહે રાય! સાંભજો, કેતાં કરશે રીસ,
 એનો અધર્મ તો કેા નહીં કહે, જેને માથે શ્રી જગદીશ.
 તારે કુંઅરે પાંચાલીનાં પાંગરણ કાઢયાં, કીધું તાં દુષ્ટ કર્મ,
 મસ્તક પાખે ધડ રહ્યાં મેં, જેયું સભા રહી મર્મ.
 ગાંગેવ, ગુરૂ તે સભાએ ખેઠા, મન નાણી^૧ મેહેર,
 જ્યારે જેહનો દાર પડ્યો, ત્યારે તેણે વાળ્યું વેર.
 ભીમને તો સુખ હવું જે, નવ્વાંણુ માર્યાં તંન,
 વેળા માઠી પડયા માટે જેયું દુર્યોધન.
 પછે દુર્યોધને શું કરચું, કોહોની સંજય! તેહ,
 કે યુદ્ધ કરચું કે પ્રાણ મયો, કે રહી છે દેહ.

કડવું ૩૨ મું—રાગ ગોડી.

નિર્ભય થકો જિયો તે વીર, ગ્રહી ગદા જિભો રણધીર,
 ધાતી^૧ દુર્યોધન મન હામ, વૃકોદર છંડાવ્યો હામ.
 સખળ ખળભેર કરે રે પ્રહાર, જાણ્યું પ્રાણ ગયા આ વાર,
 ત્રાહે ત્રાહે હવે શં થશે, જો પૂઠે ખીજી મૂકશે.
 ભાગી ગત જો પામ્યો ભીમ, સ્વેદ વળે તન ટાઢું હિમ,
 અડવડતો તાં લે એલવા, લાગ ન પામ્યો નાશી જવા.
 દુર્યોધનનો દેખી સંગ્રામ, સુભટ તણાં મન ન રહે હામ.
 જાંહાં દુર્યોધન મૂકે રણ, કોપે થરથર ધૂજે રણર.
 નીલવટ ભ્રમર ચઢાવી કાળ, જાણે પુરૂષે ચાંપ્યો વ્યાલ,
 કહે સંજય સાંભળ રે રામ! એવો કુંઅર દીસે દગ માંભ.
 યુદ્ધ કરતાં વસમી વાત, દુર્યોધન દેખાડે હાથ,
 ગજ આડે આવે અતરે, હાથ હડસેલી અલગા કરે.
 કાંન તણા સાહે પાપડા, મારે ગદા જાગ્યે અડવડા,
 હય તણો^૩ કેશવાગી ગ્રહી, અવળી સવળી નાંખે કંહી.
 નાંખે રથ ઝાલી જીકરા, આક તુલ પેર જાગ્યે પરા^૪,
 સંજય કહે મેં વાણી વદી, શોણીતની એક ચાલી નદી.
 ગજ રથ અશ્વ તણાયા ખહું, સુભટ તણી સંખ્યા નવિ લહું,
 ઘોડે ચઢયા શુડયા અસવાર, પાલા તણો ન લાભે પાર.
 નાવ તણી પેરે રથ ફરે, કો હવે પામે વળગી જિતરે,
 કો વેહેતે પૂર તણાઈ ગયા, કો કાદવમાં ખૂંચી રથા.

ઘડ પાખે મસ્તક રડવડ્યાં, જાણે શોણીતમાં તરે તુંખડાં.
 દેશ દેશના આવ્યા રાય, તે સહુ અવટાંણા દળ માંભ.
 અગિયાર અક્ષૌહીણી કટક જ હતું, તે તારા કુંઅરને પરા વર્તનું
 તેમાં કોની ન લાધી ખોજ^૨, કટક પડયું ત્યાં ફેજેફેજ.
 ગદા ખડગ ને તોમર પ્રમાણ, ચાપ ચઢાવી મૂકે ખાણ,
 પેહેરયાં જીવરખી^૨ જણુ શાલ, બાથા બીડયા રે ભૂપાલ.
 નાના વિધનાં અંગ હથીયાર, પેહેરયાં સેન્યા તાં અતિસાર,
 એવા ધરણી ઢળિયા વીર, જેનાં પર્વતપ્રાય શરીર.
 મૂછ તણા વાંકા આંકડા, અશ્વ અનુપમ ઉપર ચઢતા,
 એવા ધરણી ઢળિયા વીર, જેનાં પર્વતપ્રાય શરીર.
 અતિ ઉંચા છે તેના તુરી, પાખર સહિત પલ્હાંણુ જ ધરી,
 શીર લગામ ત્યાં સોના તણાં^૩, મધ્યમ ચિત્રાંમણુ લખિયાં ધણાં.
 રત્નજડિત તે ત્યાં ચોકડાં, કુંકુમરોળ કીધાં પૂછડાં,
 ચરણુ ચ્યાર ભોંચે નવિ ધરે, કેા જાણે અંતરીક્ષથી ઉતરે.
 તે ઉપર કેવા અસવાર, સાંભળજો તેના ક્રુંગાર,
 વાજ^૪ શીર ખાંધ્યા શીરખંધ, નીલવટ જાણે શોભે ચંદ્ર.
 ગળસ્થળ ભરીયા તંબોલ, અરણુ અધર તે રાતા ચોળ,
 વાજ અંગ ધરયાં આબ્રણુ, અગમગતાં જાણે રવિ કીરણુ.
 અંગ આલેપન કીધાં ધણાં, ચૂઆ ચંદન ઉપર છાંટણાં.
 કહી પટા બીડયાં ભૂષાળ, શર તેણે પેહેરયા સુરવાલ,

૧ તપાસ, ચોધ. ૨ જીવનું રક્ષણ કરનારે અખતર. ૩ લગામને નાન્યેતર
 અતિમાં ગણી છે. ૪ સુંદર, દેખાવડા.

નીલ પીત કરતી જરી કેર, મધ્ય ચિત્રામણુ લખિયા મોર.
 વારૂ પાને ધરી મોજડી, જાણે આગે હુતી જડી,
 એવા ધરણી ઢળિયા વીર, જેનાં પર્વતપ્રાય શરીર,
 જે જેવા આવ્યા રણસંગ્રામ, મંદિરનાં મૂકીને કામ,
 અલ્પ જીવ અવગ્રાણુ કહો, ગંધ્યખડેડો (?^૧) લાધ્યો નહો.
 કેની સ્ત્રીને વિરહ હતો, સ્વામીજી દષ્ટે આવતો,
 રંગે રમશ્નં ભોગવિલાસ, અંતરગત એમ કરતી આશ.
 કેની જનની^૨ જેતી વાટ, પુત્ર તણુ ધરતી ઉચાટ.
 ક્યહીએ આવશે મારો તન, પેરપેરનાં પ્રીસૂં ભોજન.
 કહોની ભગિની દેતી આશીશ, ખાંધવ જીવજી કોડ વરિસ,
 વીરનાં વિધન ખળીને જજી, ખાંધવ મારા ઘેર આવજી.
 કેહીને ગુરૂ ને કેહીને ભ્રાત, એમ કરતો સધજો સાથ,
 કેની સ્ત્રી કરતી ઉચાટ, અંતરગત એમ જેતી વાટ.
 કેની માતા થઈ વાંઝણી, પુત્ર આવ્યાની આરત ધણી,
 કેહીની ભગિનીને એકજ વીર, નયણે તે તો ઢાળે નીર.
 કેહીની અંધવની ત્રુટી ખેલ, તે મુખથી નિશાસો મેલ,
 તેહ તણે નીશાસે રાય, નીલૂં^૩ હોય તે સુકું થાય.
 કેહીને એક હુતો યજમાન, તેને તાં પડ્યાં વિદ્યાન.
 એમ આશાભંગ થયા ખાપડા, જેતાં વાટ રહ્યા જીવડા,
 સૈન્યા માંહે વત્યો સંધાર, તે સર્વ રાજને ભાર.
 અન્યો અન્યે મળિયા વીર, ધનુવિદ્યા જે જાણે ધીર,
 વળી સંજય કિહિ છી સાર, સાંભળ રાજ તે નિરધાર.

૧ શબ્દના અર્થ ખેઠા નથી. ૨ માતા ૩ લીલું.

કડવું ૩૨ મું

કહે દુર્યોધન સાંભળ ભીમ ! કાં થઈ બેઠો ટાઢો હિમ ?
 શું ના તું થાતો સાવધાન ? એક મુહૂર્ત તાં છે દિનમાન.
 છૂટક યુદ્ધ અલ્પો નહીં કરૂં, કુંડે ઊતરીએ તો ખરૂં,
 શરે શર સેન્યા માંહી બકે, જેકો જેને મારી શકે.
 એણી પેરે અપત્ય સંગ્રામ, નાશે તેનો ફેડે ઠામ,
 જે કલ ખાધને ભોમે પડે, તેનો પુત્ર જે તેને અડે.
 (તો) આપણે હદ કીધી ખરી, જે લીહ^૧ લોપી ગય નીસરી,
 તેનાં આયુદ્ધ લેજો હરી, દુર્યોધને વાણી ઊચરી.
 તે વળા ન રહે નગર જ માંહ્ય, એવી પ્રતિજ્ઞા કીધી રાય,
 પછે યુદ્ધ પ્રમાણુ જ કરી, મધ્ય ઉભા ગદા કર ધરી.
 સંજય કહે રાય ! સૂણુ ચિત્ત ધરી, એવી આકૃત્ય^૨ યુદ્ધની કરી,
 જેમ જળકૂડા માંહે શશિબિખ, ત્યમ કુંડે નાંખ્યા સ્તંભ.
 અળ યૂથ રહું જેમ ફરી, તે મધ્યે બેઠો કેશરી,
 શર સકળ માંહે એમ શોભતા, કરે માર તે મહા મલપતા.
 ઉપાડીને મૂકે ધાય, વાંકો વીસમો કેા નવિ થાય,
 બાંધીને આખું શરીર, એમ દુઃખ માંહી પડયા વીર.
 ભીમસેન જે મૂકે ધાય, તેણે દુર્યોધનને નહીં પ્રભાય,
 જાણે પર્વત ઉપર પડી, પાછી ગદા આવે ઊથડી.
 વળતી મારે તે દુર્યોધન, ભીમનું થરથર ધ્રુજે તન,
 ગયું હબકે સર્વ લોહી ને માંસ, જીવતો પડયો હું યમને પાશ.

૧ લીહ=મર્યાદા. ૨ આકૃત્ય=આકૃતિ=શરતબંધી.

શત્રુ તણી મન વસમી વાટ, ભાંજી ભૂકો કીધાં હાડ,
પાંડુ તણા જે ચ્યાર કુમાર, દૂર રહ્યા એમ કરે વિચાર.

કહો રે કૃષ્ણ! શ્વામી શં થશે, ભીમડો મરશે કે જીવશે,
ના રે આપ! કલ્યાણુ જ હશે, જેના કુળમાં ધર્મ જ થશે.

કહે સદેવ નકુળ એમ વાણુ, સાંભળીએ હો સારંગપાણુ !
જો કેા હોય તેને કૂટી મારીએ, એ યુદ્ધ અર્હાંથી નિરતારીએ.

ત્યારે કોપ કરીને બોલ્યા ધર્મ, મૂઠો! કાંઈ ન જાણે મર્મ,
અરણુવ^૧ ઊતરિયા બહુ નીર, એછે જળ ક્યેમ ખૂડો શરીર.

બોલ્યા બોલ તે ક્યેમ મૂકીએ ? ધટતારત સમ કિમ ચૂકીએ,
જો સત્ય મૂકી અસત્ય ચાલીએ, તો ખાર વરસવન કિમ ગાળીએ.

સત્યે તયે રવિ શશી ભાણુ, સત્ય સૃષ્ટિ તણું મંડાણુ,
સત્યે કરીને મારૂત વાય, સત્યે કરી પ્રસવતી ગાય.

સત્યે કરી સઘણુ આચાર, રહી પૃથ્વી સત્ય આધાર.
એવો બોલ કહી ચૂક્યા લહો, સત્યે સમુદ્ર મયાંદા રહો.

તેમાં સંદેહ નહોં રે બાત ! જગ રેલીને કરે ઉત્પાત,
જ્યારે અરણુવ મન આદરે, સઘણી પૃથ્વી જળમય કરે.

સત્યે રાખી રહ્યા શરીર માનુભાવ એવા ગંભીર,
તારે એવડી શી છે પડી ? જે ભારે વચન કહો મુખ ચઢી.

આગે દૂહવાણુ હરિ મન, એક વચન માટે અર્જુન,
સહેજે સેવા કરતાં કહ્યું, તે માટે ધણું દુઃખ નર વહ્યું.

વચન વિવેક આપણુ રડવડયા, સગાં સહોદર કોહોના નવહવા,
 તે કિમ્ વીસરી ગયું હો વીર ! તરસ્યાં ટીપૂં ન પાયું નીર.
 વન વીગૂત્યા પાંચે જણા, કર્મભોગ ભોગવ્યા આપણા,
 (નહોં તો) નકુત્ર મશાણી, જોષી તહો, વ્યંડળ અર્જુન વાડવ અહો.
 ભીમસેન રાંધણા રખવાલ, જો વિમુખ થયા ગોપાળ,
 નારાને નુના^૧ લાગ્યાં રવિકીરણ, તેના કંટક વિખ્યા ચરણ.
 જોને દાસીની ગણના નહીં, તે દીધે વત્તે ઓશીયાળા થઇ,
 આપણુ સુખેદુઃખે રહ્યા (પણ) ચીનતાના દિન દોહિત્રે ગયા.
 સુખ ન પામી એ સુદરી, આપણે ઘેરે આવી નહિ ઠરી.
 હરિની રીસ ત્યારે ઊતરી, ઇંદ્રસદન જઈ સ્તવિયા હરિ.
 આતિ નાવ કીજો અભિમાન, સર્વ કર્તા છે શ્રી ભગવાન,
 આતાં જો રત્રામી સ-મુખ હશે, તો ખોત્ર આપણો ઉપર થશે.
 ભીષ્મ યોદ્ધ ને ગુરુદેવ, કર્ણુ કૃપાચાર્ય અવસ્થમેવ,
 મામો શત્રુ ને ભગદત્તરાય, આહ્લવીક અહુ યોદ્ધ કહેવાય.
 તે સન્નળાને! ર્દર્પ જ હણ્યો, છાશ તણો એ છે આક્રો,
 હઠિયો ભીમ થઇ હાંકશે, ત્યારે નીધણીઆઓ નાશી જશે.

કડવું ૩૩ મું-રાગ સામેરી

વકરતાં વીર વાધિયો રે, વૃકોદર તેણી વાર,
ગદા દળ મધ્યે ફેરવીને, ગાજતો અતિ સાર.

પછે મૂક્યું મોકલું, બાંધી આપ્યું તન,
પછે છૂટક માંડિયું રે, સાંભળો રાજન !

આકર્ષાં બળ આપણું ને, ચાલિયો રણધીર,
સૈન્યા અંગ ઉડાડીને, શ્રયણ કીધું શરીર.

માહોમાહે બહુ આફળે ને, સુભટ મેહેલે ધાય,
ગદા વાજે, અરથ^૧ લાજે, તોએ દુઃખ ન થાય.

આમીષ^૨ કટકા અંગથી, શોણીતની વહે ધાર,
પાછી પાંહાંની નવિ કરે, એવા સુભટ જૂઝાર.

(પછે) મૃત્યુ પોતાના મનમાં નહોં, શરને મન જેમ તૃણ,
નાશીકા ઉપર વહે રક્તધારા પલાશ^૩ જેવું વર્ણ.

મર્યાદા માને નહોં, ચાલંભે બળ આપ,
એક તાં કરે ગ્રહી ગદા, બીજે ભરતા થાપ.

અભિમાન આપણા અંગનું, કો ન મૂકે મામ,
ભોમ્ય ગ્રહી છાંડે નહી રે, ધણું કરે જે પ્રાણ.

રહ્યાં દળ પાછળ તરવરી, જૂએ સુભટ સંગ્રામ,
તુંગો તુંગાં ત્યાંહાં પડ્યાં, તલ મૂકવા નહોં ઠામ.

અન્યો અન્ય ગદા આથડે, ઉડી રહ્યા અંગાર,
ઇંદ્ર તાં ધણું ઉધ્રક્યો, કોણ આવિયો આ વાર.

આગે વૃત્રાસુર ધણુ વળગિયો, તેવી વિશ્વ જાણે વાત,
 તે થકું આ અધિકુ જાણે, હોય છે ઉત્પાત.
 શિર શત્રુ મારે છે ધણા, કોણુ આવ્યો આજ ?
 અંતરીક્ષ આવી નીહાળિયું, રાખવાને રાજ.
 જૂએ તો તાં યુદ્ધ કરે છે, દુર્યોધન ને ભીમ,
 આણી વાર જે ઉગર્યો તો થયું ટાંઢુ હિમ.
 ઈંદ્રની તાંહાં અપ્સરા, કરે વૃષ્ટિ અપાર,
 દેવાંગના અંતરીક્ષ રહી તે, પ્રહીને વરમાળ.
 પછે જીવ ઉપર આદરયું, મોકળું મૂક્યું મન,
 ભીમને પાસે રહ્યા જે, પોતાના ભડ જન.
 ભીમને પાસે રહ્યા જે, જેવાને સંત્રામ,
 ઓ ઝટ આવે ગદાને, દશ વીશ પડતા ઠામ.
 આપોપે નાહાશી ગયા, ઉભા ન રહે કોય,
 હાથીઓ તાં વઢે તારે, ઝાડનો ક્ષય હોય.
 મહામત્ત જ્યારે આફળે, તારે વીર કશાં વખાણુ,
 મસાની પેરે આપણા, નીકળી જાશે પ્રાણુ.
 ઉગર્યા નહીં જાણીએ તો, કોણુ લેશે સિધ્ધ,
 અનર્ગલ ધન આપણને તે, ભોગવશે કોણુ રિદ્ધ.
 આ રહ્યા સુખ શું પામીશું, ચાલો જમ્મએ ઘેર,
 એક કહે આંહાં અસંભવ, અભિનવી દીશે પેર.
 જે જાએ તો જાએ પરા, ઉપજે એક મન,
 આંહાં મૂએ કોઈ અવગત નહીં, કુરુક્ષેત્ર મહા પાવન.

સાનિધ્ય છે શ્રી કૃષ્ણજી, બ્રહ્માંડ કોડનો નાથ,
એવું તાં મન વિચારીને, જાવા દીધે! સાથ.

કડવું ૩૩ મું

સંજય વાણી ઉચરે, રાય ! તું અવિધાર,
પછે એહેવા વહૂટયા, જાણે પર્વત-ધાર.

અપશુકન દળ આપણે, પાપાણની હોય વૃષ્ટય,
કશ્યપ—સુત^૧ જાંખો થયો, દાખિયું અરિષ્ટ.

દિવસ તાં વિપરીત દીસે, વિકટ મારત વાય,
સૈન્યાપતિના શીશ ઉપર, ગ્રધ પક્ષી જાય.

અપશુકન માને નહીં, સાધે નહીં કો ધીજ,
પ્રહાર પૂરણ અંગ કાંઠા, ચઢાવીને ખીજ.

ચાલતાં અંગ આપણે, ચાળા કરતા બહુ,
સંજય કહે તેના અંગ ચાલવાની, વાત કેહી પેરે કહું.

ગત ત્યાં અહભુત કરે છે, ભીમ દુર્યોધન,
જાણે આગે સાધિયાં રે, ચોરાશી આસન.

પછે તાહારે દીકરે, ભીમને કીધો પ્રહાર,
પવન કેરા પુત્રને, ચાલી શોણીત કેરી ધાર.

પછે મારી ફેરવી, ભીમ રહ્યો એક જ મેર,
દુર્યોધન દુઃખ પામિયો જે, વાગી ત્યાં બળભેર.

ભલા યોદ્ધ વખાણીએ જે, ઘૈર્ય રહેતા હાર,
સુભટનો સંગ્રામ જોતા, ધણા માને હાર.

केनां धनुष करमांथी पड्यां, केनां पडियां प्वाण्,
 केनां मुष् त्यां ईर्क्या वणी, केना दणिया प्राण्.
 केने शुध नहीं शरीरनी, केने थाय यित्तब्रम,
 के रथंलनी पेरे स्थिर रखा, दृप्ततां पराक्रम.
 केने गत नहीं अेटवी ञे, यरण् अज्ञावी ञय,
 मान मनमां अति धण् पण्, वाणी मुष् न जोलाय.
 ञण्णे केण्णे कामण्णु डीधूं, तन्नो सांलजोने राय !
 संजय कहे अेवूं आश्चर्यं, दीशे छे दण मांण्.
 केनां धन सांयां रखां, केनां रखां आभ्रण्,
 केना व्हालीना वज्जेग रखा, अेयितां आव्यां मर्ण्णु.
 संजय कहे लूं शं करूं रे, गत नही मूण्णु आप,
 युद्ध थकी मूआ विसरचा रे, वाया अंधन पाप.
 कखा विना छूटूं नहीं, वणी वणी पूछे राय,
 कामण्णु काया कुंअरनी ने, प्रदार क्येम अमाय ?
 तउका छांहीआनी वीगत न ञण्णुतो मूण्णु तन,
 गांधारी कहे (मूण्णुने) कुंअर विना, न लावतूं लोअन.
 ते तां रण्णु मांण्णु अेकलो, कामण्णु तेनुं शरीर,
 लूष् तरस ते क्येम अमशे ? केण्णु पाशे नीर ?
 अंतरपूछण्णु अेटलो, अत पुत्र मध्ये कूमार,
 धरती व्हेर देती नथी, अन्नो पेसता नर नार.
 अन्हांउ तूटी पडतूं नथी श्ये ? दणत सधणूं पाप,
 आपण्णुने अवतार नोहे तो, गणे डीणे काप.

દાવાનલ આવે ધીકતો જો, કાંઈએક હોયે કામ,
 રુદ્ર ત્યાં કરતો નથી રે, સૃષ્ટિ કરેા ઠામ.
 સમુદ્ર રથે નથી લોપતો રે, મર્યાદાનું ઉમાણ ?
 ત્યારે જ્જળમય પૃથ્વી કરે, જ્જળમય આવે ઉધાન.
 પર્વત પ્રોઢા દીશે છે જ્જેનાં, શ્ચિખર ગગન સમાન,
 શ્ચા માટે સૂતા નથી રે, પડતાં લેતા પ્રાણ ?
 સૃષ્ટિકર્તા રથે નથી રહેતાં ? સંવરતો નથી સૃષ્ટય ?
 આકાશમાંથી નથી આવતી, પાપાણુ કેરી વૃષ્ટય.
 શ્ચા માટે તાં નથી હોતો, જ્જગ માંહી પ્રલે કાળ ?
 શ્ચા માટે જ્જતા નથી રે, દશે તાં દિગ્પાલ.
 શેષ ત્યાં રથે નથી મૂકતો, આપણા અંગનું ધીર ?
 સૂખ સધગાં સોહેલાં આ, સહુ ન જ્જયે શરીર.
 આલોટતી આક્રંદ કરતી, ધરતી મન ઉચાટ,
 શ્ચા માટે વળતો નથી રે ? શ્ચા માટે નીરદાટ ?
 સંજ્જય વાણી ઉચરે, સાંભળ સાચું રાય !
 કેહેતાં ક્રોધ કરેા નહોં તો, ધટારત કહું ન્યાય.
 તારે રાયે શું સુત જિતે, તું શું કરે વિલાપ ?
 દૂપણુ કોને દીજ્જે નહોં, શું કરેા મિથ્યા વાત ?
 તારી આશીષે નહોં જિતે, વાંછે નોહે કલ્યાણ,
 લખ્યો લેખ મટે નહોં જ્જે, હોય વૃદ્ધિ ને હાણ.
 સંભારેા શ્રી નાથને જ્જે, પુરૂષોત્તમ પરિબ્રહ્મ,
 કેડે તલ્લેા જ્જાણુશો ન્યારે, પ્રકટ થાશે ધર્મ.

કડવું ૩૫ મું—રાગ સામેરી

પુત્ર વેદથી પ્રીછવીને, પ્રશ્નસ્વાં નર—નાર,
 વળી આક્રંદ માંડિયું: મારો દુર્યોધન કુમાર.
 વહાલાના વિરહ માટે, મારા નથી જતા પ્રાણ,
 હવે મન કયેમ વાળાએ રે? કહો સંજય! વાણ.
 તેનું દુઃખ કિમ્ ન હોયે, પોતાની ત્યાં માત,
 આપે સુખ દુઃખ વેદીને, પુત્ર પોખ્યા હાથ.
 સાચાં જૂઠાં અહૂ કરવાં, જૂઠાં જોડ્યાં આજ,
 નાવૈ આવી લોકની, મારો નથી એવો આજ.
 માતને કયેમ વિસરે, દશ માસ વેઠ્યું દુઃખ,
 ઉદરમાંથી ઉપન્યા પૂઠે, અનેક દીધાં સુખ.
 સંજય વાણી ઉચરે, ગાલવ ગુરુને તન,
 શા માટે આંસુપાત આણો, હજી આરોગ્ય દુર્યોધન.
 ઘડી માંહે ઘડી પીઆરી છે, તહો સાંભળોની રાય,
 કોણુ જિતે છે કોણુ હારશે? તે કળ્યું તાં નવિ જાય.
 જાણું છું જિતી રહ્યા રે, પાંડવ આગળ પુત્ર,
 હાથે તાંહાં હઠ કરીને, ભાંજ્યું તાં ધરસૂત્ર.
 મારા માયા ભક્ષરો કો, પાછી ન કરે પૂંઠ,
 છો છો મારો છોકરો પણ, ભલી જેઠી મૂંઠ.
 ભીમ ભડતાં લડયડયો, અને ખાધી તાં હાર,
 સંભની પેરે સ્થિર રહ્યો, ઉપર પડિયો પ્રહાર.

સ્મરણ કરે શ્રી નાથજીનું જીવન જગદાધાર,
 દુર્યોધનના પ્રહાર થકી, હરિ આણી વાર ઢિગાર.
 મુહૂને ગત નથી ગોવિંદજી ! મુહૂને રાખીએ રણુછોડ !
 કાળા ગિાહત્રા તાહરા, પરિષ્કલ્પ પ્રાણ મ છોડ.
 ભક્તને જ્યારે દુઃખ પડે ત્યારે, વેગે ચઢોજી વહાર,
 પ્રલહાદ પુત્ર તે દૈત્યનો, તેને કોપ્યો અસુર કુમાર.
 હિરણ્યકશ્યપે છેદવાને, ખડગ કાઢ્યું ખેત,
 ત્યારે સ્તંભમાં સ્થાનક કરીને, ઢિગાર્યો અવશ્યમેવ.
 ગજ વિષે શું જ્ઞાન હતું, મૂકાવ્યો ત્રાહપાશ,
 અહો બ્રાત જ તાહરા, અહને જીવાડો અવિનાશ.
 ભક્તને જ્યારે દુઃખ પડે ત્યારે, આવીએ અવિનાશ !
 અરણુવ માંહે બ્રૂડતાં, કેશવ ! રાખો પાસ.
 મૂઆ પૂઠે શં પ્રકટ થાશે ? સમે પ્રકટો સ્વામ !
 તાહરા ભક્તને રાખીએ, દોહલી વેળા કામ.
 અંતરજ્ઞમી અનંતજી, ઘટ ઘટ માંહે વાસ,
 ભીમ મારી સ્તુતિ કરે છે, પડ્યો છે દુઃખ પાસ.
 પૂડળ જઘને ઓલવે, કરે સ્વામી સાન,
 જંઘ પોતાની ચાખડી, ભીમ તહો થાઓ સાવધાન.
 ભીમ મન માંહે સમજ્યો, ને સમજ્યો દુર્યોધન,
 શા માટે તહો બેદ કહો છો ? પ્રભુ જગજીવન !
 શા માટે તહો સાન કરો છો ? સ્વામી શ્રી મહારાજ ?
 અનાથનો તું નાથ કહાવે, મુહૂને કોણુ વેળા આજ ?

પ્રાછવનારો પ્રીછવી ગયો, જોષને ભડ લાગ,
 ગદા મારી ફેરવી, જાંઘનો અર્ધ ભાગ.
 જાણ્યું અંઘથી અળગો કરું, વળગશે તે વીર,
 અડવડતો અવની પડ્યો, ને નેત્રે ધારા નીર.
 ઉપર કર્મ અધાર કીધું, વળી મૂકતો માર,
 હો હો કરીને હાથ સાહ્યા, પ્રભુ જગદાધાર.

કડવું ૩૬ મું-રાગ વેરાડી

કહે રે પડ્યો દુર્યોધન, સાંભળાએ હો જગજીવન !
 અખિલ ભુવન તારે આધાર, તું નિરંજન ને નિરાકાર.
 તુહને સત્ય સ્વરૂપ વેદ જિયરે, તો તું કાં અસત્યને અનુસરે,
 મેં તો જીવી જાણ્યું મરી, પામ્યો ચરણકમળ શ્રીહરિ.
 અઘટતું કીધું અવિનાશ, દુર્યોધન બોલ્યો વિશ્વાસ.
 (ત્યારે) બીમસેન બોલ્યો રવ ચઢ્યો, તું તો તારે પાપે પડ્યો.
 સ્વામીને શું કહાડે વાંક ? તારા કર્મને આડો આંક,
 જ્યારે તેં ચીર કાઢયાં સતી, જાણ્યું માથે મૃત્યુ જ નથી.
 એમ જાણ્યું તેં દુર્યોધન, જિતી બેઠો ત્રણ ભુવન,
 કયાં શકુની ? કયાં દુશાસન ? કયાં બીજમ સરખા ભડ જન ?
 કયાં તારા બળાયા રાજન ? તે સહુ ચાલ્યા યમસદન,
 કયાં દ્રોણ ? કયાં કૃપા ઋષિ વળી ? જેને અસ્ત્ર વિદ્યા સહુથી આગળા.
 સધળા દિવસ સરખા નવિ જાય, ફરતી ફરતી આવે છે છાંય,
 ત્યારે દુર્યોધન બોલ્યો વીનતિ, હલ્યા ! તું અજરામર નથી.

તારા વડા વઢેયાં કયાં ગયા ? સ્થાનક સ્થિર કરી કેા નવિ રહ્યા.
 એ તો આવે ચાલ્યો ચાલ, કેા આજ કેા મરશે કાલ,
 એ શૂં મિહિલૂં છો છો આજ, મેં તો લાલૂં એ કીધું રાજ.
 વાર યુગ માંહે રાખી ખ્યાત, જાણે તારૂં તન કે મારા હાથ,
 કૃષ્ણે કપટ કરાવ્યું ભૂર ! નહીં તો મુજ આગળ તું કીયો શર ?
 શૂં આપ વખાણે અવની પડ્યો ? જેમ પંખીપતિ આગળ કાગડો.
 પડ્યો પોકારે એમ સાદ, ભીમસેને કીધો સિહનાદ,
 વાજે પંચ શબ્દ સંવાદ, ગાજે વ્યોમ ધ્રુજે તેણે નાદ.
 જિત્યાનાં વાજે જંગીર, જેવા આવ્યા મોટા વીર,
 પડ્યો દેખી દુર્યોધન, મોટો મહીપતિ કરે રૂદન.
 કેાણુ રાજ ? કેાણુ વૈભવ હતો ? દુર્યોધન મહીમંડળ છતો,
 મોટો રાજ પામ્યો મરણુ, ત્રાહિ ત્રાહિ પ્રભુ અશરણુ શરણુ.
 પડ્યો દેખી દુર્યોધન, રાય યુધિષ્ઠિર કરે રૂદન,
 મારા વહતા રડવડતા વીર ! હવે તાં કેાણુ પાશે નીર ?
 જેના મૂક્યા લીજે ખંડ, તેહની હાથે સ્ત્રી કીધી રંડ,
 હાથ ધસે (રાય) રૂદન કરે, એવા કુટુંબનિહંદન નવિ અવતરે.
 હૂં અવતરિયો કુળ અંગાર, એમ કહી નાંખ્યાં હથીઆર,
 સાંભળજે સહુકો વીનતી, મારે રાજ્ય તણો ખપ નથી.
 નાનડીયા વયે લધુ વીર, એને અભિલાખા રહી શરીર,
 પોહોતી અવધ જાળી વન માંહ અરાધૂં જઈ વૈકુંઠરાય.
 અનેક ઉપાય કરૂં રે આપ, દમૂં દેહ તો છૂટૂં પાપ,
 એણી પેરિ બોધ્યા યાદવવીર, રાજ ! તું મહાસાની ધીર.

એ શૂં માંડી બેઠો આજ ? તુજ પાપે કોણુ કરશે રાજ ?
જેઠ બ્રાત હોય આરોગ્ય, લઘુ બ્રાત નહીં રાજને યોગ્ય.

(સ્વામી) રાજ કરશે બીમ ઉભો રહ્યો, અમથી જે ઊકરો થયો,
એક થયા એ બાંધવ ચ્યાર, અમને તાં નવિ પૂછે વિચાર.

મેં તો નામ ધરાવ્યું ધર્મ, શૂં કીધું મોટું સત્કર્મ.
ગયા વન રહ્યા વર્ષ બાર, પૂર્વે પાછા આવ્યા દાર,
શૂં પોષ્યો મેં કુટુંબ પરિવાર ? જે રાજ તણો આવ્યો અધિકાર.
શત્રુ કાર કીધો શૂં બ્રહ્મ બોગ્ય, જે થઇ બેઠો રાજ જ યોગ્ય,

શૂં સ્થાપો છો શ્રી મહારાજ ! નહીં કીજે ગોઝારૂં રાજ.
શૂં સંતોખ્યા અકળ સ્વરૂપ, રાજ સમાન થયો જે ભૂપ,
મૂહને રાજ જે આવી મળ્યા, તેમાં કે પાછા નવિ વળ્યા.
સાંભળીએ સ્વામી શ્રી હરિ ! ધણાં તણી સ્ત્રી વિધવા કરી,

તે શૂં નહીં લાગે રે પાપ, મન વિમાસી બોલો આપ.
સંજય કેહિ સાંભલીએ રે રાય, કૃષ્ણદેવ વળી કહે ઉપાય,

કડવાં ૩૯-રાગ વિરાડી

વળતા કૃષ્ણ એણી પેરિ કહે: તું કહે તે ઘટારત છેય,
 સત્ય સત્ય તે કહું હો રાય ! તે કહ્યુ તે રમૃતિનો ન્યાય.
 તે કહું તે ધર્માધર્મ, દુષ્ટ દુર્ગતિ દુર્યોધન,
 છૂત રમાડી કલાડયા વન, તે સંભારોની રાજન !
 એણે પાંગરણ કાઠયાં પ્રેમદા, એ અટક્યો આવે છે સદા,
 આણી વાર એણે તાંણિયું, આવડું થાતું નવિ જાણિયું.
 મૂજ જોતાં કેનો નથી વાંક, ભાવી ન ટળે આડો આંક,
 પણ ક્ષત્રીનો એહ જ ધર્મ, યુદ્ધ કરતાં નહીં અધર્મ.
 અંતર દેવે કરૂણા કરી, વળી રાજગૃહે માયા ધરી,
 તે અંતર્યામી છે શ્રી હરિ, તે ક્યેમ વહી જવા દે તરી.
 ઉઠાડી કરી વચન વિવેક, પછી રહું દલ અક્ષૌણી એક,
 શંખનાદ કર્યો શ્રી હરિ, રણ પાછું શોધાવ્યું વળી.
 જોહ જ કે જીવતા રહ્યા, આવી મેન્યા માંહે છતા થયા,
 કહે સંજય દિનકર વહી ગયો, કિચિત્ માત્ર તે નવિ રહ્યો.
 સાંજ થઇને સહુકો વળ્યા, આપાપણે સ્થાનકે મળ્યા,
 શત્રુ વિદારી સુખિયા થયા. નિરભે થઇને ભડતાં રહ્યા.
 રાય ઘૂતરાષ્ટ્રે પૂછિયું, સુત મારાને શું શું થયું ?
 બીમસેન જે મૂકી ગદા, તેણે દુર્યોધનને થર્ન આપદા.
 પૃથ્વી પડિયો તતક્ષણ વીર, પાસે નહી કે પાવા નીર,
 અગિયાર અક્ષૌણી યોદ્ધ જ હતા, તે માંહે ત્રણ રહ્યા જીવતા.

એક કૃતબ્રહ્મા યોદ્ધ જ રહ્યો, તે પાંડવની પાસે ગયો,
રહ્યો રહ્યો કૃપાચાર્ય મૂન, રાય પડ્યો જવ સૂણી કર્ણ.

અશ્વસ્થામા તેહ સુખાણુ, તે જઇ મળિયો અવસ્થાન,
એહની વર્તે મોટા થયા, અવસાને^૧ અળગા થઈ રહ્યા.

મધ્ય રાત ખરી જવ થઇ, ચડી ચૂપ કેા ખોલે નહીં,
આવી રાયના આંખ્યા ચરણ, બડક્યો ત્યારે દુર્યોધન.

શનૈઃ શનૈઃ થઈ ખોલાવિયો, હૂં અશ્વસ્થામા આવિયો,
અશ્વસ્થામા મારો વીર, તરસ્યો હૂં મૂને પાય નીર ?

સાંભળ અશ્વસ્થામા ! વાણુ, મારા તો નથી જતા પ્રાણુ,
એવો ભાઈ રયો ઉપાય, જે પ્રાણુ અહારા સૂખે જાય.

એથી અદકું શું અનૂસરું, જે જાત અહારી આડે ધરું,
જે પ્રાણુ તહારા સુખે જાય તેવું કહો દુર્યોધન રાય !

સાંભળ તજ આગળ સત્ય બણું, પાંડવનું દુઃખ લાગે ધણું,
ભીમસેને જે કહ્યાં ખોલડા, તે રહે માંહી થૈ રહ્યા કોયલા.

એણે એઠાં દીધાં ધણાં, શું કીજે જે કૃત આપણાં,
શું કીજે જે કાળે ગ્રસ્યા ? નહીં તો મૂજ આગળ એ કસ્યા ?

એકો છત્રે કરશે રાજ, તે માટે મન મોટી દાઝ,
સાંભળ અશ્વસ્થામા ! વાણુ તે માટે નથી જતા પ્રાણુ.

પાયું જળ ને મૂક્યું પાણુ, અશ્વસ્થામા ખોલ્યા વાણુઃ
નપાંડવી જે પૃથ્વી કરું, તો તો હૂં ઉપવીત જ ધરું.

પંચાલીનાં વધુ પંચ બાલ, સાંભળ દુર્યોધન ! બૂપાલ,
પાંડવનું બાણું ધર-સૂત્ર, તો હૂં આચાર્યનેા યુત્ર.

એ નિશ્ચે માને તૂં રાય ! પાંડુપુત્ર નહી આ જગ માંહ,
એમ કરતાં હશે દિન ચ્યાર, નિશ્ચે મારીશ એ નિરધાર.
સાંભળ રાજા દુર્યોધન ! માઈ માને સત્ય વચન,
પ્રાણ તહારા સુખે જળે, સ્વર્ગ તણા અધિકારી થજે.
ગુરૂના પુત્ર તહો સાચા હજે, સત્ય વચન પોતાનું પાળજે,
નહીં પાળો તો તમને ભાર, મેં સત્ય વચન માન્યું નિર્ધાર.
એક જ ઇચ્છા મારે રહી, માત તાતને મળાયું નહીં,
વળી વિનતા ને મૂજ માવડી, વિસરતી નથી એકા ધરી.
વાહાલા વીછો રહ્યા રે રાય ! ક્યાં મળવું હવે આ યુગ માંહ,
સંજયે કહી હવે વળતી વાણ, કાયા થકી પછે છાંડયા પ્રાણ.
કઠીણ મૃત્યુ આવિયાં કશ્યાં, પ્રાણ ગયા તવ કાયા કશી,
તે તાં ભીખે સૂણી રે વાત, ગદ ગદ કંઠે કરે આંસુપાત.
દુર્યોધન સરીખો તાં રાય, નહી અવતરિયો આ યુગ માંહ,
કહી અવની પડિયો કર્ણ, ઠાકુર અહારો પામ્યો મર્ણ.
તેહ તણી શી કહીએ વાત, પુત્ર તણી પેરિ પોખ્યા હાથ,
કહિ રે પડિયો દ્રોણાચાર્ય, દુઃખિયો રાયે થયો આ વાર.
એવાં વચન કહી રહ્યો, ધર્મપુત્ર જૂઠું બોલિયો,
સુત મારાનું લીધું નામ, પોતાનું સારવાને કામ.
નહીં તો કયેમ મૂકત હથીઆર, એ અધટિત નહીં આણી વાર,
સંજય વાણી કહીને રહ્યો, રાજાને ચિત્તભ્રમ જ થયો.
ગાઠે આરડી રાજા રડે, વર્ષો તણી પેરિ આંસુ પડે,
બાંહે ધંધાલે બેહુ કર શિર ધરી, સો ભાઈ પ્રાણ ગયા નીસરી.

દુર્યોધન પાપે શૂં થશે, ચંદ્ર સૂર્ય કેહી પેરિ ઉગશે ?
કયેમ હશે ભારત ને ચંદ્ર ? ધરા કયેમ ધરશે નાગેંદ્ર ?

એનાં દુઃખ નવિ જાયે સહ્યં, કહેા સંજય કયેમ વાણું હૈયું,
ચાલો જધએ તેણિ ઠાર, જાંહાં પડયો દુર્યોધન કુમાર.

જેણિ સ્થળ પુત્ર પડયો હશે, ત્યાં અડે ત્રણ તાપ જ જશે,
વાહાલો મારો ટળવળતો ગયો, શં ભાષ! સુત અવગતિઓ થયો ?

સંજય કિહિ રાજા! અવિધાર, પુત્ર પદારથ પામ્યો ચાર,
સાનિધ્ય સ્વામી, ક્ષેત્રપાવન, મુક્તિ હવી રાય દુર્યોધન.

કહે નાકરે કર જોડી કહું, ગદાપર્વ પરિપૂરણ થયું;
દુર્યોધન પડયો જોટલે, ગદા પર્વે સોત્યું તેટલે.

મહાભારત તણી એ કથા, સાંભળતાં સુખ થાય સર્વથા,
કર જોડી નાકરે કરે અભ્યાસ, વૈષ્ણવ જનનો હું તો દાસ.

સૂણતાં ગાતાં પાતક જાય, ભારત કથા તણો મહીમાય,
કહે નાકરે બેહુ પ્રણમી પાણ, સકળ સભાને હજો કલ્યાણ.

“ ઇતિ શ્રી મહાભારતે ગદાપર્વે પ્રાકૃત નાકઞ્કૃત સંપૂર્ણ: શુભંમસ્તુ. ”

“ સંવત ૧૭૪૦ વર્ષે માહાધ માસે શુકલ પક્ષે તૃતીયાં બુધવાસરે
લિખિતં દવે હીરજી ”

कवि दयारामभाष्ट

पद १ छुं राग तोरै।

श्री गिरिधर प्रानप्रिया राधा, नामसें जाने भव आधा,
कृपासागरा तुं उखानी, पखला जूंदापन रानी।
पिता श्रीभुवान कीति माता, शेष शिव जननी सुपदाता,
दया करी हयो शरन राधो, दास तुहारे। श्रीमुप भाषो।

पद २ छुं राग लावनी

नंद भेहरका निउर कनैया, यीर योर दुम कदम अडेण-टेक

दरे कन्यका हेंती सुन अनक वारी,
दम जण भीय डिगारी, कामण तन कुंपे रे दां।

कामण तन कुंपे सीतल गत लारीण,
अहो नीरहें किसीका तुं न दई सुजे।

जेसा लगत तन तुजे भीजडा अँसा रे दां,
भीजडा अँसा न सपकु सुजे।

हूँ।

अपने दिलसुं समनें नहीं, कला न माने और,
दम अणला लरी लाजकी, सके कला करी जेर।

संगी मतलजका रे दां,

संगी मतलजका रे भेदहीं अडा. नंद.

अहो और अक जोली रे अजकी आला,
हे हूँकल नंदलाला।

१५८

वे हमसे मत करियो यसे ज्वाला,
 अहो लंग कांहा शीजावे अतनी लंगराध,
 सुधे तात तेरी माध जशोदा हे तेरा हणधर बाध.

हूँ।

अेअदधीका काम अे, मेरी जनकी हास;
 सभ मील पकड-ही जयगी, अज-भूपतकी पास.
 कथां कर मेरा रे हां

कथा कर मेरा रे तुं काम अडा—नंद.
 अहो और अंक जोली रे सुत प्राण प्रिया,
 तन मन तुमकुं दीया अहो वश करे रे हां.
 अहो वश करे समजके आप त्रिया,
 सुनो वरत हम कीया प्रीतम तूम पावनकुं.
 सप्त अयन पावनकुं तय क्या केहेनारा रे हा,
 तय क्या केहेना शीर पछतावनकुं.

हूँ।

दिल अंदरका मायना, कड दीया सभ साध;
 मेहेर करे मोदि तकशीर, करे सभ माध.
 हूकमकी अंटी रे हां

हूकमकी अंटी दिल कदमांसु जडा—नंद.
 अयसी अरण सुनि जोले कृण्यु हे अजनारी,
 कँ अनसट पट डारी धुना अड पडा.—
 पुरानन पोकारी

सुष्टो सुंदरी अरतका इण जे तुम याहो,
नीकल अहार सण आवो
जेरी कर सुरज हेतकुं शीर नावो.

इहो।

कथा नाथ सो सण कीया, असन हुवे अविनाश;
दीना वर तुम संगमे, हम जेवेंगे रास.
हयाके प्रीतम रे हां

हयाके प्रीतम दीये सणके कपडा,
नंद मेहेरका नीजर कनैया—

पह उणुं राग जंगलो

अंसी आरेके नांकीले नैन,
पीर मोहे तीर सो लगो. अंसी—टेक
रेनहो सह पीकल रहत कहां,
मोहे पलक परत नहीं येहेन पीर मोहें.
हांसी मंद भावु भदनकी हांसी,
सुधा जेले सलूना जेन— पीर.
हया के प्रीतम पीना रचो नां परत मोहे,
छीन छीन सतावत नैन—पीर.

पद ४ शुं: राग अमायची

क्या तकसीर मोरी, क्या तकसीर ?
 थारा तुंमसे टांडा. मोरी क्या.—टेक
 द्विजगनी तुं कथों डुवा जेदरही,
 डेडि ना धुगनया मेरी पीर. मोरी-
 कटे कलेग तोरे ड्वागर्डी तापे,
 तुं कथों रहेनां दलगीर ? मोरी.
 मन आवे सो कर दया प्रीतम,
 तेरेही कदम मेरे शीर. मोरी.

पद ५ भुं: राग पिह्लाग

में थ्यारे जीना दुःखरी,
 हूँ लैरे मेरे पल पल थ्या गन रे.
 गम थ्यारे—टेक
 पल न परत पल पल पलका परल,
 अंग अनंग लगी लाय रे. में थ्यारे.
 रथन घोट मांहे कल न परत डे,
 धर अंगना न सोहाय रे. में थ्यारे.
 दयाके प्रीतम जीना डेडि न गनत,
 लगी मांहे पीरहे जेलेलाय रे. में थ्यारे.

पङ्क ६ कुं

तत तत थै तागिड गिडा थानी तत,
तत थै ता तत तात थैय्यां.

इमके जुमके छुछुम छुमे,
नृत्यन पिया प्यारी आसु. तत.

धिमिकट धिमि धाधि लागु,
आजत पम्पवाह आसु कररररर.
कररररर कीरताल आसु. तत.

रास रथ्ये याइ अज पृंदापन,
संग लिअे गोप हूलरियां.

हयाराभ हंपत छथी हरथी नीरथी,
तन मन धन वारी आसु. तत.

पङ्क ७ मुं: प्रपंध

सथ सीरदार सो कृष्ण हमार प्यारा—टेक

अगनी अउ करत श्रीस्तारा, पावन पोअत शीर नीस्तारा.

सथ में हे अे रस सअतें न्यारा, केडि न पावे तअु अुनके मारा. सथ.

भारे मुकुट पीताम्बर धारा, नअशिम नटवर इप अपारा.

भदनभनोडर भोरलीवारा, त्रिलोछसुंदर भवसींगारा. सथ.

प्रपन पारीजत दुःखदारा, अधमोद्धरण दीन आधारा.
 अनंत करी नयनके तारा, सप्त सुभसागर और उधारा. सप्त.
 ललितत्रिलंगी नंदकुमारा, श्रीराधिका हे जनकी दारा.
 नित्य अंदाजन करत अिदारा, जवन दयाराम उरदारा. सप्त.

पद ८ भुं-राग सोढीनी

ज्ञान गति मेरी धारी गिरिधारीछ— टेक.
 लगन अगन पीय डारी के पीसारी. कान.
 पीकल करी, हरि सुध न लर्ध करी,
 जुडी भीडी आनी हरी, कहेते मोकु प्यारी छ. लगन
 तुम तो विसारी मोकु, तुम कैसे पीसरे,
 आंभी अण्णियारी सुभी हीये जे कटारीछ. लगन
 हयाके प्रीतम प्यारे उचित न रहे न्यारे,
 मृदु भरतकान्ती गदा पीय घेरी मारीछ. लगन

पद ९ भुं: राग रेणतो

हरिशरन जयके तु हरिनाम गाय ले,
 कलिमें न और साधन, गुरुकु शीर नाथ ले. हरि--टेक
 हरिध्यान क्यै धरेगा, तेरा द्विज नहार हय,
 भय दान यै करेगा, जरका न जेर हय. हरि.
 उचित सेव क्यै अनेगी, तन मन कुपात्र हय,

रति आरति पीनकी, सेवा सो तो कृति मात्र हय. हरि.
 कलि काण अडा शिर पर, आशौच आया हय,
 अधिकार कोष्ठ कर्मका, कीर्तन अताया हय. हरि.
 तप, तीर्थ, योग, व्रत क्यौं हूवे, अडा कष्ट हय,
 नहीं वक्त ज्ञानका ये, संग आहारभ्रष्ट हय. हरि.
 भक्ति भग्न कामनामें, अय रागका व्यक्त हय,
 हरियरन पीनत रहेना कोष्ठ भायाना वक्त हय. हरि.
 शुभ कृति अनें सो कर ले, अक्ष उन धरे रति.
 अण राण अेक कर्णुा दग राधिकापति. हरि.
 हय अिधि विषेध सयमें, नहीं शरन नाममें,
 कृण श्रेष्ठ सय सहजमें, गति परम धाममें. हरि.
 कषू साधन साधीये तहू अश नहीं हरि,
 हया प्रीनम प्रसन्न होवे, हूवे दीनता अरी. हरि.

पद १० मुं: राग रेणतो।

लग्या ऋद्ध सोध जंने, छसकका तो अणम जलम हय,
 पीर जैसी प्रसूताकी हेमो लोको हेमो अण जेमालूम हय.
 लग्या हेमो गोकुलकी गोपी, लाज कृण जेदकी लोपी,
 कीया सय प्रान प्यारा हय, सुतन मन वार डारा हय. लग्या.
 लग्या कौलांड मुनिराध, कथा सय शाखतें गाध,
 लग्या शुक्रदेव गर्लयोगी, भायाकी भोज नहीं भोगी.

लज्या प्रह्लाद दग पागा, राजका रंग नहीं लज्या लज्या,
 लज्या भीरांकु नहीं थोडा, पीया विष्णु कृष्ण नहीं छोडया लज्या.
 लज्या आनंद डर आर्ष, यस्या सग छांड पाछछ,
 लज्या नरसिंह भेडेंताकूं. दया प्रभु प्रकट भीसे ताकूं लज्या.

पद ११ भुं: राग जंगलो

जग सभ जगू कहे में न भांन ही,
 नटवर प्यारे जगू दा में ज्ञान ही रे—टेक.
 और जगू के जंतर मंतर,
 तेन जगू दाने पेरुया नहीं. नटवर.
 ज्ञानां नहीं मनमथ दय,
 मनमथ दा छपी कानही.
 दयाके प्रभु मूर्ति विश्वमोहिनी,
 परस ना जपे अथी ज्ञानही. नटवर

पद १२ भुं: राग छंदारी धुमार

क्यों भेती जय ऐसी होरी
 लाल में ना भेलुं तूमसें होरी.
 भेरे भुष्ण इनकीके आछ तुहारी,
 भोरी बीज गध नछ सारी.

अंगीयां रंगमें रसअस करी डारी,
भोये दध उधारी गारी. लाल.

सुती मेरे देवर जेक सग नरनारी,
भोये अथील गुलाब भोरो.

भांसु ओढोरी करी अरजोरी,
भोरे सासनकी चोरी. लाल.

तूम गावत अणवत आयो,
लाल भोरी आंगनमें धूम मयायो.

तूम ज्याल झगडे गायो,
मानेकी टेक भोरे पर सग लायो. लाल.

अथ अपने ज्यडे लायो,
प्रकट करी नैनसे नेद अतलायो.

लालाथ ! में तोइ पकर बारी जेरी,
तूम प्रकट कर जेजे छोरी.
मेंय जडेकी छोरी. लाल.

भोरे अंगीयां के अंध तोरे,
नअनके घोया कीये उर नहीं थोरे.

सो अधर पडे तन जोरे,
अदनपर अन्न पडे कयों रहे चोरे. लाल.

तूम मत जना सग भोरे,
जोकुलके लोक हूटी भडा यडोरे.

लालाञ्छ ! तूम प्रकट करे प्रीत बेरी,
 मेरे प्रान छवन जेसे होरी. लाल.
 हया प्रीतम कहे कर जेडी,
 लाल में ना जेखुं तूमसें होरी. लाल.

पद १३ भुं: राग भीरवाग.

में तोरे पैयां लागुं बंदा,
 आनकी रेन जडी कीछये.

में तोरे पैयां लागुं बंदा—टेक.

यहां रहो थीर जेहोत जेर व्हां,
 अजला अरज सुनी लीछये. में तोरे.

जेहोत दिनकी प्यासी पीयाकी,
 आन अधर रस पीछये. में तोरे.

हयाके प्रीतम आन भीसी राधा,
 मेरी सान आगे पाय दीछये. में तोरे.

पद १४ भुं.

सरस जूना ज र, रंग ही हो र,
 प्यारी हे हे तावी र. सरस.
 ललित कदमकी जहार हीडोरो,
 रेशम होर जभाया. सरस

नवल छथी सकुमार,
लाउती डरपत गरलूँ लगामा रे. सरस

अप्य जने हे सांज परी,
नंदलाल धनश्याम रे. अप्य.

अरे हैया हूपोहारकी आछ.
भीत गये जूग जम. अप्य.

ढिधर परेगी प्रीतकी पतीयां,
लोक करेगे पटनाम. अप्य.

सास लरेगी, भोरै पीयू पूछेगो,
काहा कहुंगी जम. अप्य.

हया प्रलु कहे भोर जैयो,
आज आंही करै भीसराम. अप्य.

पद १५ भुं: राग गरभी

श्री लाल रंगीलो रस लर्यो,
भोरै लाल रंगीलो रस लर्यो, टेक

मन माने त्यों कर हे कीशोरी,
श्यामसुंदर तेरे वश पर्यो. श्री.

श्री यमुनापुलीन, सुलग जूँदावन,
ले सर्वस्व तूँपें धर्यो. श्री.

શ્રી પ્રિદ્વલ પ્રિપૂન પ્રિનોદપ્રિહારી,
સુધર ગાઠે તે વર વર્યો.^૧

પદ ૧૬ મું

શ્રી કૃષ્ણ છેલ નેક નીકી અંસરી અખય જાય.
તેરી અંસરીને મેરી પાંસુરીયાં પોઈ,
સૂન ખીના ના સોહાય, શ્રી કૃષ્ણ.
રંગ ભરી મુરત આનંદ ભરી અંખીયાં,
દેખી ખીના જ્યા જલ જાય. શ્રી કૃષ્ણ.
દયાકે પ્રીતમ મેરી તપત યુજેગી,
લે તુ હસી હીયસું લગાય, શ્રી કૃષ્ણ.

પદ ૧૭ મું: રાગ ખમાયચી

અજબ રસીલે જકે નેન,
હે પીઆરે પટવા રે—ટેક
નામ નાં જાનુ, વાકો ધામ ના જાનુ,
એહી લગત પારો વેક
લાં હે રે પીઆર પ્યારો.
દેખી જવે ના કોઈ જૂજનકે એંસે
ચિત મોરનહારે વે કાંલાં હે પીઆરે. અજબ

૧ આ અપ્રસિદ્ધ પણ કવિના નામ વગરની ગરબી કવિ દયારામ-ભાઈની હોય એમ જાણી ઉતારી છે. વખતે તે અધુરી હોય ને તેથી કવિનું નામ ન આવતું હોય તેમ પણ ખને.

દયા પ્રીતમ સોરી આતમ પૈયા.

કરીએ ના કબુ ના આરોવે,

કાંલાં હે પીઅરે.

અગમ્ય

પદ ૧૮ મું : રાગ ખમાયચી

ગગનમાં લગી વે દુગન લગન લી અગન ટેક

કેઈ નહીં સમજત પીપારે કાસું કહીએ,

સમજત સોહી જાકૂ હાં જગીવે. દુગન

મીલખે કડીન ખીરહે દુઃખ ભારી,

સુખખુશ નાદ ભૂખ હુ ભગીવે. દુગન

દયા કે પ્રીતમજકૂ મોકૂ મીજાએ

કાલખૂ દ્રાવ છતીયાં ધગીવે. દુગન

પદ ૧૯ મું : રાગ ડુમરી

મનકી મનમાં રહી સુન ઉધો ! પ્યારા રે. મનકી—ટેક

કદિ ના પ્રભુ મોરે ગૃહ આયે,

હમ દધ મથન રહી રે.

મનકી

ગોરસ માંગત માન કીયો હે,

સો રસ જાન સહી રે.

મનકી

ઇત મથૂરા ઇત ગોકૂલ નગરી,

ખીચમે જમુના બહી રે.

મનકી

આવત તો હરિ પાર ઉતર ગયે,
 હમસુ કછુ ના કહી રે. મનકી
 વૃંદાવનકી કુંજગલનમે,
 સખ સખી નિરખન રહી રે. મનકી
 રાસમંડળકે ખીચ સોવરે,
 હસ મેરી ખહીયાં ગૃહી રે. મનકી
 સોચત મન પછતાત રાધિકા,
 પીર ન ગ્નત સહી રે.૧ મનકી

પદ ૨૦ મું : રાગ હોરી

દેખી લટુક ભયે ગિરિધારી,
 લાલ તોરે સારે અસંતી ખની હે,
 દેખી પ્રસન્ન ભયે મનમોહન. લાલ
 તું અલખેલી રસિક તેરો ખાલમ,
 ત્રિભુવન મુકટ-મની હય. લાલ
 દયાકે પ્રીતમ સંગ ખેલત ખુખીસે,
 અલખેલી તું ખની દની હય. લાલ

૧ આ નામ વિનાનું પદ વખતે મીરાંખાઈનું પણ રચેલું હોય એમ ઘાગે છે. વખતે અધુરું હશે તેથી પણ કર્તાનું નામ જણાવું નથી.

पद २१ भुं: राग अभायन्त्री

मोहे नंदलाज रे जलम तोरी ननुने भारे. टेक
 भूनी तेरी ननुने भारे.

तीप्पी तीप्पी नाप्पे यूलयपे गधं चित्तमे,
 सावत जौ नट साल रे. जलम

रेन दिन मोहे कल ना परत वे,
 ऐसी कर डारी जेहाज लाज रे. जलम

दयाके प्रीतम मेरे मेहेल पधारो.
 मय कइं ताकू निहाज रे. जलम

पद २१ भुं: राग भाङ्ग

प्रीगरी कौन सुधारै, रामज पिन प्रीगरी कौन सुधारै,
 गर्व कीने! लंकारपति रावन, छतमें दृश शीम कटाये. रामज

पुत्रपुत्री कुटुम्ब संहार्यो, लकत लवीछन लंक थपाये,
 सीता लेकर सायर उतरै, अपने देख यलाये. रामज

राम आये सप्पी सुष पाये, बरत हनुर रहाये.
 दास हयो हो कर जेडी वीनवे, यरने सुष यहाये. रामज

पद २२ भुं: राग बैरवी

हो श्री नाथज! कौर्ष नहीं हिलहार हमारा वे—टेक
 नंदकुंवर नटवर पिन हम हेष् लीया जग सारा वे,
 यही प्रानप्रिय, यही परमेश्वर, यही प्रीतम प्यारा वे. हो श्री.

દેવકા દેવ ઇશ ઇશજકા, યહી જગ ઉચ્ચારાવે.
દયાકે પ્રીતમ ગોપીજન વલ્લભ, વેદ પુરાણ પોકારેવે હો શ્રી.

પદ ૨૩ મું

સખી! હું તો જાણતી જે સુખ સ્નેહમાં. સખી-ટેક
હું શું જાણું જે પ્રાણ પરવશ પડશે,
અગ્નિ ઉદ્દશે આખી દેહમાં. સખી
પીડા પામું જો પરો થયો ભાંખે,
દુઃખ પામું હું રે-ત્રેહમાં.^૧ સખી

પદ ૨૪ મું

મત કરના રે મન! દિલગીરી, જન જે આયા સો મુસાફરી,
મુસાફરી કી રોટી કીની, કૃચ ખાઈ, કૃચ ખરચ કરી.
ખાંધી કમર સખ ઝોર ખડે હે, જખ વધુખરને તલપ ધરી. મત
હરીયા હરીયા રૂખડ કહીએ, ડાર પાન સખ ગીરી રે ગીરી,
ઉતપત પ્રલે હો જયગા, સોહો કીરતારે હાથ કરી. મત
ભવસાગર તો ખોત ભર્યો હે, તાકી મોકુ શીકર પરી,
રામનાવ મેરે સતયુરકી, ખેવટ પાર ઉતારે ખાલ્ય ત્રહી. મત
તારામંડળ સારા મંડળ, ચંદ્રમંડળ જખ સુરજ લગી,
ખાર રાશન વધે હે દેવતા, સંતે: પાર નહીં એક ઘડી. મત

^૧ કવિના નામ વગરનું આ પદ વખતે દયારામસાઈનું હશે. એમ જાણીને લીધું છે.

दयाराम तुम द्विजमें देओ, करता हरता आप हरि,
ज्ञान ध्यान समरन यहीयो, ज्यसे मनुष्यादेह धरी. मत

पद रूप भुं: भराठी प्रथंघ

अरे अरे गोविंदा रामा,
गोविंदा रामा, गोपाला रामा. ओ रे—टेक

विक्रय वारी जत मंद भधूर हासा रे,
सज्जल जलद लव्य दीव्य नील बासा रे.
गोप गोधनादि गोपिका विलासा रे,
उडुपति मुष्य जननी वदती हूड हूड गति
उड करीअे. गोविंदा.

विधि विधि लूषणादि श्याम गोपआला रे,
निवीड कामलाकका बी राम बाला रे.
इटिल पूतनादी शोसणा कृपाला रे,
नभूनी यरन मदणुती शरण सुष—
वितरण करी लज्जअे. गोविंदा.

निग्ननंद भजे तूथी पूडे वारे,
प्रग्ननंद दाध शेषशाष्ठ देवा रे.
करी लावे अनंत अे तनय सेवा रे,
त्रिलोचन पति तू जती जपती विधि सुरगति^२

(अधुं)

१ आ भराठी बाधानुं अधुं पद कवि दयारामबाधनुं नालीने लीधुं छे.

पह रद भुः भराठी प्रथंघ

प्रगटीला प्रेम हरियरणा,
होतला साधन संधे पूरणा—टेक

मथ औधे नीहासे सांग,
हो साधीसे योग अष्टांग,

तप केला काय मन वांग,
हो अक्षय्य वडला संग. प्रगटीला

त्याचे निर्मग अंतस्करण,
होतला साधन संधे पूरण.

सकल तीरथ त्याचे सहनी,
निगम औधे असवे सहनी. प्रगटीला

तरकरा पडाया सहनी,
काण पडा लाघे जिन सहनी.

हानी तो असे कृष्णी करण, प्रगटीला

कृष्णी शानी ध्यानी भैरागी,
निमी धर्मा वृत्ति महा त्यागी.

पादवे अक्षयी वागी,
हो कृष्णी नदी कृष्णानुवागी.

कारण पश गिरि धरण रे,
सरपा या सुशामणि.१ प्रगटीला

१ कविना नाम वजरनू या अधूरे भराठा भाषानू पह कवि ह्यारामनुं
नालीने लीधुं छ.

पद २७ सुं: राग होरी^१

में तो क्या मुझ ले वर जड सप्पी री,
 होरी जेला के यह गत डीनी;
 में तो क्या मुझ ले वर जड सप्पी री—टेक
 अंगरी पकर मेरी मुद्री उतारी,
 अहीयां पकर मुझे घेरी. में तो
 याननमें कष्टु लाल नहो,
 ऐसी जली हो प्रीत तीहारी.
 लाला रे होरी जेवारी. में तो

पद २८ सुं: राग होरी

सैयां रे में तो डेसर धोणुं,
 डेसर धोणुं, गुलाब ही धोणुं.
 सैया रे में तो डेसर धोणुं—टेक
 डेसर धोणुंके रंग ही जनावुं,
 यही रंग रे जाला मुझ परछीरके,
 सैयां रे में तो डेसर धोणुं

१ अहिंथी शब्द यथां यैहे पदमां कर्तानुं नाम आण्युं नथी. पणु
 हस्तलिखित प्रतमां ते कवि हयारामबाहनां पदमेगां उतारेवां छे तेथी वपते
 तेमनां होय ऐम धारी प्रसिद्ध कथां छे—जमे तेनां होय. आपणु तो तेनी
 रचना ने रस जेवानां छे. ते ऐशक थणां रसिक छे.

पद २८ भुं—राग होरी

मे वारी तोरी आंभन में शामरो अटके.

मे वारी तोरी आंभन में शामरो अटके—टेक

ज्या अटके, नैनां अटके. मे वारी

हम जे अखलानी रंग शामरो रे,

बला रे जेअन रंग टपके. मे वारी

पद ३० भुं—राग होरी

में तो बाज बरी ना भोलूं,

हमारी यूँहरवा लोमोष रे,

में तो बाज बरी ना भोलूं—टेक

बाज के होठि जहाज पूयाओ,

तनकी तनैया मेरी तोरी रे,

आमे मेरी तनकी तनैया तोरी रे. हमारी.

अथसे गूसे भरोड डारी भैया,

भये बाज बरी ना भोलूं. हमारी.

पद ३१ भुं—राग होरी

होरी के दिनन माङ्गु कान परी रे—होरी—टेक

अपने ही अपने मंदिरसें नीकसी,

कोई शंवरि कोई बाब परी रे. होरी

पद ३२ भुं—राग होरी

मोहन अघर धरी मोरलीया,

कायङ्क जेरन लछ मोहन—टेक

उनके वा संग हस हस भोले,

वाङ्क कल ना परी,

मोरलीया कायङ्क जेरन लछ. मोहन.

पद ३३ भुं—राग होरी

होरी के जेबवाने मोही रे,

छेखयाने डाग लगायो.—टेक.

जंतरमंतर गण्डु प्पी डार्यो,

सय ही कहुंगी में तार;

छेखयाने डाग लगायो. होरी के

पद ३४ भुं—राग होरी

हैया हूं मये कान सलुनी नार,

मेरो लवरो उलय रखो री.

छेखा हूं मये कान अलजेही नार. मेरो—टेक.

हमारी संग पीया होरी जेने,

तुमसें राष मेरो रखो री. मेरो.

पद ३५ भुं-राग होरी

कान होरी जेस रह्यो री,
 कान होरी जेस रह्यो री.
 तट जमुना के तीर अडो रे. कान-टेक.
 अघर मोरखीयां, कटि पीतांजर,
 मोर भुगट वाके शिर धर्यो री. कान.

पद ३६ भुं-राग होरी

इगूवा भागन आयो री.
 मेरो जाल कनैया. इगूवा
 शिर पर धडा, धडे पर जरी,
 थैछ थैछ नाय नयायो री,
 मेरो जाल कनैया, इगूवा भागन आयो री.

पद ३७ भुं:-राग होरी

असंती रंगमें जेरी रे,
 मेरी असंती रंगमें जेरी रे.
 मेरी सारी रंग रे जवा
 असंती रंगमें जेरी रे—टेक
 पीया जेतसे पीयारो तनसें
 प्यारा बोछ ना मानुं जेर रे.
 मेरी असंती रंगमें जेरी रे.

पद ३८ भुं—राग अमायत्री

जल्ले जल्ले रे श्वावलीया तोये वारियां रे,
 जल्ले जल्ले रे श्वावलीया तोये वारियां रे—टेक
 जल्ले तें प्रकट लये हरि अजमे
 तल्ले दुःख निवार्यो जल्ले,
 कूद परे कालि द्रव अिअधर कारने रे. जल्ले जल्ले
 मातपिताके अंधन छुडाई,
 नंदरायकी धेन यराई,
 जसोदा भर्म भूलाई, जुले पालने रे. जल्ले जल्ले
 अगा अगा हो असुर सौंदारै
 कंसरायके केस उभारे,
 लुमलाजुन वृक्ष उभारे, ओर पुतना तारे. जल्ले जल्ले
 कयसे कंस पछारी मारे,
 गिरी गोवर्धन करपर धारे.
 कृपा करो दामोदर नथ पर वारे रे. जल्ले जल्ले

पद ३९ भुं—राग सोरठ

सैयांने डानी रंगकी जेलाजेल
 मेरी सास नष्ट जेले जेल. सैयां—टेक
 अकसी बोली मेरी अजल रंगली,
 बोलीमें पर गये जेल. सैया

पद ४० भुं—राग सोरठ (जेटा)

लगो नेणारो नेह, लगो नेणारो नेह

नेह ना छूटे भोरे हेकीजसु कहीये।

ज समजय.

येसी अंधी जीवकीसी यमके

थरहर कुंये भोरे देह. लगो.

પ્રેમાનંદભટ્ટ

કૂચ્ચ સ્ત્રીનો કુન્નેતો. ૧

પદ ૧ લું

જુઓ કુન્નેતી કૂચ્ચ નારની—ટેક
 પ્રભુને પાયે નમી કહું કૂચ્ચના ફેલ,
 સર્વે લોકો સાંભળજે, કાનનો કાઠી મેલ. જુઓ

પહોર દા'ડો થતાં પડી ના ઉઠે, ઉફરી ન કરે ખાટ,
 સવારના પહોરમાં ઉઠીને, અઠી શેર ધાન્ય ખાય. જુઓ

૧ કવિ પ્રેમાનંદ કથા કરતા હતા, એ વાત તો હવે નિર્વિવાદ છે. આવા કથાકારો કેટલીક વખત શ્રોતાઓનાં મનનું રંજન કરવા માટે કથાના મધ્ય ભાગે પરચુરણ કવિતાઓ કહે છે, ને તેથી શ્રોતાઓનાં મનનું રંજન થાય છે. વડોદરામાં એક જ વખતે, ને એક જ જ્ઞાતિમાં પ્રેમાનંદ નામના ત્રણ કવિઓ થઈ ગયા છે. આશ્ચર્યની વાત છે કે, આ ત્રણેના પિતાશ્રીનાં નામ પણ એક જ હતાં. આજ સુધી પ્રેમાનંદના નામથી ઉપલબ્ધ થયેલાં કાવ્યોની કૃતિઓ જોતાં આ વાતને કંઈક આધાર મળે છે. નળાખ્યાન, સુદામાચરિત્ર ને ઓખાહરણ ઇત્યાદિના કર્તાને મહાન્ કવિ પ્રેમાનંદ ભટ્ટ, તે વિના 'સાહિત્ય' માસિકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા મહાભારતના કર્તા તે ખીન્ન, ને " પાંડવોની ભાંજગડ " નામના કાવ્યના કર્તા પ્રેમાનંદ તે ત્રીજા. પહેલા ખન્ને જણે જ્યારે પોતાનાં કાવ્ય દેશી રાગમાં બનાવ્યાં છે, ત્યારે છેલ્લા ત્રીજા કવિએ પોતાનું આ કાવ્ય દોહરાઓપાઈમાં રચ્યું છે.

ઉપરનું પદ પહેલા પ્રેમાનંદનું તો નહિ જ હોય; કેમકે આકું નિરસ કાવ્ય તેઓ રચે નહિ. વળી તેમની આવી છૂટક કવિતાઓ પણ હાય આવતી નથી.

૭. વિ. રાવળ

ખાર છેયાંની મા કે'વાણી, પણ મજતાં નાડે પાણી, જુઓ
 જોવું હોય તો જો જો જઈ, જણે ભૂંડણી વીમાણી. જુઓ
 છે રાંધ્યાની આખડી ને, છે ઘોવાનો નેમ, જુઓ
 આ કુભારજી કર્મે ભાગી, તો ધર ચાલે કેમ ? જુઓ
 ચોખું દાતણુ ના કરે ને, દાંત મેલા ધાંણુ, જુઓ
 મોટા લોક સાંભળજો તમે, હું ક્યાં કરું વખાણુ ? જુઓ
 સાસુની ફજેતી ઘેર ઘેર કરતી, સાસુ મારી સોક્ય, જુઓ
 શા માટે મરતી નથી તે. x x x x જુઓ
 કાચો કરે રોટલો ને, દાળ જણે ખાંણુ, જુઓ
 બેંસમાં મીઠું નાંખે નહીં ને, શાક મોળું છાણુ. જુઓ
 રસોઈ કરીને ઉધે સદા, ચોખો ન કરે અખોટ, જુઓ
 ઉધે મસ્તક ધંટી તાણતી, કુતરું ચાટે લોટ. જુઓ
 થાળીઓ એની દીકરા જેવી, લોટે વળગ્યો કાટ,
 x x x x
 x x + x પાણીઆરે સેવાલ,
 ધરમાં ના વાસીદું વાળે, ગંદાં એનાં બાળ. જુઓ
 સ્વામી ! દે શીખામણુ ત્યારે, કૂવે પડવા જાય, જુઓ
 જો હું તને જીવ ના આપું તું મારો આપ થાય ? જુઓ
 ઘોકે ઘોકે ધણી મારે, ત્યારે દેતી શાપ, જુઓ
 લોક કેરા થોક માંહી, ફજેતી વહોંચાય. જુઓ
 જાળું ખાજયું ચોટલે ને પડી જુઓ લીખ,
 જે પુરુષ આ નારને પરણ્યો, તેનું જીવતર ધિક્ક. જુઓ

ધાખરે એને મેલે ભયે, સાસ્ત્રો કાળો મેંશ,
 ચેલુમાં તો જુઓ પડીને, જાણે ચાલી લેંસ. જુઓ
 દાણી બૂલી લેંસ દો'વા ચાલી, રાખે ધર ઉધાકું,
 ધરમાં તારે ફૂતરાં પેસે, ધાવી જાય ત્યાં પાકું. જુઓ
 પાડોશી જ્યાં પુણ્ય કરે ત્યાં, આડી જીભ તે વાય,
 અભ્યાગતને આંગણે દેખી, ધરમાં પેસી જાય. જુઓ
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ કહે છે, ડાહ્યાની નજર ચૂકે,
 આવી શી કૂઅડને માથે, શીંગડાં ના હોગે જુઓ

૧ અમદાવાદી કાગળની એક નૂની ચોપડીમાંથી આ કવિતા હતારી લીધી છે. પાછળ લખ્યા સાદ ક લેખકનું નામ નથી.

કવિ પ્રભાશંકર

રામાયણનાં છંદક પદ

પદ ૧ છું—રાગ પ્રભાત

દૂત, આવ્યો એક દોડતો, રામ રાવણ પાસે;
 શિષ નમાવી પછી બોલ્યો, કેમ બેઠા અવાસે? દૂત
 રામ લક્ષ્મણે ગઠ ઘેરિયો, સાથે સુગ્રીવ સંપે;
 હનુમતની હાક વાગતાં, કૂંળું કાળજું કંપે. દૂત
 ત્રંબક જેણે તોડિયું, રામ જનકના દારે;
 તેની સીતા શીઠ લાવિયા રે, બંજ દીઠું ત્યારે. દૂત
 ભાઈ! તમારો અભાગિયો, વિભષણ રણ આવ્યો;
 જેહા બીજા જેરાવર ધણા, રામ સંગાતે લાવ્યો. દૂત
 સાગર—સેતુ બાંધીને, સૈન્યા પાર ઉતારી;
 દલ વાનર અતિ દોડતું રે, સહુને નાંખશે મારી. દૂત
 શ્રી શૌભે વીર હાથમાં, ચિત્ત ચલ્યું મારું જેઈ;
 ધનુષ ધનુષ ચઢયાં રામનાં. સુધ ધ્રુવ મારી ખોઈ. દૂત
 ગદા મઠી કોઈએ હાથમાં, કોઈ કૂદતા આવે;
 કાંગરા વાંદરે વીંટિયા, સીતા સીતા બોલાવે. દૂત
 ભાગોળે તો ભડ આવિયું, ગઠ તોડ્યો તમારો;
 પ્રભાના પ્રભુ ચઢી આવિયા, નથી વાંક હમારો. દૂત

પદ ૨ જી—રાગ પ્રભાત

રાવણુ દૂતને દાખવે, મતિ કિંકર મંદા;
 રામ ચઢી આવી, શું કરે ? અહિં બેઠા છે બંદા ! રાવણુ

અધ્યા દળ રે વાનરનું દેખીને, શં શોચે અભાગી,
 મઠના ઉપર તો ગડગડે રે, રહ્યાં ત્રંખાળુ વાગી. રાવણુ

જનકને ઘેર રામે જ્ય કર્યો, રામ ઘેર જ્ય મારો;
 લાબ્યો સીતાને હું લંકામાં, વંક સ્વામી હું તારો. રાવણુ

કુંભકરણુ વડ બંધવો, ભીડ-ભંજન ભાઈ;
 ક્ષણુ રથુ રાક્ષસ રોળશે, ફરે મારી દુહાઈ રાવણુ

સેતુ બાંધી તેણે શું થયું, આપણુ બાંધીશું રાય ?
 લક્ષ્મણુને મૂર્છા કરું, મારું રાવણુ નામ. રાવણુ

દળ રે વાનર દેખી શું ડરે, ભારે ગઢ ભડ માથે;
 શસ્ત્ર અંખાર અતિ ધણો, બળીયા પડશું રે બાથે. રાવણુ

ધનુષ ધનુષ તોડું રામનું, શર સાંધીને મારું ;
 મદા રે ત્રહી ફેંકું સાગર, ધાર મન માંહી ધારું. રાવણુ

ભડને દેખીને શું ભડકિયો, કાચો કિંકર કહીએ;
 પ્રભાના પ્રણુને હું તો નહી નમું, સત્મ વાણી એ લહીએ. રાવણુ

પદ ૩ જી—રાગ પ્રભાત

મંદોદરી સ્વામીને કહે, સૂણી સર્વ વચન;
 જગતપતિને જણ્યા નહીં, નિરખીને લોચન. મંદોદરી.

સીતા સતીને શું લાવ્યા, દુષ્ટ બુદ્ધિ એ દાખી;
 પરહરયું પુણ્ય તે દિનનું, રૂડી રીત ન રાખી. મંદોદરી.
 નોતી ખોટ નાથ નારીની, પુત્ર-પુત્રી અપાર;
 શા કારણ એ સાધવી, લાવ્યા સીતા અસાર. ? મંદોદરી.
 મનુષ્ય નથી રામચંદ્રજી, સોળ કળા સહિત;
 અવતરિયા ભક્તરક્ષણે, કામ ક્રોધ રહિત. મંદોદરી.
 અવધપતિ જે રે દુલિયા અવધ આવી તમારી;
 ચેતી શકાય તો ચેતજો રે, રતિ મતિ હમારી. મંદોદરી
 બળિયાની સાથે બાથ છે, નાથ તે થકી નમીએ;
 સીતા આપો શ્રી રામને રે, દેહ તેની નમીએ. મંદોદરી.
 મારું કહ્યું જો માનો નહીં, હાં રે તેથી થાશે વિનાશ;
 લંકા ગઢ એ લૂંટશે રે, હાં રે આવ્યા શ્રી અવિનાશ. મંદોદરી.
 ઘટતું હતું એટલું કહ્યું, કરો ઘટમાં વિચાર;
 મહાશંકરના નાથને, કીજીએ નમસ્કાર. મંદોદરી.

પદ ૪ શું—રાગ પ્રભાત

રાવણ કહે સૂણ સુંદરી ! ઘેલી ઘેલું શું બોલે ?
 રામ લક્ષ્મણ ક્ષણમાં હણું, નહીં મારી એ તોલે. રાવણ.
 કૂમક કરે કુંભકર્ણુ એ, મરડી કરડીને ખાય;
 પુત્ર ઇન્દ્રજિત આવશે, હાં રે સવાલાખ જમાઈ. રાવણ.
 સેન્યાપતિ સાત લક્ષ છે, અતિ બળિયા અપાર;
 દાનવ, માનવ મારશે, રામ સૈન્ય સંહાર. રાવણ.

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, આણુ વરતે હમારી;
 નાક છેલ્લું મારી ખેનનું, એ તો નણુદી તમારી. રાવણુ.
 જનક સુતા જોઈતી હતી, રામે ત્યાં થકી લીધી;
 તે રે દિવસનું વેર છે, માટે ચોરી જ કીધી. રાવણુ.
 ડરૂં નહીં રામ દેખીને, હામ હૈયે અપાર;
 શત્રુભાવે સુન્મુખ મરૂં, પામૂં પદરજ સાર. રાવણુ
 મહીલા ! રે મૂકો મન થકી, ચિંતા મારી રે નાર;
 પ્રભાશંકરના નાથની, નિશ્ચે થાશે હાર.^૧ રાવણુ.

૧ ભવાન ભક્ત વગેરે ખીજ કટલાક જૂના કવિઓએ રામાયણનો સાર લઈ તેનાં જ્ઞાનાં જ્ઞાનાં કાવ્યો રચ્યાં છે, તે પ્રમાણે આ કવિએ પણ તેવું આ રામાયણનું નાનું કાવ્ય રચેલું જણાય છે.

પ્રભુરામ

રામ વિવાહના શલોકા. ૧

૧

સારસ્વત સ્વામી તુજ પાયે લાગૂં,
 ધ્રુવ ધણેરી વેગે રે માગૂં,
 ગુરુ જીવિંદને પાયે સમરૂં,
 ચરણે જઈને શીશ રે ધરૂં.
 અન્નેદા નગરીમાં દક્ષરથ રાજ,
 ઈમાંને ઘેરે રામચંદ્ર તાજ.
 ભાઈ લક્ષ્મણ આગેવાન કહીએ,
 તેની કળાને મોહીને રહીએ.
 ભક્તિનો મહિમા ચતુર્ભુજ જણે,
 રામનું નામ પ્રથમ પ્રમાણે.
 ઘેરે ઘેરે તે મોહિનીના દીવા,
 મન ગમતા મેવા સહુને સેવા.
 સીતા માણ્યે અવતાર ધરિયા,
 તે દહાડાના ત્યાં રામજી વરિયા.
 સીતા માણ્યી જનેતા ખોલ્યાં,
 આઘ પૂર્વનાં કર્મ ત્યાં ખોલ્યાં.

૧ શ્લોક ઉપરથી શ્લોક, બહુવચનમાં શ્લોકા. કવિ શામળભટ્ટકૃત ઈબ્રામ કુલીખાનના શ્લોકા લખ્યા છે. તે જુના બુદ્ધિપ્રકારમાં છપાઈ ગયા છે. લૂણા-વાડામાં કણ્વી લોકના વિવાહમાં હજુ પણ આવા શ્લોકા ખોલાય છે.

ચાર ખંડના કાગઠ લખાવો,
 ધરતી ધરતીના રાજ તેડાવો.
 છોટે પછવાડે ડેરા કરાવો.
 લંકાનો રાજ રાવણ ત્યાં આવે,
 હંકાર કરતો કટક બહુ લાવે.
 જનકી વરવા આવ્યા કે શરા,
 શરામાં શરા નથી આવ્યા પૂરા.
 છાંનાં કાગદીઆં સીતા મોકલાવે,
 દશરથના કુંવર કાગઠ ઉકેલે.
 કાગઠ દીઠે તે વહેલા પધારો,
 જનક કુંવરીનાં કામ સુધારો.
 ઘોડા ઉપર જીન મંડાવો,
 સામગ્રી સર્વે લઇને આવો.
 અંતરજ્ઞમીની વાતો અનેરી,
 બળવંતા ઘોડા લાવ્યા નફેરી.
 સોનાના ઘુટા હીરમાં જડિયા,
 રેશમની ગાદીઓ, મશરૂના તકિયા.
 રામજીના ઘોડા અક્કર ખિરાજે,
 પારે જોજન તે ઉફરા છાજે,
 ઘોળી ધજ્જ લક્ષ્મણની રૂપેરી સાજે,
 ચઢયા વીર કેસરીયા વાગા, ત્રંખાળુ ગાજે;
 લક્ષ્મણ આવી ત્યાં ચરણે ખિરાજે

સૂરજનું તેજ, લક્ષ્મણનું તેજ,
 તેજમાં તેજ ચાત્યા મહારાજ.
 હીલે પીળે લક્ષ્મણ ચડિયા,
 કાપડી-વેશે રામ પરવરિયા. હુન્ને.

૨

દળ વાદળ ત્યાં મહા દળમાં ભળિયાં,
 પોત પોતાના ડેરે જઈ પડિયા.
 રાજા ઉમરાવત સજીને આવ્યા,
 દશરથના કુંવર સીતાને ભાવ્યા.
 રામ લક્ષ્મણના ત્યાં તંબૂ તણાયા,
 ચોખડ દે ફરતા ડેરા કરાયા.
 રામ લક્ષ્મણ ત્યાં છેવાડા જાવે.
 હાથણી ત્યાં કળશશૂં પાવે.
 રામ લક્ષ્મણ ત્યાં આવીને ધરિયા,
 નગરના લોક ત્યાં જોવાને મળિયા.
 લોક કહે છે જે હાથણી ચૂકી,
 હવે વિવાહની વાતો રોકાણી.
 દાસીએ જઈ માતાને કહિયું
 માતાના મનમાં હરખ જ થાયું
 બાણ ચઢાવે મુજને વરે,
 ત્રણે લોકમાં નામના કરે.

રાવણુ આવ્યો દય^૧ હાથ ચગદાણા.
 ગત્ય રે ગર્હ શીકા પડી પાછો કરિયો,
 પંચે મળી વિચાર કરિયો.
 રામ લક્ષ્મણને આધા તેડાવો,
 જોની કળાનો પાર ન પાવો.
 પોળે આવ્યા ત્યાં દીસે રૂપાળા,
 શોભિતા વાગા ઝાક-ઝમાળા.
 કસબી ફેર સોનેરી ઝળકે,
 સીતા આવ્યાં ત્યાં ઝાંઝરને ઝળકે.
 બાણુ લીધું ને કરશું ચડાવ્યું,
 નગરનું લોક ત્યાં જોવાને આવ્યું.
 ધરતી ધુજો ને શેષનાગ કંપે,
 નદીનાં પાણી ત્યાં સાગરમાં ભળિયાં.
 લીલા પીળા ત્યાં વાંસ વઢાય,
 મોતીયાં ફેરાં તોરણુ ળંધાય.
 ચાર ખંડના મંડપ રચાય,
 સુંદરી સર્વ ત્યાં મંગળ ગાય.
 માંભરામાં તે રામ પધાર્યો,
 હરિજીના પાય જનકે નવરાવ્યા.
 વશિષ્ઠ ગુરુએ પરણાવી લીધા,
 રામે રાવણુશું શેષ જ કીધો.

દશરથના કુંવર મહેલે બિરાજે,
 જોજો રાવણ! તું લંકા નહીં છાજે.
 ધણા ધણા રાજા હખે ભરાય,
 રાવણ વિકળ ધર્મ શોકમાં જાય.
 રામચંદ્રજી આવ્યા અજ્ઞેકા માંજ,
 વળાવ્યાં માતા સીતાજી ત્યાંજ.
 શોભિતા વાગા સોતાને બાવ્યા,
 પ્રભાતે ઉઠી કટક સડે જાય.
 સંવન ૧૮૩૪ ચોત્રીસા માંજ,
 સાત વીશમાં સાહેર ગામ^૧.
 તેમાં પ્રભુજી રામનું નામ.
 દાસ પ્રભુજી કહે શલોકો,
 એકે તે મને સાંભળજો લોકો.
 જેને સાંભળે પાવન ધર્મએ,
 ધર મૂકીને સાંભળવા જઈએ.
 સંતોની સેવા મોટો મહિમા,
 પરણીને પધાર્યા સીતા ને રામ.

(લખીતંગ દોલતરાય માધવરામ ગામ મુટેડી)

૧ આ ઉપરથી સત્તાવીસ પ્રગણના 'સાહેરા' ગામના પ્રભુરામ નામના કોઈ ભાઈએ આ શલોકો બતાવ્યો જણાય છે

કવિ નહાના ભટ્ટ

મહિના

ગરવા ગવરી તે નંદને હું નમું રે,
 શારદા થાળે રે મુજને સહાય;
 કૃષ્ણ છપીલાના ગુણ વરણું રે,
 જીજ્ઞાસે આવી વસો રે મોરી માય;
 નાના^૧ નહીં રે જવા દઉં પ્રભુ નાથને રે.

૧

કાર્તિક માસે હરિ! કેમ ચાક્રશે રે?
 આવ્યા શિઆળાના રે દિન;
 સહિયર સર્વ તે સુખડાં માણશે રે,
 કેમ કરી રહી શકું રે ભુવન? નાના.

૨

માગશર માસે હરિ હું એકલી રે,
 કેમ કરી રહી શકું? રે મહારાજ!
 જોખનીયું તો વાર્યું નહીં વરે રે,
 કે'તાં આવે મુજને રે લાજ. નાના.

૧ આ રથજે 'નાના' શબ્દના બે અર્થ થાય છે: એક, 'નાના' (સમર્થ) નામનો કવિ, જેણે આ કવિતા રચી છે. કવિ શામળભટ્ટના ગુરૂનું નામ પણ નાના ભટ્ટ હતું; અને બીજો અર્થ "ના, ના" નહિ, નહિ. ના અર્થમાં લેવાનો છે.

૧૯૫

૩

પોષે ટાઢ પડે અતિ જોરમાં રે,
માણો સેજલડી રે મારા કૃષ્ણ!
ઓઢણ ઓઢે તે અબળા પ્રેમશૂં રે,
તન મન મોઈં વસે રે તમ સંગ. નાના.

૪

માહે મંગળ જગમાં વરતશે રે,
ગોપીઓ ગાશે ઘોજેરાં રે ગીત;
સુંદર વસંતના સૂર સાંભળે રે,
મોરી તમ સંગે લાગી રે પ્રીત. નાના.

૫

ફાગણ અખીલ ગુલાલ ઉઠે ધણાં રે,
સુંદર વાગે તાલ મૃદંગ;
નાંખી રાધાવર ગળે બાહુડી રે,
હોળી રમશું વિકૃત વર સંગ. નાના.

૬

ચૈતર ધૂપ પડે, ધરતી તમે રે,
ત્યાં તો બળશે તમાઈં રે તન;
~~ભૂતી સ્હેરે અતિ ધણી વાય છે રે,~~
વ્યાકુળ થાય છે અમાઈં રે મન. નાના.

७

दंशाभ वन कूट्युं, कूली वाडीओ रे,
 जेडे जुवे हो नर ने रे नार;
 केरी, द्राभलडी अति लूमशे रे,
 तीरथ अर्हो मानो हरि महाराज ! नाना-

८

जेठे जुक्ति अनी प्रभु सेजनी रे,
 युवा अंहन ने मलीयार;
 जुध जुध अंभेखी प्रभु ! भोभरे रे,
 आ शी जुक्ति अनी रे गुलजर ! नाना-

९

अपाडे छितर अढी धरणी वाहणी रे,
 यो-द्वेश विजणी तलुा रे अमकार;
 अपेया तो पियु पियु करे रे,
 आतुर दादुर^१ जेले रे भोर. नाना-

१०

आवणु पयरंगी साणु पहेरिया रे,
 जेअनवंती ओ प्रजनी रे नार;
 सेवा शिवनी करी भुअ भागती रे,
 लवोभव आपो हरि रे लतार. नाना-

१८७

११

लाहरवो गगने गाज्यो धन धोरमां रे,
गंगा-ज्जनानां नीर वही ज्यः
कंपे काणजकुं प्रभु! माखइं रे,
सूनां मंदिरे जावा रे धाय. नाना.

१२

आसो मासे ते आनी दीवाखडी रे,
घेर घेर आच्छव हरिना रे धाय;
नयणे नारायण वरने निरभथुं रे,
प्रेमे लागुं हरिने रे पाय. नाना.

१३

आज्यो अधिक मास गाड सांलणे रे,
प्रेमे गाया ते जारे मास;
प्रभु पूरो ते मननी रे आश,
नाना नही रे जवा दड प्रभु नाथने रे.

ત્રિકમદાસ

૫૬

અલખેલોજી મારે મંદિર આવ્યા રે સૂણ સાહેલી !
 બહુ ગુણવંતા મારા મનમાં ભાવ્યા રે. સૂણ.
 જ્ઞાન ગુરૂની સુરતા છે રે સુધી રે, સૂણ,
 મહા મંગળ પદ. આનંદ પામી ભુક્ષિ રે. સૂણ.
 વિદુલ વરને શી પેરે વખાણું રે, સૂણ,
 આઘ અંત ને મધ્ય એની નવ જાણું રે. સૂણ.
 ઘટ બીતર ને ખા'રે છે પ્રકાશ રે, સૂણ,
 એવા હરિ તો કહો કેમ આવે પાસ રે. સૂણ.
 રૂપ નથી ને દીસે છે રૂપાળા રે, સૂણ,
 ગુણ રહિત તે દીસે છે ગુણવાળા રે. સૂણ.
 નામ નથી ને બહુ નામી મેં નિરખ્યા રે, સૂણ,
 ઉચ નીચ નહીં, સર્વે અંગે છે સરખા રે. સૂણ.
 નિરાકાર ને આકાર એનો કહાવે રે, સૂણ,
 એવું અકળ પદ તે કેમ કહ્યામાં આવે રે. સૂણ.
 નિર્ગુણ સગુણ એને ના કહેવાય રે, સૂણ,
 એવા રે વરને સહિ પ્રવાને ધાય રે. સૂણ.
 નૌતમ પદનું ત્રિકમ નામ ન ભૂલે રે, સૂણ,
 ગુરૂપ્રતાપે પ્રેમમગનમાં મહાલે રે. સૂણ

પદ ૨ જી.

એવા કોઈ કવિજન કાવ્ય અનુપમ આધે રે, જાઉં અલિહારી,
 નિર્ખ્યા વિના તેનું નિશ્ચાન આણુ ક્યાં સાંધે રે? જાઉં.
 નિર્ખ્યુ હોય તે નિશાની નિર્ખાવો રે, જાઉં
 નામનિશાની સહી મળે તો મારા મનમાં ભાવે રે. જાઉં.
 નિર્ખ્યુ હોય તેને ભૂમિનું નિશ્ચાન રે, જાઉં.
 જોવા રે જાતાં ભૂલે પોતાનું ભાન રે. જાઉં.
 શિવ, વિરંચી ને શેષ એને આરાધે રે, જાઉં.
 જપિયા તપિયા યોગ સમરથ સાધે રે. જાઉં.
 માનવીએને મન ગમતો છે મેવો રે, જાઉં.
 મનુષ્યદેહનેા દ્હાવો નૌતમ લેવો રે. જાઉં.
 એ પુરુષને અનેક નારી ધરિછે રે, જાઉં.
 પુરુષ પદ તો કોઈ એક જન પ્રીછે રે. જાઉં.
 અનુભવિયાને અવર તણી નહી ધરિછા રે, જાઉં.
 જન ત્રિકમ દાસ કહે નામ નિરંતર પ્રીછયા રે. જાઉં.

પદ ૩ જી.—રાગ હોરી

વૃંદાવનમેં ધૂમ મચાઈ, શ્યામ ખેલત હોરી,
 ગોપી ગ્વાલ મીલ મંગળ ગાવે,
 ખેલત રાધે ગોરી. વૃંદાવનમેં

સુંદર વરકો વદન નિહાળી, નેનસેં જીએ નારી,
 ચુવા ચંદન અર્યાઓ શ્યામકું, ભર ભર કંચન ચારી. વૃંદા.
 અખીલ ગુલાલ ગુલાલ મગસો, સખ સખીમન ભરી જોરી,
 નંદલાલ સંગ ખેલનકું, ચોફેર બંધાણી ટોળી. વૃંદા.

लर लर मुहा, भारत छूटा, व्याकुण डीधा वनभाणी,
 सूअ पडे नही शरद गरदभां, मोरकी लीधी भरोडी. वृंदा.
 पान धार पीयकारी लारी, घेला डीधा गिरधारी,
 रंग रसियोलु रंभमां लींजे, धन्य छे अजनी नारी. वृंदा.
 विधविध विलास आश रंग लीनो, छीनो रंग सय जेरी,
 छिउत गुलाब अइथु लये। अंअर, वदन मोहनलुकी. वृंदा.
 मेवा अहुत मगाये लालने पांट दीयो अजनारी,
 दास त्रिकभ कहे लभकु दीजे, पूर्वनी प्रीत संबारी. वृंदा.

पद ४ थुं

असंत रत आवी रे, मन मेरा आवी रे,
 मन मेरा आवी कर ले जंगल पीय डेरा.
 सतगुरु सेवतुं लाव लजन थकी, भीटशे योराशीका डेरा. असंत.
 नित्य निकट सतगुरु के लछ कर ले मंत्र सेवा,
 हे गुइ! हे गुइ! छोड संकटसे दूअत लव संसारा. असंत.
 सतगुरुलने मंत्र अताये। जप जपीनी अनेरा,
 तिभिर नाशे, इप प्रकाशे, भीट गयो तनका जेरा. असंत.
 धन्य मेरे सतगुरु अंतरजमी ओही विद्या लभकु दीनी,
 जन पकयो तय आन अषो हे, सुरत सोहागन डीनी. असंत.
 दीनके अधीन लये हरि तय, अजर अमर रस पाया,
 दास त्रिकभ सतगुरु प्रतापे, रभता शंभकु गाथा. असंत.

२०१

कभीरञ्ज

यादर

५६

यादर हे जीणी, हो जीणी.—टेक
रही रामरसमें लीनी. यादर हे.

अष्ट कमण, दश अरणा यासे, पंचतत्व भील यीनी;
ध्रुव प्रह्लाद नामदेवे ओढी, शुक्रदेवे निर्भण कीनी रे. यादर.
तेत्रीश कोड देवताये ओढी, टूक टूक कर दीनी;
अनंत कोटी वैष्णुवे ओढी, तेणे जतन जतन कर यीनी रे. यादर.

दास कभीरञ्जये जतनसें ओढी, ते कण्डु भेदी ना कीनी;
साधुकी संगत गुरुप्रतापे, गेंसीकी तेंसी दीनी रे,
यादर हे जीणी रे जीणी, रही रामरसमें लीनी. यादर

शुवशुभ

पद १ छुं

प्यारा रे कहीओ आवा! निर्वाणी पद प्यारा
 सृष्टिका कर्ता प्रलय मानो, आवे हो हो पवना,
 पालीथी रे न्यारा रे. कहीओ.

येसे पवन पर जण विना प्रकटे हो हो हो;
 ३५ रे हां रे ३५ नहीं, निराकारा रे. कहीओ.

सोही श्याम मेरे अंगे वसियो हो हो हो;
 अंकार रे हां रे अंकार हुआ हमारा रे. कहीओ.

कहे रे शुवशुभ आप आवे ने जये हो हो हो;
 आवशे रे हां रे आवशे, अपरंपारा रे. कहीओ.

पद २ गुं

अमारी हूँ तो आद्य पुरुषसें लागी,
 हमारी हूँ—टेक
 हूँ जर्ज जर्ज बरी नूरतमां—
 हो हो हो प्रकृति सह त्यागी. हमारी.
 जयांथी पीछडी तामां समाणी—
 हो हो हो अभंड रे, हां रे अभंड अनहद वागी. हमारी
 अंकार हुआ रे आद्य पुरुषका,
 हो हो हो भवनी रे, हां रे भवनी आवट लागी. हमारी.

દ્વારકાદાસ

૫૬ ૧ છું

ઘટમાં છે મદુલી એક, યોગી બેઠા આપ અલેખ,
 એ યોગીનું રૂપ જોઈએ, કાંઠાં આસનકા વહાલું રે;
 સ્વામી બેઠા તખ્ત ઉપર, ચતુર ચેલે લાજ્યું, ઘટમાં.
 ગેખી ઘંટા ગેખી વાગે, ગેખી ગુફામાં બોલે રે,
 મહા શન્યમાં જઈ વસ્તી કીધી, નહીં કે એને તોલે. ઘટમાં.
 નહીં શેલી, નહીં સીંગી તેને, નહીં વિભૂતિને ગોળા રે,
 જે દર્શન દેવતાને દુર્લભ, તે મુરત તમે ખોલો. ઘટમાં.
 નહીં માયા, નહીં મમતા તેને, કામ ક્રોધ નહીં લાગે રે,
 કહે દ્વારકા સોઈ ધર શોધો, જરામરણુ લય લાગે. ઘટમાં.

૨૭૪

રામકૃષ્ણ

પદ ૧ લું

અરજ સૂણો મારા રામજી ! તારું પ્રત ના છૂટે,
આવા રૂડા તારા રાજ્યમાં, મને માયા લૂંટે. અરજ
બહાલા ! તૃષ્ણા નદી તારા દેશમાં, તે તો નિત્ય વાધે,
પંખી આ વનમાં બૂલો પડ્યો રે, એકુ ભુવન નવ લાધે, અરજ
ગિરિવર મોટા ગર્જતા, મધ્યે માંહે ખીરાજે,
આ બાજી તો સુખ તણી રે, ઘેરાં નિશાણુ ગાજે. અરજ
સહુકો સરખા થઇને ફરે, ચોરોના રે સાખી,
આ રે મારગડે વિઠલા ! રે, ઉગરવાનું ક્યાંથી ? અરજ
જપતપનાં દર જોતરાં, કરવત મેસ્થાની કાશી,
કોઈ તલખો (?) માને નહોં રે, એવી માયા મહેવાસી, અરજ
મોહ માયા મદ લોભ ને, જાણે સર્વે ખોટું,
જીવ પર એ જમડા ભમે રે, જમ દેઈ રહ્યા પાટું. અરજ
શરણુ અરણુ તારે આવિયો, અખ કીને આરી,
રામકૃષ્ણ પ્રણુ રંકને, રગ લેજો ઊગારી. અરજ

પદ ૨ બ્લુ—રાગ ખીલાવલ

વહાલાજી ! આવોને આંગણીએ મારે,
જોહડલી કીજો.

દુર્લભ છે જોખનના દા'દા,
સ્નેહ તણું સુખ લીજો. ૧

(વહાલાજી) તે દા'દો સંભારો મારા વહાલા !
મારગડે મળતાં,
મીટે મીટ બેળીને હસતાં.
અંગે અમી ઢળતાં. ૨

જીભડલીએ જશ ગાઉં મારા વહાલા,
જે લીલા તમે કીધા,
રામકૃષ્ણ પ્રભુ વહાલા તમારે
વેચાતી લીધી. ૩

પ્રીતમદાસ

રામરાજ્યા (પરજ્યા—કતબો)

હરિ સ્મરણ કરો હેતમાં રે, ચિત્ત ચેત ! અચેત રે;
 આ અવસર ચેત્યા તણો, હાં રે મૂખ પડશે બહુ રેત રે. હરિ
 કાયાનું કાંઈ નવ નીપજે રે, મિથ્યા મોહ^૧ અહંકાર રે;
 તનથી ત્રણ વાનાં નીપજે; હાં રે કીટ, મીટ ને છાર રે. હરિ
 માયા તે મિથ્યા મોહિની રે, જેવી મીસરી ખાંડ રે;
 જગત પસારો કાળનો, હાં રે જગ માંય થાશે ભાંડ રે. હરિ
 જગમાં તે કામ રહે નહોં રે, શશિ ચંદ્રમાનો વંશ રે;
 ખડખડ કરતા ખપી ગયા, હાં રે કો રાજા ને રંક રે. હરિ
 જાનું તે જાવા કારણ રે, પશુ પંખી અવધાર રે;
 કહે પ્રીતમ ભજ્ને રામને, હાં રે ફરે શિર પર કાળ રે. હરિ

अधो लङ्ग

पद १ लुं

संतो रे लेजे वस्तु विचारी,	
आकाश अधर आलवुं, शुं भेडा हारी ?	संतो रे
पवन, तेज ने पृथिवी, आकाश ने अंशु,	
पांये शून्यमां समावजे, शेष रहे ते शंशु.	संतो रे
गुणु रे अतीत रे गोविंदु गुणुमां डेम पात्रे ?	
आश्रवासना तरी जवुं, पेसे आरे रे सात्रे.	संतो रे
वायु प्रसर छे आपमां, आप वायुमां भ्दासो,	
अणु रे लिंगीने जे लगी ^१ करे तेने ते शवे	संतो रे
x x x x x x	x
सर्वांग अतीतने ओणभो, अणो भोसे नीडाणी.	संतो रे

पद २ लुं—भीलावल

धन्य रे व्हाला ! तारे धूंद्रटो, कांछ पार ना पाभ्या,
 कांछ रे देपीने विरमय थयां; कांछ लाग्या रे लामा. टेक.

शास्त्र सरभाअे रे तुजने कहुं, नही रुप ने रेभा,
 उषमा देवाने कांछ नथी, नथी वर्णु ने वेभा. धन्य.

आ रथुल रे कहुं तो कयां लगी, मन वाणुी न जम,
 सूक्ष्मथी सूक्ष्म धणो, परमाणु नांथाय. धन्य.

लघु रे दीर्घ काहावे नही, नही अघु उर्धमां^२ आवे,
 दीसतो सार अविशन सही, ओवे वेद ज गावे. धन्य.

१ आक्षिपन २ अघ=हेडे=पाताणमा. उध=उर्ध्व=आकाशमां

અબર, અમર, અછેલ છે, વહાલો વચને ન આવે,
 સહી સદા દિન ઝળહળે, સોહી અવિગત કહાવે. ધન્ય.
 વૂહી કરતા વહાલમા! તારાઈ શરણુ પ્રેહૂં,
 એમ તો વિચારી અએ કહ્યું, આપ હરિમાં રે હોવું. ધન્ય.

૫૬

મર્મ મોટો પરિશ્રમનો, તે તો રસનામાં ન આવે,
 શબ્દની વેધી સૂરતા, ખરા લક્ષમાં આવે. ટક.
 પગથી વિના પગ પરઠવો, વહેતા વિના વહેવું,
 સમજ્યા સત સીધી કળા, અંકુશ વિના સહેવું. મર્મ.
 જેને સ્થળ કહેવાને કંઈ નથી, તેને સ્થળ સ્વામી,
 ધાતૂ નર રહ્યા સંચતા, જેણે એ વસ્તુને પામી. મર્મ.
 સત રે ગુરુની એ તો સંચા, શિશ સુધા પ્રીછે,
 તે રે ગુરુ તે કહી શકે, ગુરુપણું નવ છાછે. મર્મ.
 વાણી વાચ્યા, અવાજકુ, જાદુ વાચ્યા ન હોષ,
 સૂક્ષ્મ વેદ જૂઝે અખ્યા, જાદુ ગુરુમમ હોષ. મર્મ.

સાખી

કહેનારા પણ ન રહ્યા, સૂણનારા પણ જાય,
 એ જે વચ્ચે ખાલી અખ્યા, તે મરે ને છુદા થાય.

કવિ ગંગાધર

સૂર્ય નારાયણની આરતી

જય સવિતા નારાયણ, સૃષ્ટા જગતપતે (૨)	
પુણ્ય પુરાણ પરાયણ (૨) ત્રિપદા સ્તવનકૃતે.	જય ૧
ઉદયે બ્રહ્મ સ્વરૂપ, મધ્યે શ્વર દશા (૨);	
સાયંકાળે વિષ્ણુ (૨) તન તિમિરોધ ખસ્યા.	જય ૨
પૃથ્વી તેજ પ્રકાશક, વેદ વિચિત્ર લખે; (૨)	
x x x x x	
સર્જક પાલક સિદ્ધ, હાર્દ છો હરવે (૨),	
કીટાદિકે મનુજ, પશુ પક્ષી સરવે.	જય ૪
ગણના કાળ સ્વરૂપ, અખિલ રહ્યા વ્યાપી (૨),	
સાક્ષીભૂત સમસ્તે (૨) આઘે અઘાપિ.	જય ૫
આઘ મધ્ય દિનાંત, આરતી જે કરશે પ્રભુ (૨),	
ગંગાધર દુઃખ તેનાં (૨) અરૂણ ઉદય હરશે.	જય ૬

ભીખાભાઈ

૫૬

ઘોખે પડિયું રે, મનકું તો ઘોખે પડિયું રે,
મૃગજળ દેખી દોડિયું તે, ઝાલ્યું હાથ ન જડિયું રે. મનકું

સુવા સ્ત્રીમળ દેખીને, ફળ ખાવા ધાયો રે;
પાંખ ચાંચ લપટાઈ ગઇ, એમ જગ ભમાયો રે. મનકું

ખાંધો ફરે અંધ ધંધામાં, ચિત્તકું ચાકે ચઢિયું રે;
પાછું વાળી પરખે નહીં, મોહ અવિદ્યાનું ધડિયું રે. મનકું

ફામ આવે ત્યારે ફરતો રહે, તેને અંગે ન અડિયું રે;
રંગ પતંગ થું રાચી રહ્યું, તે ધડે ધાટે ધડિયું રે. મનકું

x x x x x x x x

દાસ ભીખો કહે પ્રભુ નહીં ભજ્યા, તેને મહાદુઃખ નડિયું રે. મનકું

આશારામ

રામ રાજ્યો.

બાળપણું રમતાં ગયું રે, નારી જોખન માંચ રે;
આવ્યું છુટ્ટાપણુ ધાધને, મૂરખ સહૂં નહીં કાંચ રે.
જોડા માણીગર ળંગલા.

હાથી રહ્યા હાટ સેરીએ રે, ઘોડા રહ્યા ઘોડાર રે;
ઘોરી રહ્યા રથ જોતર્યા, ઝુરે મેહેત્રાંમાં નાર રે.
જોડા..

x x x x x

આશારામ ભજો રામને રે, આવ્યો શિર પર કાળ રે,
જોડા.

આવી મળા માનિની મંગળ ગાઉ^૨,
 દેવકીએ કુંવર જન્યુ^૩.
 માઝમ રાત થયું અજવાળું,
 તેજે ત્રિભુવન છાય. આવી.
 શંખચક્ર ગદા પાણુ જ પંકજ,
 તિલક સુંદર કોટે જપમાળા;
 અહભુત ૩૫ દીઠું દેવકીએ,
 ત્રાણ ત્રાણ જગે રખવાળા. આવી.
 ઉધડયાં કપાટ ભોગળ, ભે ભાગી,
 જય જય વાણી વદે વેદ ચાર;
 સુરનર મુનિવર જય ઉવારણે,
 ભૂપ બ્રહ્મા જય બલિહાર. આવી.
 લઈ ઉચ્છંગ વસુદેવ પધાર્યા,
 જન્મનાજીએ દીધો રે માગ;
 ગોકુળ માહે ગોવ્યંદ પધાર્યા,
 સદસ્ય મુખે સ્તવે શેષ નાગ. આવી.
 ઉત્તમ રાત અષ્ટમી કેરી;
 જય જય જન્મ્યા જગદાધાર,
 સુરલોક ભૂલોક પધાર્યા;^૧
 રંક ઈસુ જય બલિહાર. આવી.

૧ પદની રચના ઉપરથી કવિ કંઈક જુનો જણાય છે. ૨ ગાઉ=ગાઓ.
 ૩ જન્યુ=જયો; જન્મ આપ્યો.

કવિ માંડણી

પદ—રાગ પ્રભાત

શેઠ કીધો અમે શામળો, જોણે મહા ધન આલ્યું;
 નાણું ખરું હરિ નામનું, ત્રણ લોકમાં ચાલ્યું. શેઠ
 અવર વેપાર હિપાડિયો, કાઠી કર્મની કોઠી;
 લક્ષ ચોરાશી જોઈ વળ્યો, ખાતી ખડખડ ખોટી. શેઠ
 મોહ મત્સર ખેલેકી ગયા, મન ગમતા માલે;
 કહ્યું તે કોઈનું નવ કરે, ખેઠા ઘર ધાલે. શેઠ
 કામ ક્રોધ બે ભેગા ઘયા, તેણે મૂકિયા વાહી;
 ને મમતાને લાવિયા, કાને રાખી સાહી. શેઠ
 છળ, બેદ તે બે છોકરા, થઈ ખેઠા છે મોભી;
 દગાને ઘાલ્યો દુકાનમાં કોણ રાખે છે થોભી? શેઠ
 હર્ષ શોક એ બે દીકરી? માંહી મનવો મોટો;
 વણોતર વધા ગયા, પછે આવ્યો છે તોટો. શેઠ
 વ્યાજ દૂલ્યું રે વીમા તણું ખાતું નવ જૂએ;
 મેળ ના કાઠે મૃત્યુનો, પછી આપ વગોવે. શેઠ
 વીમો લૂંટાયો વાટમાં, વણુ પ્રીછે છે વાણી;
 આંગરિયા અહંકારના રે, ખૂડ્યા વણુ પાણી. શેઠ
 આથી ને પોથી જે હતી, સર્વ ખોઈ રે ખેઠા;
 જમ રે આવ્યા જ્યારે લૂંટવા, નાશી ધરમાં રે પેઠા. શેઠ
 અંતે ન જોયો આવરો, ભ્રમ ભગળ ચલાવ્યું;
 નવ દ્વાર નાઠો ફરે, સાથે કોઈ ન આવ્યું. શેઠ

નોકર સર્વે નાશી ગયા, શેઠ એકલા સાથા;
 લૂલોપતી તેણે બહુ કરી, સર્વ મેલીને આશા. શેઠ
 લાખે લેખાં લોભનાં, જર ન રહ્યું જરી કે;
 પુણ્ય પાપની કોથળી, ઠાલી રહી ઓશીકે. શેઠ
 ચિત્ત તણા જે ચોપડો, તેને મૂક્યો રે જોઈ;
 પાનાં છે રે પ્રપંચનાં જેને નાંખ્યાં ઘોઈ. શેઠ
 ચતુર હોય તે ચેતજો, ચિત્ત—ચકલે ખેસી;
 નર કોષ જિતી નથી ગયો, આ વણુજમાં ખેસી. શેઠ
 શોધી કાઢી સાચા શેઠને, વહેપાર વધારો;
 લેખું ચોક્ષું લાભનું, આલીને પરવારો. શેઠ
 નીર થઈ નાણું કર્યું, ઠાંક્યું દેવાણું;
 કહે માંડણુ હવે નહીં કરું, ઘોળા ઉપર કાણું. શેઠ

૧ સ્વ. મણિલાલ ખકોરભાઈ એ માંડણુ નામના કવિનું ઉખાણા નામનું એક નૂની કવિતાનું કાવ્ય છપાવ્યું તે માંડણુ આ માંડણુ જણાય છે.

નથુરામ

પદ ૧ લું

ઓધવ કહે પ્રગસુંદરી ! સાંભળો એક વાત;
 સ્વામી તમારો સધળે છે, તે ગ્લણો વિખ્યાત. ઓધવ.
 ગોપી ! ભ્રાંતિ ટાળીને ભાળી જૂઓ, બ્રહ્મ સર્વે વાસ;
 ઘટ, મઠ મહદ્ એક છે, સધળે આકાશ. ઓધવ.
 ગોપી ! કનક ને કુંડળ એકુ છે, પડી નામ ભાતિ;
 બીજામાં રખે રાચતાં, સુવર્ણ એક જાતિ. ઓધવ.
 ગોપી દૂધમાં જેમ ધૂત છે, કૂલમાં જેમ વાસ;
 કાષ્ટમાં જેમ વહિ છે, એમ બ્રહ્મવિલાસ. ઓધવ.
 ગોપી ! વિશ્વને વહાલો એક છે, કરી જો જો વિવેક;
 સમુદ્રથી લહેરી ઊપની, વારતવ રૂપ છે એક. ઓધવ.
 ગોપી ! તમમાં તમારો નાથ છે, જુઓ મને વિચારી;
 દાસ નથુ કહે એ ઓળખે, હૃદયે જ્ઞાનને ધારી. ઓધવ.

પદ ૨ જું

ગોપી કહે: ઓધવ ! સાંભળો, એક અરજ અમારી;
 x x x x મારો કુંજવિહારી. ગોપી.
 ઓધવ ! કૃષ્ણ તે પૂરણ બ્રહ્મ છે, તેનો અંશ તે જીવ;
 તેને કહો અમે કેમ કહીએ, સધળે છે શિવ. ગોપી.
 ઓધવ ! મનને વાણી પોહોએ નહીં, દષ્ટિએ ન દેખાય,
 ચૈતન્ય વિષે શ્રી નાથજી, વેદ એને માય. ગોપી.

ઓધવ અવતાર ગુરુ કર્મ ગાધશ્ચં, મહા સ્નેહને આણી;
 મોહન મેવા મૂકીને, કૃષ્ણ પીએ મૃગપાણી.^૧ ગોપી.

ઓધવ! ભજનાનંદ સુખ અમને રુચે, પ્રહાનંદને ગાઈ,
 એકત્વપણું જોઈએ તો, નિશ્ચય આપ ખોવાય. ગોપી.

ઓધવ! ભૂતલ ભાર ઉતારવા કંઈ ધરે સ્વરૂપ;
 નથુનો નાથ નથી ગયા, કંઠીએ પ્રજનો ભૂપ. ગોપી.

(કીદરજીનો સુત) મૂળજી

૫૬૧

આજ અનુપમ દહાડો આવ્યો, ત્રિવાલનો વિચાર જોને,
 તે દિવસ મારા માનમાં ભાવ્યો, ધણું રૂં સાર જોને.
 માયા બ્રહ્મનો વિવાહ કર્યો, ચૈતન્ય જોડી જુકા જોને,
 વૈરાટ રૂપી માંડવો રચ્યો, ખંભ પગ ઢાથ જોને.
 ચારે દેહની ચોરી રે રચી, કેહેતાં ના'વે પાર જોને,
 દશે ઈંદ્રિ નારી રે મળી, ગીત ગાય છે હો ગોરી જોને.
 પાંચે જૂતનો તે પસારો, તન માયા રજાં દોરી જોને,
 મન કરે ત્યાં મરકલા ને બુદ્ધિનો ક્ષણ વખાણ જોને.
 ચિત્ત કરે ત્યાં ચટપટી હેલા માંહે હર્યો અહંકાર જોને,
 ત્યારે રે બહુ વાળં રે વાળ્યાં, વહુવારૂં ઘોડે ચડે જોને.
 અખિલા હોતી રે દશા પામી, તોરણે આવી ઉભા જોને,
 સુલક્ષણા ત્યાં સાસુ રે આવી, પાંકવાને વેગે જોને.
 પદ્મરાવ્યા હો મલપંતા વરજી, મંડપમાં હરિબ્રહ્મ જોને,
 બ્રહ્માનંદ નયણે રે નિખર્યો, તે વિધિ ત્યાં થઈ રહી જોને.
 પોતે વર ને પોતે રે કન્યા, પોતે પોતાને વરી જોને,
 એ વિવાહ જોને રે રૂદે, જન્મમરણ ટળિયાં જોને,
 કીદરજીનો સુત મૂળજી બ્રહ્માનંદમાં ભળિયો જોને.

૧ બુ. કા. દો. ભાગ ૮ માના પૃષ્ઠ ૭૫૬ એ છપાયેલા આ કવિતામાં અને અહિં ઉતારેલી કવિતામાં બહુ પાઠાંતર હોવાથી તે ફરી પ્રસિદ્ધ કરી છે.

સુરદાસ

ભણો તો બે અક્ષર ભણો, રરો ને રે મમ્મો,
 બે વિના આવન બેખડા, હાં હાં રે ઘાટે ન ગમ્મો. ભણો
 ર રો તો આત્મા રામ છે, મમ્મો તેજ માયા,
 જુગલ અક્ષર બેડતાં, કહેવાણી રે કાયા. ભણો
 ચાર વેદ ને ચૌદે વિદ્યા, બીજી વ્યાકરણની વાણી,
 બે એ અક્ષર તો બાદ છે રે, બીજી કહેવાની કહાણી. ભણો
 બે અક્ષરમાં આવન ગરે, તે ના પાડે પાછો,
 સુરદાસ અક્ષર મૂળ તો, તે સર્વાળે રે સાચો. ભણો

પીપો ભક્ત

ઉદ્ધારણ ચૂંદડી

પ્રહ્લાદ ઉદ્ધારણ ચૂંદડી, જામે રે રોમમાં દો અંક પ્રહ્લાદ-ટેક.
 વાદ્મીકે બન ખોધયો રે, ચૂન લાયે શુક દેવ;
 કર્મ ખીજોરાં દૂર થયાં રે, સૂતર કાંતીલાવ્યા જ્યદેવ. પ્રહ્લાદ
 ત્રણ લોકે તાણો તાણિયો રે, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ;
 તારણ ગણતાં મુનિ થક ભયે રે જાકે સૂરનર સકળ નરેશ. પ્રહ્લાદ
 ચારે વેદ ખીલા કરયા રે નિરાકારકો રાય;
 વણી રે કખીરે ચૂંદડી રે, રંગે શોભી નામને^૧ હાથ. પ્રહ્લાદ
 હરિ હરડાં, તન ફટકડી રે, કારણ કઠણ મજાદ;
 મૂળ કઠાયું ચઢાવિયું રે, બ્રહ્મ અગ્નિ જલે રે અંગીઠ. પ્રહ્લાદ
 વણુ ધરતીએ પાથરે રે, વણુ ચરણની વાટ;
 જેણે ખોજ એ ચૂંદડી રે, તેણે ખોજ્યાં બ્રહ્મકપાટ. પ્રહ્લાદ
 તમે મત જાણો એ ચૂંદડી, એ છે આતમચાન;
 જેણે ઓઠી પ્રેમશ્ચં રે, તેને કહીએ ભક્ત પ્રમાણ. પ્રહ્લાદ
 વણુ રસના ગુણુ ગાધ લો રે, વણુ વસ્તીકો દેશ;
 વણુ પિંડનો એ આતમા રે, તાસુ કરી લો સાચો સનેહ. પ્રહ્લાદ
 કહે પીપો એ ૩૫ લીના, બની કબની બનાધ;
 જેણે જાણી એ ચૂંદડી રે, તે વસ્તુ ૩૫ે થાઈ. પ્રહ્લાદ

गंगाराम

५६

- अटको संदेशो मारा सह्युश्ने कहेज्जे,
 संतोना इधियांमां रहेज्जे. संदेशो।
- कायानु हेवण अमने लागे रे कायूं,
 तेनी बलामणु अमारी करज्जे. संदेशो।
- काया रे पडशे ज्व कयां जर्धसमाशे ?
 ते धर अतापी अमने हेज्जे. संदेशो।
- अल्लानु इय मासी नज्जरोमां न आवे,
 सेवा ने साधन कांध ना लावे. संदेशो।
- इहे गंगाराम संतो गुश्ना यरणे,
 हेदार दर्शन अमने हेज्जे. संदेशो।
-

લાલદાસ

પદ ૧ છું

તટ સરોવર એક પંખી રહે છે, પરમહંસ નામ કહાવે,
 તે રે પંખીને નહીં રૂપ ને રેખા, કોને કોણુ ખતાવે.
 પાંચ પચીશથી ન્યારો ખેલે, રહે છે દશવીશ માંહી,
 દર્પણમાં મુખ દેખાયે, પણ હાથ આવત નાહી.
 પાંચે તે અંગે ને પાંચે તે સંગે, છટ્ટા તો પ્રભુ આપ,
 સાતમું એક નિજ સ્વરૂપ એ, તેને નહીં પુણ્ય ને પાપ.
 તે રે સ્વરૂપમાં વાસ અમારો, સદા સર્વદા રહીએ,
 કહે લાલદાસ સુણો ભાઈ સાધુ! કાઈ કહેવા સરખાને કહીએ.

પદ ૨ જી

તે રે સ્વરૂપને જે રે દેખાડે, સોષ સદ્ગુર સાચા,
 તે રે સ્વરૂપને દષ્ટે જોતાં, એમના અમર લોકમાં વાસા.
 વેર અંધન વળા ખીજા છોડે, એક જ આતમા ભાજે,
 સોહી સદ્ગુર પૂરણુ લખિયો, આ ભવનો ફેરો ટાજે.
 સકળ સિદ્ધિ પાસે રે દેખે, દૂર જોવા નવ જાય,
 એટલી વિધિ જે જન જાણે, તે આપે ઈશ્વર થાય.
 દૂધ સાકર જેમ ભેળાં રે ભળિયાં, એમ એક રસ થાય,
 કહે લાલદાસ સુણો ભાઈ સંતો! આ વાત કોને કહેવાય.

દુહા

શબ્દે લાગ્યા સો ઉગરિયા, ડૂબ્યા દોડનહાર;
 કહે લાલદાસ તાકી ખૂમ ને ના! થઈ વહાર.

૫૬ ૩ જી

કાશી રે ક્ષેત્રમાં અવિચળ દીપક, તે મધ્યે વાસ હમારા,
 સૂરનર મુનિજન મહા રે તપેશ્વરી, કોઈ વીરલા જાણુનહારા.
 પવન પાણીકા પ્રવેશ થોડા, સંત સદા રસ પાવે,
 નિરાધારે એક સદ્ગુર બેઠા, ત્યાં કોઈ એક જવલા બાવે.
 મન પવન બે શૂન્ય ઠરાવ્યાં, બ્રહ્મની કૃપા બ્યાપી,
 સ્વામીએ હમારે સન્મુખ જોધને, વસ્તુ અનુપમ આપી.
 થોડા ઉદ્ધમમાં નાથે હમારા, અનંત કૃપા રે કીધી,
 પ્રેમ સરોવર દેખાડ્યું મારે જહાલે, તે ભરી પોસલીએ પીધી.
 દીન જાણી હમને દયા રે કીધી, હરિએ હાથ જ સાલ્યો,
 કહે લાલદાસ કૃપા કરી મુજને, તે અમીરસ પાયો.

અસ્તાવિક કવિતા

ગયેકું સોચે નહીં, નહીં આવનકી આશ,
 સોજન કેવળ રામકા, એમ કહે લાલદાસ.
 આપણુ તજીએ મનકું, આપણકું તજ જાય મોત,
 લાલદાસ કહે સુણો ભાઇ સાધુ: તે ગયું ગોળાગોફલુસોત.
 હરિ દરીયા અમર ભરિયા, ખૂટે નહીં લગાર,
 કેતે સંત ધાનિયા ને, કેતે ધાવનહાર.
 શાસ્ત્ર તે દરિયાવ હે, હીરા, લાલ હે માંહી;
 કહે લાલદાસ કોષકું, કાઢયાકી મમ નાંહી.
 સૂરત જલ ગઈ નૂરતમે, પડી રહી તે ખાખ,
 કહે લાલદાસ ભેર થયા, તે સાંબળે મારી કાખ.

અન્ય ખાવું તે ક્ષુધાને ખાવા, જળ પીવું તે પ્રાણને ટોવા;
રહેવું અન્ય વસ્તુથી ઉદાસ, એમ સમજે છે હરિના દાસ.

દુહા

ગમ ખાત સોચે નહીં, આગલી ચિંતવન નાહી;
વર્તમાન વર્તે સદા, સો સાધુ સુખ માંહી.

સોરઠો

કહા વિષયકા ભોગ, પરમ ભોગ એક એર હે,
તાકો ભયો સંજોગ, નિરસ લાગત ઇંદ્રપદ.

દુહા

મહા વિવેકી તજ દીયે, સંપત્તિ સૂત ને માત,
કંથા ને કૌપિન એ, તુમ્હથી તથ ન જાત.^૧
અન્ય તણે ઉચ્ચારણે, આધારતૃપ્તિ નવ થાય,
તેમ જ શબ્દ થકી કદિ, અનુભવ ના જ કળાય.
અમૃત કહેતાં જો કદિ, ચિરંજીવી કે હોય,
તો જ શબ્દબ્રહ્મે જનો, અનુભવપ્રાપ્તિ જોય.

ગીતિ

પ્રથમ ઘટે જળ ધરવું, જો ન ગળે તો પછી જ ઘૃત ભરવું,
પુનરપિ ગળે કદાપિ, તો પછી યુરૂએ બ્રહ્મણ મૌન કરવું.

૧ મત્સ્યેન્દ્રનાય ભર્તૃહરિને કહે છે: સાર અને અસાર વસ્તુનો વિવેક જાણનારા જ્ઞાની પુરૂષો સંપત્તિ, સુત (છોકરાં) અને માતાપિતાને છોડી દે, છે, તો તારાથી આ કંથા-ગોઠી-અને કૌપિન-ઘંગોટી-એવી કુલ્લક વસ્તુ-તજતી નથી.

દુહા.

શીઆળે સોરઠ લલો, ઉનાળે ગૂજરાત;
ચોમાસે ઈંડર લલૂં, કછડો^૧ ખારે માસ.
સંવત સોલસે ઐસી, વસી ગંગાકે તીર,
શ્રાવણ શુકલ સપ્તમી, તુલસી તજ્યો શરીર.

સોરઠો.

તોલ્યો ખાર હજર, ચતુર બુદ્ધિ ખાગરમેં,
સમતા ન પાથો જર, નેક એક પેંજરસો.^૨
(રણછોડજી દિવાન)

દુહા.

નેહી કીયે શિરપર લીયે, ખળ સંધિસે દૂર,
કુટિલ અલક તૂટે જ્યુ કચ, સંધિ ન હોય જરર.

(ભાવાર્થ-ખળ માણસમાં અને માયાના કેસ-વાળ-માં કુટિલ-પણું-વાંકાપણું-હોય છે. ખળ સાથે એક વાર તૂટ પડી હોય કે, પેલો વાળ તૂટયો હોય, તો પછી તેમને “નેહી” એટલે રનેહી કરીએ અને વાળને ‘નેહી’ એટલે તેજવાળા કરી માથે ચઢાવીએ, તોપણ તેઓ કદિ સાંધી શકાતા નથી.

મદન કદન સંપ સદન, પંચ વદન સુખ ધામ,
દાસ ખાસ રનછોરકો, અમર રાખીએ નામ.

૨૨૫

એકાન્કો

સાંધ રૂંધે, દેત દુર્લ્ભિ અભિમાનપદ;
ચેત! રે ચેત! અચેત! પ્રકટ હણે નહીં દંડસેં.

એક રાગી, જીવાન જોગી, શર પીઠી સાવ;^૧
રસાયન ખનાવે, લીખ માગે, એનો શો પત્નીઆર.

જેરીઓ (જેરભાઈ)

૫૬

જોષીડા! જોશ જીઓની, ભાઈ! કહે મન ચઢો કાને ખનાઈ?—ટક
પાણીનો તો પાયો રચિયો, જ્યારે ખની જતનાઈ,
લોહી લોધર હાડ ચામડું, ક્યાથી આવ્યું ઘાઈ? જોષીડા!
ચોહો ફેરથી ચણી રે લીધું, જો રે ખની રચનાઈ,
રમતો અખધૂત આવી ગઢયો, ખેડો ધૂણી સાહી. જોષીડા!
પાંચે ચેક્ષા પ્રીતે આવ્યા, છટ્ટી પાછળ માઈ,
સાંતે મળી રનેહ જ કીધો, મઠી ભલી ખનાઈ. જોષીડા!
ખાઈ ખાઈને ખોખું કીધું, ભલી ખની સગાઈ,
ગુરૂપ્રતાપે ભણે જેરીઓ, અંતે ગયાં વેરાઈ. જોષીડા.

૧ પાછળ—પીઠ ઉપર જેને ઘા વાગ્યા છે તેવો પહીકલુ રણમાંથી નાશી આવેલો, શરવીર હોય છતાં નકામો.

કાળ મહાંમદ

૫૬

પ્રીતમ! તમને શું કહું? મારી પ્રીત બંધાણી,
ધણા રે દિવસની ચાકરી રે, મોની મહોબત ન આણી. પ્રીતમ!

પીયુજ! સ્વર્ગભુવનથી ઉતર્યા, તે દા'ડાની ઉદાસી,
ભર જોખનમાં હૂં થઇ રે, મેહેલી ચાહ્યા સંન્યાસી. પ્રીતમ!

(પિયુજ!) મને તમારો વિશ્વાસ છે, જાણું મેલી માં જાશો,
ધણાં ધર આવ્યા ભટકી રે, જાણ્યું અમર થાશો. પ્રીતમ!

પિયુજ! અમને મેહેલીને, એકલા ના જાશો,
ખીજ અજાણને પરણતાં રે, ધણું દોહેલા થાશો. પ્રીતમ!

પ્રીતમ કહે: સુણ્ય પ્રેમદા! માઈ જોર ન ચાલે,
ચીઠી આવી રાજરામની રે, તે સમે લાચાર. પ્રીતમ!

હવે ગદગદ કંઠે કે' છે કામિની, નયણે નીર ન માય,
પિયુ પરદેશી ચાલિયો, કદમ વળાવવાને જા્ય. પ્રીતમ!

એ ગતિ છે સંસારની રે, કોઈ ગર્વ ના કરશો,
પિયુ પરદેશી પ્રીતનો રે, વિશ્વાસ ન ધરશો. પ્રીતમ!

કાળ મહાંમદની વિનતિ, તમે સૂણજો કાન,
એકમન થઇને સાંભજો, ગોપિંદ ધરજો રે ધ્યાન. પ્રીતમ!

હરિકૃષ્ણ

પદ ૧ હું

જો આત્મતત્વ વિચાર કરો તો, સહજે આવે પાર,
 પાંચ તત્ત્વ, ને ત્રણ ગુણ જાણો, જળ તો સંસાર. જો
 જુઓ પૃથ્વી એક ને ભાગ અનેક, ચક્ર ફેરવે કુંભાર,
 જુઓ જળ એક ને લહેરો અનેક, સાક્ષી તે નિરધાર. જો
 જુઓ સુરજ એક ને કિરણ અનેક, અમિદીપક પ્રકાર,
 પવન એક ને પિંડ અનેક, ઘટ ઘટ બોલનહાર. જો
 જુઓ આકાશ એક ને રૂપ અનેક, ચૈતન્ય જાણો સાર,
 પરમહંસ હરિકૃષ્ણ પોતે, બ્રહ્મ બ્રહ્મ એકતાર. જો

પદ ૨ જી

પરિબ્રહ્મશં તાલી લાગી, બીજાનું શું કામ ?
 રાતદિવસે સ્મરણ કીજે, ધરીએ તેનું ધ્યાન. પરિબ્રહ્મ
 લગની લગાવી સુરત શમાવી, શાંતિ લેશ વિશ્રામ,
 સદ્ગુરુ સ્વામી, અંતરજામી, બાહુનામીનું નામ. પરિબ્રહ્મ
 ચૈતન્ય જાણી ઉરમાં આણી, પરમહંસ તે પ્રમાણ,
 સમજી રામ સમજે સાર એ, હરિકૃષ્ણ પૂરણ ધામ. પરિબ્રહ્મ

હંમદાસ

પદ

જે કહે તેને કહેવા લખને, હરિભજનમાં રહીએ.
 બગલો હંસ કરી બેસાડ્યો, બગલો હંસ કેમ કહીએ ?
 ચારામાં વિવેક જણાશે, તેનાં લક્ષણ લહીએ. જે
 હીરા કંકર, કંકર હીરા, હીરા કંકર કેમ કહીએ ?
 સાચ પારખૂં ત્યારે જણાશે, ધાણુની ચોટા સહીએ. જે
 તિલક છાપ, કંઠે તુલસીની માળા, દાસના દાસ થઇએ,
 જગત બદલને આઘ વેર છે, તેનાં મેહેલાં સહીએ. જે
 કહે હંમદાસ: મારી સારી શીખામણુ, લખી રાખજો લખએ,
 જેણે માની તે મહા જ્ઞાની, મૂરખને શં કહીએ ? જે

૨૨૬

ગોપાળદાસ

૫૬

સંતો ! રે બ્રહ્મ પાસે ભાસો,
જોવામાં આવે નહોં, એવો અલખ તમાસો. સંતો ! રે
વેદ હી લક્ષ તો આતી રહ્યો, જીએ ગ્રહે એવાની વાચા,
હું હું ૫૬ તો સંભારો, હું હરિ જોલે એ સાચા. સંતો ! રે
અહ્યા ! એઓ એકૂ નહોં, માયાનો ધર્મ આ શો ?
મોટા મોટા મગર તે અલ્પ થયા, આજે અંધુમાં^૧ વાસો. સંતો ! રે
નવધાર્થી નવરા ઠાઓ, મગન થઇને મહાલો.
લક્ષધાને! જે પાર કરે, સુધા સમજણ આલો. સંતો ! રે
સહ્યુરની સંગતે તાણો, વાણો એક જાણો,
દાસ ગોપાળ અક્ષર અખંડ છે, સહ્યુર સચરાચર પ્રમાણો. સંતો ! રે

મુકુંદ

૫૬

કોઈ આવો તો મૃતસંજીવીની વિદ્યા સેજો ભણાવું.
કહો તો રે ઝંકાર અક્ષરને આદે લખને ગણાવું.—ટક

- કહો તો પ્રથમ જીવલિંસા કઢાવું,
કહો તો હરિનો પરમહંસ થાવું.
કહો તો ખેશી વિમાન વૈકુંઠ જાઉ. કોઈ
- કહો તો એક થકી અનેક ગણાવું,
કહો તો ચૌદ લોકનો તાણો તણાવું. કોઈ
- કહો તો ગગનથી ઉચ્ચો ચાલું,
ન્યાંહાં નહીં અર્કનું^૧ અજવાળું.
તો સહજુરનો બાળકો નામ ધારું. કોઈ
- કહો તો અંબુમાં^૨ અમિ ભારું;
કહો તો મૃતસંજીવન ઉગારું,
કહો તો પાણી ઉપર બળતૂં બાળું. કોઈ
- કહો તો આપ થકી આપ મરીએ;
કહો તો અખંડ વૃંદાવન જઈ ઠરીએ,
કહો તો માતપિતા વિના દેહ ધરીએ. કોઈ
- કહો તો જીવનું પરમ સંકટ કાપું;
કહો તો શુદ્ધ સ્વરૂપ કરી થાવું.
કહો મુકુંદ અખંડ ૫૬ આપું. કોઈ

સાધાભાષ

૫૬

શ્રી વૃંદાવન વાંસજીવી વાગે, સાંજે લહેર ત્યાં સાહેલી,
 બિપન્યે રંગ તે કેમ રે'વાયે ? ચાલો ધરધંધો મેહેલી. શ્રી
 સજી શશુમાર સજ્જે સહુ સ્યામા ! થાઓ સાંતરો સર્વે સજી,
 નયણાં બરી નિરખો નરહરિને, લ્હાવ લોને લાજ તજી. શ્રી
 મતોમતિ ને મળી માનની, શ્યામળીયાના શ્વન્દ બણી,
 રાધેના સ્વામી અંતર્યામી, હરિશં રમવા હોંસ ધણી. શ્રી

भीरांभाई

पङ्क १ लुं

कामरी चोर लुं रे, मैया! मेरी कामरी चोर लुं-टेक

એક કહે કા'ના મોરી આગે નાચે,
ચોર તો મગા દેઉ નધ. મૈયા.

એક કહે કા'ના કાળી કામલીયાં,
જમનામેં જાત બહી. મૈયા.

આ બૃદાબનકી કુંજગલનમેં,
બહવા ચરાવન ગધ. મૈયા.

भीरां कहे प्रलु गिरधर नागर,
चरन कमल चित्त रही. मैया.

पङ्क २ लुं

घेवी करी गिरधरलाल !
तें तो भने घेवी करी गिरधरलाल ! टेक.

બલજેરહી બળ જે નહોં માને,
કરી મને હાલ ખેહાલ. તેં તેલ

હાંરે સાસુ હડીલી, મોરી નથુદી ઠગારી,
દીયરીયો દેશે મને ગાળ. તેં તો.

भीरां कहे प्रलु गिरधर नागर,
हरि मारा हयानो हार. तें तो.

પદ ૩ શું

કીસ મુખ દેખન જાઉં રે, સ્યામ તો ઘેરાગી બચો.

કેરી કેરી મટકીમે દહીં બરી લાવું,
ગ્વાલન હો કર જાઉં રે. સ્યામ.

કાચી કાચી કલિઓના હાર ગૂંથાવું,
માલન હો કર જાઉં રે. સ્યામ.

હાથ પીચ મુદ્રિ, ગલે પીચ સેલી,
જોગન હો કર જાઉં રે. સ્યામ.

મીરાંખાઇ કહે પ્રભુ ગિરધર નાગર,
મીલે તો કંઠ સોહાવું રે. સ્યામ.

પદ ૪ શું

જળ ભરવા કેમ જાઉં રે ? કાનુડો મારો મારમ રોકે,
વાટે ને ધાટે વહાલો પાણીલાં માગે,
સહિયરો દેખે ને કેમ પાઉં રે ? કાનુડો.

સરખી સહિયરો મુને મેંણાં જ દે છે.
કેમ કરી દિલ સમજાવું રે ? કાનુડો.

નિર્લજ થઇને કાનુડો રે જોડે,
હું નિર્લજ કેમ થાઉં રે ? કાનુડો.

મીરાં કહે પ્રભુ ગિરધર નાગર,
નિત્ય હિંદી ગુણ તારા માઉં રે. કાનુડો.

पद ५ भुं

मुने तारी लेड लागी रे, हो भीठाभोला ! टेक
 काम ना सुजे, मने काज ना सुजे,
 ज्यजाने मंदिरियामां जगी रे. हो भीठा.
 वृंदा ते वनने भारग जतां,
 भणियो छे श्याम सोढागी रे. हो भीठा.
 भीरांण्याई कहे प्रलु गिरधर नागर,
 ते लवनी लटकल्य लागी रे. हो भीठा.

पद ६ दुं (भारली)

भोहोत गुमान जरी रे भारली ! तुंभा. टेक

जत भात तोरी कांछये ना जनुं, जंगलकी लकडी रे. भारली.
 भेडी तभतपर राज करत छे, भोहन अधर धरी रे. भारली.
 वृंदा रे अनकी कुंज गहनमे, ये राघेसुं जगरी रे. भारली.
 भीरां कहे प्रलु गिरधर नागर, यंरष्यमां यित्त धरी रे. भारली.

पद ७ भुं

होता जन्ने महाराज ! भारे भोहोले होता जन्ने राज ! टेक

क्यकी में ठाडी साहेया अरज करे छूं,
 अतनी अरज मानो भारा राज ! भारे.
 जन्-भोजन्-मनी तारी दासी हूं साहेया !
 तूं तो भारे सरदार. भारे.
 भारे रे आंगल्ये पीपली छपर भार जोले,
 तेना शब्द सुलुी हो रे आवज्जे.
 रसिया मानम रात. भारे.
 पाध भीरां कहे प्रलु गिरधर नागर,
 अरल्य— कभण अलिहार. भारे.

पद ८ अं

अप्य ना लई रे, कानड ! गागर, अप्य ना लई रे-
 जण जमनाञ्ज के घाट होलीसो,
 धारे धारे पाव धई रे. कानड !
 पवन वाय, उड मय मेरी चुंछडियां,
 दुर्जन लाने मई रे. कानड !
 जगरत जगरत कानुडो जगरत,
 जेडलुं ने लारे मई रे. कानड !
 भीरां कहे प्रलु गिरधर नागर,
 यरलुमां यित धई रे. कानड !

पद ९ अं

लागत जुंछ कटारी, पीया गिन लागत जुंछ कटारी.—टेक
 काणा पीणा पाहल, जीजली सी यमके.
 जल तो लींजे मेरी साडी. पीया.
 मकना जे हाथी धरत अंजाडी,
 अंकुश हे हे में हारी. पीया-
 उन के पीया परदेश पधारे,
 सोध केहुं जवत नारी. पीया.
 क्षल्य अके धरमें, क्षल्य अके अहारी,
 क्षल्य अके आसमान अटारी. पीया.
 भीरां के प्रलु गिरधर नागर,
 यरलु कमण अडिहारी. पीया.

પદ ૧૦૩

રંગ લીંછ જોવાલણી આવે, મદમાતી જોવાલણી આવે.—ટેક
 રમઝમ રમઝમ નેપૂર વાળે,
 ગોપી હંસની ચાલ ચલાવે. મદ માતી.
 કાન ખીચી કુંડળી ઝાલ ઝણુકે,
 ગોપી મોતીડે માંગ સમારે. મદ માતી.
 ચુઆ ચંદન ઓર અરગળ,
 ગોપી કેસરી આડ બનાવે. મદ માતી.
 કર પર ચૂડી, ચૂડી પર કાંકણ,
 ગોપી દપંચુ મુખ નિહાળે. મદ માતી.
 શિરપર કળશ, કળશપર ઝારી,
 ગોપી જળ જમના ભરી લાવે. મદ માતી.

સિદ્ધરાજ ને જશમાના ઐતિહાસિક^૧

રાસડો (૨)

રાજ બેઠો બરિ રે દરબાર, "
જામક આબા જમથવા.

સર્વે નારી બણે રાજ.

રાજ રે જશમાનું રૂપ,
એ રે નારી તમ ધર શૌભતી. સર્વે.

૧ કોઈ એક સમયે માળવાના એક રહેવાસીએ આવીને સિદ્ધરાજની આગળ જશમા ઓડણના રૂપનાં વખાણ કર્યાં. રાજએ તેને મળવાને પ્રયત્ન કર્યા, પણ સર્વ નિષ્ફળ ગયા. છેવટે, પાટણ આગળ તેણે સહસ્રલિંગ તળાવ ખોદાવવા માંડ્યું ત્યારે દૂધમલ આવડો જે પોતાનો અનેવી હતો તેને માળવેથી ઓડ, અને ઓડણેને લાવવા મોકલ્યો. દૂધમલ તેમને તેડવા ગયો, અને તેમને ગામ જઈ તેઓને કહેવા લાગ્યો કે, સિદ્ધરાજ સોલંકીને વિશાલ તળાવ ખોદાવવું છે એટલા માટે ધણા ઓડ અને ઓડણેનો ખપ છે. આતું સાંભળી જશમા પોતાની નાતના લોકેને એકઠા કરીને પોતાના ધણીને લઈને પાટણ આવી. સિદ્ધરાજે આજ્ઞા કરી કે ખીજ ઓડને નગરની બહાર ઉતારો આપવો, પણ જશમાને મહેલમાં આણવી. જશમાએ તેની ના કહી, અને ખોલી કે "મહેલમાં તો રાણીઓ સુવે, ઓડણને તો ભોંય ઉપર જ પડી રહેવું શોભે." જ્યારે તળાવ ખોદાવા માંડ્યું ત્યારે રાજ પોતે આવી તપાસ રાખવા બેસતો, તેને જશમાનો ધણો મોહ લાગ્યો. તેણે તેને કહ્યું: "જશમા! આવડો ખધો માછીનો બાર વ્યક્તી નહિ, એથી તારું શરીર ખગડરો." તે ખોલી: "એ વાતની કાંઈ ચિંતા તારે કરવાની નથી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તું તારા બાળકને સંભાળ, ને ખીજ ઓડણેને માટી લેવા દે." તેણે ઉત્તર આપ્યું: "આમણીની ડાળિયે મેં એની ડોળી ખાંધી છે ત્યાં આવતી જતી હું એને દિવકા નાંખું છું."

રાજ્યએ મેલ્યા ખારીખર બે ચાર.
કે જાઓ રે જશ્નમાને તેડવા. સર્વે.

ગાયો ચારતલ બાધ રે ગોવાળ!
કે ક્યાં રે વાસો ઓડો તણો ? સર્વે.

ખિરખિરીઆરડી વાડ,
કે બૂઝરીઆળો ઝાંપલો. સર્વે.

કાગળ દીધો જશ્નમાને હાથ,
કે જશ્નમાએ વાંચીને માથું ધૂણિયું. સર્વે.

જશ્નમાએ દીધો સસરાને હાથ,
સસરે વાંચીને માથું ધૂણિયું. સર્વે.

“વહુ ! તારૂં રૂપ સુરૂપ,
એણે રે રૂપે લાંછન લાગશે.” સર્વે.

“સસરા ! તું હહડે મ હાર,
નહિ રે ટળું જશ્નમા ઓડણી.” સર્વે.

જ્યારે ખોદવાનું કામ પૂરું થયું ત્યારે રાજ્યએ બધા ઓડને તેમની મનૂરી ચૂકાવી આપી, પણ જશ્નમાને કહ્યું કે, “તું તો હમણાં રહેજે તને પછીથી આપીશું.” ખીન ઓડને જવાની રાજ્યએ આજ્ઞા આપી, તેઓની સાથે જશ્નમા પણ છાનીમાની જતી રહી. રાજ્યએ જ્યારે આ વાત જાણી ત્યારે અધાર થઈને મોઢેરા સુધી તેમની પછવાડે દોડ કરીને કેટલાક ઓડને ઠેર કર્યા. તે ઉપરથી જશ્નમાએ પોતાના પેટમાં કટાર મારી, અને મરતાં મરતાં શાપ દીધો કે “એ તળાવમાં પાણી ટકરો નહિ.” (રાસમાળા ભાગ ૧ લો આવૃત્તિ ત્રીજી; પૃષ્ઠ ૧૫૬ મું.)

- જશમાને વારે છે બાપઃ
 “ મ જજો ધીઅટી રે ગઢ માંડવે.” સર્વે.
- “ ઘેલા બાપા ! ઘેલડું શં બોલ,
 એક વાર જાઉં ગઢ માંડવે.” સર્વે.
- હારો રે દળાવ્યા જશમાએ ધર્જી,
 કળશી દળાવ્યો જશમાએ બાજરો. સર્વે.
- વિજયા દશમ કેરી રાત,
 એડોએ ઉચાળા ખડકિયા. સર્વે.
- શરદ પૂનમ કેરી રાત,
 એડોએ ઉચાળા પન્નાણિયા. સર્વે.
- “ એડોને ઉતારા દેવરાવો,
 કે જશમાને ઉતારા મેડીએ.” સર્વે.
- “ મેડીએ તારી રાણીને બેસાડ,
 અમે રે એડોને ભલાં ઝૂપડાં.” સર્વે.
- “ એડણોને દાતણિયાં દેવરાવો,
 જશમાને દાતણ દાડમી.” સર્વે.
- “ દાતણ તારી રાણીને દેવરાવ,
 અમે રે એડોને ભલી ઝીવડી.” સર્વે.
- “ એડણોને ભોજનિયાં દેવરાવો,
 જશમાને ભોજન લાડવો.” સર્વે.
- “ લાડવા તારી રાણીને જમાડ,
 અમે રે એડોને ભલી રાખડી.” સર્વે.

- “ઝોડણીને મુખવાસિયા દેવરાવો,
જશમાને મુખવાસ એલચી.” સર્વે.
- “એલચી તારી રાણીને ખવરાવ,
અમે રે ઝોડોને બલી મોથડી.” સર્વે.
- “ઝોડણીને પોઠણિયાં દેવરાવો,
જશમાને પોઠણ ઠાણિયો.” સર્વે.
- “ઠાલિયે તારી રાણીને સૂવરાવ,
અમે રે ઝોડોને બક્ષો ગોઠડી.” સર્વે.
- “જશમા! ઝોડણ હાલો મારે દ્વાર,
કહો તો ખતાવું મારી રાણિયો.” સર્વે.
- “જેવું તારી રાણીયોનું રૂપ,
તેવી રે મારે ઘેર ભોગ્ગાયો.” સર્વે.
- “જશમા! ઝોડણ અમારે ખર હાલ,
કહો તો ખતાવું મારા કુંવરો.” સર્વે.
- “જેવું તારા કુંવરોનું રૂપ,
તેવા રે મારે ઘેર બત્રીગ.” સર્વે.
- “જશમા! ઝોડણ હાલો મારે દ્વાર,
કહો તો ખતાવું મારા હાથિયો.” સર્વે.
- “જેવું તારા હાથિયોનું રૂપ,
તેવી રે મારે ઘેર ભેંસડી.” સર્વે.

“કેવડું ખણાવશે તલાવ ?”

કેવડી ખણાવશે તલાવડી ?”

સર્વે.

“લાખે ખણાવશું તલાવ,

અથ લાખે તલાવડી.”

સર્વે.

“જશમા ! તારો પરણ્યો દેખાડ,

કિયો રે જશમા ! તારો ધરધણી ?”

સર્વે.

“સોનધયો હીસે છે હાથ,

રૂપલા વેઠ ઓડો તણા.”

સર્વે.

“જશમા ! માટી થોડેરી જાપાડ,

તારી રે કેડે સિન્ચક લાગશે.”

સર્વે.

“ઘેલા રાગ ! ઘેલડું શું જોલ ?

એહ રે અમારો કસખ થયો.”

સર્વે.

(૩૬)

જલ્દામાં ઓડણનો રસડો (૨)

(કતેહમલ! મધ'તી કાંકરીએ તળાવ, કાંટો રે વાગ્યો પાકા ખેરનો*)

રાજા પ્હોઢ્યો મંદિર મેઢી મોઝાર, રાણી રાજને રીઝવે. રાજા પ્હોઢ્યો.

પાછલી પરોઢની રાત, રાણીએ રાજા જગાડીયો,

હઠ રાજા! પોઢતો જાગ, પાણી વિના પોરા મરે.

બળ્યો તારો પાટણુ દેશ, પાણી વિના પોરા મરે,

રૂઠો મારો સાવક દેશ, સાવજડાં સો જળ પીએ.

તેડાવો દૂધમલ બાણેજ, ઓડોને લખી કાગળ મોકલે.

લીલી ઘોઢી પાતળીયો સ્વાર, દૂધમલ આવીને ઊતર્યા.

હઠ દાસી! દીવડો અજવાળ, દીવાની હલાભે કાગળ લખવા.

શેની બાઈ! વણુ રે દીવેટ? શેનો રે અજવાળુ દીવડો?

નરમાની વણુ રે દીવેટ, ઘીનો અજવાળ ઝમરખ દીવડો.

કેટલા લખૂં મામાજી! ઓડ? કેટલી લખૂં મામા! ઓડણી?

અદ લખ લખ બાણેજ! ઓડ, સવા લખ લખો બાણેજ! ઓડણી,

કાગડ આઠ્યા બારોટાને હાથ રાય. રે બારોટોએ બાથા ભીડીયા.

મૂળજી ખેડ્યો માઝમ રાત, વાગડ જઈ વાસો વસ્થો.

ગાયો ચારંતા ગાયોના ગોવાળ! કીયા રે જશમાના ઓરડા?

હું એ ન જાણું મારા વીર! આધેરો જઈ ધર પૂછજે.

હજી રે ખેડંતા ખેડૂઆળ! કીયા રે જસમાના ઓરડા?

હું એ ન જાણું મારા વીર! આધેરો જઈ ધર પૂછજે.

* અમદાવાદના મળુરોનું એક કંઠસ્થ ન્યૂનું ગીત.

ભાત રે ભાવંતી ભાતવાર ! કીયા રે જશમાના ઝોરડા ?
 હં એ ન જાણું મારા વીર ! આધેરો જઈ ધર પૂછજો.
 ડાણાં રે વેણુંતી ડાણકેર ! કીયા રે જશમાના ઝોરડા ?
 હં એ ન જાણું મારા વીર ! આધેરો જઈ ધર પૂછજો.
 પાણી રે ભરંતી પાણીયાર ! કીયા રે જશમાના ઝોરડા ?
 હં એ ન જાણું મારા વીર ! આધેરો જઈ ધર પૂછજો.
 ચોરે બેઠલ ચારણુ ભાટ ! કીયા રે જશમાના ઝોરડા ?
 હં એ ન જાણું મારા વીર ! આધેરો જઈ ધર પૂછજો.
 શેરી રમતલાં નાનાં રે બાળ ! કીયા રે જશમાના ઝોરડા ?
 ભોટે જડી રે પડસાળ, ધૂધરીઆળો જશમાનો અંપલો,
 બારણે બીજેરીતું ઝાડ, ચોકમાં પારસ પોંપળો.
 ઊંચી મેડી અગનાશ, પોપટ ભણુંતા પાંજરે,
 વળા વેરાંણાં રે હીર, મોભારે મોતી જડમાં.
 બારસાખે બેઠા મણેશ, સાખે બેઠી પૂતળા,
 હેમનો ચૂડીલો બાઈને હાથ, સાંગમાંચી હેમનાં બેસણાં.
 આથમણી વાળા રે પૂઠ, ઉગમણું તે દાતણુ કરે.
 કાગદ આલ્યો જશમાને હાથ, જશમાએ આલ્યાં બેસણાં.
 બારેરે ક્યાં રે જૂહાર, જશમાએ આશ્વિપ સંભળાવીયાં,
 અક્ષર વાંચ્યા એકને બેચ, જશમાની આખે આપું ઠંચ્યાં.
 આપેણાં ક્યો રે વિચાર, કચેરીએથી નેહને બેલાવ્યાયા.
 ઘેલી જશમા ! ઘેલું ન બેલ, એ દેશે આપણુ ન જાણ્યો.

એ દેશના કુડીલા લોક, કુડીલા લખી કાગદ મોકલે.
 આપેશું કયો રે વિચાર, ચોરથી સસરાં બોલાવીયા.
 ઘેલી જશમા! ઘેલું ન બોલ, એ દેશ આપણું ન જામએ,
 એ દેશના ઠગારા લોક, ઠગીને કાગદ લખી મોકલે.
 આપેશું કયો રે વિચાર, પોઠંતા પિયું જગાડીયા,
 અદ લાખ સૂંઢાડો ઝોડ, સવા લાખ સૂંઢાડો ઝોડણી.
 મજી રે ચાલી મેવાડ, પૂછેઈં પાટણુ રહું,
 રાગને થઇ રે વધાઇ, રાગજી સામા આવીયા.
 ઝોડાંને માંદરે ઉતાર, જશમાને મ્હેલ મેડી તણા.
 મ્હેલે તારા કુંવરોને બેસાડ, અમારે ઝોડાંને બલાં માંદરાં.
 ઝોડાંને સાથરા નંખાવ, જશમાને હાંડોળે ખાટલા.
 હાંડોળે તારા કુંવરો બેસાડ, અમારે ઝોડાંને બલા સાથરા.
 ઝોડાંને ખીચડી નંખાવ, જશમાને ફરૂં કમોદના.
 ફરૂ તારા કુંવરોને જમાડ, અમારે ઝોડાંને બલાં ખીચડાં.
 ઝોડાંને તેલ ચલાવ, જશમાને ઘી મવરી તણાં.
 ઘી તારા કુંવરોને ખવડાવ, અમારે ઝોડાંને બલાં તેલડાં.
 જશમાજી! મારા મોહોલે આવ, તને દેખાડું મારી રાણીઓ.
 તારી રાણીઓ તું જ્નેમ બેસ, રાણીઓ સરીખી મારે દાસીઓ.
 જશમાજી! મારે માહોલે આવ, તને દેખાડું મારા કુંવરો.

તારા કુંવર તૂં જોઈ ખેસ, કુંવર સરખા મારે જશુ બાગીયા. ૨
 જશમાજી ! મારે મોહોલે આવ, તને દેખાડું મારા હાથીયા.
 તારા હાથી તૂં જોઈ ખેસ, તારા હાથી સરીખાં મારે આખડલાં.
 જશમાજી ! મારે મોહોલે આવ, તને દેખાડું મારા ઘોડીલા.
 તારા ઘોડીલા તૂં જોઈ ખેસ, ઘોડીલા સરખાં મારે ખોલકાં.
 કઈ પાસ ગોડું રે રાજ ! તલાવ, કઈ પાસ ગોડું રે તલાવડી.
 જીમભણું ગોડ રે તલાવ, આયમણી ગોડ રે તલાવડી.
 આછીશી રૂડી આંખલીયાની છાય, રાજએ તંજુ તાણીયા,
 જીમભણા વાયરા રે વાય, જશમાના છેડા ફરકીયા.
 જશમા ! માટી થોડીરી રે લે, કેડોની લંક લળી જશે.
 ઘેલો રાજ ! ઘેલૂં ન ખોલ, કેડોનો લંક લોઢે જડયો.
 જશમા ! માટી થોડીરી રે લે, એ રે રૂખે તારાં છોકરાં.
 પાળણું બાંધ્યું આંખલીયાની ડાલ, આવતાંજતાં નાંખૂં ઢીંચકાં.
 કીયા તારા દીયર ને જોઈ ? કીયો રે જશમા ! તારો ધરધણી ?
 સોના કેરો કોઠાજો હાય, લાલ લૂંજની વાળી માતડી.
 એ એના દીયર જોઈ, એ રે રાજ એનો ધરધણી,
 માર્યા જશમાના દીયરજોઈ, માર્યો જશમાનો ધરધણી !
 અદ લાખ માર્યા રે એડ ! સવા લાખ મારી રે એડણી !
 લોહીના વરસ્યા રે વરસાત, તલવારે તાળી પડી.

नाणीओरना पोठी भंगव, ओडांने ते उपर पांधीओ,
डासीअंनां हाट उधडाव, ओडांनां पांपखु व्होरीओ.
अगर अंदन काठी भंगव, ओडांने दाम देवरावीओ.
राज! डियेरूं तूं जे, समणी इरे सोना तण्डी.
राज डियेरूं जेवा जय, जशमा रे जंपलाध अयां,
अणतेरी ओलूं शराप, धखूं रे लुवा राज वांजरीयो !.
अणतेरी ओलूं शराप, रूपे न सरजयो ओडण्डी.
जशमा तारे रे दरभार, हूं केम न सरजयो पाण्डो ?
आवा रूडा जशमा ! तारा पाग, पथरो जंण्डी (तूं) पानी धसत.
जशमा ! तारे दरभार हूं केम न सरजयो ओलंडो ?
आवा रूडा जशमाना हाथ, काने साही पीसे पांधती.
जशमा ! तारे दरभार, हूं केम न सरजयो सुडयो ?
आवो रूडा तारे रे कंड, हीरयो कही ओधावती,
(पंक्ति १०१).

જશમા એડણનો રાસડો * (૩)

સાસુ કહે છે: સાંબળો વહુ વારુ!
 એ મૂલકનાં ધૂતારુ છે ભોક, કે ધૂતી જશે જશમા એડણી.
 પાછલી રાત ને પરોઢ, રાણીને સપનું લાધીયું,
 ઉઠ દાસી! દીવડો અજવાળ, કાગદ આવ્યા રાજના.
 શ્વાની યાઈ! વણું રે દીવેટ? શ્વાને રે અજવાળું ઝમરખ દીવડો?
 ચંપાવરણી વણો રે દીવેટ, ભૂરી ભેસોનાં ઘી ધણાં.
 બાબ્યાં બાબ્યાં સવામણુ ઘી, સવારે કાગદીયાં ઊકલ્યાં,
 કેટલા લખ્યા છે એડ, કેટલી લખી દાસી! એડણી.
 અથ લાખ લખીયા છે એડ એ લાખ લખી છે એડણી.
 અરે બંકા રાજ! પ્હોઢયો હોય તો જગ, એડ આબ્યા તલાવ ખોદવા.
 આથમણાં ગોદો રે તલાવ, ઊગમણી ગોદો તલાવડી.

રાગ ફેર

હાં રે ખોદે ખોદે રે જશમા સહસ્રલિગમાં રે

એ તો માટી લઇને પાળપે ચઢે છે રે. જશમા.

એનાં કુંકુવરણાં પગલાં પડે છે રે. જશમા.

એની છાયા સુરજમાં બળે છે રે. જશમા.

હારે ખોદે ખોદે રે સરોવર સહસ્રલિગમાં રે. જશમા.

* દાંતકથા છે કે, જશમા પૂર્વ જન્મમાં ઈંદ્રની અપ્સરા હતી, અને પાટણનો રાજા જ્યદેવ ઈંદ્રનો મિત્ર હતો. તેથી તે એક વખત સ્વર્ગમાં ગયા હતા. ત્યાં અપ્સરાનાં નૃત્ય થતાં હતાં. તે વખતે (અપ્સરાને) જશમાને જોઈ રાજા મોહ પામ્યો. પણ અપ્સરાએ રાજાનો ત્યાગ કર્યો. આથી એને મનુષ્ય રૂપે જન્મવા ઈંદ્રે શાપ આપ્યો. અને તેથી તે અપ્સરા જશમા રૂપે અવતરી હતી.

એના પરસેવાનાં મોતીડાં ખરે છે રે. સરોવર.
 રૂડીયા^૧ રૂપાળાને સાથમાં શું આપ્યો રે ? સરોવર.
 રાજા જાણશે તો બાંધશે ઘવો રે. સરોવર.

રાગ ફેર

વાયુ વાયુ ઉગમણા વાય, જશમાને છેડો ખસી ગયો રે.
 જ્યેષ્ઠ^૨ રૂપાળા તારૂં રૂપ, જ્યેષ્ઠો રે ચતુરાષ્ટકરયો ચોટલો રે.
 જશમા ! માટી થોડેરી ઉપાડ, કેડોના લંક લળા જશે રે,
 ઘેલા રાજા ! ઘેલૂં ન ખોલ, અમારી કેડૂં લોલે જડી રે.
 અરે જશમા ! જમવાં પાંચ પકવાન, ફૂડીયારે તૂંથ મોહ રહી રે ?
 રૂડીયા છે પશુ મારો એ બરતાર, એના સમો બીજો કોઈ નથી રે.
 જશમા ! તારે જ્ઞેષ્ઠએ હીરનાં ચીર, ઓડોની લોખડીએ શંખોહી રે ?
 હીરનાં ચીર તારી રાણીને પહેરાવ, અમારે ઓડાંને બલો લોખડી રે.
 ઘેલા રાજા ! ઘેલૂં ન ખોલ, તારે સ્વાધીન થવાની નથી રે,
 જશમા ! તારો સોરહ પડ્યો મેલ, આવી રે જા પાટણ રાજને રે.
 બલ્યો તારો પાટણવાડો દેશ, સારંગડાં તરસાએ મરે રે,
 બલો મારો સોરહ દેશ, સારંગડાં કલ્લોલ કરે રે.
 ઓડોને ઊતારા અપાવ, જશમાને ઊતારા રંગમહેલમાં રે,
 મહોલે તારી રાણીને પોહાડ, અમારે ઓડાંને બલાં છાપરાં રે.
 જશમા ! તારે સોનાનો ચૂડીલો, કાચલીને ચૂડે થં મોહી રે,
 સોના ચૂડો રાણીને પહેરાવ, અમારે ઓડાંને બલો કાચલી રે.
 ફટ ફટ રાજા ! શો કીધો કેર ? ગરીબ ઓડાંને ફુલાવીયાં રે,
 અધૂરો.

૧ જસમાના ધણીનું નામ છે.

જશમા ઓડણુનો રાસડો (૪)

આણી તેડે છે ઓડ, હો રાયજી !

પેલી તેડે છે રાજી, જશમા ઓડણી.

રાજીની વસ્તી થોડી હો રાયજી !

ઓડોની વસ્ત્રી બણી હો રાયજી !

જશમા જતી નિત માળ, હો રાયજી !

રાજી શિકાર કરવા સંચર્યા રે.

જશમા.

રાજીએ દેખ્યું છે રૂપ હો રાયજી !

આ તો કૌતક કહેવાય, હો રાયજી !

જણે છે વિજળીનું રૂપ, હો રાયજી !

જણે ચંદ્રમાનું તેજ રે.

જશમા.

રાજી કહે છે વજર હો રાયજી !

પેલું તે શું એ કહેવાય ? હો રાયજી !

એ છે ઓડણુની જાત, હો રાયજી !

સ્ત્રીનું રૂપ એ વિજળી, હો રાયજી !

એ છે જશમા સતી, હો રાયજી !

રાજી કહે છે વજર, હો રાયજી !

મારે જોષએ પટરાણી, હો રાયજી !

રાજી મૂર્છા ખાધને પડ્યો રે.

જશમા.

પ્રધાન કહે છે રાજી ! હો રાયજી !

એ રાણી નહીં થાય, હો રાયજી !

ધેર બસને કાઠિ કહો, હો રાયજી !

તમારા લાણેજ બળવાન, હો રાયજી !

એ છે અકલ્પના બળવાન, હો રાયજી !

એ રે રાણી આણી આલશે રે.

જશમા.

રાજ ગયો રે ધેર, હો રાયજી !

રાણી બધી ટાળે મળી રે.

જશમા.

એક રાણી બોલી છે, હો રાયજી !

રાજનાં દુખ્યાં માયાં, હો રાયજી !

રાજ કોધી ત્યાંથી થયા, હો રાયજી.

જશમા.

તમે મૂકાને બકવાદ, હો રાયજી !

આજે ગયો'તો વન, હો રાયજી !

ત્યાં રે દેખી એક નાર, હો રાયજી !

એ છે વિજળીનું રૂપ, હો રાયજી !

તેની આગળ તમે કાળી, હો રાયજી !

તમે લાવોને રાણી રે.

જશમા.

એક બોલી છે રાણી, હો રાયજી !

પાછલી પરાડીયાની રાત, હો રાયજી !

રાજ ! તું સુતેલો જાગ, હો રાયજી !

પશ્ચંપી તરસે ભરે, હો રાયજી !

રાજ ઉડી બેઠો થયો, હો રાયજી !

ધોળે ઘોડે સવાર, હો રાયજી !

દૂધમલ લાણેજ આજીં મોકલ્યાં રે.

જશમા.

ચઢે ઘોડે બાણેજ આલ્યો હો રાયજી !
 આજે પડ્યો તમારો ખપ. હો રાયજી !
 મારી હઠ પૂરી કરો, હો રાયજી !
 તમે કાવો મારે રાણી રે.

જશમા.

ચઢે ઘોડે બાણેજ આલ્યા, હો રાયજી !
 મારે પડ્યાં મામા ! કામ. હો રાયજી !
 આજે મયો તો વન, હો રાયજી !
 ત્યાં રે દેખી વિજળી રૂપ. હો રાયજી !
 તે રે જ્ઞેષ્યે પટરાણી, હો રાયજી !
 હઠો પૂરી ના થાય. હો રાયજી !
 એ તો જશમા રતિ રૂપ, હો રાયજી !
 એ રે રાજા ! ના કવાય. હો રાયજી !
 એ નહોં થાય પટરાણી રે.

જશમા.

કાવે કરો કાંઈ ઉપાય હો રાયજી !
 રાજાનું કહેવાય રાજ હો રાયજી !
 ઉમમણું ગોઢાવો તળાવ હો રાયજી !
 આશમણી ગોઢાવો તલાવડી. હો રાયજી !
 ઝોડોને તેડવા મોકલો હો રાયજી !
 જશમા તેડી સૌ આવે. હો રાયજી !
 સર્વ લેષ વહેલા આવો. હો રાયજી.

જશમા.

સારું, કહ્યું બાણેજ હો ! રાયજી !
 તારી મામીનો બિચાર. હો રાયજી !

તારો બંનેનો મત એક હો રાયજી !

લાવો કાગળ ને ખડીયો. હો રાયજી !

કેટલા લખૂં મામા ! એડ. હો રાયજી !

એક લાખ લખજો એડ. હો રાયજી !

અધ લાખ લખજો એડથી હો રાયજી !

કેટલા લખૂં મામા ! ટોપલા. હો રાયજી !

એક લાખ લખજો ટોપલા, હો રાયજી !

અધ લાખ લખજો છાલકાં. હો રાયજી !

કેટલા લખૂં મામા ! પાવડા, હો રાયજી !

કેટલા લખૂં મામા ! એહવા(૧)રે.

જશમા.

એક લાખ લખજો પાવડા, હો રાયજી !

અધલાખ લખજો એહવા હો રાયજી !

કેટલી લખૂં મામા ! પોઠો હો રાયજી !

કેટલાં લખૂં મામા ! છાલકાં રે.

જશમા.

એક લાખ લખજો પોઠો હો રાયજી !

અધ લાખ લખજો છાલકાં. હો રાયજી !

કાગળ આપ્યો બારોટને હાથ હો રાયજી !

પૂછી ધર શોધી કાઢશે રે.

જશમા.

ગાયો ચારંતા ગોવાળ ! હો રાયજી !

કીયા જશમાના મહેલ ? હો રાયજી !

હું એ ન જાણું બારોટ ! હો રાયજી !

આધે જઈ મહેલ પૂછજો. હો રાયજી !

પાણી ભરંતી પાણીઆરી ! હો રાયજી !
કીયા જશમાના મહેલ ? હો રાયજી !
હું એ ન જાણું આરોટ ! હો રાયજી !
આધે જતાં મહેલ પૂછજો રે.

જશમા.

રેડીયો કાંતલી ડોશીઓ ! હો રાયજી !
કીયા જશમાના મહેલ ? હો રાયજી !
ઉંચી મેડી છે અગાશીઓ હો રાયજી !
આરણે ચાંદીનાં કમાડ હો રાયજી !
ધરમાં હાંડોળા ખાટ છે રે.

જશમા.

આરણે બેઠા હશે સસરા હો રાયજી !
મેડીએ હશે એમના જેઠ. હો રાયજી !
પરજાણે હશે સાસુ હો રાયજી !
દેરાણી નણુદી સાથે હશે. હો રાયજી !

સોનાની સળાએ દાતણુ કરે હો રાયજી !
દૂધડે પ્રખાળે મુખ હો રાયજી !
જશમા કરંતાં બધું કામ રે.

જશમા.

કામળ આપ્યો સસરાને હાથ હો રાયજી !
સસરા વાંચે ને આંસુ ઢળે. હો રાયજી !
આજે ના જશે કેઈ માળ હો રાયજી !
કામળ આપ્યા જેઠને હાથ. હો રાયજી !
કામળ વાંચે ને આંસુ ઢળે રે.

જશમા.

આજે જશો ના માળ હો રાયજી !
 કામળ આસ્થા દીશરને હાથ હો રાયજી !
 કામળ વાંચે ને આંસૂં ઢળે રે. જશમા.

આજે ના જશો બાબી ! માળ હો રાયજી !
 મારવાડનો રાજા કળત. હો રાયજી !
 અમને મારીને તમને રાખશે રે. જશમા.

કામળ આસ્થા સ્વામીને હાથ હો રાયજી !
 કામળ વાંચે ને આંસૂં ઢળે રે. જશમા.

આજે ના જશો ગોરી ! માળ હો રાયજી !
 મારવાડનો રાજા કળત હો રાયજી !
 અમને મારીને તમને રાખશે રે. જશમા.

રાજા જેસિમને જઈ મળું રે હો રાયજી !
 કહું માનો ને ગોરી ! આજ, હો રાયજી !
 રાજાની શુદ્ધિ થોડી હો રાયજી !
 રાજાને જિત્તી પાછી વળું રે. જશમા.

લીધું છે શાવ લક્ષ્મર હો રાયજી !
 જશમા આસ્થાં તેણી વાર હો રાયજી !

આં રે મયો રાજા પાપીયો ? હો રાયજી !
 મારું બધું માણસ તપે હો રાયજી !
 બધું માણસ ભૂખે મરે રે. જશમા.

રાજા ! તું સમથી ખેડા હો રાયજી !
 મારાં ઓડાંને શમ દેખાડ હો રાયજી.

૨૫૫

- જીમમણું ગોઠો તળાવ હો સમજી !
આશમણી ગોઠો રે તલાવડી રે. જશમા.
- ઓડોને આપો ખીચડું. હો સમજી !
ઓડણુને આપો ધઉ રે. જશમા.
- ઓડોને આપો તેલ હો સમજી !
જશમાને આપો ઘી રે. જશમા.
- રાજા ફરતો ફરતો જમ્ય હો સમજી !
જશમા ! તૂં હળવી હળવી ગાદ. હો સમજી !
કુંળા આંગળીઓ લચી પડે રે. જશમા.
- રાજા ! તૂં સંભાળી ખોલ, હો સમજી !
સાંભળે મારા દીવર ને જેઠ. હો સમજી !
કૂડ કપટ કેમ ખોલીયો રે. જશમા.
- જશમા ! તૂં મારે મહેલ આવ હો સમજી !
તને દેખાડું મારા હાથીયા રે. જશમા.
- તારા હાથીમાં શં દેખવું ? હો સમજી !
તેથી મોટા મારા ખોલકા રે. જશમા.
- જશમા ! તૂં મારે મહેલ આવ હો સમજી !
તને દેખાડું મારા ઘોડલા રે. જશમા.
- તારા ઘોડામાં શં દેખવું ? હો સમજી !
એથી મોટા મારા ફતરા રે. જશમા.
- જશમા ! તૂં મારે મહેલ આવ હો સમજી !
વને દેખાડું મારા કુંવરો હો સમજી. જશમા.

તારા કુંવરમાં શું દેખવું ? હો રાયજી !
એથી મોટા મારા ઝોડ રે. જશમા.

જશમા ! તું મારે મહેલ આવ, હો રાયજી !
તને દેખાડું મારી રાણીએ રે. જશમા.

તારી રાણીએમાં શું દેખવું ? હો રાયજી !
તેથી મોટી મારી ઝોડણી. હો રાયજી !

જશમા ! તું મારે મહેલ આવ હો રાયજી !
તારે તે વન ના જોધએ હો રાયજી !

તારા મહેલોમાં શું દેખવું ? હો રાયજી !
તેથી મોટી મારી ઝૂંપડી રે. જશમા.

મહેનત કરશે ખીજી ઝોડણી હો રાયજી !
તારે જોધએ પલંગ હો રાયજી !

તારે માથે નથી મહેનત હો રાયજી !
રાજા ! તું સંભાળી ખોલ હો રાયજી !

મારી છે ઝોડણીની જાત. હો રાયજી !
મહેનત કરી પેટ બરીએ. હો રાયજી !

એઠે ઢાંડો ના જાય હો રાયજી !
પારકા જીવનો હિંસક. હો રાયજી !

રાજા કપટથી ના ખોલ. રે. જશમા.

જશમા ! કરોને કંસાર હો રાયજી !
તારા કંસારમાં શું આવું ? હો રાયજી !

તેથી ગળા મારી ખેંસ રે. જશમા.

એક લાખ માર્યા છે ઝોડ, હો રાયજી !
 અધ લાખ મારી છે ઝોડણી રે. જશમા.
 જશમા ! તૂં મારે મહેલ ચાલ, હો રાયજી !
 રાજા ! તૂં પાપી ના ખોલ હો રાયજી !
 રાજાનું શું હોય કામ ? હો રાયજી !
 બધી રૈયતને પાળવી હો રાયજી !
 બધી રૈયતને તેં મારી રે. જશમા.
 જશમા ! તૂં મારે મહેલ ચાલ હો રાયજી !
 શા રે કારણથી પૂજૂ ? હો રાયજી !
 રાજા ! બ્રહ્મચરિ ના ખોલ હો રાયજી !
 અધ લાખ મારી મારી ઝોડણી હો રાયજી !
 ક્યારે : પાપી તૂં છૂટીશ રે ? જશમા.
 જશમા ! તૂં મહેલ આવ હો રાયજી !
 છેલા છે રાજા ! જૂહાર હો રાયજી !
 એક વાર સાંભળને વાત હો રાયજી !
 સુખડ ચંદનની ચેહ ખડકાવ હો રાયજી !
 બધાં ઝોડોને સીંકાળ હો રાયજી !
 બધી ઝોડણી સીંકાળ હો રાયજી !
 બધાં મડદાં બાળી મેલ રે. જશમા.
 જશમા ! તૂં મારે મહેલ આવ હો રાયજી !
 રાજા ! તૂં સાંભળ વાત હો રાયજી !
 ઉચું ભાળીને જોને હો રાયજી !
 પશુ પંખી બળી મરે રે. જશમા.

जव अन्धाव पशुनो हो रायज !

उंचे बाणीने जूच्ये राज हो रायज !

जशमाच्ये येहमां पडतां नांभियां रे.

जशमा.

राज ! तूं शू जेध रखो ? हो रायज !

नांभने येहमां पडतां हो रायज !

त्यारे तने कहरं राज ! हो रायज !

राजने देह शाप हो रायज !

मानी कृपने शाप रे.

जशमा.

कोष ना थशो रुप हो रायज !

माथे ना लेशो अथ्या^१ हो रायज !

माथे ना घालशो धुपेल हो रायज !

कपाणे यांस्वो ना करशो हो रायज !

रातो सुडीलो ना पहेरशो हो रायज !

ओडलु हजे कहरपी रे.

जशमा.

जशमाच्ये अग्नि प्रकटावाये हो रायज !

जमले अंगूठे प्रकटावी जाण हो रायज !

जशमा पोते जणी भूच्यां रे.

जशमा.

राज गयो शीके मोडे हो रायज !

राज कहे छे बाजेज ! हो रायज !

तारे अरे पडये जेल हो रायज !

में ना जिताम जशमा हो रायज !

जज्वेल बाजेज थया आंधणा रे.

जशमा.

१ जशमाना भरती वपतना कहेवा प्रमाणे आज पक्ष ओडले।
आटलां वाजतां अथ्या लेती नथी, धूपेल घालती नथी, कपाणे यांस्वो करती
नथी, तेम राता बूडा पहेरती नथी. वणी तेनी नातमां रुपवाणी स्त्रीच्यो
अहुधा अहु रुपणी पक्ष जेवामां आवती नथी.

સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને જશમાનો સંવાદ

ગરબી

(રાજ પુનમચંદનીનો, સાખી વગર ગાવાનો)

માજે પાટણપુરમાં ગરવી ગુર્જરનો ધણી રે,
સાચો સખજો પેલો સોળંકી સીધરાજ;
જેની કીર્તિ વ્યાપી રહી છે આ જગમાં ધણી રે.

તેણે લોકો કાજે વાવ કુવા અંધાવિયા રે,
મોટાં માન સરૌવર, દેવળ, ધામ વિશાળ;
પોષી સર્વ પ્રજાને શત્રુ સર્વ નમાવિયા રે.

તેણે પાટણ પાસે સરૌવર આદ્યું રે,
ખોદે ખાડા ત્યાં તો માળવી ઓડ અનેક;
નાંખે ઓડણો મટોડું મથે વહી પરું રે.

પાળે વડને ડાળે જૂલે બાળક પારણે રે,
માટી વહેતાં જશમા જૂલાવે નિબ બાળ;
વળતાં મુખડું પેખી જય કુંવરને વારણે રે.

સાદે વેશે ફરતાં રાજાએ પેખી પરી રે,
જાતે રૂપાળી રંગીલી પરમ ચતુર;
પાસે જહને રાજ કહે છે સૂણ તૂં સુંદરી ! રે,

સિદ્ધ—માટી વહેવાને આ કોમળ કાય કરી નથી રે,
પાળે બેસીને તૂં રીઝવ તારૂં બાળ;
બીજી ઓડણો છો કામ કરે તારી વતી રે.

જશમા—જશમા કહે છે: “રાજા ! કામ કસી ખાવું ગમેરે,
મૂળને બેસી રહેતાં બાધે અંજે રામ;
મારા નવરા હલાડા બેઠે નવ નીઠે કદિ રે.”

સિદ્ધ—“જશમા ! જંગલમાં વસવાને તું સરજી નથી રે,
મારા નગર તણે તું આવાને બે નોક;
ખાટણપુરની શાલા તૂળને છું શં કહું કથી રે ?”

જશમા—“નગરે અંધારી કોરી રે ને ઉંચી મેડીઓ રે,
તેમાં માણસ આડે ચાલ્યાનો નહિ માગ;
બણે ઉનાળે ઉભરાતી દેખું કીડીઓ રે.”

સિદ્ધ—“જશમા ! માણસ બહુ રે પેખીને શં ઘેલી બને રે ?
તારા હલકા મનમાં ઉઠે હલકા ધાટ;
ન કળે ખાખરની ખિસ્કોલી સાકર સ્વાદનો રે.”

જશમા—“રાજા ! મેલાં મન માણસનાં, મેલાં સહેરમાં રે,
મેલી મલીઓમાં બહુ મારે છે દુર્ગંધ;
મેલા ઝેર તણા જીવે, છે જીવે ઝેરમાં રે.”

સિદ્ધ—“જશમા ! રાજાના દરબારે તે દીકા નથી રે,
તેમાં બાગ બગીચે ખીલે ફૂલ ગુલાબ;
જળના હોળ, પુવારા ઉડે, આવી બેશથી રે.”

જશમા—“રાવ ! બાગ બગીચા જંગલ આગળ ધૂળ છે રે,
જેવે સૂરજ આગળ તારાને ચળકાટ;
મારા જંગલની મોળે તે મોઢે મૂલ છે રે.”

સિદ્ધ—“જશમા ! જંગલની વાતો તું આજ વિસારજો રે,
મીઠાં નરખાં ને સારંગી કેરા સર;
માયન સૂણવાને મારે તું સહેર પધારજો રે.”

જશમા—“રાજા! નવ રીઝૂં નરધાં સારંગી સૂરથી રે,
મેનાં મોર ખર્પે ટેવ્યા છે મુજ કાન;
તો તો કોયલના ટોકાની તો કહેતી નથી રે.”

સિદ્ધ—“ઝોડણ! આવો તો ઉતારૂં મેડી માળાએ રે,
રહેજો મિત્ર સહોદર સર્વ સંબંધી સાથ;
તમને ત્રિમ જનો માનીને નિશ્ચદિન પાળાએ રે.”

જશમા—“મારે ઝોડણને ઉતરવા જોઇએ જૂંપડી રે,
મેડી માળે મૂજને ચલતાં આવે ફેર;
પડતાં પગ ભાગે કે કાયા થાશે કૂખડી રે.”

સિદ્ધ—“ઝોડણ! આવો તો પારસાવૂં મેવા ચૂરમાં રે,
જૂલે હાથી ઘોડા ગુર્જરપતિને દાર;
તેને પેખીને હરખાશો ઝોડણ ઉરમાં રે.”

જશમા—“મારે ઝોડણને તો જોઇએ વાળૂ વેશનાં રે,
રાજા! શું છે મારે હય હાથીનું કામ?
દહીં ને દુધ મઝેનાં મારે ભૂરી ભેશનાં રે.”

સિદ્ધ—“ઝોડણ! માગી લ્યોને આછા સાળુ ઝોઢણાં રે,
હીરા, માણેક મોતી સોનાના શણગાર;
આવી કાંચનવરણી કાયા પર શોભે ધણાં રે.”

જશમા—“છાયલ ટકશે, આછા સાળુ તો ફાટી જશે રે,
નાંખૂં ઘાસ ચનોઠી ગાંઠી કંઠે હાર;
પહેરૂં પુલ તણી માળા તો પરણ્યો રીઝશે રે.”

સિદ્ધ—“જશમા! કહે મુજને તું કેવો છે તારો પતિ રે?
તારા જેવી સમજી નારી જેને ઘેર;
એના જેવો સુખીઓ આ જગમાં ખીજો નથી રે.”

જશમા—“ પેલો કેડ કસીને કામ કરે મારો પતિ રે,
જેના મોળીડામાં બહેકે છે બહુ ફૂલ;
એના કોદળાના ધાથી ધરતી ધુબતી રે.”

સિદ્ધ—“ જેને કામ કરતાં ન્યાણે એ તારા બણી રે,
એના મનમાં તારો પૂરો નહિ વિશ્વાસ,
તારી ખૂબ ન જાણે જશમા! એ તારો બણી રે.”

જશમા—“ રાજા! સાચાને ભે લેશ નથી સંસારમાં રે,
મારા વરને મારો સંપૂરણ વિશ્વાસ;
હું તો અન્ય જનોને ભાઈ ગણી રહું ભારમાં રે.”

સિદ્ધ—“ જશમા! રાજા ને રાણાને હું તાબે કરું રે,
મોટા મહારથો પણ નવ આપે સામે ભોલ;
તારા આગળ હું નવ અમલ ચલાવા આદરું રે.”

જશમા—“ રાજા! કાયા ને માયા પર બળ નૃપનું વસ્તુ રે,
પ્રભુએ જીવ ધર્યો છે જુદો કાયા માંભ;
ભારે ભૂપ તણું પણ તે પર નવ ચાલે કશું રે? ”

સિદ્ધ—“ જશમા! દટતા તારી દેખી વિસ્મય થાય છે રે,
આવાં દંપતિને પણ આખર હોમ વિયોગ;
મિથ્યા આ જગનાં સુખ માટે મન મુંઝાય છે રે.”

જશમા—“ રાજા! કોઈ ન જાણે “ કાલે મારું શું થશે રે,”
એવી અદ્વય જીવિની માણે સૌ આ લોક;
રૂડી રહેણી સુખ પરલોકે પૂર જ આપશે રે.”

સિદ્ધ—“ જશમા! પહેલું કે આ બીજું પરણત તાલ્યું રે,
ઓડણ! કેવો તારો સ્વામી પ્રત્યે પ્રેમ ?
મારા મહેલ તણું સુખ જૂંપડીએ આવી ઠર્યું રે.”

જશમા—“રાજ આ લોકે, પર લોકે, મારે એ પતિ રે,
 પ્રીતે પરણ્યા માટે છોડું મારા પ્રાણુ;
 એના શત્રુનું હું સુખ કદિ જોતી નથી રે.”

કવિ—એવું કહીને જશમા ટોપલી લઇ પાછી ફરી રે,
 રાયે લીધો વળતી પાટણુ કરેા પંથ;
 થઈ છે જશમાના પતિવ્રતની ખાતરી રે.”

૧ સ્વ. બાપાલાલ લાઇરાંકર લટકુત ‘સુમોદ્ધ ગરબાવળી,’ આવૃત્તિ
 ચોથી પૃષ્ઠ ૭૩ થી ૭૬ સુધીમાંથી ઉતારેા.

આ રાસડાને લેખ, મુંબઈની આઠમી ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદમાં
 મંજુર થવાથી લેખકે વાંચ્યો હતો; તેમાંથી ફક્ત કવિતાઓ લઇ બાકીનો
 ભાગ છોડી દેવામાં આવ્યો છે.

शशिक्षाकाव्यनी पृति

१ हरि-ह नाश करी, हरी लीधी. २ विप्रविरहि-आत्मधुना
 विरहमां. ३ लट-मट वीरनर, हड्डी-अणी. दुःअथी दग्ध थध.
 दग्धा. ४ उदधि-समुद्र. ५ अशुचिंतव्य-अ्याल वगर, अत्यानक.
 ७ नवि-नव, नदि. विरहानल-विरह इपी अग्नि; विरहना दुःअतो
 अग्नि. आवि-आवे. नीशि-निश्चय, अरेअर, अचित अ. ८
 यागि-(ते) असंगे, समये लुडडि-लुडडे, छातीअे लुडय सरसी.
 न्याहाली-नीहाणीने, नजर मांडीने. ९ अंधर-आठ. १० सूर-
 सूर्य. पुडुडु-पोढयो, सूतेलो. गलि-गजे. धात्यु-धात्यो, नांअ्यो.
 ११ मोडी-मरडीने. अंल-ब्रह्म. आत्मधु, विप्र. अंल- जुंभा.
 अगासुं. १२ पटोली-पटकुल पटोणुं, साडी. गंठी-ग्रन्थि, गांठ,
 नीविअंधन. द्विवि-दीप दीवा पर पिरिपिरि-पेरपेरना, अवनवीन,
 नवा, नवा, विविध प्रकारना नूदा नूदा. १३ रंग-आनंद. मोअ.
 अेशआराम. १४ पुडुतु-पोअ्यो. सज्ज-तेयारी, सज्ज. कंकेडी-
 माथु योणवानो अेक छोडनां मूणियांनो नूके. १५ अक्युक्षुनि-
 अभ्युक्षण. शरीर धसवानुं. नडावानुं. अंल-पाणी, अल. गंठी-
 ग्रन्थि गांठय, अंधन. १६ गंठी-ग्रन्थि गांठी, गुंथीने धात्यु-धात्यो,
 पहेराअ्यो. १७ त्रटकि-नांअीने, छांटीने. १८ धवलि-आसादमां
 पृठलिथी-पाळणथी. १९ उड्ढरीटी-गबारायेली, छळणी अंधने,
 प्राणि-पराणे, अणात्कारे, जेरणुअमथी. २० हीन-गरीअ, नरअ.
 विशेषि-आस, वधारे. २१ अवननी-पृथिवपर, अमीनपर. २३
 सिद्ध-साध्यां. वाडव-आत्मधु. २६ सभि-समये, वअते, टाणे.
 द्विअ-आत्मधु; विप्र. अि-अे. थालि-थाणमां, पात्रमां. २७ नेह-

स्नेह; प्रेम; प्रीति. २८ ओहड़ी-मुग्धा; प्रेममद. मृदु-धीमी धीमी,
मंदमंद. विकसित-प्राक्कां, उधडेला. २९ ओपंत-ओपे, शोभे.
रत्नत्रेष्णी-रत्ननी कष्णीनी हारय. ठाम-ठेकाणे, स्थणे. ३० कृष्णागरी-
कृष्णागर. यंदनरस; काणा सुगंधी यंदननेा रस. ३१ नूध-ज्ये,
जेतो. भाट-बट्टा. डिडोणेा; भाटलो; टोणोयो. ३२ देखि-शरीरे,
अंगे. ३३ सींधु-सीमंत सेंधो. यीर-वज्र, साडी. नवि-नव, नदि.
३४ धवल-महेल, प्रासाद. विरहताप-विरहामि. गलि गणे,
नीसरे, अरे. ३५ पाशि-पासमां, कंसांमां. विप्रवदन-प्राह्वणुं मेां.
३६ शयन-शय्या, सेज. सज्ज-मसाला, पदार्थ सज्ज. अर्ध-धीधुं.
अदृश्य कर्तुं. ३७ उकराटां-कुड, रोषित. ३८ पथ-पद पग, यरणमां.
वाडवि-प्राह्वणे; विप्रे डियालर-हैयालर, हृदयमां; अंतरमां. ४०
पाणि-हाथ, पाडु. विपरीत-संयोग-अी उपर अने पुरुष नीये
अेवी कामक्रीडा. ४१ छेहडु-छेडो; पटोयल. ४२ अनेरि-अपूर्व;
उत्तम. आंगणुआरि-धरनी आरीअे मकानना गोअमां. कनक
कपाट-सोानानुं आणु रमवानुं पाटीयुं. टाण्या-गोठव्या, मूक्या.
लोल-यलायमान. ४३ आण-कटु वयन, तीआ जेाल. सही-अहेन,
सभी. ४४ डंक-वंश-डंज, दांतथी अधर करडीने दीधेला प्रणु. ४५
नीगमी-व्यतीत करी, पीताडी. धातु-त्रात, नाश, उरछेद. ४६
धातु-धात्यो, मूक्यो, नांज्यो. ४७ अधर-अधर, ओठ नितु-
नित्त्व. हंभेसां. द्वैवि-नशीजे, प्रारब्धे, हररोण. ४८ कुर-लात.
भीसी-परिवेश पीरसी. धृत-धी, कंत-पति, स्वामि. कुलिया-
कबल. क्रेणीया. ४९ आरोगतु-आरोगतो, जमतो, भोजन करतो,
भातो, बक्षणु करतो. ५० लालि-लाले, आवे, काढी मकाम. पेर्य-
रीत, जोठवणु, श्रुक्ति, पीना, वणुंन. अनेकि-अनेक, विविध. सेर्य-

સેર, દોરો. ૫૧ આરોપણુ-પહેરાબ્યો. માલ-માલા, હાર. જમાવી-
ઉત્પન્ન કરે, ઉપજાવે. સાલ-દરદ, શળ, દુઃખ; શલ્ય. પર સાલિ-
સાલે છે. ભોંકાય છે. વાગે છે. ૫૩ નીશિ-નિશ્ચય, ખરેખર, અવ-
શ્યમેવ, જરૂર. ૫૪ મરુડી-મરડી, આંખળી, આંકડાં, વળ. અલતા-
અલકક-પગ રંગવાનો લાખનો રંગ. ખટપટ-ભમશે. ૫૫ શુક્યંચ-
ચંચુ, પોપટની આંચ નિર્મલ-સ્વચ્છ પાણીવાળું. પરુ-પરાક-
દૂર, છેટે. ૫૬ કંચુડી-કાંચળી, ચોળી. ૫૭ વિરહતાપ-વિરહામિ.
અંગિ-અંગે, શરીર, દેહે. અમૃત-અધરામૃત, સુખનતું અમૃત.
વરિસ-વરસ જેવડી. ૫૮ મેરુ-મેરુ પર્વત જેવડું, ભારે, અસહ્ય.
અભિધાન-નામ. ઇધાણી-ચિહ્ન, અંધાણી, નીશાની, અભિધાન.
કાતી-કરવત, તીક્ષ્ણ છરી. ૫૯ સંધાણુ-સાંધા. ૬૦ ખૂતા-ખૂંચ્યા.
વાગ્યા, ભોંકાયા, ભાજિ-ભાગે, નાશ થાય, જાય. ભાજિ-ભાગે,
નાશ થાય. ૬૨ પ્રાહાર-પ્રહાર, ધા. કલિકા-કળી. ખૂતી-ખૂંચી,
વાગી. ૬૩ પંડ-પિપ્પહ શરીર, દેહ, વયુ. સહિસિ-સહ સહેશે.
સહન કરશે. દંઠ-સળ શિક્ષા. થંલ-સ્તમ્ભ થંભાવનાર, આધાર.
ખંલ-ખાલ-ખાલણુ. ૬૪ કંઉણુ-કવણુ. કોણુ. સીંધી-સીમંતમાં,
સૈયામાં. ૬૫ પાગ-પાય. પગે, ચરણે. માધ-માય, રહી શકે.
વદિ-ખેલે, કહે. ૬૬ કાજલ-મેંશ, અંજન. કૃણ્યાગાર-કૃણ્ય વર્ણનું
ચંદન. સવિ-સર્વ, અધું. ૬૮ સાજ-સાજન. વેણી-અંખોડો, કેશકલાપ.
૬૯ ટલી-ટાળાને, છાંડીને. દૂર રાખીને, ત્યાગીને. અવકલા-અવિકલ.
ત્રાસ, દુઃખ, કલંક. ૭૦ ટલિ-ટળે, દૂર થાય, જતું રહે. હુતાશ-
અમિ, દેવતા. ૭૧ અપારિ-ધણો, વધારે ભારે. ૭૩ વારિ-જળ,
પાણી. ગાઠિ અંધ-ગાઠ અંધનમાં; પ્રેમના દદ પાશમાં. કંધ-સ્કન્ધ
-ગરદન. (મારવા.) ૭૪ ઠલિ-શાન્ત થાય, મમતા મૂકે. ૭૫ થોવન-

वेश-युवावस्थाना वेश. जुवानीनी रीत भात. ७६ वशिम्बर-
 विषधर, नाग, साप. उंक-दंश, उंभ. गरल-अहेर, धणु-धणुं,
 अतिशय. ७७ माणुती-भोगवती. गिडिडी-धेडी; गांडी. ७८ तुंभ-
 तुंभुं. अंध वधि-मध्यमां, भ्रान्त वच्योवच, (भरहरिये) त्रुटिउं-
 त्रुटयुं. जुंभ-भूम, सीस, भूमराणु. ठारि-स्थाने, जगाये. वारि-
 पाणीथी. ७९ जंभु (अंभु) अंभु=पाणी, जण. ८० डीहू-कयुं, थुं.
 उपधात-धात, नाश, भून. ८१ अपडीरती-अपयश. हसारथ-
 हास्यास्पद, हांसी. हुडि-थयुं. प्रणलू-प्रज्वलू-आणुं; दहू. ८२ वाडव
 भीटि-आहणुनी दृष्टिथी. नीळामु-भारवे, वहाणु हांकावनार.
 अंभ-अम्बु जण, पाणी. ८३ ठीभर-धीवर माणी, भारवे
 ठीभर. ठाहार-स्थल, स्थान, जगा, भूमि. ८४ ठार-स्थल ठेकाणु,
 स्थाने. धात्यु-धात्युं, पूर्युं. पंजर-पिजरामां. कुरंग-डरणु; भृग.
 ८५ दमि-दम् दमे छे; आणे छे; दुःभ द छे. ८६ रानी-रायनी,
 राजनी. ८७ देहपालटि-देहना अहले. मारी कावाने अहलोअहलो
 करीने. ८८ छांड-छांड्यो, त्याग कर्यो, पाडयो. ८९ षीडी-भेडी भेडी.
 लपूं-अकुं, अळकुं. ९० जुतु-जेतो, अपेक्षा राखतो. ९१ जूती-
 जेती, नजर करनी काती-करपत्र, करवत, तीक्ष्ण धूरी. ९४
 परदुःखलंजन-पारकानुं दुःख भागनार. वधतां-वध, कापतां,
 मारतां. वाहरि-मददे. ९५ अहिवातन-अेवातणु; सौभाग्य. ९६
 हयाडा-हडाडा, द्विस रथणि-रजनी, रात्रि, निशा. हीस-द्विस.
 ९७ टदयु-गयो, उतथ्यो, नष्ट थयो. ९८ नेहि-रनेहमां, प्रेमते वीधे.
 ९९ जति-जतां जतां (प्राणु) त्याग करती वपते, भरणु समये,
 अंतकाणे. १०० पिरि-रीत, रस्तो, जुगती, मार्ग. षीसू-भेसुं;
 रहुं. धिरि-धरमां. १०१ ताप-ताप, अग्नि. (मूण पाठनी छ अे

ચોપાઈ જે મૂકવાની છે તેનો અર્થ) ૧૦૨ જાઈ-જય ૧૦૩ શીસ-
 શીર્ષ, માયું. અયોધ્યા ઈશ-રામચન્દ્ર. ૧૦૪ ઉપધાત-ધાત,
 નાશ ૧૦૫ ઊછંગી-હસ્તંગ ખોળામાં પ્રજ્ઞલીશિ પ્રજ્ઞલ્,
 ખાળીશ, દહીશ જયહરિ-યમગૃહ ૧૦૬ જાઈશિ-જયશ.
 (આલતા કામ્બની ૧૦૨ ચોપાઈના અર્થ) ૧૦૨ વારિ-
 ક્ષણે, સમયે, વખતે ૧૦૪ જુ-જો શીસિ-ગમે, શીર્ષ
 ૧૦૬ પરપંચ-યુક્તિ; જોઠવણ. સંચ-રસ્તો; માર્ગ ૧૦૭
 ખેવ-વેત જ, તરત જ, તત્ક્ષણ. મંત્રીશ્ચરી-મુખ્ય પ્રધાન ૧૦૮
 આવાસ-મહેલમાં. વાસ-આરામ, નિવાસ. ૧૦૯ વાસર-દિવસ.
 વારિ-જળ, પાણી. કમલિની-કમળ, અહિ કુમુદ. રાત્રીનું કમળ,
 યોગણી. ઈંદુ-ચન્દ્ર, શશિ. ૧૧૦ ચકુઆનિ-ચકવાને, ચાતકને.
 દિનકરદર્શન-સૂર્યનાં દર્શન. કુરંગ-દરિણ, મૃગ. ચિત્તિ-મનમાં;
 અંતઃકરણમાં; હૃદયમાં. ૧૧૧-ચિત્તગમતા-મનગમતાં, મનપસંદ,
 જાલીઈ-લાગે, મળે પહોંચ્યા તારાભૂપ-ચન્દ્ર. ૧૧૨ ખિહુ-બંને
 ઉભય. ૧૧૩ અહનિશ-દિવસ અને રાતે. મકરધ્વજ-કામદેવ.
 નવલા-નવનવા, વિવિધ, ચિત્રવિચિત્ર. ૧૧૪ ઝીલિ-ઝીલે, નાણ.
 ખિહઈ-બંનેય. ૧૧૫ નાગર-નાગરિક; સંસ્કૃત (સભ્ય); રસિક.
 વિરહપાશિ-વિયોગના બંધનમાં, વિયોગની જાળમાં. ૧૧૬ વિપ્રલંભ
 -વિયોગ, વિરહ. અનેરી-અપૂર્વ અસાધારણ લોકોત્તર. ૧૧૭
 વહલભા-પતિ, નાથ, વહાલો, કૌતુકકથા-નવીન વાર્તા, કૌતુક વાત.
 ચારુ-સુંદર.

જૈન કવિ જ્ઞાનાચાર્યકૃત

ખિલ્હણપંચાશિકા કાવ્યનો સાર

કાશ્મીરનો વિદ્વાન કવિ ખિલ્હણ કાશ્મીર છોડી પરદેશ નીકળ્યો. તે ફરતો ફરતો પંચાળના હાકેમ ક્ષિતિપતિ અથવા ક્ષિતિપાલના દરબારમાં ગયો. ત્યાં આ હાકેમે તેને પોતાની પુત્રી શશિકલાને લગાવવા માટે રાખ્યો. એટલે તે બંનેને પ્રેમ બંધાયો. અને તેને લીધે કવિને પંચાળ છોડવું પડ્યું. કુંવરી સાથેનો સ્નેહ સંભારી, મોહાંધ કવિ ખિલ્હણે સંસ્કૃતમાં ખિલ્હણ પંચાશિકા નામનું કાવ્ય રચ્યું; જે હળુ સુધી ઘણું લોકપ્રિય કાવ્ય ગણાય છે. આ કાવ્યમાં રાજકુમારી સાથે ભોગવેલા વિલાસનું ખિલ્હણના મુખનું ઉત્પાદક ચિત્ર છે.

આ કાવ્ય ઉપરથી જૈન કવિ જ્ઞાનાચાર્યે ખિલ્હણને શશિકલા-પંચાશિકા નામનું કાવ્ય રચેલું; જે આ લેખકના પ્રાચીન કાવ્યસુધાના ચોથા ભાગમાં આવી ગયું છે.

જ્ઞાનાચાર્ય પછી થઇ ગયેલા બીજા એક કવિએ પણ આ જ કાવ્ય રચેલું; તેમાંથી શશિકલા પંચાશિકા એકલું હાથ આવતાં તેને આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યું છે. આ કાવ્યના રચનાર કવિએ તેના આરંભનું ખિલ્હણ પંચાશિકા રચેલું હોવું જોઈએ. પણ તે હાથ ન આવ્યાથી તેનો સાર આ નીચે આપવામાં આવ્યો છે, ને તે ચોથા ભાગમાં છપાઈ ગયેલા આ કવિના ખિલ્હણ પંચાશિકા કાવ્ય ઉપરથી લીધો છે.

જ્ઞાનાચાર્ય કવિ કહે છે કે:—

પાટણમાં પૃથિવીચંદ્ર નામનો એક રાજા હતો, ને તેની રાણી

નામ પ્રેમાવતી ને કુંવરીનું નામ શશિકલા હતું. તે મોટી થઇ એટલે બણાવવા માટે રાજ્યે એક પંડિતને રાખ્યો. પણ તે બણાવતાં બણાવતાં અધવચ મરણ પામ્યો. તેથી રાજ બીજા પંડિતની શોધમાં રહ્યો. એટલામાં તેના દરબારમાં પચીસ વરસનો એક નવજીવાન બિલ્હણ નામનો પંડિત આવી ચઢ્યો. રાજ્યે તેની પંડિતાઇથી પ્રસન્ન થઇ કુંવરીને બણાવવા માટે રાખ્યો.

પણ આવા જીવાન પંડિત સાથે પોતાની નવયૌવના કુંવરીને બણાવવા મૂકતાં વખતે કાંઈ કાળુંઘોળું થઈ જાય, એ દહેશતથી રાજ્યે પંડિતને કહ્યું કે; “ મારી આ કુંવરી આંધળી છે.”

“ ખોટું બાખઇ ભૂપતિ વલી:-અહા કુમરી તાં છિ આંધલી. ” તેમ કુંવરીને કહ્યું કે તારા માટે જે અધ્યાઈને રાખ્યો છે (૨૮) તે કોઢીયા છે.

“ આવિઉ છિ અધ્યાઈ જેહ, હઈ કાયાં નર કુઠી તેહ ” (૨૯)

હે કુંવરી! અધ્યાઈને ગળત કોઢ નીકળ્યા છે, તેથી તેના શરીરનો વા તને લાગશે તો તને કોઢ નીકળશે, તેથી તેને માટે બંનેની વચમાં પડદો રાખવાની જરૂર છે.

આ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થયા પછી બણાવવાનું કામ શરૂ થયું, તેવામાં એક શ્લોક બણતાં બણતાં તેમાં વારંવાર ભૂલ કરવાથી બિલ્હણે ચીઠાઇને કહ્યું કે “ દેખતી નથી? આંધળી છે ”

“ બંબણ બોલઇ:- ” સુણિ શશિકલા! નચણ નહોં તઉ ગઇ અડગલા ”

આ સાંભળી શશિકલા બોલી: “ હું તો આંધળી નથી પણ તમે કોઢીયા છો ?

[“ તુ કોઢિ કોઢિ લડચડઇ ” (૩૩)]

પોથીમાં જે લખ્યું છે તે જ હું વાંચું છું. કુંવરી બોલી.

આ જોઈ કવિએ વિચાર કર્યો કે, નક્કી રાગને અમને છેતર્યાં દેખાય છે. પછી ચીઠી લખીને આપી તેનો ઉત્તર શશિકલા તરફથી મળતાં બંનેની ખાત્રી થઈ એટલે વચમાંથી પડદો કાઢી નાંખ્યો, ને બંને એક બીજાને જોતાં જ મોહાંધ બની કામાતુર થઈ ગયાં.

કેટલાક દહાડા ગયા પછી રાગને આ વાતની જાણ થતાં કવિને શળીએ ચઢાવવા લેઈ ગયા. તે વખતે શહેરના તમામ પંડિતો બિલ્હણ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે, હે બિલ્હણ! હવે તારું મોત નજીક આવ્યું છે; માટે તારા જે ઇષ્ટ દેવ હોય તેનું સ્મરણ કર.

તે વખતે બિલ્હણ બોલ્યો કે, મારો ઇષ્ટ દેવ તે એ કબ્ શશિકલા. તેના વિના બીજા કોઈ નથી. તેમ કહી તેણે શશિકલા સાથેના ભોગવિલાસની વાત બહુ લંબાણથી કહી સંભળાવી

અહિં બિલ્હણ પંચાશિકા કાવ્યનો અંત આવે છે.

બિલ્હણને શળીએ ચઢાવવા લેઈ ગયાની વાત શશિકલાના જાણવામાં આવતાં તેણીએ તેની સાથેના ભોગવિલાસની વાત પોતાની સખીઓને કહી તે વાત આ પુસ્તકમાં આપેલા શશિકલાને કાવ્યમાં આવે છે તે વાંચવાથી જણાઈ આવશે.

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાની માસિકીનાં પુસ્તકો

૧-૨ રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા ૨ જો; સ્વ. સર અલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક કાર્પસે રચેલી, અને દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ ભાષાન્તર કરેલી. હરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

૩ માર્કસ એરેલીઅસ એન્ટોનીનસના મુવિચારો— ભાષાન્તરકાર, ઇડરનરેથ સ્વ. શ્રી. મદારાજ સર કેશરીસિંહજી; રા. રા. નગીનદાસ પુ. સંવત્રીના ઉપોદ્ધાત અને સમાન સંસ્કૃત સુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં વચનો સાથે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૪-૫ શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ, ભાગ ૧ લો, તથા ભાગ ૨ જો; તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, ખી. એ. હરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

૬ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨ (સાથે ભેગા)— તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૭ રસકલ્પલાલ : બાળાઓએ ગાવાનાં ત્રીજીવનનાં ગીતો : સંપાદક રા. રા. છમનલાલ વિહારામ રાવળ, મહેતાજી. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦

૮ પ્રબોધખત્રીશી (કવિશ્રી માંડણકૃત) અને રાવલ્યુમદેહરી-સંવાદ (કવિ શ્રીધરકૃત) સંપાદક અને સંશોધક સ્વ. રા. મણિલાલ બકેરભાઈ વ્યાસ; ટીકા અને ઉપોદ્ધાત લખનાર, રા. રા. શંકર-પ્રસાદ છમનલાલ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦

૯ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ—ભાગ ૧ લો—પ્રાચીન કવિઓનાં આખ્યાનો અને પદો : સંપાદક રા. રા. છમનલાલ વિહારામ રાવળ, મહેતાજી; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦. મળવાનું કેકાણું:—

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કું.

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨

